

DOI 10.32874/SHS.2025-01

Maribor in politika med svetovnima vojnama

Jurij Perovšek

Dr., znanstveni svetnik, emeritus
Andraž nad Polzelo 398, SI-3313 Polzela, Slovenija
e-pošta: jurij.perovsek@gmail.com

Izvleček:

Članek predstavlja vlogo drugega največjega slovenskega mesta – Maribora v slovenskem političnem razvoju med svetovnima vojnama. Temelji na arhivskih virih, ugotovitvah relevantne zgodovinopisne literature in analizi strankarskega političnega časopisja, ki je odslikavalo ter poudarjalo značaj političnih odnosov na Slovenskem v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev/Jugoslaviji. V slovenski politični krajini tistega časa je zavzemal Maribor veliko pomembnejše mesto, kot bi se lahko mislilo na prvi pogled. Bil je med ključnimi oblikovalci slovenskega idejnega in političnega razvoja med vojnama. Za celostno razumevanje in poznavanje slovenske politike v obravnavanem obdobju je neobhodno potrebno opozarjati na njen mariborski vidik.

Ključne besede:

Maribor, Kraljevina SHS/Jugoslavija, politične stranke, volitve, politični in verskocerkveni dogodki, Anton Martin Slomšek

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije

Maribor, letnik 2025, št. 1, str. 21–152, 559 cit, 27 slik

Jezik: slovenski (izvleček slovenski in angleški, povzetek angleški)

Uvod

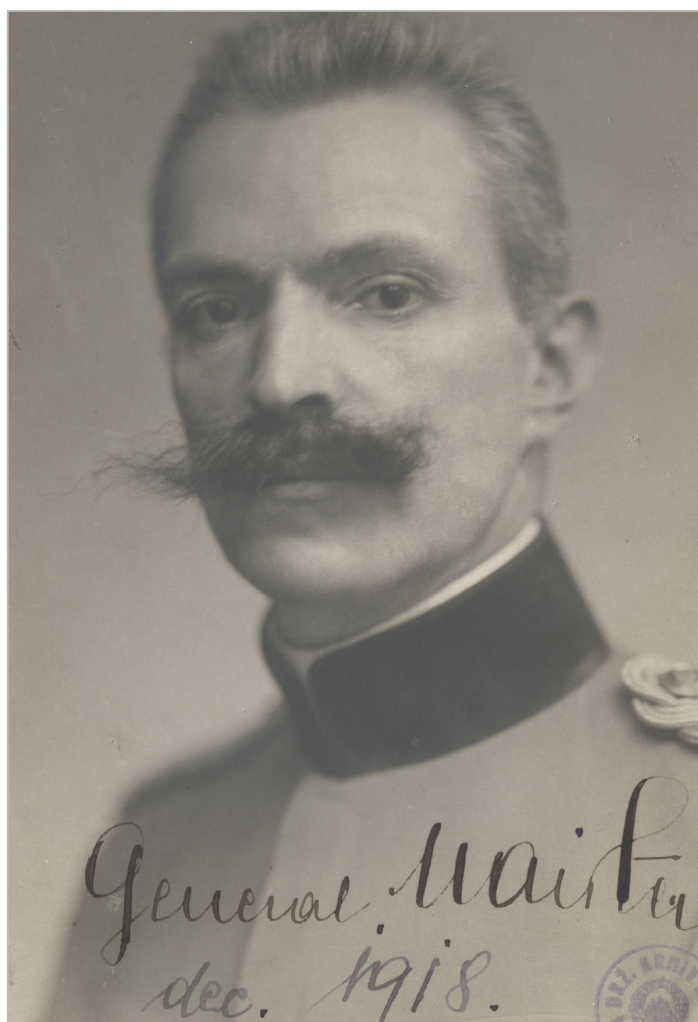
Politične podobe Maribora med svetovnima vojnama ne moremo izrisati drugače, kot da najprej poudarimo Maistrov zgodovinski prevzem poveljstva nad mestom 1. novembra 1918. Sledila sta mu razorožitev in razpust nemške varnostne straže (*Schutzwehra*) – vojske nemškega mestnega sveta 23. novembra 1918, ter predaja mestne oblasti slovenski strani 2. januarja 1919. Iz rok nemškega župana dr. Johanna Schmidererja jo je prevzel vladni komisar za avtonomno mesto Maribor, pripadnik liberalne Jugoslovanske demokratske stranke (JDS) in dotedanji okrajni komisar za Krško, dr. Vilko Pfeifer. Predajo oblasti je pripravil Narodni svet za Štajersko, Pfeiferja je, obenem z razpustom mariborskega mestnega sveta, 18. decembra 1918 imenovala Narodna vlada SHS v Ljubljani (Narodna vlada).¹ O prevzemu mestne oblasti v Mariboru je poročalo vse vodilno in drugo slovensko politično časopisje.² Mariborska katoliška *Straža* je zapisala, da se je "s tem dnem /.../ končalo nemško gospostvo nad Mariborom".³

Predno je Pfeifer začel delovati kot vladni komisar je razmere v Mariboru zaznamovalo množično stavkovno gibanje uslužbencev nemške narodnosti, ki se je pojavilo konec novembra. Stavkali so zaposleni na železnici, pošti in uslužbenci sodišča v Mariboru. Stavkovno gibanje je podpiralo nemške težnje do slovenskega ozemlja in je imelo predvsem politični značaj, izražalo pa je tudi socialnogospodarske zahteve. Z Maistrovo podporo, ki je zavrnil vse glavne zahteve stavkajočih (umik vojaških straž pred železniškimi delavnicami in kurilnicami, vrnitev nemških sodnikov in poštarjev na svoja mesta, umik slovenskih nadzornikov z železniških postaj), nadomestitvijo nemškega uradništva in vseh načelnikov v stavkajočem sistemu s slovenskimi ter uvedbo slovenskega uradovanja, je Narodna vlada stavkovno gibanje v prvi polovici decembra 1918 kon-

¹ Gregor Jenuš, "Ljubi Bog, kako varovati, česar ni; saj vendar pri vseh koncih in krajih sili v Mariboru slovenski značaj na dan!": Johann Schmiderer – zadnji mariborski župan avstrijske dobe", *Studia Historica Slovenica* 17, št. 3 (2017), str. 922–924; Gregor Jenuš, "Dr. Johann Schmiderer: mariborski župan v letih 1902–1919", v: *Mariborski župani 1850–1941: snovalci sodobnega mesta ob Dravi*, ur. Darko Friš, Mateja Matjašič Friš in Aleš Maver (Maribor, 2018), str. 226–227; Gregor Antoličič, "Dr. Vilko Pfeifer – prvi Slovenec na čelu mariborske občine po prevratu (1919–1920)", *Studia Historica Slovenica* 17, št. 3 (2017), str. 933, 938–940, 943 (dalje: Antoličič, "Pfeifer – prvi Slovenec na čelu mariborske občine"); Gregor Antoličič, "Dr. Vilko Pfeifer: vladni komisar za Maribor v letih 1919–1920", v: *Mariborski župani 1850–1941: snovalci sodobnega mesta ob Dravi*, ur. Darko Friš, Mateja Matjašič Friš in Aleš Maver (Maribor, 2018), str. 240, 248, 252–253 (dalje: Antoličič, "Pfeifer, vladni komisar"); "Naredba poverjeništvu za notranje zadeve", *Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani*, 23. 12. 1918, št. 57, str. 57.

² Jurij Perovšek, "Politični položaj na Slovenskem leta 1919", *Studia Historica Slovenica* 20, št. 2 (2020), str. 360.

³ "Zgodovinski dan v Mariboru", *Straža*, 3. 1. 1919, št. 1, str. 1.

Rudolf Maister
decembra 1918
(PAM, Zbirka fotografij in razglednic,
inv. 4091)

čala.⁴ Kmalu zatem, 14. in 15. decembra 1918, so v Mariboru na velikem narodnem prazniku ob številni udeležbi vojaštva proslavili nastanek jugoslovanske države – Kraljestva Srbov, Hrvatov in Slovencev (od začetka septembra 1920

⁴ (Rudolf) Maister, "Stavke (štrajki) železničarjev ob prevratu v območju Maribora", v: *Mariborski kalendar 1932*, ur. Niko Ivan Vrabl (Maribor, [1931]), str. 85–103; Lojze Ude, *Boj za severno slovensko mejo 1918–1919* (Maribor, 1977), str. 89–94 (dalje: Ude, *Boj za severno mejo*); Miroslav Stiplovšek, "Stavkovno gibanje konec leta 1918 na mariborskem območju in vloga strokovnih – sindikalnih organizacij v boju za severno mejo", *Časopis za zgodovino in narodopisje* 65=Nv30, št. 2 (1994), str. 321–324; Dragan Potočnik, *Zgodovinske okoliščine delovanja generala Rudolfa Maistra na Štajerskem, Koroškem in v Prekmurju* (Ljubljana, 2008), str. 78–83.

Kraljevine SHS in od 3. oktobra 1929 Kraljevine Jugoslavije) 1. decembra 1918. Maribor je "vstal iz groba ponemčenosti", je ob tem zapisala *Straža*.⁵ Podobno je predsednik Narodnega sveta za Štajersko (Narodni svet) in poverjenik Narodne vlade za uk in bogočastne dr. Karel Verstovšek, ki je v njenem imenu 15. decembra pozdravil zbrane manifestante, v svojem govoru zaklical: "Maribor, včeraj še morda nemški – in nikdar več!" Predlagal je pozdravni telegram regentu Aleksandru Karadordeviću, ki so ga podprli z viharim navdušenjem: "Regent Aleksander, Belgrad! Nebrojne množice obmejnih Slovencev, zbrane v Mariboru ob priliki manifestacije ob ujedinjenju Srbov, Hrvatov in Slovencev, iskreno pozdravljajo junaške Srbe ter izražajo vladarstvu ujedinjene kraljevine neomejeno zvestobo in udanost."⁶ Aleksander se je Narodnemu svetu, vladi in vojaštvu 19. decembra 1918 zahvalil z besedami:

Zelo sem vradosten, ker mi je došla pozdravna brzojavka, dokaz, da slovenski narod ob severni meji vroče hrepeni po nerazdružljivem ujedinjenju vseh Slovencev, Hrvatov in Srbov. Bodite uverjeni, da je moja največja briga, ustvariti jednotno, močno, demokratsko Jugoslavijo, v kateri naj imajo vsi člani našega troimenega naroda svoj srečen in zadovoljen dom.⁷

Dan pred tem se je generalu Rudolfu Maistru za njegov telegram ob narodnem prazniku zahvalil tudi poveljnik vojaškega poveljstva na Slovenskem podmaršal Nikola pl. Ištvanović:

Prisrčna hvala za brzojav, ki ste mi ga na dan našega velikega narodnega praznika ujedinjenja Slovencev, Hrvatov in Srbov v eno državo poslali ter izrazili svojo udanost. Veselim se te izjave tembolj, ker vidim, s kako krasnimi uspehi in s koliko navdušenostjo za narodno stvar deluje naša mlada pod Vašim poveljstvom stoječa vojska v lepi zeleni Štajerski. Bog blagoslovi še nadalje Vaše delovanje.⁸

Prva leta slovenske oblasti 1918–1921

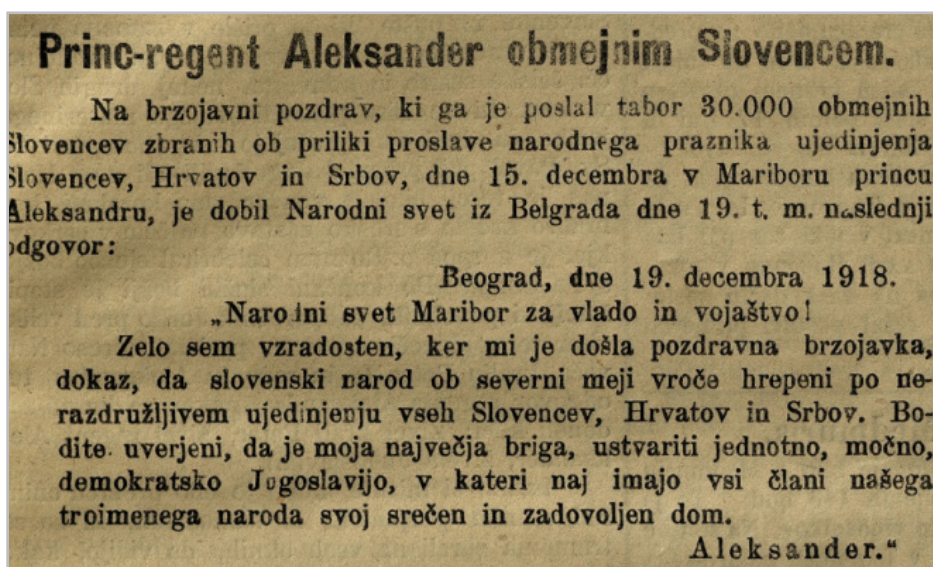
V času ko je mestna oblast prešla v slovenske roke, je Maribor živel pod vtisom Maistrovega ukrepa, s katerim se je odzval na vedno bolj grozeče nastopanje mariborskega nemštva in številna grozilna pisma, ki so jih prejeli on in člani

⁵ "Jugoslovanski praznik v Mariboru", *Straža*, 16. 12. 1918, št. 100, str. 1.

⁶ "Jugoslovanski praznik v Mariboru", *Straža*, 16. 12. 1918, št. 100, str. 1–2; "Naš praznik", *Mariborski delavec*, 16. 12. 1918, št. 20, str. 1.

⁷ "Princ-regent Aleksander obmejnim Slovincem", *Straža*, 20. 12. 1918, št. 101, str. 1.

⁸ "Vrhovni poveljnik generalu Maistru", *Straža*, 20. 12. 1918, št. 101, str. 1.

Zahvalni telegram regenta Aleksandra Karađorđevića Narodnemu svetu za Štajersko, Narodni vladi in slovenskemu vojaštvu 19. decembra 1918 ("Princ-regent Aleksander obmejnim Slovencem", *Stráža*, 20. 12. 1918, št. 101, str. 1)

Narodnega sveta. Enaintridesetega decembra 1918 je izmed vodilnih nemških Mariborčanov izbral 21 talcev, da jamčijo s svojim življenjem za njegovo varnost ter red in mir. Maistrovo ravnanje je bilo v skladu s staro avstro-ogrsko prakso (na tak način je habsburška monarhija leta 1914 zagotavljala varnost transportov pred morebitnimi napadi upornih Srbov in jugoslovansko usmerjenih Hrvatov v Dalmaciji). Tudi po tedaj veljavnem mednarodnem pravu je bilo jemanje talcev sicer dovoljeno, toda njihovo streljanje za dejanja drugih oseb je bilo prepovedano; v nasprotju s človečanskim duhom je, da nekdo odgovarja za dejanje, ki ga ni sam storil ali zasnoval. Maistrov ukrep je vzbudil strah in ogočenje med mariborskimi Nemci in v sosednji Nemški Avstriji, nasprotovala pa mu je tudi Narodna vlada. Na seji 3. januarja 1919 je menila, "da se ne sme uvajati sistem talcev, katerega smo vsi obsojali ko se ga je posluževala v sedANJI vojni Avstrija proti Jugoslovanom. General Maister ima na razpolago kulturnejša sredstva, da vzdrži varnost in mir."⁹ Vendar

⁹ Ude, *Boj za severno mejo*, str. 101–102; "Zapisnik 41. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 3. januarja 1919", v: *Sejní zapisniki Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželnih vlad za Slovenijo 1918–1921: 1. del: od 1. nov. 1918 do 26. feb. 1919*, za objavo pripravil Peter Ribnikar (Ljubljana, 1998), str. 236–237 (dalje: *Sejní zapisniki NV SHS in DVS, 1*); Bruno Hartman, *Rudolf Maister* (Ljubljana, 1989), str. 158–159 (dalje: Hartman, *Maister*); Bruno Hartman, *Rudolf Maister, general in pesnik* (Ljubljana, 1998), str. 68; Igor Grdina, "Odločilni dan in noč v novembru 1918", v: *Rudolf Maister: sto let severne meje: življenje in delo Rudolfa Maistra Vojanova 1874–1934*, ur. Nela Malečkar (Ljubljana, 2018), str. 83.

po drugi strani ni hotela "desavuirati generala Maistra, kateremu gre zahvala, da je Maribor še v naših rokah. General Maister je sam mnenja, da bo rabil talce samo kakih 5 ali 6 dni." Zato se je odločila, da na protest avstrijskega zunanjega ministra dr. Otta Bauerja šele naslednji dan odpošlje telegram z obljubo Nemški Avstriji, da bodo Maistrov ukrep ukinili takoj, ko zanj ne bo več nujnega razloga.¹⁰ Devetega januarja 1919, torej čez šest dni, je ugotovila, da so vseh 21 nemških Mariborčanov izpustili, naslednji dan pa je Maister preklical še ukrep o jemanju talcev. Kot talca ne tedaj ne pozneje Slovenci niso ustrelili nobenega Nemca.¹¹ Maistrovo ravnanje so spremljali tudi v političnem tisku. Prevladovalo je poročanje o njegovem ukrepu, medtem ko je socialnodemokratski *Naprej* v njem videl "avstrijsko" dejanje in izjavil, da ne more in noče trpeti takih "militarističnih orgij".¹²

Prva leta slovenske oblasti v Mariboru so mesto vodili imenovani vladni komisarji. Prvi od treh vladnih komisarjev v letih 1919–1921 je bil že ome-njeni Vilko Pfeifer. Za njim sta posle vladnega komisarja opravljala doteda-nji član mestnega sosveta, pripadnik katoliške Vseslovenske ljudske stranke (VLS) odvetnik dr. Josip Leskovar, in liberalno usmerjeni Ivo Poljanec. Pfeifer je vladni komisar ostal do 6. marca 1920, ko ga je razrešil predsednik Deželne vlade za Slovenijo (DVS), vidni politik VLS dr. Janko Brejc, in na njegovo mesto imenoval Leskovarja.¹³ Leskovarja je 8. januarja 1921 "na lastno prošnjo" (28. decembra 1920 je odstopil) razrešil novi predsednik DVS dr. Leonid Pitamic. Za mariborskega vladnega komisarja je imenoval dotedanjega komisarja v Celju, Poljanca.¹⁴ Poljanec je ostal vladni komisar do 11. julija 1921, ko je ministrski svet potrdil izvolitev prvega slovenskega župana Maribora Viktorja Grčarja.¹⁵

¹⁰ "Zapisnik 41. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 3. januarja 1919", v: *Sejni zapiski NV SHS in DVS*, 1, str. 237.

¹¹ "Zapisnik 43. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 9. januarja 1919", v: *Sejni zapiski NV SHS in DVS*, 1, str. 251. Ude, *Boj za severno mejo*, str. 102.

¹² "Po avstrijsko", *Naprej*, 8. 1. 1919, št. 5, str. 1.

¹³ "Razglasi deželne vlade za Slovenijo: objava", *Uradni list deželne vlade za Slovenijo*, 12. 3. 1920, št. 35, str. 145 (dalje: *UL DVS*).

¹⁴ "Razglasi deželne vlade za Slovenijo: popravek", *UL DVS*, 13. 1. 1921, št. 4, str. 35; Darko Friš, "Maribor po prevratu in vladni komisar dr. Josip Leskovar", *Studia Historica Slovenica* 18, št. 1 (2018), str. 212 (dalje: Friš, "Maribor po prevratu"); Darko Friš, "Dr. Josip Leskovar: vladni komisar za Maribor leta 1920", v: *Mariborski župani 1850–1941: snovalci sodobnega mesta ob Dravi*, ur. Darko Friš, Mateja Matjašič Friš in Aleš Maver (Maribor, 2018), str. 288 (dalje: Friš, "Josip Leskovar").

¹⁵ Dragan Potočnik, "Vladni komisar Ivan Poljanec (1921)", *Studia Historica Slovenica* 17, št. 3 (2017), str. 950 (dalje: Potočnik, "Vladni komisar Poljanec"); Dragan Potočnik, "Dr. Ivo Poljanec: vladni komisar za mesto Maribor leta 1921", v: *Mariborski župani 1850–1941: snovalci sodobnega mesta ob Dravi*, ur. Darko Friš, Mateja Matjašič Friš in Aleš Maver (Maribor, 2018), str. 301 (dalje: Potočnik, "Ivo Poljanec"); Dragan Potočnik, "Mariborski župan Viktor Grčar (1921–1924)", *Studia Historica Slovenica* 17, št. 3 (2017), str. 964 (dalje: Potočnik, "Mariborski župan Grčar"); Dragan Potočnik, "Viktor Grčar: mariborski župan v letih 1921–1924", v: *Mariborski župani 1850–1941: snovalci sodobnega mesta ob Dravi*, ur. Darko Friš, Mateja Matjašič Friš in Aleš Maver (Maribor, 2018), str. 320 (dalje: Potočnik, "Viktor Grčar"); "Mariborske novice: mariborskega župana Grčarja", *Nova doba*, 14. 7. 1921, št. 81, str. 1.

Dr. Vilko Pfeifer

Dr. Vilko Pfeifer
(*Kronika slovenskih mest*, št. 1 (1935), št. 3, str. 230)

Čas vladnih komisarjev je bilo eno najtežjih obdobij v zgodovini Maribora, obdobje uvajanja in privajanja na nove politične in družbene razmere.¹⁶ Pfeifer, Leskovar in Poljanec so kljub vsem očitkom delovali v prid mesta in za njegovo prihodnost. Njihove kratke komisariatske dobe so bile razlog, da večji projekti niso mogli uspeti, saj bi bilo zanje potrebno več časa.¹⁷ Mesto se je soočalo tudi z izgubo identitete. Nemško meščanstvo se je kmalu po izgubi Maribora s svojim kapitalom in kulturo izselilo, slovenskemu pa je po letu 1918 manjkala tradicija, ki jo je bilo treba šele ustvariti. Kljub vsem težavam pa se je počasi ustvarjala nova, slovenska podoba Maribora. Njegove nadaljnje slovenizacije ni ovirala vse močnejša in občutna strankarska delitev Slovencev v mestu.¹⁸

¹⁶ Potočnik, "Vladni komisar Poljanec", str. 958; Dragan Potočnik, "Ivo Poljanec", str. 309.

¹⁷ Potočnik, "Mariborski župan Grčar", str. 96; Dragan Potočnik, "Viktor Grčar", str. 317.

¹⁸ Potočnik, "Vladni komisar Poljanec", str. 959; Dragan Potočnik, "Ivo Poljanec", str. 310.

Prvi Slovenec na čelu mariborske mestne občine Vilko Pfeifer si je za svojo ključno nalogo zadal postavitev Maribora in občinske uprave na slovenske temelje. Z odpustom nemško nacionalno usmerjenih uslužbencev mestne uprave, ukrepi, s katerimi je vpeljeval slovensko uradovanje, preimenovanjem uličnih in trgovinskih imen v slovenska in slovenizacijo šolstva, je postavil temelje, na katerih so njegovi nasledniki lahko ustvarili dokončno slovensko identiteto mesta. *Mariborski delavec* je tedaj posebej opozarjal, naj Slovenci in Slovenke povsod govorijo samo slovensko. Pfeifer se je ob svojem delu opiral na imenovani mestni sosvet, ki se je po številu svojih članov spreminjal. Sestavljali so ga predstavniki vseh treh slovenskih političnih taborov, katoliškega, liberalnega in marksističnega, medtem ko nekdanji nemški občinski svetovalci niso sprejeli ponujenih mandatov. Pfeiferja so politični napadi s katoliške strani konec februarja 1920 navedli k prošnji za trimesečni dopust, s katerega se ni več vrnil k svojemu delu; od 26. februarja 1920 ga je nadomeščal vodja oddelka za prehrano dr. Milan Mlakar.¹⁹ V času Pfeiferjevega komisariata sta izstopala slovesnost, ki so jo 27. aprila 1919 pripravili v Mariboru ob prihodu vlaka s posmrtnimi ostanki Petra Zrinjskega in Franja Krsta Frankopana, zarotnikov proti habsburškemu cesarju Leopoldu I., na poti iz Dunaja v Zagreb; vlak se je iz Maribora odpravil naslednji dan.²⁰ Druga velika manifestacija je bil protestni shod proti neugodnim stališčem pariške mirovne konference v jadranskem vprašanju, ki so ga 25. januarja 1920 pripravile politične stranke v Mariboru.²¹ Pfeifer je najbolj moteč dejavnik svojega komisariata videl v komunističnih oziroma boljševističnih valovih, ki so mesto zajeli po koncu prve svetovne vojne.²²

Pfeiferjev oziroma Mlakarjev naslednik Josip Leskovar je zaradi pomanjkanja hrane in drugih osnovnih življenjskih potrebščin veliko pozornost namenil vprašanju oskrbe, prizadeval pa si je tudi urediti mariborsko gospodarstvo. Kot je bilo pričakovati, so v njegov sosvet imenovali največ pripadnikov VLS. V političnem pogledu so čas Leskovarjevega komisariata vidno zaznamovali obisk regenta Aleksandra Karadorđevića 29. junija 1920 (Aleksandrov obisk Slovenije je potekal od 26. do 29. junija), I. slovanski orlovski tabor med 29. julijem in 3. avgustom 1920, prvi pokrajinski sokolski zlet 29. avgusta 1920 v Mariboru,

¹⁹ Antoličič, "Pfeifer – prvi Slovenec na čelu mariborske občine", str. 929–948; Antoličič, "Pfeifer, vladni komisar", str. 240–267; Friš, "Maribor po prevratu", str. 193, 209; Friš, "Josip Leskovar", str. 273–274, 285; Mojca Zdravec, *Mestna občina mariborska 1919–1921* (Maribor, 2010), str. 108–109 (dalje: Zdravec, *Mestna občina mariborska*); "Slovenci! Slovenke!", *Mariborski delavec*, 27. 1. 1920, št. 21, str. 2.

²⁰ "Veličasten sprejem zemeljskih ostankov Zrinskega in Frankopana na severni meji Jugoslavije", *Straža*, 28. 4. 1919, št. 34, str. 1–2; "Veličasten sprejem zemeljskih ostankov Zrinskega in Frankopana", *Mariborski delavec*, 29. 4. 1919, št. 96, str. 1–3.

²¹ "Sijajen protest Maribora proti nasilju pariške mirovne konference", *Mariborski delavec*, 26. 1. 1920, št. 20, str. 1–2.

²² Antoličič, "Pfeifer – prvi Slovenec na čelu mariborske občine", str. 945; Antoličič, "Pfeifer, vladni komisar", str. 262.

Pozdrav regentu
Aleksandru Kara-
đorđeviću v *Straži*
pred obiskom
Maribora 29. junija
1920 ("Našemu vla-
darju na obmejnih
tleh!", *Straža*, 28. 6.
1920, št. 69, str. 1)

izgredi, ki so se v mestu razvili 13. oktobra 1920 ob protestni demonstraciji po izgubljenem koroškem plebiscitu, in volitve v Ustavodajno skupščino Kraljevine SHS 28. novembra 1920²³.

Sokolski zlet je bil tudi povod Leskovarjevega odstopa z mesta vladnega komisarja. Liberalna stran, ki je Leskovarja že pred tem obtoževala slabega gospodarstva, korupcije v mestnih podjetjih in nazadovanja narodne politike, ob Aleksandrovem obisku pa mu je očitala, da je obisk visokega gosta pripravil sam in ga zlorabil v strankarske namene, je že v začetku septembra 1920 napovedala, da

²³ Več o volitvah glej Ana Šela in Mateja Matjašič Friš, "Volitve v Ustavodajno skupščino leta 1920 na Slovenskem: predvolilni boj", *Studia Historica Slovenica* 22, št. 3 (2022), str. 717–766.

Dr. Josip Leskovar
(PAM, Zbirka fotografij in razglednic,
inv. 4079)

ga bodo odstavili.²⁴ To naj bi storili, ker na sokolskem zletu ni pozdravil ministrov osrednje vlade v Beogradu. Leskovar je kasneje pojasnil, da na zlet ni bil povabljen in ga tudi niso obvestili o prihodu ministrov. Leskovarjevo odstavitev je od Deželne vlade za Slovenijo zahteval minister za notranje zadeve, član vsedržavne

²⁴ Več o odnosu slovenskih političnih strank do vladavine Karadorđevićev glej Jurij Perovšek, "Karadorđevići in slovenske politične stranke 1918–1941", *Studia Historica Slovenica* 23, št. 2 (2023), str. 313–360.

JDS, dr. Milorad Drašković. Po ostrih razpravah, ki so zadevale Leskovarjevo razrešitev in v katerih se je pokazalo, da liberalci želijo Leskovarjevo zamenjavo, jo je predsednik DVS Brejc, ob poudarku, da Drašković za svojo zahtevo nima pristojnosti, umaknil z dnevnega reda. Pomenila bi poseganje v avtonomijo Slovenije. S spremembo na čelu Deželne vlade 14. decembra 1920 je Leskovar ostal brez politične podpore. V takšnem položaju, ko je vprašanje dneva njegove razrešitve viselo v zraku, je z mesta vladnega komisarja sam odstopil.²⁵

Podobno kot Leskovar, se je tudi zadnji mariborski vladni komisar Ivo Poljanec srečal z vprašanjem, kako mestu zagotoviti dovolj hrane, posebno pozornost pa je namenil oskrbi Maribora z energijo ter razvoju trgovine in obrti. V širšem procesu slovenizacije mesta je bila pomembna tudi skrb za razvoj kulture. V Poljančevem sosvetu je z minimalno večino prevladovala liberalna stran, sledili so ji socialni demokrati in z najmanj člani sosveta Slovenska ljudska stranka (SLS), v katero se je leta 1920 preimenovala VLS. V času njegovega komisariata so končali ljudsko štetje. Po njem je bilo v mestu 20.759 ali 73 odstotkov prebivalcev s slovenskim maternim jezikom in 6.595 ali 22 odstotkov prebivalcev z nemškim maternim jezikom. Opozoriti je treba, da se je predvsem nemško uradništvo izselilo, v mesto pa so prišli novi priseljenci, največ iz Primorske, deloma iz Koroške in Kranjske, pa tudi iz drugih pokrajin nove države. Kljub temu so novi podatki pokazali, da ponemčevalna prizadevanja v Avstriji le niso bila tako uspešna. V času ko je Poljanec vodil mariborski komisariat, se je 3. februarja 1921 na poti v Italijo v Mariboru zadržal češkoslovaški zunanji minister dr. Eduard Beneš, 20. marca 1921 so v znak podpore Slovencem v Italiji pripravili žalno manifestacijo ob izgubi Primorja, 26. aprila 1921 so izvedli občinske volitve, 2. julija 1921 pa so slavnostno pospremili na pot Vidovdansko ustavo, ki so jo sprejeli 28. junija 1921. Leta 1921 so v Mariboru ustanovili Češki klub (Česky klub).²⁶

Vzpostavljane novega mariborskega političnega prostora

Maribor je že v prvih tednih po nastanku Kraljestva SHS postal prostor politično strankarskega dogajanja. Na shodu JDS 22. decembra 1918 je njen predse-

²⁵ Friš, "Maribor po prevratu", str. 191–216; Friš, "Josip Leskovar", str. 270–295; "Demonstracije", "Dnevna kronika: včerajšnji izgredi in demokratska stranka; demonstranti razbijajo slovenske firme; k izgredom v sredo; na izgredih v sredo", *Tabor*, 15. 10. 1920, št. 42, str. 1, 2; "Naša Slovenska ljudska stranka in mariborske demonstracije", "Mariborska sramota", "Demonstracije v Mariboru", *Straža*, 15. 10. 1920, št. 115, str. 1–2.

²⁶ Potočnik, "Vladni komisar Poljanec", str. 949–960; Potočnik, "Ivo Poljanec", str. 298–311; Zadravec, *Mestna občina mariborska*, str. 110; "Dnevna kronika: proslava sprejetja ustave", *Tabor*, 2. 7. 1921, št. 146, str. 2.

dnik dr. Ivan Tavčar poudaril potrebo po ustanovitvi vsedržavne demokratske stranke za uspešno delovanje liberalne politike v novi državi.²⁷ JDS so ustanovili na zboru 29. in 30. junija 1918 v Ljubljani, v času priprav na njeno ustanovitev pa so v Mariboru že 2. marca 1918 oblikovali krajevno organizacijo snujoče politične organizacije. Mariborska krajevna organizacija je nato v svojem okrožju ustanovila še več krajevnih organizacij bodoče stranke.²⁸ Vsestržavno JDS so izoblikovali maja 1919.²⁹

Slab teden po Tavčarjevem govoru je Maribor obiskal načelnik Vseslovenske ljudske stranke in podpredsednik jugoslovanske vlade dr. Anton Korošec. V mestu se je zadržal 26. in 27. decembra 1918. Poudaril je pomen velikega preobrata na Štajerskem leta 1918 in pozval k vztrajnosti in nadaljnjemu požrtvovalnemu delovanju, da ne bi izgubili niti ene vasice slovenskega ozemlja.³⁰ Delovanje VLS na Štajerskem je sprva potekalo prek že obstoječe katoliške Slovenske kmečke zveze (SKZ), ki je v novi državi pospešila organizacijsko politični razvoj. Že 19. februarja 1919 so v Mariboru ustanovili njen okrajni odbor.³¹ Po *Stražinih* vesteh se je katoliška politična organizacija lepo razvijala.³² Tridesetega julija 1919 so v Mariboru ustanovili začasni krajevni odbor Slovenske ljudske stranke;³³ v tedanjem slovenskem političnem jeziku so velikokrat namesto VLS uporabljali ime SLS. Kmalu zatem je v Mariboru začelo delovati strankino tajništvo za mariborsko, ptujsko, ljutomersko in slovenjgraško glavarstvo.³⁴ Enajstega septembra 1919 so na zaupniškem shodu SKZ v Mariboru izvolili izvršilni odbor VLS za Štajersko in Prekmurje,³⁵ mariborsko tajništvo SLS pa je sredi dvajsetih let izdelalo še *Poslovnik krajevnih organizacij SLS*.³⁶

Po oblikovanju Kraljestva SHS so v Mariboru ustanovili tudi nove politične organizacije. V liberalni Samostojni kmetijski stranki (SKS), ki je v slovensko politiko vstopila 1. junija 1919 v Ljubljani, so avgusta sklenili, da ustanovijo strankino okrožno tajništvo v Mariboru.³⁷ O ustanovitvi strankine mariborske organizacije

²⁷ Jurij Perovšek, *Liberalizem in vprašanje slovenstva: nacionalna politika liberalnega tabora v letih 1918–1929* (Ljubljana, 1996), str. 124 (dalje: Perovšek, *Liberalizem in vprašanje slovenstva*).

²⁸ Jurij Perovšek, "Ustanovitev Jugoslovanske demokratske stranke leta 1918", *Studia Historica Slovenica* 4, št. 2–3 (2004), str. 487, op. 34.

²⁹ Perovšek, *Liberalizem in vprašanje slovenstva*, str. 124–130.

³⁰ "Prihod dr. Korošca v Maribor", *Straža*, 27. 12. 1918, št. 103, str. 1.

³¹ "Politične vesti: sestanek okrajnih zaupnikov S. K. Z.", *Straža*, 21. 2. 1919, št. 15, str. 2.

³² "Politične vesti: organizacija SKZ", *Straža*, 28. 4. 1919, št. 34, str. 2; "Tedenske novice: politična organizacija", *Straža*, 29. 8. 1919, št. 69, str. 4.

³³ "Zaupni shod SLS v Mariboru", *Straža*, 1. 8. 1919, št. 61, str. 2.

³⁴ "Tedenske novice: politična organizacija", *Straža*, 29. 8. 1919, št. 69, str. 4.

³⁵ "Shod zaupnikov S. K. Z. za Štajersko v Mariboru", *Straža*, 12. 9. 1919, št. 73, str. 3.

³⁶ *Poslovnik krajevnih organizacij SLS* (Maribor, 1925).

³⁷ "Vsem kmetom!: organizacija v severnem delu Slovenije", *Kmetijski list*, 14. 8. 1919, št. 5, str. 2.

je *Kmetijski list* poročal 4. marca 1920.³⁸ Mariborsko tajništvo SKS je poslovalo za vse kraje na severovzhodnem Štajerskem in v Prekmurju.³⁹ Za kmetijci so se organizirali socialni demokrati. Iz mariborske socialnodemokratske organizacije, ki je bila v avstrijski dobi vključena v nemškoavstrijsko socialnodemokratsko stranko in se je njen nemški del po prvi svetovni vojni povezoval z nacionalističnim nemškim meščanstvom, so se po sklenitvi senžermenske mirovne pogodbe z Avstrijo, 10. septembra 1919, povezali v Jugoslovansko socialnodemokratsko stranko (JSDS).⁴⁰ Zaslugo, da je vodstvo vsega mariborskega socialnodemokratskega gibanja prišlo v slovenske roke, je imel kasnejši mariborski župan Viktor Grčar.⁴¹ Stranka je v Mariboru začela delovati v začetku oktobra,⁴² 30. novembra 1919 pa je njena krajevna politična organizacija priredila velik manifestacijski shod.⁴³ Po poročilu, ki ga je 1. decembra 1919 Deželni vladi za Slovenijo poslal vodja policijskega komisariata v Mariboru dr. Ivan Senekovič, se je shoda udeležilo preko 3.000 oseb. Senekovič je tudi poročal, da so že pred njim socialni demokrati v drugi polovici novembra priredili več uspešnih političnih shodov.⁴⁴ Sedmega decembra 1919 je začel izhajati tudi strankin list za njene nemške člane *Volksstimme*.⁴⁵ *Naprej*, ki so ga od 14. novembra do 10. decembra 1919 tiskali v Mariboru, je kmalu zatem poročal, da so se strankine strokovne in politične organizacije v mestu razvile in okrepile.⁴⁶ V Mariboru je 11. aprila 1920 potekal tudi izredni kongres JSDS, ki je sklenil, da se stranka vključi v Socialistično delavsko stranko Jugoslavije (komunistov). Štirinajstega aprila 1920 je vodstvo JSDS sklep preklicalo in stranka je obstajala naprej.⁴⁷

Leta 1920 sta v Mariboru nastali še dve politični organizaciji. Že januarja 1920 so ustanovili krajevno organizacijo liberalne Narodno socialistične stranke (NSS). NSS so oblikovali 7. decembra 1919 v Ljubljani. Njen mariborski kra-

³⁸ "Novi krajevni odbori SKS", *Kmetijski list*, 4. 3. 1920, št. 10, str. 4.

³⁹ "Strankine vesti: delokrog naših tajništev", *Kmetijski list*, 17. 6. 1920, št. 25, str. 2.

⁴⁰ Prim. Franc Rozman, "Delavsko gibanje v Mariboru do prve svetovne vojne", *Zgodovinski časopis* 33, št. 3 (1979), str. 414–415; Dragan Potočnik, "Delovanje delavskega prosvetnega društva Svoboda-Vzajemnost v Mariboru od ustanovitve do leta 1941", *Prispevki za novejšo zgodovino* 39, št. 2 (1999), str. 93.

⁴¹ Potočnik, "Mariborski župan Grčar", str. 964; Potočnik, "Viktor Grčar", str. 318.

⁴² "Iz stranke: Maribor", *Naprej*, 6. 10. 1919, št. 227, str. 2.

⁴³ "Dnevne vesti: veliki demonstracijski ljudski shod v Mariboru", *Naprej*, 30. 11. 1919, št. 248, str. 1; "Dnevne vesti: dva impozantna shoda v Mariboru", *Naprej*, 3. 12. 1919, št. 250, str. 1.

⁴⁴ *Viri za zgodovino komunistične stranke na Slovenskem v letih 1919–1921*, ur. Marjeta Adamič ... [et al.] (Ljubljana, 1980) str. 28 (dalje: *Viri za zgodovino KSS*).

⁴⁵ "Dnevne vesti: nov strankin let", *Naprej*, 10. 12. 1919, št. 256, str. 1.

⁴⁶ "Tisk tiskarne Mostböck", *Naprej*, 14. 11. 1919, št. 234, str. 1; "Tiska tiskarna Mostböck", *Naprej*, 9. 12. 1919, št. 256, str. 1; "Iz Slovenije: iz Maribora", *Naprej*, 23. 12. 1919, št. 266, str. 2.

⁴⁷ *Viri za zgodovino KSS*, str. 77–78, 81–83, 98–103, 106–107. Glej tudi France Klopčič, *Velika razmejitve: študija o nastanku komunistične stranke v Sloveniji aprila 1920 in o njeni dejavnosti od maja do septembra 1920* (Ljubljana, 1969), str. 62–64.

jeveni tajnik Franjo Pirc je 25. januarja 1920 nastopil na omenjenem shodu proti obravnavanju jadranskega vprašanja na mirovni konferenci v Parizu.⁴⁸ Mariborska krajevna organizacija NSS je tudi drugače začela z opaznim političnim delom.⁴⁹ V Mariboru je delovalo še tajništvo NSS za Štajersko.⁵⁰ Omenimo naj, da je bilo od 3. aprila do 5. maja 1920 uredništvo glasila NSS *Nova pravda* v Mariboru, nato pa v Ljubljani.⁵¹

Po nastanku prve komunistične organizacije v Sloveniji, Delavske socialistične stranke za Slovenijo 2. marca 1920, in nato komunistične stranke na Slovenskem 11. aprila v Ljubljani, so spomladi v Mariboru in njegovem širšem zaledju začeli širiti komunistične ideje.⁵² Komuniste je od začetka julija 1920 usmerjalo tajništvo Komunistične stranke Jugoslavije (KSJ) v Mariboru. Delovanje komunistične stranke so hitro začeli omejevati. Prve dni avgusta 1920 so v Mariboru prepovedali veliko komunistično zborovanje. Po Obznani, s katero so 30. decembra 1920 prepovedali komunistično delovanje, so 1. januarja 1921 ustavili dejavnost mariborskega tajništva KSJ.⁵³ Z Zakonom o zaščiti države, ki ga je sprejela Narodna skupščina Kraljevine SHS, so 2. avgusta 1921 KSJ prepovedali in izključili iz političnega sistema. Konec leta 1921 se je na ustanovitve tajništva v Mariboru pripravljala še Zemljoradniška stranka za Slovenijo.⁵⁴ Stranka oziroma njena naslednica Slovenska zemljoradniška stranka (SZS) pa kljub prizadevanju svojega delovanja na tem območju nista razširili.⁵⁵

Politične in idejne razmere v komisarski dobi

V novem mariborskem političnem prostoru se je strankarsko življenje kmalu razmahnilo. Ob znani "krvavi nedelji" (dejansko ponedeljku), 27. januarja 1919

⁴⁸ "Maribor: na nedeljskem protestnem shodu", *Jugoslavija*, 29. 1. 1920, št. 26, str. 3.

⁴⁹ "NSS: javni shod NSS v Mariboru", *Jugoslavija*, 25. 2. 1920, št. 49, str. 3; "Maribor: krajevna organizacija NSS za Maribor", *Jugoslavija*, 6. 3. 1920, št. 58, str. 3; "NSS: krajevna organizacija NSS v Mariboru", *Jugoslavija*, 7. 3. 1920, št. 59, str. 3; "NSS: narodno socijalističen shod v Mariboru", *Jugoslavija*, 9. 3. 1920, št. 60, str. 3; "NSS: krajevna organizacija nar. soc. stranke v Mariboru", *Jugoslavija*, 26. 3. 1920, št. 75, str. 3.

⁵⁰ "NSS: tajništvo NSS", *Jugoslavija*, 8. 2. 1920, št. 35, str. 3.

⁵¹ *Nova pravda*, 3. 4. 1920, št. 1, str. 1. *Nova pravda*, 5. 5. 1920, št. 9, str. 1, *Nova pravda*, 8. 5. 1920, št. 10, str. 1.

⁵² Prim. *Viri za zgodovino KSS*, str. 76–77.

⁵³ France Filipič, *Poglavja iz revolucionarnega boja jugoslovanskih komunistov 1919–1939: 1. knjiga* (Ljubljana, 1981), str. 76, 181, 189–190 in op. 16 ter 17 na str. 189, 190 (dalje: Filipič, *Poglavja iz boja komunistov, I*); *Viri za zgodovino KSS*, str. 228–230.

⁵⁴ "Domače vesti: tajništvo Zemljoradn. Stranke", *Naša vas*, 22. 12. 1921, št. 7, str. 2.

⁵⁵ Prim. "Naš shod v Središču", *Naša vas*, 18. 5. 1922, št. 27, str. 3; "Domače vesti: naši shodi; listnica uredništva", *Naša vas*, 26. 5. 1922, št. 28, str. 2, 3. Pripominjam, da na ustanovnem zboru SZS 19. 3. 1922 v Celju, v glavni strankin odbor niso izvolili nobenega člana iz Maribora oziroma mariborskega območja ("Ustanovni občni zbor Slov. Zemljoradniške stranke", *Naša vas*, 23. 3. 1922, št. 19, str. 1).

v Mariboru, so se oglašili na katoliški in socialnodemokratski strani. Kot vemo, so tega dne po hudemu izzivanju mariborskih Nemcev, zbranih na Glavnem trgu pred mestno hišo, ki so ob obisku anketne demarkacijske komisije ameriškega podpolkovnika Shermana Milesa (Miles se je v Mariboru sestal s slovenskimi in nemškimi z izvedenci za Koroško) zahtevali priključitev mesta k Avstriji, posredovale slovenske varnostne sile. Pod njihovimi streli je padlo osem demonstrantov, več deset pa je bilo ranjenih. Miles oziroma člani anketne komisije odgovornosti za krvave dogodke niso pripisali slovenski strani.⁵⁶ *Straža* je za dogodke obtožila mariborsko meščansko in socialistično nemštvo ter nemškutarstvo.⁵⁷ Enako je menil socialnodemokratski *Mariborski delavec*, ki je obsodil nemški nacionalno sovražni nasilni nastop.⁵⁸ V mariborski politiki so se oglašili tudi ob uporabi slovenskih vojakov 22. julija 1919. Vojaštvo se je uprlo slabemu ravnanju častnikov in zahtevalo boljšo oskrbo, višje plače in republiko. Upor so v noči na 23. julij zadušili pripadniki karlovškega pešpolka in policija.⁵⁹ *Straža* je upor označila kot znak vojaškega boljševiškega duha,⁶⁰ *Mariborski delavec*, ki je 24. februarja 1919 postal glasilo JDS,⁶¹ pa je z zadovoljstvom ugotavljal, da je "uprava naše države dokazala, da ima v roki popolno moč in da razpolaga s sredstvi, tudi v bodoče zadušiti vsak enak poskus".⁶² *Naprej* je k temu pripomnil: "Želeli bi, da bi jih takih dokazov ne bilo več treba!"⁶³ Kasneje je dodal, da so bili vsi očitki v javnosti glede veleizdaje in "bolševizma" žaljivo obrekovanje, saj je do upora vojakov prišlo zaradi nezadovoljstva s slabo oskrbo in ravnanja njihovih predstojnikov.⁶⁴

Medtem je že spomladi 1919 *Straža* opozarjala, da prihaja do obujanja strankarskega boja. Spodbujalo naj bi ga poudarjanje na liberalni strani, da je treba "klerikalnega" zmaja pobijati in povsod organizirati liberalne, svobodne organizacije. Katoliška stran je izjavila, da je vselej in povsod pripravljena složno sodelovati z drugimi strankami, dokler ne napadajo njenega verskega prepričanja. Kakor hitro bo prišlo do napadov na verska načela – in to naj bi že začeli –, potem bo v resnici nastopil politični boj. In ob tem obstajajo tudi "še sila malenkostni ljudje, ki bi menda najrajši imeli v vsaki vasi republiko, kjer bi

⁵⁶ Andrej Rahten, *Po razpadu skupne države: slovensko-avstrijska razbajanja od mariborskega prevrata do koroškega plebiscita* (Celje–Celovec–Gorica, 2020), str. 177–179.

⁵⁷ "Deželna vlada v Ljubljani o mariborskih dogodkih", *Straža*, 31. 1. 1919, št. 9, str. 1.

⁵⁸ "Krvavi izgredi", *Mariborski delavec*, 28. 1. 1919, št. 22, str. 1; "Prebivalstvu!", *Mariborski delavec*, 29. 1. 1919, št. 23, str. 1.

⁵⁹ Milan Ževart, "Vojaški upor v Mariboru julija 1919", *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja* 7, št. 1–2 (1967), str. 129–133.

⁶⁰ "Mariborski izgredi", *Straža*, 25. 7. 1919, št. 59, str. 2.

⁶¹ Prim. "Našim bralcem!", *Mariborski delavec*, 24. 2. 1919, št. 45, str. 1.

⁶² "Mariborski izgredi", *Mariborski delavec*, 26. 7. 1919, št. 167, str. 3.

⁶³ "Novice iz Maribora: 'Mariborski delavec' in izgredi v Mariboru", *Naprej*, 29. 7. 1919, št. 170, str. 3.

⁶⁴ "Usmrtitev dveh vojakov v Mariboru", *Naprej*, 2. 8. 1919, št. 174, str. 2.

seveda take modre glave vladale po svojem, kjer bi se lahko kradlo, ropalo, prešestvovalo, pijančevalo in psovalo ter zabavljalo čez vse".⁶⁵

Kljub gornjim opozorilom do strankarskega boja tedaj ni prišlo, so pa tako na katoliški kot na liberalni strani prešli k političnemu delu. SKZ je oblikovala svoje glavne politične poudarke. Na seji svojega širšega odbora 12. junija 1919 v Mariboru je protestirala proti razkosavanju slovenske zemlje v Parizu in zahtevala naj mirovna konferenca kot državno razmejitev med Jugoslavijo, Italijo, Nemško Avstrijo in Madžarsko določi narodnostne meje. Podprla je prizadevanja VLS, da bi prerasla v vsedrjavno katoliško politično stranko, zahtevala čimprejšnji sklic slovenskega pokrajinskega zbora v Ljubljani in obsodila pojav Samostojne kmetijske stranke, ki so jo ustanovili "v osvežitev in ojačitev sušičastega liberalizma na kmetih".⁶⁶ Zahtevo po sklicanju slovenskega predstavniškega telesa – pokrajinskega zbora in obsodbo pojava SKS so ponovili tudi ob drugih priložnostih.⁶⁷ SKZ se je zavzemala še za žensko splošno, enako in tajno volilno pravico.^{68,69}

Strankine programske poglede je v Mariboru pojasnil tudi načelnik SLS in vodilni slovenski politik v prvi jugoslovanski državi Anton Korošec. Na shodu SKZ/SLS 16. novembra 1920, ki so ga pripravili pred volitvami v Ustavodajno skupščino, je obsodil pojav SKS in komunizem. Kaj ta pomeni, lahko vidimo v Rusiji.

Tam vsakega delavca, ki ni z njimi, dajo zapreti ali usmrtiti /.../. Tam je smrt na dnevnem redu, smrt med brati. Kdor hoče kaj takega, drago mu! Toda gotovo je, da je naše ljudstvo, zlasti na Slovenskem, tako kulturno in ne tako malo izobraženo kakor rusko, da ako bi komunisti začeli jemati v svoje roke revolverje in puške, se bo našlo tudi dovolj kmetijskih in delavskih ljudi, ki bodo zabranili, da tiste puške ne bodo pokale. Mi se ne bomo dali strahovati od komunistov.⁷⁰

⁶⁵ "Velikonočne misli", *Straža*, 18. 4. 1919, št. 31, str. 1.

⁶⁶ "Protest proti razkosavanju slovenske zemlje", "Seja širšega odbora Slov. Kmečke Zveze", *Straža*, 13. 6. 1919, št. 47, str. 1–2. – O prizadevanjih VLS, da bi oblikovali vsejugoslovansko katoliško stranko, ostala pa so brez pričakovanih rezultatov, glej Momčilo Zečević, *Slovenska ljudska stranka in jugoslovansko zedinjenje 1917–1921: od majniške deklaracije do vidovdanske ustave* (Maribor, 1977), str. 254–258, 260–262. Glede vprašanja sklica slovenskega pokrajinskega zbora, ki ni bilo uresničeno, glej Jurij Perovšek, "Vprašanje slovenskega parlamenta med svetovnimi vojnama" v: *Od deželnege do državnega zbora: razvoj parlamentarizma na Slovenskem*, ur. Tomaž Ivešič in Neža Strajnar (Ljubljana, 2024), str. 256–262.

⁶⁷ "Zahteva po pokrajinskem zboru", *Straža*, 22. 8. 1919, št. 67, str. 1; "Shod zaupnikov S. K. Z. za Štajersko v Mariboru", *Straža*, 12. 9. 1919, št. 73, str. 3.

⁶⁸ Več o tem glej Irena Selišnik, "1920 kot leto intenzivnih prizadevanj za volilno pravico žensk", *Studia Historica Slovenica* 23, št. 1 (2023), str. 145–168.

⁶⁹ "Shod zaupnikov S. K. Z. za Štajersko v Mariboru", *Straža*, 12. 9. 1919, št. 73, str. 3.

⁷⁰ Prav tam.

Korošec se je zavzel še za samostojno urejanje slovenskih zadev v politično, gospodarsko in kulturno enotni Sloveniji. Zavrnil je izražanje sovražnega razpoloženja do Srbov, glede slabega ravnanja s slovenskimi vojaki v vojski pa je izjavil, da so zanj odgovorni srbski častniki in ne srbski narod.⁷¹ Izrekel je tudi zanimivo sodbo o tedanji Avstriji: "To je malo dete, ki ne more živeti, z vodeno glavo – Dunajem."⁷² Dober mesec in pol kasneje, 5. januarja 1921, je v Mariboru zopet govoril na zboru SKZ/SLS.⁷³

Katoliška stran je v Mariboru pripravila tudi svojo prvo veliko manifestacijo v novi državi. Konec julija in v začetku avgusta 1920 se je v Mariboru zbral že omenjeni I. slovanski tabor katoliške telesnovzgojne organizacije Orel. *Straža* v Orlu ni videla zgolj športne organizacije in tudi ne samo protiuteži liberalnemu Sokolu in liberalni stranki. Cilj orlovske organizacije je tolmačila v vzbujanju smisla za božjo naravo in nravno življenje ter notranjo svobodo krščanskega človeka.⁷⁴ O poteku orlovskega tabora, ki so mu prisostvovali tudi vladni komisar Leskovar, zastopnik DVS Karel Verstovšek, poverjenik za notranje zadeve DVS Bogumil Remec, zastopnika osrednje vlade – minister za promet Anton Korošec in minister za kmetijstvo in vode dr. Velizar Janković, zastopnik čehoslovaške republike msgr. Jan Šrámek, slovenski in hrvaški katoliški politiki, ljubljanski knezoškof dr. Anton Bonaventura Jeglič, lavantinski knezoškof dr. Mihael Napotnik, križevski grško-katoliški škof dr. Dionizij Njaradi, zagrebški nadškof dr. Antun Bauer, sarajevski škof dr. Ivan Šarić, zagrebški pomožni škof dr. Dominik Premuš, senjski škof dr. Josip Marušić in druga duhovščina, je *Straža* podrobno poročala.⁷⁵ Taboru je namenila tudi poseben pozdrav.⁷⁶

Na orlovskem taboru je bilo slišati več idejnih in političnih sporočil. Zborovanje jugoslovanskega katoliškega dijaštva je izzvenelo v zavračanju liberalizma in komunizma, ki je krščanstvu najbolj nevaren, na zborovanju Slovanske katoliške akademske lige pa so poudarili potrebo po združitvi katoličanov in pravoslavcev v boju proti socializmu na krščanskem temelju. Leskovar je v pozdravu katoliškemu narodnemu dijaštvu posebej poudaril, da hoče katoliško

⁷¹ "Dr. Korošec govori", *Straža*, 22. 11. 1920, št. 129, str. 2.

⁷² Prav tam, str. 1.

⁷³ "Politična poročila: zbor zaupnikov", *Straža*, 7. 1. 1921, št. 2, str. 2.

⁷⁴ "Orlom!", *Straža*, 15. 9. 1919, št. 74, str. 1.

⁷⁵ "Potek slavnosti I. orlovskega tabora v Mariboru", *Straža*, 30. 7. 1920, št. 82, str. 1–2; "Potek slavnosti I. orlovskega tabora v Mariboru", *Straža*, 31. 7. 1920, št. 83, str. 2–3; "Potek slavnosti I. orlovskega tabora v Mariboru", *Straža*, 2. 8. 1920, št. 84, str. 1–4; "Govor ministra dr. Velizarja Jankovića na orlovskem taboru v Mariboru", *Straža*, 4. 8. 1920, št. 85, str. 1; "Ustanovitev Slomšekove zveze za bivšo Štajersko", *Straža*, 4. 8. 1920, št. 85, str. 1–2; "Kmetška zveza zboruje", *Straža*, 4. 8. 1920, št. 85, str. 2.

⁷⁶ "Vseh živih dan!", *Straža*, 31. 7. 1920, št. 83, str. 1.

Obleženje I. slovenskega orlovskega tabora v Mariboru od 29. julija do 3. avgusta 1920 ("Vseh živih dan!", *Straža*, 31. 7. 1920, št. 83, str. 1)

ljudstvo katoliški temelj države.⁷⁷ Na taborskem manifestacijskem zborovanju je Velizar Janković dodal, da je "človek brez vere /.../ prosta žival".⁷⁸ V političnem pogledu je bil jasen predsednik Jugoslovanske kmetijske zveze in poslanec SLS v Začasnem narodnem predstavištvu Kraljestva SHS Janez Brodar. Na zborovanju Zveze, ki so ga pripravili v okviru orlovskega tabora, je pozdravil Orle kot "najboljši in največji naraščaj stranke [SLS – op. J. P.]".⁷⁹ Zborovalo je tudi

⁷⁷ "Potek slavnosti I. orlovskega tabora v Mariboru", *Straža*, 30. 7. 1920, št. 82, str. 1, 2; "Potek slavnosti I. orlovskega tabora v Mariboru", *Straža*, 2. 8. 1920, št. 84, str. 1–2.

⁷⁸ "Govor ministra dr. Velizarja Jankovića na orlovskem taboru v Mariboru", *Straža*, 4. 8. 1920, št. 85, str. 1.

⁷⁹ "Kmetijska zveza zboruje", *Straža*, 4. 8. 1920, št. 85, str. 2.

učiteljstvo, ki je ustanovilo Slomškovo zvezo za Štajersko, in ob tej priložnosti poudarilo svoje krščansko svetovno naziranje.⁸⁰ Na taboru so sprejeli več resolucij proti izročanju Primorske Italiji na mirovni konferenci in italijanskemu nasilju proti Slovincem na zasedenem ozemlju.⁸¹ Regentu Aleksandru in škofu dr. Antonu Mahniču so poslali pozdravna telegrama.⁸²

Svoje glavne politične poudarke so poudarili tudi v JDS. Na strankinem zaupnem shodu mariborskega okrožja 3. avgusta 1919 v Mariboru je eden od vodilnih politikov JDS in tedanji podpredsednik Deželne vlade za Slovenijo dr. Gregor Žerjav opozarjal, da je treba nastopati proti boljševizmu. Odločno se je zavzel za monarhistično obliko vladavine in proti federalizmu.⁸³ V Mariboru se je 5.–6. septembra 1919 mudil tudi kot podpredsednik DVS. Na mestnem magistratu je sprejel zastopnike uradov in različnih gospodarskih organizacij ter druge stranke. Med njimi tudi nekdanjega župana Schmidererja. Na vprašanje dopisnika *Slovenskega naroda*, kaj ga je napotilo v Maribor, je odgovoril, da je Maribor drugo največje slovensko mesto, poleg tega pa je v vladi zadolžen za gospodarska vprašanja. Želi si napredka slovenske trgovine in obratov, zlasti industrije v središču dravskih in murskih okrožij. V času obiska je obiskal tudi elektrarno na Fali. Glede vprašanja železniške povezave Maribora s Prekmurjem je odgovoril, da predstavlja nujno gospodarsko potrebo, o državni pripadnosti Radgone pa je menil, da to vprašanje še ni zaključeno. Glede sekvestra premoženja tujih državljanov je pojasnil, da ostane v veljavi.⁸⁴

Pol leta kasneje, 7. marca 1920, je Žerjav, to pot skupaj z drugim vodilnim politikom JDS, njenim poslancem v ZNP in nekdanjim večkratnim ministrom dr. Albertom Kramerjem, znova obiskal Maribor. Udeležila sta se shoda JDS, na katerem sta bila prisotna tudi poslanca vsedržavne JDS v ZNP Dušan Kecmanović in predsednik strankinega slovenskega dela dr. Vekoslav Kukovec. Kramer in Žerjav sta v svojih govorih poudarila liberalno kulturnobojno stališče. Kramer je tedanje politične razmere orisal kot boj ideje napredka z idejo konservativizma, Žerjav pa je izjavil, da je liberalna stran odločena boriti se s političnim katolicizmom. Tega vodi cerkvena hierarhija. Izrazil je prepričanje, da bo ljudstvo v interesu svojega verskega in kulturnega življenja storilo to, kar je zanj potrebno: "Nagnal[o] bo duhovnika v cerkev, politiko pa iz cerkve!" Opo-

⁸⁰ "Ustanovitev Slomškove zveze za bivšo Štajersko", *Straža*, 4. 8. 1920, št. 85, str. 1–2.

⁸¹ "Potek slavnosti I. orlovskega tabora v Mariboru", *Straža*, 30. 7. 1920, št. 82, str. 1; "Potek slavnosti I. orlovskega tabora v Mariboru", *Straža*, 2. 8. 1920, št. 84, str. 3.

⁸² "Potek slavnosti I. orlovskega tabora v Mariboru", *Straža*, 30. 7. 1920, št. 82, str. 1.

⁸³ "Iz jugoslov. dem. stranke: zbor zaupnikov JDS iz mariborskega okrožja", *Nova doba*, 5. 8. 1919, št. 83, str. 3; –n.–, "Iz jugoslov. dem. stranke: zaupni shod JDS mariborskega okrožja", *Nova doba*, 9. 8. 1919, št. 85, str. 2.

⁸⁴ "Politične vesti: podpredsednik dež. vlade v Mariboru", *Slovenski narod*, 7. 9. 1919, št. 209, str. 1–2; "Politične vesti: Maribor in severna meja", *Slovenski narod*, 10. 9. 1919, št. 210, str. 3.

zoril je še, da Nemcem v Jugoslaviji ne smejo dopustiti konstituiranje kot naroda, nekdanjim nemškutarjem pa naj se omogoči povratak v narodovo naročje. Ponovil je tudi strankino ključno programsko stališče o jugoslovanski narodni in državni enotnosti.⁸⁵

Idejna in politična sporočila JDS so v Mariboru izrekli tudi drugi strankini pripadniki. Vekoslav Kukovec je 23. novembra 1920 v liberalnem *Taboru* JDS označil za najbolj dosledno predstavnico jugoslovanskega nacionalnega integralizma,⁸⁶ *Tabor* pa je 24. in 25. novembra napadel politični katolicizem (t. i. klerikalizem) in razredni boj – črno in rdečo internacionalo. Obenem je NSS, s katero je bila JDS v ostrem političnem nasprotju, opozoril, da v medsebojnem boju po nepotrebnem trošita svoje moči. Usmeriti bi jih morali na skupno fronto, boju proti "klerikalizmu in protidržavnim rovarjem".⁸⁷ Navedel je tudi primer napadalnega ravnanja NSS, ki je 21. novembra 1920 v Mariboru razbila shod nekdanjega poslanca JDS v ZNP in urednika za gospodarska vprašanja pri ljubljanskem *Jutru*, dr. Milka Brezigarja.⁸⁸ *Tabor* je kulturnobojna in protifederalistična stališča JDS ter opozorilo o škodljivosti cepljenja liberalnih vrst, ki slabi boj proti političnemu katolicizmu, ponovil tudi konec novembra 1920.⁸⁹

Tako kot na katoliški, so tudi na liberalni strani veliko mariborsko prireditelj svoje telesnovzgojne organizacije Sokol povezali z ideološkimi in političnimi poudarki. Že dan pred prvim sokolskim pokrajinskim zletom 29. avgusta 1920 se je *Tabor* najprej ozrl na orlovski tabor pred slabim mesecem dni in (tudi upravičeno) opozarjal, da je Orel le sredstvo za pridobivanje političnega vpliva katoliške stranke med mladino. V duhu liberalne centralistične usmeritve se je spraševal, ali je za utrditev državne misli koristno, če necerkvena organizacija poudarja katoliško vero? V državi so različne vere – katoliška, pravoslavna, islamska, ki lahko trčijo v medsebojnem boju, kar bi razdvajalo jugoslovansko nacionalno enotnost. Zavrnil je tudi očitke, da Sokol mladino vzgaja v protiverskem duhu. To ne drži, ker spoštuje versko prepričanje. Vzgojo mladine želi le dopolniti tam, kjer je splošna vzgoja prešibka, predvsem na področju telesne vzgoje, narodne zaveznosti in discipline. Da take vzgoje ne bi mogli uspešno izvajati brez verskega

⁸⁵ "Sijajen shod JDS v Mariboru", *Slovenski narod*, 9. 3. 1920, št. 56, str. 3; "Shod JDS v Mariboru", *Slovenski narod*, 11. 3. 1920, št. 58, str. 1.

⁸⁶ "Minister Kukovec volilcem", *Tabor*, 23. 11. 1920, št. 74, str. 1. – O jugoslovanski narodno integralistični in državno centralistični usmeritvi JDS glej Perovšek, *Liberalizem in vprašanje slovenstva*, str. 31–103, 126–164, 187–197, 238–276.

⁸⁷ "Pošteno mislečim v NSS", *Tabor*, 14. 11. 1920, št. 75, str. 1; Radivoj Rehar, "Begunci in volitve", *Tabor*, 25. 11. 1920, št. 76, str. 1.

⁸⁸ "Shod modraških razgrajčev", "Shod beguncev", *Tabor*, 23. 11. 1920, št. 74, str. 1–2; Franjo Pirc, "JDS? – NSS?", *Tabor*, 24. 11. 1920, št. 75, str. 1; M. (ilko) Brezigar, "Primorcem!", *Tabor*, 27. 11. 1920, št. 78 str. 2. – Pripominjam, da je Franjo Pirc sredi leta 1920 izstopil iz NSS in nato pripadal JDS.

⁸⁹ "Pred odločitvijo!", "Demokrate bom volil ...", "Kdor cepi napredne vrste ...", *Tabor*, 28. 11. 1920, št. 79, str. 1.

pouka, je smešno. Vernost in nrvnost sta dva ločena pojma. "Roparji v Abruzzih (mišljeno je splošno razbojništvo, ki se je v tej italijanski deželi razvilo sredi 19. stoletja – op. J. P.) so globoko verni in molijo pobožno svoj rožni venec za to, da bi se jim posrečil rop. Vendar le to ni nrvno!"⁹⁰

Idejni in politični vidik sokolskega zleta (zlet je *Tabor* predstavil v obsežnem članku⁹¹), ki sta mu od jugoslovanskega ministrskega zbora prisostvovala minister za socialno politiko Vekoslav Kukovec in minister za narodno zdravstvo Živojin Rafajlovič, poleg njiju pa še podpredsednik ZNP dr. Ivan Ribar, poverjenik za pravosodje DVS Gregor Žerjav, Albert Kramer, zastopnik kralja Petra I. Karađorđevića in regenta Aleksandra, vojaški poveljnik mesta Maribor polkovnik Mladen Bogičević, general Rudolf Maister, predsednik jugoslovanske obmejne komisije general Antun Plivelič, poslanci vsedržavne JDS dr. Grga Budislav Andelinović, dr. Vojislav Besarović, dr. Srđan Budisavljevič, Gjuro Džamonja, Ivan Kejžar, Dragutin Pecić, dr. Pavel Pestotnik, Adolf Ribnikar in dr. Fran Voglar, zastopnik mesta Ljubljane podžupan dr. Karel Triller, starosta Jugoslovanske sokolske zveze (JSZ) dr. Ivan Oražen in vodja srbskega sokolskega gibanja dr. Laza Popović⁹² – je podala resolucija, ki jo je dan po zletu sprejela skupščina JSZ. Resolucija je poudarila, da je Sokol eminentno *napredna kulturna organizacija*. Njeni člani ne morejo pripadati telovadnim organizacijam ene politične stranke ali razreda (Orlom ali socialističnim telovadnim organizacijam). Nrvno in telesno vzgajanje v Sokolu blaži sovraštvo razrednega in kulturnega boja in duhovno pripravlja bolj harmonični družbeni red. To pa ne pomeni, da bi se Sokoli ogibali politike. Njihovo politično delo mora usmerjati misel o duhovni in nacionalni enotnosti Slovencev, Hrvatov in Srbov.

Klerikalizem in Sokolstvo se izključujeta. Kdor se prizna klerikalnemu svetovnemu nazoru, po kojem vera stopa v politiko, da se zagotovi gospodstvo mednarodne katoliške hierarhije nad državo in nad duševnim življenjem državljanov, kdor misli, da je na polju umstvenega raziskovanja dopustno le, kar dopušča ta hierarhija, ta ne more biti Sokol. Le kdor hoče brez predsodka iskati resnico, kdor je odločen, da spoštuje prepričanje vsakogar, odločen boriti se za svobodo vesti, biti nrvan in pošten, ne iz strahu pred kaznimi in dokler to interes cerkvene organizacije dovoli, ampak iz prepričanja, ta je pozdravljen v naših vrstah. Versko prepričanje vsakogar nam je nedotakljivo: Ni Sokol, kdor ga žali ali pa oni, ki napada ali smeši javno udejstvovanje verskega čustvovanja. Omalovaževanje verstva, ki globoko vpliva na vse človeško čustvovanje, je sokolstvu tuje.⁹³

⁹⁰ "Sokol in Orel", *Tabor*, 28. 8. 1920, št. 2, str. 1.

⁹¹ "Dnevi jugoslovanskega Sokolstva v Mariboru", *Tabor*, 31. 8. 1920, št. 4, str. 1–2.

⁹² "Sokolski dan v Mariboru", *Jutro*, 31. 8. 1920, št. 7, str. 1.

⁹³ "Sokolstvo in politika", "Skupščina Sokolskega Saveza", *Jutro*, 31. 8. 1920, št. 7, str. 1–2.

Jutro je k temu 1. septembra 1920 pridalo, da je z resolucijo Sokolstvo jasno izrazilo svoje stališče nasproti Orlu in politiki njegove strani. Sprejelo je vsiljeni boj in ga bo zmagovito izbojevalo.⁹⁴ Istega dne je v *Taboru* tudi dr. Franjo Lipold o sokolskem zletu poudaril, "da tudi naš sever nima smisla za mračnjaštvo, v katerem ga hočejo še vedno držati sebični in krivi mu preroki klerikalizma".⁹⁵ Teden dni kasneje se je oglasil še *Slovenski narod*. Vrnil se je k orlovskemu taboru in povzel članek, ki ga je o taboru objavil *Glasnik srpske pravoslavne cerkve*. *Glasnik* je Orle imenoval za vsiljence latinske cerkve. Z latinščino so zastrupili svoje telo, kri in dušo in se zavezali, da bodo kot prva bojna četa nastopali v političnem boju Katoliške cerkve proti njihovi domovini. Objela sta jih latinski fanatizem in rimski katolicizem in izgrizla ter uničila njihovo slovansko bratsko dušo; glas Rima se jasno sliši tudi iz ust slovenskih Orlov. *Glasnik* je tu postavil opomin, in sicer, da se mora, zaradi duhovne enotnosti s svojimi pravoslavnimi brati, vsakdo, ki je Slovan, in hoče rešiti svojo slovansko dušo iz verig duhovnega suženjstva latinskega zahodnega sveta, odpovedati Rimu in vsemu kar so mu vsilili sovražniki slovanske svobode. *Narod* je k povzetku *Glasnikovega* članka pripisal, da je v njegovih besedah mnogo resnice in katoliški duhovniki, če so res narodni, bodo morali o njej hočeš nočeš razmišljati.⁹⁶

Volitve leta 1920 in 1921

Poleg regentovega obiska Maribora, o katerem in Karadordevičih so obširno pisali,⁹⁷ orlovskega tabora, sokolskega zleta in drugih prireditvev ter dogodkov, so komisariatsko dobo politično vidno zaznamovale volitve v Ustavodajno skupščino leta 1920 in občinske volitve leta 1921. Pokazale so razmerje politične moči v mestu. Na skupščinskih volitvah 28. novembra 1920 je v Mariboru največ glasov dobila JSDS (916), sledile so ji NSS, JDS, SLS, KSJ, prekmurška Domača verstvena (gospodarska) stranka in SKS s 590, 484, 414, 402, 29

⁹⁴ "Po mariborskih dneh", *Jutro*, 1. 9. 1920, št. 8, str. 2.

⁹⁵ F.(ranjo) L.(ipold), "Po sokolski nedelji", *Tabor*, 1. 9. 1920, št. 5, str. 1.

⁹⁶ Jurij Perovšek, "Kulturnobojni značaj *Slovenskega naroda* v letih 1918–1929 – kritični premisleki", *Studia Historica Slovenica* 24, št. 1 (2024), str. 51.

⁹⁷ Radivoj Rehar, "Njegovemu Visočanstvu princu-regentu Aleksandru o priliki poseta v Mariboru", I.(van) Lah, "Pozdrav z gor", –d. –d., "Karagjorgjeviči", *Mariborski delavec*, 26. 6. 1920, št. 141, str. 1, 2–3; "Našemu vladarju na obmejnih tleh!", *Straža*, 28. 6. 1920, št. 69, str. 1; "Prihod Njegovega Visočanstva regenta Aleksandra v Maribor!", *Mariborski delavec*, 30. 6. 1920, št. 142, str. 1–2; "Regent Aleksander na obmejnih tleh v Mariboru", *Straža*, 30. 6. 1920, št. 70, str. 1–2; "Prihod Njegovega Visočanstva regenta Aleksandra v Maribor!", *Mariborski delavec*, 1. 7. 1920, št. 143, str. 1–2. – O Aleksandrovem obisku Slovenije glej podrobneje Jurij Perovšek, "Politične razmere na Slovenskem leta 1920", *Studia Historica Slovenica* 21, št. 2 (2021), str. 485–493.

in 28 glasovi.⁹⁸ Občinske volitve 26. aprila 1921 so imele za Maribor poseben pomen. *Tabor* je ob volitvah zapisal, da bodo nekako legalizirale tisto, kar je

⁹⁸ Vasilij Melik, "Izidi volitev v konstituanto", *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja* 3, št. 1 (1962), str. 51. Priporočam, da so komunisti nastopili na skupni listi KSJ in štajerske ter koroške socialistične levice (*Virji za zgodovino KSS*, str. 168–170; Filipič, *Poglavja iz boja komunistov*, 1, str. 192), listo pa so šli za komunistično. Glede Maribora lahko še omenimo, da so pri štetju glasov v glavnem volilnem odboru za volilni okrožji Maribor in Celje s Prekmurjem in delom Koroškega v Mariboru storili napako, zaradi katere je SLS v Ustavodajni skupščini pripadel en poslanec manj, namesto njega pa je poslanec postal pripadnik SKS. Napako so popravili šele 29. 12. 1921 (Prav tam, str. 47).

Slovincem s prevzetjem državne moči pripadlo samo po sebi, saj se "velik del v naših mestih nakopičene slovenske produktivne energije vrača nazaj v posest naroda in nobenega dvoma ni, da nam bo lastninska pravica, ki jo imamo na naših mestih, vrnjena v prosto razpolaganje".⁹⁹ Na volitvah se je politična slika v mestu ponovila. S 940 glasovi in 13 mandati v občinskem odboru je zmaga-la JSDS, sledile so NSS s 679 glasovi in devetimi mandati, JDS s 499 glasovi in sedmimi mandati, SLS s 496 glasovi in prav tako sedmimi mandati ter Delavska skupina (DS, povezava socialistične levice in komunistov) s 325 glasovi in štiri-mi mandati.¹⁰⁰ Trinajstega junija 1921 je potekala županska volitev. Na pod-lagi dogovora med JSDS, SLS in DS so za župana izvolili socialnega demokrata Viktorja Grčarja, za podžupana pa narodnega socialista Ivana Rogliča. Izvolili so tudi štiričlanski občinski svet, v katerem sta bila dva pripadnika SLS in po en pripadnik JSDS in DS.¹⁰¹ Po potrditvi za župana 12. julija 1921 je Grčar 25. julija slavnostno prisegel kot prvi izvoljeni slovenski mariborski župan. Po Grčarje-vi prisegi je z balkona mestne hiše zaplapolala rdeča zastava, kar je povzroči-lo razburjenje in negotovanje. Po rdeči zastavi sta zaplapolali še narodna in državna zastava.¹⁰² V volilnem merjenju moči v komisarski dobi je bila v Mari-boru najmočnejša socialna demokracija.

Grčarjevo izvolitev za župana in izvolitev občinskega sveta je obsodila JDS. *Tabor* je po izvolitvah zapisal, da je črna internacionala podprla rdečo in jasno pokazala "klerikalno-socijalistično" zvezo v občinskem svetu. Katoliški strani je očital, da je zaigrala slovenski Maribor v roke rdeči internacionali, a narodno zavedna ter trezno misleča javnost, ki se ne ogreva za vratolomni socialistični in komunistični gospodarski program, ji bo hvaležna, ko se ji bodo odprle oči.¹⁰³ V tem duhu je že pred volitvami pripadnik JDS dr. Vladimir Sernec komuniste označil za zaklete sovražnike tedanjega družbenega reda, ki jim je dobrodošlo vsako sredstvo, da ga strejo. "Kam vede to stremljenje se vidi v ubogi Rusiji, kjer je bilo v petih letih komunističnega gospodarstva več ljudi usmrčenih, ko pod najgrozovitejšim carjem in jih je poginilo več [od] gladu, ko jih je padlo v vojni. Resen človek se tej stranki ne bo priključil."¹⁰⁴

Naj na koncu pogleda na komisariatsko dobo opozorimo še na dojema-nje Ljubljane, kot ga je po svoji oceni v *Taboru* 10. septembra 1920 predstavil avtor članka "Ljubljansko pismo". Posebej se ga je dotaknil "ljubljski dolgčas".

⁹⁹ "Na dan občinskih volitev", *Tabor*, 27. 4. 1921, št. 94, str. 1.

¹⁰⁰ Potočnik, "Mariborski župan Grčar", str. 963–964, 968; Potočnik, "Viktor Grčar", str. 318, 322. Glej tudi *Viri za zgodovino KSS*, str. 243. Prim. še Filipič, *Poglavja iz boja komunistov*, I, str. 185.

¹⁰¹ Potočnik, "Mariborski župan Grčar", str. 964–965; Potočnik, "Viktor Grčar", str. 318, 320.

¹⁰² Potočnik, "Mariborski župan Grčar", str. 965, 966; Potočnik, "Viktor Grčar", str. 320, 321.

¹⁰³ "Maribor, 13. junija", *Tabor*, 15. 6. 1921, št. 133, str. 1; "Komedijski", *Tabor*, 16. 6. 1921, št. 134, str. 1.

¹⁰⁴ Vladimir Sernec, "Občinske volitve v Mariboru", *Tabor*, 21. 4. 1921, št. 89, str. 2.

– "Čudno je to mesto", je zapisal, "in če bi ga sodili po tem, kakor ga je Cankar popisal v svojem ‚kurentu‘ moramo priznati, da je od tistih dob precej nazadovalo in da je bila ona Ljubljana še živahna proti današnji." Vsako mesto ima svojo dušo in svoje srce. Ljubljana se kaže kot brezdušna in brezsrčna, filistrska in lena, pusta in neprijazna. Vse živi od dnevnega časopisja, vse se gleda nekako po strani in nezaupljivo. Ne moremo pa reči, da Ljubljana ni pridna in delavna. A poleg solidnega, sicer počasnega dela, je za Ljubljančana "krok" živa potreba. Niti drago in slabo vino ne pripravi Ljubljančanov, da bi zapustili svoje stare tradicije. Lepe večere pa so prinesli ruski igralci, ki so gostovali v dramskem gledališču.¹⁰⁵

Nadaljnji politični razvoj do uvedbe diktature kralja Aleksandra leta 1929

Skupščinske in občinske volitve ter razporeditev politične moči v mestu

Leta do kraljeve diktature je v Mariboru označilo šestero merjenj oziroma razporejanj politične moči: na volitvah v Narodno skupščino Kraljevine SHS 18. marca 1923, občinskih volitvah 21. septembra 1924, volitvah v Narodno skupščino 8. februarja 1925, volitvah oblastno skupščino mariborske oblasti 23. januarja 1927, volitvah v Narodno skupščino 11. septembra 1927 in občinskih volitvah 18. decembra 1927. – Na volitvah v Narodno skupščino leta 1923 je zmagala SLS s 1.535 glasovi, sledile so ji mariborska okrožna organizacija Socijalistične stranke Jugoslavije (SSJ) s 889 glasovi, JDS s 618 glasovi, NSS s 495 glasovi, Hrvaška kmečka republikanska stranka (HRKS) s 214 glasovi, Narodna radikalna stranka (NRS, na vse državno ozemlje razširjena srbska Narodno radikalna stranka) s 142 glasovi, Nemška gospodarska stranka (Nemci) s 96 glasovi, lista pokrajinskega tajništva SSJ s 37 glasovi in listi SKS in SRS s 32 glasovi oziro-

¹⁰⁵ "Ljubljansko pismo", *Tabor*, 10. 9. 1920, št. 12, str. 2. – Omemba "kurenta" se nanaša na opis veseljaškega življenja v Ljubljani iz Cankarjeve pripovedke *Kurent* (Ivan Cankar, *Zbrani spisi: trinajsti zvezek*, uvod in opombe napisal Izidor Cankar (Ljubljana, 1932), str. 306–323). Cankar je v *Kurentu* Ljubljano imenoval "kraljica veselja, ti mati vseh sladkosti, ti botra prešernih ur!" (Prav tam, str. 308). Z ruskimi igralci je avtor članka mislil na predstavo ruskega gledališkega ansambla Mihajla Muratova, ki je septembra 1920 vsestransko navdušila strokovno in laično javnost (Darja Koter, "Vplivi ruske emigracije na delovanje ljubljanske Opere med obema vojnama", *Monitor ISH* 18, št. 1 (2016), str. 53).

ma 10 glasovi.¹⁰⁶ – Na občinskih volitvah septembra 1924 je s 2.405 glasovi in 32 mandati v občinskem odboru zmagal Narodni blok (NB), volilna povezava SLS, JDS, NSS in NRS, ki so se združile proti Nemcem in nemškutarjem, da dokažejo slovenski značaj Maribora.¹⁰⁷ NB je volitve označil kot narodni plebiscit.¹⁰⁸ NB so sledili SSJ s 960 glasovi in štirimi mandati v občinskem odboru, Nemci s 994 glasovi in prav tako štirimi mandati v občinskem odboru, Delavsko kmečka skupina (komunisti) s 190 glasovi in enim mandatom v občinskem odboru ter Slovenska neodvisna gospodarska stranka s 43 glasovi in nobenim mandatom.¹⁰⁹ Po strankah je bila v NB najmočnejša SLS s 15 odborniki, JDS jih je imela osem, NSS šest, tri pa NRS.¹¹⁰ Enaindvajsetega oktobra 1924 je bila županska volitev. Za župana so izvolili pripadnika SLS, nekdanjega mariborskega komisarja in kasnejšega občinskega svetnika Leskovarja, za podžupana pa pripadnika JDS Franja Lipolda. V občinski svet so izvolili dva pripadnika SLS in po enega pripadnika JDS in NSS.¹¹¹

Tako kot na volitvah v Narodno skupščino leta 1923 (tedaj je *Straža* zapisala, da je "obstoj in napredek našega ljudstva samo v Slovenski ljudski stranki"¹¹²), je tudi na skupščinskih volitvah leta 1925 v Mariboru zmagala SLS. Dobila je 1.204 glasov. Sledili so ji Narodni blok (volilna povezava SDS, v katero se je leta 1924 preimenovala JDS, samostojne strankarske skupine SKS v mariborski oblasti in dela pripadnikov NRS) s 801 glasovi, SSJ s 742 glasovi, HKRS s 725 glasovi, Nemci s 724 glasovi, Bratski sporazum (volilna povezava NSS in Davi-

¹⁰⁶ "Volilni izidi v mariborskem volilnem okrožju", *Tabor*, 23. 3. 1923, št. 66, str. 2; "Izidi volitev v Mariboru l. 1920, 1921 in 1923", *Straža*, 21. 3. 1923, št. 82, str. 1. Po navedbi *Straže* je Nemška gospodarska stranka dobila 958 glasov. (Prav tam.) – SSJ so oblikovali 18. 12. 1921 v Beogradu, ko so se na konferenci predstavnikov glavnih odborov do tedaj samostojnih socialnodemokratskih strank združile JSDS, Socialnodemokratska stranka Jugoslavije in Socialistična delavska stranka Jugoslavije v enotno jugoslovansko socialistično stranko.

¹⁰⁷ Darko Friš, "Razmah in napredek Maribora v času županovanja dr. Josipa Leskovarja (1924–1928)", *Acta Histriae* 26, št. 1 (2018), str. 131 (dalje: Friš, "Razmah in napredek Maribora"); Friš, "Dr. Josip Leskovar: mariborski župan v letih 1924–1927", v: *Mariborski župani 1850–1941: snovalci sodobnega mesta ob Dravi*, ur. Darko Friš, Mateja Matjašič Friš in Aleš Maver (Maribor, 2018), str. 346 (dalje: Friš, "Josip Leskovar"); "Narodni blok", *Tabor*, 21. 9. 1924, št. 216, str. 2; "Plebiscit v Mariboru končan s sijajno zmago za Slovence", *Straža*, 22. 9. 1924, št. 109, str. 1. Prim. tudi "Mariborske vesti: narodnim volilcem!" *Tabor*, 24. 9. 1924, št. 218, str. 1. – Ko je po občinskih volitvah v Mariboru in v Celju 28. 9. 1924 tudi na Ptuj 19. 10. 1924 nasproti Nemcem zmagala slovenska stran, je *Tabor* zapisal, da so ptujske volitve "zaključile narodnostni boj za mesta na ozemlju bivše Spodnje Štajerske". Z mogočnim sunkom so razmajali in porušili "trdnjavski trikotnik" (Maribor–Celje–Ptuj), "umetne stavbe nemštva na slovenskem ozemlju" ("Po velikih zmagah narodne misli v naših mestih", *Tabor*, 24. 10. 1924, št. 244, str. 1).

¹⁰⁸ "Še tri dni", *Tabor*, 18. 9. 1924, št. 213, str. 1; "Plebiscit v Mariboru končan s sijajno zmago za Slovence", *Straža*, 22. 9. 1924, št. 109, str. 1; "Plebiscit za jugoslovanski Maribor", *Tabor*, 23. 9. 1924, št. 217, str. 1.

¹⁰⁹ Friš, "Razmah in napredek Maribora", str. 131–132; Friš, "Josip Leskovar", str. 346–247; Filipič, *Poglavja iz boja komunistov*, 1, str. 214; "Plebiscit za jugoslovanski Maribor", *Tabor*, 23. 9. 1924, št. 217, str. 1.

¹¹⁰ "Izvoljeni odborniki in namestniki", *Tabor*, 23. 9. 1924, št. 217, str. 2.

¹¹¹ Friš, "Razmah in napredek Maribora", str. 132–133; Friš, "Josip Leskovar", str. 347.

¹¹² "Veličastna zmaga SLS", *Straža*, 21. 3. 1923, št. 82, str. 1.

dovičeve Demokratske stranke) s 604 glasovi, NRS s 248 glasovi, komunistični Delavsko-kmetijski republikanski blok (DKRB) s 156 glasovi, Bernotova skupina v SSJ s 29 glasovi, Slovenska neodvisna gospodarska stranka s 25 glasovi, SKS s 22 glasovi, lista disidentov HRKS s 11 glasovi, prekmurska Kmetiska lista s 10 glasovi in Agrarna kmečka zveza s 9 glasovi.¹¹³ – SLS je bila v Mariboru na zmagovalnem mestu še na dveh volitvah. Na volitvah v občastno skupščino mariborske občasti januarja 1927 si ga je v okviru Združene gospodarske liste (ZGL) delila z NRS in Nemci. Zaradi volilne povezave z Nemci so na liberalni strani SLS očitati narodno izdajalstvo;¹¹⁴ slep je, kdor ne uvidi, da se je "*izneverila nacionalnemu Mariboru kakor Judež Kristus*", je zapisal *Tabor*.¹¹⁵ ZGL je dobila 2.165 glasov in dva mandata (SLS in NRS).¹¹⁶ Sledili so ji Zveza delavskih strank (volilna povezava SSJ, obnovljene JSDS in komunistov), ki je dobila 1.528 glasov in en mandat, Narodna lista (povezava SDS in NSS), ki je dobila 1.038 glasov in je ostala brez mandata, in lista Davidovičeve Demokratske stranke ter dela radikalov in narodnih socialistov, ki je dobila 144 glasov in je prav tako ostala brez mandata.¹¹⁷ – Na volitvah v Narodno skupščino septembra 1927 je prišlo do preobrata. Zmagala je SSJ s 1.527 glasovi, SLS pa je dobila 1.505 glasov. Sledili so ji Združena slovenska gospodarska lista (volilna povezava SDS, NSS in dela kmetijcev) s 1.038 glasovi, Nemci s 857 glasovi, DKRB (s komunisti se je povezala še JSDS) s 412 glasovi, NRS s 309 glasovi, Hrvaška kmečka stranka (HKS, v katero se je leta 1925 preimenovala HRKS) s 82 glasovi in Slovenska neodvisna gospodarska stranka s 39 glasovi.¹¹⁸ – Na občinskih volitvah decembra 1927 je znova zmagala SLS. Prejela je 1.858 glasov in 14 mandatov v občinskem odboru, sledile so ji SSJ s 1.737 glasovi in 12 mandati, SDS s 881 glasovi in šestimi mandati, Nemci s 737 glasovi in petimi mandati, NRS s 234 glasovi in enim

¹¹³ "Kako so volila naša mesta?", *Tabor*, 10. 2. 1925, št. 32, str. 1.

¹¹⁴ "Volilno gibanje: nacionalno izdajstvo SLS", *Tabor*, 19. 1. 1927, št. 14, str. 1; "Volilno gibanje", *Tabor*, 20. 1. 1927, št. 15, str. 1–2. Prim. tudi "Volilno gibanje: dr. Leskovar contra dr. Leskovar", *Tabor*, 22. 1. 1927, št. 17, str. 1.

¹¹⁵ "Volilno gibanje: nacionalno izdajstvo SLS", *Tabor*, 19. 1. 1927, št. 14, str. 1.

¹¹⁶ "Izidi volitev v oblastne skupščine: mariborska oblast", "Mesto Maribor", *Tabor*, 25. 1. 1927, št. 19, str. 1; "Izidi oblastnih volitev na Slov. Štajerskem, Koroškem, Prekmurju in Medjimurju: volilna enota Maribor mesto", *Slovenski gospodar*, 27. 1. 1927, št. 4, str. 3; Miroslav Stiplovšek, *Slovenski parlamentarizem 1927–1929: avtonomistična prizadevanja skupščin ljubljanske in mariborske oblasti za ekonomsko-socialni in prosvetno-kulturni razvoj Slovenije ter za udejanjenje parlamentarizma* (Ljubljana, 2000), str. 108 (dalje: Stiplovšek, *Slovenski parlamentarizem 1927–1929*).

¹¹⁷ "Izidi v mariborski oblasti: Maribor mesto", *Jutro*, 24. 1. 1927, št. 20, str. 2; "Mesto Maribor", *Tabor*, 25. 1. 1927, št. 19, str. 1; "Socialistični glasovi v ljubljanski in v mariborski oblasti", *Delavska politika*, 26. 1. 1926, št. 8, str. 1; "Izidi oblastnih volitev na Slov. Štajerskem, Koroškem, Prekmurju in Medjimurju: volilna enota Maribor mesto", *Slovenski gospodar*, 27. 1. 1927, št. 4, str. 3; "Volilni rezultati: mariborska oblast: mesto Maribor", *Enotnost*, 3. 2. 1927, št. 5, str. 2.

¹¹⁸ "Volilni dan v Mariboru", *Mariborski večernik "Jutra"*, 12. 9. 1927, št. 108, str. 2; "Izidi volitev v narodno skupščino dne 11. septembra 1927: volilni okraj Maribor – levi breg", *Slovenski gospodar*, 15. 9. 1927, št. 37, str. 5.

mandatom, Neodvisna obrtniška lista s 190 glasovi in enim mandatom, NSS s 172 glasovi in enim mandatom in DKRB (komunisti in JSDS) s 146 glasovi in prav tako enim mandatom.¹¹⁹ Štirinajstega januarja 1928 so bile županske volitve. Za župana so izvolili pripadnika SLS in dotedanjega občinskega svetnika dr. Alojzija Juvana. Volili so tudi podžupana in občinski svet. Podžupan je postal pripadnik SDS Franjo Lipold, ki je to funkcijo opravljal že v prejšnjem mandatu, v občinski svet pa so izvolili dva predstavnika SLS in po enega predstavnika SDS in Nemcev.¹²⁰ SLS je postala v mariborski občinski upravi vodilna politična sila, močni pa so bili tudi socialisti. S podžupanskim mestom so bili opazni demokrati in petimi odborniki Nemci.

V času do kraljeve diktature je v Mariboru prevladovala SLS. Zmagala je na dveh volitvah v Narodno skupščino in občinskih volitvah leta 1927, na občinskih volitvah leta 1924 in oblastnih volitvah leta 1927 pa si je zmagovalno mesto delila s SDS, NSS in NRS oziroma NRS in Nemci. V okviru volilne povezave za občinske volitve leta 1924 je dobila največ mandatov, medtem ko je bila na oblastnih volitvah leta 1927 izenačena z NRS. Dobila je tudi dva župana. Močni so bili socialisti oziroma marksistično delavstvo, ki se je večinoma uvrščalo takoj za SLS ali njene volilne povezave, leta 1927 pa je SSJ zmagala na volitvah v Narodno skupščino. Do leta 1924 je imela tudi svojega župana, izvoljenega v dobi komisariata. Med opaznimi strankami je bila še SDS, vidno so se okrepili Nemci. Ob tem lahko za celotno prvo jugoslovansko desetletje ugotovimo, da so se v tem času na čelu Maribora zvrstili predstavniki vseh treh tradicionalnih političnih taborov. Dva liberalna in en katoliški komisar v letih 1919–1921 ter socialnodemokratski oziroma socialistični in dva katoliška župana v nadaljnjih dvajsetih letih. Vsi trije tabori so bili tudi med zmagovalci različnih volitev. JSDS/SSJ in SLS sta bili izenačeni v volilnih zmagah na skupščinskih volitvah (JSDS/SSJ 1920 in 1927, SLS 1923 in 1925), JSDS je dobila občinske volitve leta 1921, SLS pa je bila v zmagoviti volilni povezavi na občinskih volitvah leta 1924 in na oblastnih volitvah leta 1927. Dobila je tudi občinske volitve leta 1927. Liberalna stran je bila leta 1924 vključena v zmagovalno volilno povezavo na občinskih volitvah. Od drugih strank je bila v volilni povezavi, ki je zmagala na teh volitvah, še NRS. Skupaj z Nemci je bila vključena v volilno povezavo, ki je prejela največ glasov na oblastnih volitvah leta 1927.

Razporejanje politične moči se je odrazilo tudi na upravopolitičnem področju. Ko je vlada Kraljevine SHS na podlagi Vidovdanske ustave 26. aprila

¹¹⁹ "Bitka za Maribor končana", *Mariborski večernik "Jutra"*, 19. 12. 1927, št. 189, str. 2; "Rdeči Maribor zmaguje!", *Delavska politika*, 21. 12. 1927, št. 102, str. 1; Maksimiljan Fras, *Mariborski župan dr. Alojzij Juvan in njegov čas* (Maribor, 2013), str. 52 (daje: Fras, *Mariborski župan Juvan*).

¹²⁰ Fras, *Mariborski župan Juvan*, str. 52–53; "Po konstituiranju mariborskega občinskega sveta", *Mariborski večernik "Jutra"*, 16. 1. 1928, št. 12, str. 1.

1922 izvedla upravno ozemeljsko razdelitev države na oblasti, so Slovenijo razdelili na dve upravno ozemeljski enoti – mariborsko oblast s sedežem v Mariboru in ljubljansko oblast s sedežem v Ljubljani. Mariborska oblast je obsegala jugoslovansko Štajersko z nekdanjim koroškim prevaljskim okrajem, Prekmurje in Medjimurje, t. j. mesta Celje, Maribor in Ptuj, politične okraje Ljutomer, Maribor, Prevalje, Ptuj in Slovenj Gradec, sodne okraje Kozje (razen občin Veliki Kamen in Mrčna sela), Celje, Vranksko, Gornji grad in Šmarje, občine Sv. Rupert (iz sodnega okraja Laško), Motnik, Trojane in Špitalič (iz političnega okraja Kamnik) in omenjena Prekmurje ter Medjimurje.¹²¹ Oblastem so na področju občne uprave načelovali veliki župani, ki so bili politični predstavniki vlade in so jo predstavljali tudi nasproti ustavno zagotovljeni oblastni samoupravi; v njeni pristojnosti so bile oblastne gospodarsko-socialne in kulturno-prosvetne zadeve.¹²² Organa oblastne samouprave sta bila oblastna skupščina in njen izvršilni organ oblastni odbor. Oblastna samouprava je zaživela šele leta 1927, ko so izvedli volitve v oblastne skupščine. Do tedaj so vse upravne zadeve v oblasteh vodili veliki župani. Ti so se menjavali skladno s spremembami jugoslovanskih vlad. Prvega velikega župana mariborske oblasti, dr. Miroslava Ploja, je 31. decembra 1922 imenovala četrta vlada prvaka NRS Nikole Pašiča.¹²³ Poslovati je začel 1. januarja 1924.¹²⁴ Plojevega naslednika, dr. Otmarja Pirkmajerja, je sedma Pašičeva vlada, v kateri je bila tudi SDS, Pirkmajer pa je bil njen pripadnik, imenovala 5. junija 1924.¹²⁵ S spremembo vlade, v kateri je bila zdaj SLS, je veliki župan v Mariboru 19. avgusta 1924 postal njen pripadnik dr. Fran Vodopivec.¹²⁶ Nova vlada, v katero se je vrnila SDS, je za mariborskega velikega župana 7. novembra 1924 ponovno imenovala Otmarja Pirkmajerja.¹²⁷ Na svojem mestu je ostal do 28. februarja 1927, ko ga je, po vstopu SLS v vlado 1. februarja 1927, 3. marca 1927 zamenjal njen predstavnik dr. Fran Schaubach.¹²⁸

¹²¹ "Uredba o razdelitvi države na oblasti", *Uradni list pokrajinske uprave za Slovenijo*, 15. 5. 1922, št. 49, str. 313 (dalje: *UL PUS*).

¹²² O tem glej podrobneje Jurij Perovšek, "Unitaristični in centralistični značaj vidovdanske ustave", *Pripravki za novejšo zgodovino* 33, št. 1–2 (1993), str. 23, 24–25 (dalje: Perovšek, "Unitaristični in centralistični značaj vidovdanske ustave").

¹²³ "Politični položaj: veliki župani v Sloveniji", *Straža*, 3. 1. 1923, št. 1, str. 1; "Tedenski pregled: sobota 30. dec.", *Tabor*, 4. 1. 1923, št. 2, str. 5. Glej tudi "Iz Službenih Novin kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca": številka 10", *UL PUS*, 22. 1. 1923, št. 8, str. 57.

¹²⁴ "Razglasi pokrajinske uprave za Slovenijo: razglas", *UL PUS*, 31. 12. 1923, št. 116, str. 782.

¹²⁵ "Nova velika župana v Mariboru in Ljubljani", *Tabor*, 6. 6. 1924, št. 129, str. 1.

¹²⁶ "Nova velika župana za Slovenijo", *Tabor*, 21. 8. 1924, št. 190, str. 1; "Iz Službenih Novin kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca": številka 195", *UL PUS*, 30. 8. 1924, št. 82, str. 489.

¹²⁷ "Prvo delo P.-P. vlade", *Slovenec*, 8. 11. 1924, št. 256, str. 1; "Spremembe v vodstvu oblastnih uprav", *Jutro*, 9. 11. 1924, št. 264, str. 1.

¹²⁸ "Dr. Baltič in dr. Pirkmajer odstavljena", *Slovenec*, 4. 3. 1927, št. 51, str. 1.

Vprašanje mariborske oblasti

Glede mariborske oblasti je v letih 1922–1923 prišlo do zanimive politične pobude, ki jo je izrazil nekdanji predsednik slovenske JDS Vekoslav Kukovec. Leta 1922 se je preselil v Maribor, kjer je deloval v krajevni in oblastni organizaciji JDS. Slovenskega dela stranke ni vodil od njenega organizacijskega preoblikovanja, ko so tudi v ljubljanski oblasti 9. julija 1922 ustanovili oblastno organizacijo JDS; mariborsko so ustanovili 9. aprila 1922.¹²⁹ Po razdelitvi države na oblasti je avgusta 1922 predlagal, da bi pred prvimi volitvami v oblastne skupščine vse stranke v mariborski oblasti ob ohranitvi svoje organizacijske individualnosti oblikovale začasno stranko *ad hoc* – stranko dela za mariborsko oblast. Ta naj bi na podlagi skupnega delovnega programa nastopila na oblastnih volitvah in na ta način zagotovila kar najbolj nepolitični značaj oblastne skupščine za čas, dokler ne bi uredili temeljnih vprašanj konstituiranja pokrajine. Tako bi brez medsebojnih političnih bojov uspešno vzpostavili javno upravo, samoupravo in temeljne podlage gospodarskega razvoja mariborske oblasti.¹³⁰ Na liberalni strani je, ob pripombi, da bi bilo govoriti o "depolitizaciji strank /.../ res kontradiktorno",¹³¹ njegov predlog podprla mariborska oblastna organizacija JDS.¹³² Oprekalo mu ni tudi ljubljansko *Jutro*.¹³³ Zavrnilo pa so ga narodni socialisti, medtem ko SKS o njem ni razpravljala.¹³⁴ Kukovčev predlog sta zavrnila še marksistična in katoliška stran. Glasilo mariborske oblastne organizacije SSJ *Enakost* je poudarila, da "naš program izključuje vsako vezanje kandidatnih list z meščanskimi strankami, posebej pa še s strankami, ki so ustvarile delavskemu gibanju in demokraciji sovražne zakone".¹³⁵ *Straža* je v Kukovčevem predlogu videla eno od "fint, ki naj bi vsaj za nekaj časa okrepile propadajočo idejo meščanskega liberalizma". Odklanjala je "nekak političen Burgfrieden [državljski politični mir – op. J. P.] in Kukovcu sporočala, "naj bo prepričan, da SLS ne bo delala demokratom nobene štafaže!" Zanj so na podlagi zahteve SLS po zakonodajni avtonomiji Slovenije "oblastni problemi" lanski sneg. /.../ Nobenega kompromisa ne more biti z SLS!"¹³⁶ Podobno je razmišljal tudi lju-

¹²⁹ "Zbor zaupnikov JDS iz ljubljanske oblasti", *Jutro*, 11. 7. 1922, št. 161, str. 1–2; "Zbor Demokratske stranke v Mariboru", *Tabor*, 11. 4. 1922, št. 83, str. 1–2; "Dnevna kronika: kako neinformirani", *Tabor*, 16. 7. 1922, št. 158, str. 3.

¹³⁰ Vekoslav Kukovec "Beseda o konstituiranju mariborske oblasti", *Tabor*, 25. 8. 1922, št. 191, str. 1, 2. Omenjeni predlog je Kukovec podal na zboru JDS 24. 8. 1922 v Mariboru. – "Politične vesti: razprava o konstituiranju mariborske oblasti", *Tabor*, 26. 8. 1922, št. 192, str. 2.

¹³¹ "'Volksstimme' in mariborska oblast", *Tabor*, 2. 9. 1922, št. 198, str. 1.

¹³² "Zbor zaupnikov Demokratske stranke v Celju", *Tabor*, 5. 9. 1922, št. 200, str. 1.

¹³³ "Stvarna beseda k oblastni samoupravi", *Jutro*, 25. 8. 1922, št. 201, str. 1.

¹³⁴ "Politične vesti: koncentratork Kukovec", *Nova pravda*, 2. 9. 1922, št. 35, str. 2.

¹³⁵ "Nemogoči načrti v sedanjem položaju", *Enakost*, 8. 9. 1922, št. 6, str. 1.

¹³⁶ "Dr. Kukovec ustanavlja mariborsko 'oblast'", *Straža*, 28. 8. 1922, št. 99, str. 1.

bljanski *Slovenec*, ki je v Kukovčevem predlogu videl težnjo, da bi druge stranke pomagale demokratom na Štajerskem do mandata.¹³⁷ Nadaljnje razprave o Kukovčevem predlogu ni bilo, saj volitev v oblastne skupščine leta 1922 niso razpisali.

Kukovec se je za sodelovanje političnih strank pri konstituiranju mariborske oblasti zavzel tudi naslednje leto. Avgusta 1923 je v *Taboru* in celjski demokrati *Novi dobi* zagovarjal oblikovanje nadstrankarskega in gmotno neodvisnega Političnega društva za mariborsko oblast, ki bi na podlagi pokrajinskega (štajerskega) patriotizma in lastne politike reševalo temeljna vprašanja pokrajine. Društvo naj bi v načelnem pogledu prevrednotilo dotedanjo kulturnobojno delitev, saj bi se "moralo v prvi vrsti odločiti tudi glede vprašanja ali naj bodo v ti [štajerski – op. J. P.] pokrajini kakor v sosednji ljubljanski še naprej alfa in omega vsake politike današnjim razmeram ne več odgovarjajoča borba klerikalcev in liberalcev". Kukovčevo vodilo je bilo: "Tudi nasprotniku skusiti priznati kaj dobrega, tudi sebe podvreči kritiki, vzbujati pa v narodu sploh optimizem, je v današnjih razmerah etična potreba, ker rinemo sicer v negotovost, narodno hiranje in morebiti v smrt."¹³⁸ *Tabor* je h Kukovčevemu članku dodal, naj njegova "politična razprava, napisana na podlagi velike politične izkušnje in iz globoko občutenega patriotizma in ljubezni do naše pokrajine /.../ tvori podlago za stvarno diskusijo".¹³⁹ *Nova doba* ga je neposredno podprla. Ugotovila je, "da je politično-strankarska razcepljenost zastrepila naše javno življenje tako daleč, da trpi pod tem cel narod in da trpi zlasti naša obmejna pokrajina Štajerska, ki v novih prilikah nujno potrebuje konsolidacije tako v gospodarskem kakor v narodnem in političnem pogledu". Zato je prav, "da likvidiramo preteklost, ako je to v interesu napredka naroda. To je naše stališče, ki ga /.../ javno izpovedujemo, zavedamo se pri tem prav dobro, da nismo radi tega še nikaki izdajalci onih načel, ki so nam bila vsikdar vodilna v pogledu na naš narod".¹⁴⁰

Kukovec s svojo zamislijo ni uspel. Odklonila je ni le katoliška stran, pač pa v končni posledici tudi liberalna. *Straža* se je Kukovčevi zamisli odkrito posmehovala – med drugim naj bi bilo njegovo Politično društvo "politična pošast za bodočnost".¹⁴¹ Kljub sprva ugodnemu odzivu v *Taboru* in *Novi dobi*, se ji je odrekla tudi njegova stranka. Na seji oblastnega načelstva JDS za mariborsko oblast 20. septembra 1923 niso podprli ustanovitve Političnega društva.¹⁴² Kukovčeva

¹³⁷ "Štajerske novice: dr. Kukovec zopet koncentrira", *Slovenec*, 25. 8. 1922, št. 184, str. 3.

¹³⁸ Vekoslav Kukovec, "Politično društvo za mariborsko oblast", *Nova doba*, 25. 8. 1923, št. 95, str. 1–2. Glej tudi na posameznih mestih vsebinsko skrženo prvotno objavo v *Taboru* (Vekoslav Kukovec, "Politično društvo za mariborsko oblast", *Tabor*, 23. 8. 1923, št. 189, str. 1–2).

¹³⁹ "Mariborske vesti: politično društvo za mariborsko oblast", *Tabor*, 23. 8. 1923, št. 189, str. 5.

¹⁴⁰ "Politične vesti: politično društvo za mariborsko oblast", *Nova doba*, 25. 8. 1923, št. 95, str. 2.

¹⁴¹ "Dnevne novice: kaj je zopet iztuhtal", *Straža*, 24. 8. 1923, št. 95, str. 3.

¹⁴² Vekoslav Kukovec, "Moje stališče", *Nova doba*, 30. 8. 1924, št. 99, str. 1.

zamisel je bila očitno v prevelikem nasprotju z ustaljenim razumevanjem političnega življenja, čeprav ji poleg *Tabora* in *Nove dobe* sprva ni oporekal tudi poslovodeči podpredsednik oblastnega načelstva JDS za mariborsko oblast Franjo Lipold (leta 1922 izvoljeni predsednik načelstva Ivan Rebek je medtem zaradi bolezni funkcijo odložil).¹⁴³ Kukovčeva zamisel je zamrla. Glasila JDS, ki so poročala o seji mariborskega oblastnega načelstva JDS septembra 1923, je niso niti omenila.¹⁴⁴ Na godna tla ni naletela tudi v širšem liberalnem prostoru. V NSS so jo zavrnil z besedami: "*Ne bo nič, gospod Kukovec!*",¹⁴⁵ SKS pa mu ponovno ni namenila pozornosti. Enako so storili tudi na marksistični strani.

Kukovec je bil dejaven tudi glede same mariborske oblasti. Bil je njen najdoslednejši in najvztrajnejši zagovornik.¹⁴⁶ V Mariboru kot sedežu oblastne samouprave je videl zagotovilo, da bo "silno pridobil na svojem pomenu in bo lahko najaktivnejše sodeloval na utrjenju in razvoju nacijskega življenja v tej 'obmejni marki'".¹⁴⁷ Naloga mariborske krajevnice organizacije JDS je, da pripravi podlago za njeno vzpostavitev,¹⁴⁸ saj mora prebivalstvo na Štajerskem po izkušnji zadnjih štirih let "nekoliko nezaupno misliti na verjetnost izpolnitve svojih želja pod ljubljansko javno upravo ali samoupravo". Nasproti centralizmu Ljubljane je postavil načelo lokalnega egoizma oziroma patriotizma. Ta ni le opravičljiv, ampak celo legalen, saj je čas, da štajerski Slovenci začnejo misliti nase. Treba se je postaviti proti centralizmu Ljubljane. "Če je mariborska oblast nova politična tvorba, če bodo težave njenega konstituiranja podesetorjeno težje nego v Ljubljani, zato ni treba misliti, da nima bodočnosti."¹⁴⁹ Maribor mora vstati iz mrtvila.¹⁵⁰ Za mariborsko oblastno organizacijo JDS je bila izvedba oblastne samouprave nujno potrebna.¹⁵¹ Ko je avgusta 1924 obstajala možnost, da bi mariborsko oblast ukinili in za celotno Slovenijo imenovali velikega župana v Ljubljani, v Mariboru pa naj bi kot njegov delegat posloval le

¹⁴³ (Franjo) Lipold, "Politično društvo za mariborsko oblast", *Tabor*, 26. 8. 1923, št. 192, str. 1; (Franjo) Lipold, "Politično društvo za mariborsko oblast", *Nova doba*, 28. 8. 1923, št. 96, str. 1.

¹⁴⁴ "Politične beležke: oblastno načelstvo JDS za mariborsko oblast", *Jutro*, 21. 9. 1923, št. 221, str. 2; "Politične vesti: oblastno načelstvo Demokratske stranke za mariborsko oblast", *Tabor*, 22. 9. 1923, št. 214, str. 1–2; "JDS: oblastno načelstvo za mariborsko oblast", *Nova doba*, 22. 9. 1923, št. 107, str. 2.

¹⁴⁵ "Politične vesti: ne bo nič, gospod Kukovec!", *Nova pravda*, 1. 9. 1923, št. 35, str. 1.

¹⁴⁶ Marko Žuraj, *Med regionalizmom in jugoslovanstvom: "liberalizem" na Štajerskem med letoma 1918 in 1923* (Maribor, 2010), str. 171 (dalje: Žuraj, *Med regionalizmom in jugoslovanstvom*).

¹⁴⁷ "Minister dr. Kukovec v Mariboru", *Tabor*, 10. 9. 1921, št. 203, str. 1.

¹⁴⁸ "Občni zbor JDS v Mariboru", *Tabor*, 14. 1. 1922, št. 11, str. 1.

¹⁴⁹ Vekoslav Kukovec, "Beseda o konstituiranju mariborske oblasti", *Tabor*, 25. 8. 1922, št. 191, str. 1, 2.

¹⁵⁰ Žuraj, *Med regionalizmom in jugoslovanstvom*, str. 184.

¹⁵¹ "Oblastni občni zbor Demokratske stranke v Mariboru", *Tabor*, 27. 11. 1923, št. 269, str. 2. Glej tudi Žuraj, *Med regionalizmom in jugoslovanstvom*, str. 164, 166–168. Prim. tudi "Zbor demokratske stranke v Mariboru", *Tabor*, 11. 4. 1922, št. 83, str. 1.

Dr. Vekoslav Kukovec
(*dLib*, Zbirka upo-
dobitev znanih
Slovencev NUK)

podžupan, je temu odločno nasprotovala.¹⁵² Tu je aktivno sodeloval tudi Kuko-
vec. Za polno delovanje samostojne in enakopravne oblastne uprave v Maribo-

¹⁵² O tem glej "Veliki župan celokupne Slovenije imenovan", *Slovenec*, 6. 8. 1924, št. 178, str. 1; "Politične beležke: upokojitev velikih županov v Sloveniji", *Jutro*, 7. 8. 1924, št. 185, str. 2; "Iz Maribora: na protestnem shodu", *Jutro*, 12. 8. 1924, št. 189, str. 4; "Kje je veliki župan za celokupno Slovenijo?", *Jutro*, 14. 8. 1924, št. 191, str. 2; "Politične beležke: shodi v mariborski oblasti", *Jutro*, 19. 8. 1924, št. 195, str. 2; "Maribor zoper kršenje ustave", *Tabor*, 14. 8. 1924, št. 185, str. 1–2; "Prebivalstvo mariborske oblasti proti kršenju ustave", *Tabor*, 19 (i. e. 18). 8. 1924, št. 188, str. 1.

ru se je posebej zavzel še v *Taboru*.¹⁵³ Oster odziv prebivalstva na Štajerskem je očitno zalegel, saj so mariborsko oblast ohranili in za velikega župana v Mariboru imenovali Frana Vodopivca. Naj omenimo, da je Kukovec v tistem času zaznamoval slovensko politiko tudi z zanimivo pobudo, naj liberalci opustijo brezobzirni politični boj proti katoliški strani, a jo je vodstvo slovenske liberalne politike zavrnilo.¹⁵⁴

Nacionalno vprašanje in kulturni boj

Mariborska politična dinamika se je seveda razvijala tudi na drugih ravneh. Glavni nasprotnici v vprašanju narodu in državne ureditve – SLS in JDS/SDS – sta ob različnih priložnostih izražali svoja narodnopolitična stališča. SLS je zahtevala revizijo centralistične in unitaristične Vidovdanske ustave in zakonodajno avtonomijo upravno združene Slovenije.¹⁵⁵ Leta 1924 je svoje zahteve povezala z jasnim stališčem o slovenski nacionalni individualnosti.¹⁵⁶ (Korošec je v svojem govoru leta 1921 v Mariboru iz jugoslovanskega unitarističnega besednjaka sicer uporabljal tudi izraz "pleme".¹⁵⁷) Ko se je SLS leta 1927 odločila za delno uresničitev svojega avtonomističnega programa preko oblastnih samouprav, je volitve v oblastne skupščine označila kot boj za "prvi košček avtonomije".¹⁵⁸ Oblastne skupščine so le "nekaka predsoba /.../, skozi katero vodi pot in skozi katero se bo tudi prišlo v dom slovenske samouprave in avtonomije".¹⁵⁹ Načelnemu stališču o slovenski samobitnosti, samoodločbi in samovladni (avtonomiji) se ni odrekla.¹⁶⁰

¹⁵³ V. (ekoslav) Kukovec, "Za mariborsko oblast", *Tabor*, 17. 8. 1924, št. 187, str. 1. O Kukovčevem zagovarjanju samostojne mariborski oblasti glej tudi Vekoslav Kukovec, "V sredi volilne bitke!", *Tabor*, 22. 2. 1923, št. 42, str. 1.

¹⁵⁴ Jurij Perovšek, "Napredna fronta": organizacijske, idejne in politične poteze slovenskega liberalizma med svetovnima vojnama (Maribor, 2024), str. 153–175.

¹⁵⁵ "Govor dr. Korošca na velikem shodu SLS v Mariboru", "Sklepi mariborskega shoda SLS", *Straža*, 31. 8. 1921, št. 96, str. 1, 2; "Volilcem Slov. ljudske stranke!", "Veličastna zmaga SLS", *Straža*, 21. 3. 1923, št. 82, str. 1; "Veličasten shod naše stranke v Mariboru", *Straža*, 9. 4. 1923, št. 89, str. 3; "Slovenskemu narodu", *Straža*, 10. 11. 1924, št. 180, str. 1; "Otvoritev zasedanja mariborske oblastne skupščine", *Tabor*, 24. 2. 1927, št. 44, str. 1. – O jugoslovanskem državnem centralizmu in narodnem unitarizmu glej Perovšek, "Unitaristični in centralistični značaj vidovdanske ustave", str. 17–26.

¹⁵⁶ "Slovenskemu narodu", *Straža*, 10. 11. 1924, št. 180, str. 1.

¹⁵⁷ "Govor dr. Korošca na velikem shodu SLS v Mariboru", *Straža*, 31. 8. 1921, št. 96, str. 1.

¹⁵⁸ "Slovenci!", *Slovenski gospodar*, 20. 1. 1927, št. 3, str. 1.

¹⁵⁹ "V taboru SLS je Slovenija!", *Slovenski gospodar*, 27. 1. 1927, št. 4, str. 1.

¹⁶⁰ "Načelo samouprave in avtonomije naj zmaga!", *Slovenski gospodar*, 6. 1. 1927, št. 1, str. 1; "V nedeljo, 23. januarja bo nastopila skupna slovenska fronta!", 20. 1. 1927, št. 3, str. 1; "V taboru SLS je Slovenija!", *Slovenski gospodar*, 27. 1. 1927, št. 4, str. 1; "Pod zastavo slovenskega ljudstva!", *Slovenski gospodar*, 1. 9. 1927, št. 35, str. 1; "Armada SLS, dvigni se!", *Slovenski gospodar*, 8. 9. 1927, št. 36, str. 1.

Za svojimi stališči v nacionalnem vprašanju je trdno stala tudi JDS/SDS. Poudarjala je privrženost jugoslovanskemu narodnemu unitarizmu in državnemu centralizmu.¹⁶¹ Obstoječi centralistični državnopravni ustroj je zagovarjala tudi s svarilom, da SLS z zahtevo po upravno združeni avtonomni Sloveniji "mariborsko oblast, ki nam je vsem pri srcu, meče v kot"; v avtonomni Sloveniji bi potem vladala po mili volji po svojih strankarskih interesih.¹⁶² Svarilo je izrekla pred volitvami v Narodno skupščino leta 1927, ko je *Tabor* še zapisal:

Mariborčani pa tudi ne moremo mirno gledati, kako nam hočejo Korošec in njegova stranka demontirati našo mariborsko oblast, katere upravni in kulturni center je naš Maribor, ter tako naše mesto gospodarsko težko udariti. Vsak Mariborčan, ki se zaveda velikih nalog, katere ima Maribor kot upravno središče mariborske oblasti v gospodarskem, socialnem, kulturnem in vseh drugih pogledih, se mora zavedati, da je jutri [11. septembra 1927 – op. J. P.] njegova dolžnost, da glasuje proti vsem poskusom, da se naše mesto degradira iz sedeža oblastne državne uprave in samouprave v navadno provincijalno mesto, kateremu bi na ta način bila izpodrežana vsakršna možnost gospodarskega razvoja in napredka.¹⁶³

Poleg SLS in JSD/SDS so svoje poglede na nacionalno vprašanje izrazile tudi druge stranke. Ko se je SKS sredi dvajsetih let iz svojih unitarnocentralističnih stališč obrnila k avtonomizmu,¹⁶⁴ je leta 1925 tudi v Mariboru poudarila zahtevo po narodni suverenosti in široki zakonodajni avtonomiji.¹⁶⁵ Ta stališča je delila s Slovensko republikansko stranko kmetov in delavcev (SRSKD), ki jih je prav tako izrekla tudi v Mariboru.¹⁶⁶ Stranki sta se nato na podlagi skupnih programskih načel povezali v Zvezo slovenskega kmečkega ljudstva (ZSKL), ki se je leta 1926 pretvorila v Slovensko kmetsko stranko.¹⁶⁷ Tudi njen mariborski okrožni odbor je terjal revizijo ustave in upravno združeno, svobodno Sloveni-

¹⁶¹ "Pred našim zborom", *Tabor*, 9. 4. 1922, št. 82, str. 1; "Zbor demokratske stranke v Mariboru", *Tabor*, 11. 4. 1922, št. 83, str. 1; Vekoslav Kukovec, "V sredi volilne bitke!", *Tabor*, 22. 2. 1923, št. 42, str. 1; "Volilcem v Sloveniji!", *Tabor*, 18. 3. 1923, št. 63, str. 1; "Za močno državo: za mariborsko oblast!", *Tabor*, 8. 2. 1925, št. 31, str. 1; "Shod Samost. demokratske stranke v Mariboru", *Tabor*, 3. 11. 1926, št. 224, str. 2; "Ljubljana v taboru Narodnega bloka!", *Jutro*, 6. 2. 1925, št. 31, str. 1.

¹⁶² "Dr. Pivkova lista parola mariborske oblasti in narodnega Maribora", *Tabor*, 10. 9. 1927, št. 107, str. 1.

¹⁶³ "Slovenski napredni Maribor, v boj za ideale demokracije!", *Tabor*, 10. 9. 1927, št. 107, str. 1.

¹⁶⁴ O tem glej podrobneje Perovšek, *Liberalizem in vprašanje slovenstva*, str. 221–230.

¹⁶⁵ "Naša rezolucija", *Kmetijski list*, 11. 3. 1925, št. 13, str. 1; "Naša pot", *Kmetijski list*, 8. 4. 1925, št. 17, str. 1; "Razne politične vesti: konsolidacija kmetskega pokreta", *Kmetijski list*, 15. 4. 1925, št. 18, str. 2.

¹⁶⁶ "Zbor zaupnikov SRS v Mariboru", *Slovenski republikanec*, 20. 3. 1925, št. 11, str. 1; "Kako je nastala 'Zveza slov. kmetskega ljudstva'", *Kmetijski list*, 24. 6. 1925, št. 28, str. 2.

¹⁶⁷ Politično programska načela ZSKL in Slovenske kmetske stranke glej v Jurij Perovšek, *Programi političnih strank, organizacij in združenj na Slovenskem v času Kraljevine SHS (1918–1929)* (Ljubljana, 1998), str. 167–174 (dalje: Perovšek, *Programi političnih strank*).

jo.¹⁶⁸ V Mariboru se je v okviru DKRB na podlagi federalističnega nacionalnega programa KSJ slišala tudi zahteva po samoodločbi.¹⁶⁹ Socialisti, zagovorniki jugoslovanskega narodnega in državnega unitarizma, pa so ob prvih razpravah o vprašanju upravno ozemeljske razdelitve kraljevine ugotavljali, da so na Štajerskem vsi, brez razlike v strankarski pripadnosti, za lastno oblast. Čeprav so menili, da bi bilo za njihovo stranko morda bolje, če Slovenije ne bi delili, je bilo zanje merodajno, da je ustava sprejeta in jo je treba izvesti do vsake podrobnosti. Za ljudstvo je pomembno le to, kakšne predstavnike bo izvolilo v oblastno skupščino. Vsekakor pa se Maribor "pripravlja, da postane iz neznatnega provincijalnega mesteca – velemesto".¹⁷⁰ Za pripadnike drugih strank in skupin so tako v nacionalnem vprašanju kot v drugih temeljnih politično programskih stališčih veljali pogledi njihovih političnih organizacij.¹⁷¹

Nacionalno vprašanje, ki je bilo ena od ključnih prvin političnega razvoja v Kraljevini SHS/Jugoslaviji, je spremljal izstopajoč kulturni boj. Odločilno sta ga zaznamovali katoliška in liberalna stran. Ta je, tako kot drugje v Sloveniji, tudi v Mariboru za svojega načelnega nasprotnika imenovala politični katolicizem.¹⁷² "Naša javnost ima nekoliko preveč rešpekta pred njim", je pred skupščinskimi volitvami leta 1923 opozoril Vekoslav Kukovec.¹⁷³ Mariborska JDS nacionalne politike katoliške strani ni imela za verodostojno, "klerikalcem je končno vse eno, ali imamo v državi centralizem ali federalizem, ali dobijo obljubljeno avtonomijo Slovenije ali ne. Njim gre samo za avtonomijo cerkvene zakonodaje in šolske politike po želji katoliške duhovščine."¹⁷⁴ Na shodu SDS v Mariboru 1. februarja 1926 se je Gregor Žerjav posebej ustavil pri mariborski. "Ni tako ostudnih govorov in člankov, kakor so oni iz kuhinje mariborske klerikalne duhovščine", je grmel. "To je evropska sramota."¹⁷⁵ *Mariborski večernik* "Jutra" je objavil tudi pričevanje iz duhovniških vrst o razmerah na katoliški strani. Avtorjevega imena ni navedel, saj so ga morali "vspričo inkvizitorskega razpoloženja v slovenski klerikalni stranki, ki se profano identificira z institucijo cerkve, – zamolčati". Po avtorjevih besedah je bila edino, kar so dali politikujoči duhovniki slovenskemu ljudstvu, ki je v svojem jedru in mišljenju pošteno, infekcija licemerstva, hinavščine in dvojne morale. "Tekom dolgih let svojega trnjevega

¹⁶⁸ "Iz stranke: iz mariborskega okrožja SKS", *Kmetijski list*, 11. 7. 1928, št. 28, str. 4.

¹⁶⁹ "Volilni govor sodr. Gustinčiča v Mariboru", *Enotnost*, 20. 1. 1927, št. 3, str. 2.

¹⁷⁰ "Mariborske novice", *Enakost*, 22. 12. 1921, št. 52, str. 1.

¹⁷¹ O programih političnih strank, organizacij in združenj na Slovenskem v prvem jugoslovanskem desetletju glej Perovšek, *Programi političnih strank*.

¹⁷² Vekoslav Kukovec, "V sredi volilne bitke!", *Tabor*, 22. 2. 1923, št. 42, str. 1; Prim. tudi "V znamenju napredne složnosti", *Mariborski večernik* "Jutra", 17. 9. 1928, št. 211, str. 1.

¹⁷³ Vekoslav Kukovec, "V sredi volilne bitke!", *Tabor*, 22. 2. 1923, št. 42, str. 1.

¹⁷⁴ "Oblastni občni zbor Demokratske stranke v Mariboru", *Tabor*, 27. 11. 1923, št. 269, str. 2.

¹⁷⁵ "Veličasten shod Svetožarja Pribičevića v Mariboru", *Tabor*, 2. 2. 1926, št. 26, str. 2.

pota sem prišel do prepričanja, da je podlo ovaduštvo lastnost vsakega političnega klerikalca – eksponenta." Navedel je tudi primer, ko so v merodajnem celjskem političnem krogu govorili o nekem, po njihovem mnenju, upornem kaplanu. Podatke o njem je posredoval mežnar. Dejali so, da je "mežnarju treba nekaj primakniti iz črne kase, on je izboren detektiv". Za kaplana pa so, če ne bo ubogal, primerni sanatoriji na Pohorju, v Majšperku in v Kozjanskem kotu vedno na razpolago.¹⁷⁶

Liberalci, ki so bili kljub napadom na Katoliško cerkev, duhovščino in katoliško vero, z dogmatično-zakramentalnega vidika lojalni katoličani, so nasprotovali politični razsežnosti verskega prepričanja. Cerkev in duhovščina naj ne bi imeli odločilne besede v javnem življenju. Napadali so ju takrat, kadar sta se jim zdela zastopnici političnega katolicizma, ter takrat kadar in kolikor sta bili po njihovem mnenju nespravljeni z moderno družbo.¹⁷⁷ *Tabor* je na očitke duhovščine, da so liberalci njeni nasprotniki in nasprotniki vere, odgovarjal, "da nismo zapisali svojih duš hudiču in da se hočemo tudi mi zveličati po vzvišenem duhu Kristusovih nauk". –

So pa stvari, ki jih ne želimo in ne smemo želeči. Prva je ta, da ne priznavamo srednjeveškega načela, po katerem ima cerkvena gospoda nekako nadoblast nad posvetno, pravico, da se neposredno vtika v državno življenje, da ureja čisto po svoje šolstvo in kulturo, da preganja tiste, ki so druge vere in ki se molijo Bogu na drug način.¹⁷⁸

Pri tem je nevzdržno, da si je SLS vzela krščanska načela v zakup. Na delu za njeno politiko

so zlasti duhovniki, izmed katerih jih je mnogo na kandidatnih listah. In ravno to pomeni veliko škodo za naš narod v moralnem oziru. Duhovnik, ki se poda v politično areno, ne more več pravilno izvrševati svojega vzvišenega poklica. Primoran je, da z ostalimi vred laže in da drugim slabo želi, kar je v nasprotju z nauki Kristovimi. Namesto, da bi se posvetil svoji pravi nalogi, ki je v tem, da narod pravilno vzgaja k dobremu, namesto, da bi si prizadeval človeka napraviti boljšega, kakor je, kar bi mu nedvomno uspelo, ako bi se z vso vestnostjo lotil svojega poklica, – namesto, da bi delal v tej smeri, pa se je podal na krivo pot, kjer

¹⁷⁶ "Svitanje: iz nepolitičnih duhovniških vrst", *Mariborski večernik "Jutra"*, 24. 8. 1928, št. 192, str. 2.

¹⁷⁷ O tem glej podrobneje Zvonko Bergant, *Kranjska med dvema Ivanoma: idejno-politično soočenje slovenskega političnega katolicizma in liberalizma na preobodu iz 19. v 20. stoletje* (Ljubljana, 2004), str. 18–20, 99, 103; Zvonko Bergant, *Slovenski klasični liberalizem: idejno-politični značaj slovenskega liberalizma v letih 1891–1921* (Ljubljana, 2000), str. 86.

¹⁷⁸ "Za močno državo! Za mariborsko oblast!", *Tabor*, 8. 2. 1925, št. 31, str. 2.

se mešetari z dušami ljudi na naravnost nedostojen in nečuden način. Ni lepo, če s[e] takih sredstev poslužujejo posvetni ljudje, naravnost nedopustno in od strani cerkvene oblasti prepovedano, pa bi moralo biti, da se duhovščina meša v politične prepire, da laže, goljufa, zmerja, demoralizira in pohujšuje narod. Tako postopanje gotovo ni v skladu s krščanskimi načeli. Kdor tega ne verjame, ta naj vzame v roko sv. pismo in bere naj v evangeliju Sv. Mateja, 21 poglavje, kako bi v tem slučaju ravnal Kristus. Tam stoji zapisano: In Jezus je stopil v tempelj božji in je izgnal vse, ki so v templju prodajali in kupovali; prevrnil je mize menjavcem in stole prodajavcem golobov in jim rekel: 'Pisano je: Moja hiša naj bo hiša molitve; vi pa ste iz nje napravili razbojniško jamo.'¹⁷⁹

Politikujoče duhovnike in izkoriščanje vere v strankarske namene je v Mariboru obsodil tudi okrožni odbor SKS.¹⁸⁰ Podprli pa so resolucijo kongresa Slovenske kmetijske stranke, v katero sta se leta 1926 združili SKS in SRSKD, 11. decembra 1927 v Ljubljani. Kongres je obžaloval zastareli strankarski boj med liberalizmom in politični katolicizmom, ki sicer še vedno zlorablja verska čustva. A iz Avstrije podedovani liberalizem zavaja večino slovenske inteligence in meščanstva, da trdovratno vztrajata pri politiki slovenske SDS.¹⁸¹ Na omenjeni del kongresne resolucije Slovenske kmetijske stranke je verjetno vplival njen podpredsednik Vekoslav Kukovec, ki se je leta 1926 razšel s SDS.

Ena od značilnosti liberalne in tudi druge slovenske politike v Kraljevini SHS/Jugoslaviji so bila tudi prizadevanja, da bi v okviru svojega tabora dosegli skupno nastopanje njegovih političnih sil. Na liberalni strani so bile žive zlasti pobude JDS/SDS, da bi oblikovali "napredno fronto", povezavo liberalnih strank, ki bi zagotovila zelen prodor liberalnih idejnih in političnih pogledov v slovenski družbi. Tudi mariborska JDS/SDS je na vprašanje "napredne fronte",

¹⁷⁹ "Volilno gibanje", *Tabor*, 20. 1. 1927, št. 15, str. 1. – Po slovenskem standardnem prevodu *Svetega pisma* se omenjeno svetopisemsko besedilo glasi: "Jezus je stopil v tempelj in izgnal vse, ki so v templju prodajali in kupovali. Menjalcem denarja je prevrnil mize, prodajalcem golobov pa stole in jim rekel: 'Pisano je: Moja hiša naj se imenuje hiša molitve, vi pa ste iz nje naredili razbojniško jamo.'" (Mt 21,12–13; *Sveto pismo Stare in Nove zaveze: slovenski standardni prevod – 2., pregledana izdaja* (Ljubljana, 1997) (dalje: *Sveto pismo Stare in Nove zaveze*)).

¹⁸⁰ "Naša resolucija", *Kmetijski list*, 11. 3. 1925, št. 13, str. 1; "Naša pot", *Kmetijski list*, 8. 4. 1925, št. 17, str. 1.

¹⁸¹ "Resolucija", *Kmetijski list*, 14. 12. 1927, št. 50, str. 3; "Zborovanje mariborskega okrožnega odbora Slovenske kmetijske stranke", *Kmetijski list*, 18. 1. 1928, št. 3, str. 2.

ki je večinoma niso uspeli ustvariti, pogosto opozarjala.¹⁸² Njena opozorila so imela tudi izrazito kulturnobojno vsebino. "Napredno koncentracijo" oziroma "fronto" je imenovala "*fronta proti klerikalizmu*", v SLS pa je videla "*historično nepoštenje rimskega klerikalizma*".¹⁸³ Poudarjala je, da je edinole z združitvijo liberalnih sil "mogoče uspešno odbijati naval klerikalizma",¹⁸⁴ poplavo političnega katolicizma, ki so mu cerkveni interesi višji kot koristi naroda.¹⁸⁵ Drugače je mariborska JDS/SDS izražala spoštljiv odnos do cerkvenih dostojanstvenikov in zgodovinskih osebnosti. *Tabor* ga je pokazal ob smrti škofa Mihaela Napotnika 28. marca 1922.¹⁸⁶ Poročal je tudi o odloku, ki ga je 25. marca 1926 podpisal lavantinski škof dr. Andrej Karlin, naj pričnejo zbirati podatke, na podlagi katerih bodo predlagali razglasitev knezoškofa Antona Martina Slomška za blaženega.¹⁸⁷ Dve leti kasneje je *Mariborski večernik "Jutra"* ob sedemstoletnici lavantinske škofije posebej poudaril Slomškovo zaslugo, da je leta 1859 s prenosom škofijskega sedeža iz Št. Andraža na Koroškem v Maribor zagotovil cerkveno osamosvojitve štajerskih Slovencev.¹⁸⁸

Poleg JDS/SDS sta se ob mariborskih cerkvenih dostojanstvenikih ustavili tudi SKS in NSS. *Kmetijski list* je ob Napotnikovi smrti prispeval krajši zapis o njegovi življenjski in duhovniški poti. Končal ga je z besedami, da je bil pokojni škof "globoko veren človek, toda noben klerikalec. In ravno to je najlepši dokaz njegovega plemenitega značaja".¹⁸⁹ Karlina je večkrat omenil – ob imenovanju za lavantinskega škofa, njegovi slavnostni umestitvi in ob sedemdesetletnici.¹⁹⁰ Ko so ga 29. julija 1923 umestili, je izrazil upanje, "da se na Štajerskem ne bo vera tako izrabljala, kakor se to dogaja na Kranjskem".¹⁹¹ O Napotniku in Karlinu je

¹⁸² "Pred našim zborom", *Tabor*, 9. 4. 1922, št. 82, str. 1; "Zbor Demokratske stranke v Mariboru", *Tabor*, 11. 4. 1922, št. 83, str. 1; "Volilcem v Sloveniji!", *Tabor*, 18. 3. 1923, št. 63, str. 1; Vekoslav Kukovec, "Mojim volilcem!", "Po volitvah", *Tabor*, 21. 3. 1923, št. 64, str. 1; "Sadovi nesloge", *Tabor*, 22. 3. 1923, št. 65, str. 1; "Politične vesti: seja oblastnega načelstva Demokratske stranke v Mariboru", *Tabor*, 27. 3. 1923, št. 69, str. 2; "Oblastni občni zbor Demokratske stranke v Mariboru", *Tabor*, 27. 11. 1923, št. 269, str. 2; "Vodstvo SKS odklonilo skupno napredno fronto", *Tabor*, 25. 11. 1924, št. 270, str. 1; "Lista dr. Ljudevita Pivka vložena", *Mariborski večernik "Jutra"*, 28. 7. 1927, št. 71, str. 1; "Dr. Pivkova lista parola mariborske oblasti in narodnega Maribora", *Mariborski večernik "Jutra"*, 10. 9. 1927, št. 107, str. 1; "Slovenija v dveh taborih", *Mariborski večernik "Jutra"*, 12. 9. 1927, št. 108, str. 1.

¹⁸³ "Volilcem v Sloveniji!", *Tabor*, 18. 3. 1923, št. 63, str. 1.

¹⁸⁴ "Sadovi nesloge", *Tabor*, 22. 3. 1923, št. 65, str. 1.

¹⁸⁵ "Dr. Pivkova lista parola mariborske oblasti in narodnega Maribora", *Mariborski večernik "Jutra"*, 10. 9. 1927, št. 107, str. 1; "Slovenija v dveh taborih", *Mariborski večernik "Jutra"*, 12. 9. 1927, št. 108, str. 1.

¹⁸⁶ "Knezoškof Mihael Napotnik", *Tabor*, 29. 3. 1922, št. 72, str. 1.

¹⁸⁷ "Dnevna kronika: beatifikacija A. M. Slomška", *Tabor*, 3. 4. 1926, št. 75, str. 1.

¹⁸⁸ "Sedemstoletnica lavantinske škofije", *Mariborski večernik "Jutra"*, 9. 5. 1928, št. 106, str. 2.

¹⁸⁹ "Raznoterosti: iz življenja škofa dr. Mihaela Napotnika", *Kmetijski list*, 6. 4. 1922, št. 14, str. 5.

¹⁹⁰ "Pokrajinske vesti: za mariborskega škofa", *Kmetijski list*, 13. 6. 1923, št. 34, str. 3; "Pokrajinske vesti: dr. Karlin", *Kmetijski list*, 1. 8. 1923, št. 41, str. 3; "Novice in razno: mariborski škof dr. Andrej Karlin 70-letnik", *Kmetijski list*, 23. 11. 1927, št. 47, str. 6.

¹⁹¹ "Pokrajinske vesti: dr. Karlin", *Kmetijski list*, 1. 8. 1923, št. 41, str. 3.

pisala tudi *Nova pravda*. Poročala je o Napotnikovem pogrebu¹⁹² in obeležila sedemdesetletnico njegovega naslednika Karlina, 15. novembra 1927. Obžalovala je, da je preveč zašel na politično polje. "Drugače je g. dr. Karlin prijazen mož in priljubljen."¹⁹³

Kulturnobojne poudarke so v Mariboru izrekli tudi socialni demokrati in kasneje socialisti. Že na začetku dvajsetih let je *Enakost* izjavila, da je najprej treba premagati "klerikalnega zmaja", če hočemo doseči socialno pravičnost. "Zatorej proč s klerikalizmom!" – "Kulturni boj!"¹⁹⁴ *Delavska politika*, ki je od 25. septembra 1926 izhajala Mariboru,¹⁹⁵ je kasneje ta stališča dopolnila s poudarki, da se mora delavstvo boriti proti nadvladi političnega katolicizma in razgnati "lažnjivi in odvrtni slovenski klerikalizem" – "narodnjaški rimski klerikalizem, ki ne pozna nikakšnega socialnega čustvovanja, ki bi rezalo v meso kapitalistične družbe".¹⁹⁶ Njegov namen je zatemniti razum v korist kapitalizma, ker je načelno za kapitalistični družbeni red.¹⁹⁷ Klicala je: "Proti klerikalizmu!"¹⁹⁸ So pa na socialistični strani poročali o Napotnikovi smrti in ga priporočili v molitev in blag spomin.¹⁹⁹

Na katoliški strani kulturnobojne dinamike so v Mariboru poskrbeli, da so se slišali njihovi temeljni ideološki poudarki. Anton Korošec je na shodu SLS v proslavo kralja Petra I. Karađorđevića 28. avgusta 1921 v Mariboru (shod so pripravili po Petrovi smrti 16. avgusta) zagovarjal preobrazbo Evrope v krščanskem smislu, saj s pogani krščanske družbene preobrazbe ne morejo izvesti. Zahteval je versko-nravno vzgojo v šoli, ker države brez vere ni. Vera mora voditi narode v njihovem življenju. Obsodil je liberalizem v Srbiji, ki je storil mnogo slabega in rodil vrsto atentatorjev, naloga katoliške in pravoslavne Cerkve pa je, da v mladino vsadita pravo vero. Poudaril je skrb za delavski stan in njegovo socialnogospodarsko uveljavitev.²⁰⁰ Na shodu so sprejeli resolucijo, ki je odklanjala sokolizacijo šolstva in zahtevala črtanje kanceliparagrafa, ustavnega določila, ki je verskim predstavnikom prepovedoval zlorabljanje njihove duhovni-

¹⁹² "Tedenske novice: pogreb knezoškofa Napotnika", *Nova pravda*, 8. 4. 1922, št. 14, str. 3.

¹⁹³ "Tedenske vesti: 70letnica knezoškofa dr. Karlina", *Nova pravda*, 19. 11. 1927, št. 46, str. 5.

¹⁹⁴ B., "Kulturni boj!", *Enakost*, 15. 12. 1921, št. 51, str. 1. – O socialističnem kulturnem boju v prvem jugoslovanskem desetletju glej Jurij Perovšek, "Socialistični kulturni boj v letih 1918–1929", *Studia Historica Slovenica* 16, št. 3 (2016), str. 601–627.

¹⁹⁵ *Delavska politika*, 25. 9. 1926, št. 147, str. 1.

¹⁹⁶ "Delavci in kmetje, razženite svoje upropaščevalce!", *Delavska politika*, 22. 1. 1927, št. 7, str. 1; "Boj sovražnikom delovnih slojev", *Delavska politika*, 20. 8. 1927, št. 67, str. 1.

¹⁹⁷ "Ogledalo klerikalne morale", *Delavska politika*, 27. 7. 1927, št. 60, str. 3; "Boj sovražnikom delovnih slojev", *Delavska politika*, 20. 8. 1927, št. 67, str. 1.

¹⁹⁸ "Socialistični bataljoni, naprej!", *Delavska politika*, 10. 9. 1927, št. 73, str. 1.

¹⁹⁹ "Maribor: knezoškof Mihael Napotnik", *Naprej*, 30. 3. 1922, št. 72, str. 4.

²⁰⁰ "Govor dr. Korošca na velikem shodu SLS v Mariboru", *Straža*, 31. 8. 1921, št. 96, str. 1–2.

ške službe in duhovniških nalog v politične namene.²⁰¹ Zanimiv je bil Korošček pogled na razmere v Rusiji. "Ako govorimo o krščanstvu," je dejal,

še nekaj ne smemo pozabiti. Rusija gladuje. Milijoni nimajo nič jesti. Ljudje umirajo hujše nego na bojnem polju. Rusi so pravoslavni bratje, toda kršč.[anska] vera se ne ozira, ali si pravoslaven ali katolik ali mohamedanec. Jaz prosim naše katoliške škofe, hrvatske in slovenske, ker naša vlada, ki je pravoslavna, ni hotela nič storiti za pravoslavne brate, prosim naše škofe, naj pomagajo našim bratom, pravoslavnim Rusom, da se bo zopet v novi luči zasvetil dokaz, da je katoliška Cerkev prava naslednica Kristova!²⁰²

Kaj hočejo katoličani, so v drugi polovici dvajsetih let večkrat jasno opozorili tudi v *Slovenskem gospodarju*. Ugovarjali so trditvi, da vera ne sodi v javno življenje, saj politično oviranje katoliškega gibanja, ki ga izvaja država, nujno zahteva, da se katoličani v ohranbo vere in Cerkve zbirajo v svoji politični stranki. V notranji politiki želijo uveljaviti načela krščanske demokracije in za katoliško ljudstvo zahtevajo verske šole z zagotovljeno popolno neodvisnostjo učiteljstva. Katoličani morajo biti dejavni tudi v socialnem vprašanju.²⁰³ Zelo je pomembno, da se ne dopusti zavajanja kmečkega ljudstva "na opolzko pot /.../ brezverske in brezbožne kulture, ki ne pozna in ne pripozna duše v človeku".²⁰⁴ V zmagi SLS na občinskih volitvah leta 1927 so videli dokaz, da slovensko ljudstvo zahteva svoje krščanske in slovenske pravice,²⁰⁵ pred volitvami v Narodno skupščino istega leta pa so zagotavljali, da je SLS porok svobode katoliške Cerkve, ki ne sme biti sužnja države.²⁰⁶ Zmaga SLS na teh volitvah v slovenskem okviru je pomenila, da je slovensko ljudstvo na "znamenit način" premagalo laž in zlobo SDS, NRS in socialistov – "volilnega mrčesa". Ni dopustilo, da bi ga prevarali s "strašilom klerikalizma, s katerim je laži-svobodomiselstvo hotelo ustrahovati duhove".²⁰⁷

Osrednji katoliški ideološki dogodek v Mariboru v dvajsetih letih so bili Mladinski dnevi – Dekliška dneva 9. in 10. avgusta in Fantovski dnevi 22.–24. avgusta 1924. Imeli so versko obnovitveni namen. *Straža* je v svoji slavnostni

²⁰¹ "Skepi mariborskega shoda SLS", *Straža*, 31. 8. 1921, št. 96, str. 2. – O vprašanju sokolskega sistema telesne vzgoje v osnovnih in srednjih šolah v letih 1920–1921 ter odporu katoliške strani proti njemu glej Ervin Dolenc, *Kulturni boj: slovenska kulturna politika v kraljevini SHS 1918–1929* (Ljubljana, 1996), str. 138–142.

²⁰² "Govor dr. Korošca na velikem shodu SLS v Mariboru", *Straža*, 31. 8. 1921, št. 96, str. 2.

²⁰³ "Kaj hočemo katoličani?" *Slovenski gospodar*, 7. 1. 1926, št. 1, str. 1. Prim. tudi "Armada SLS, dvigni se!", *Slovenski gospodar*, 8. 9. 1927, št. 36, str. 2.

²⁰⁴ "Po kmetiskih dnevih", *Slovenski gospodar*, 19. 8. 1926, št. 33, str. 2.

²⁰⁵ "Sijajna zmaga slovenskega ljudstva!", *Slovenski gospodar*, 27. 1. 1927, št. 4, str. 1.

²⁰⁶ "Armada SLS, dvigni se!", *Slovenski gospodar*, 8. 1. 1927, št. 36, str. 2.

²⁰⁷ "Sijajna zmaga SLS", *Slovenski gospodar*, 15. 9. 1927, št. 37, str. 1.

Posamezna številka stane 1 din.

Naročnina letno: Čita leto 80 din., pol leta 40 din., četrt leto 20 din., mesечно 7 din. lano, januarja: Čita leto 140 din., lano, ali četrdeset se naročajo po doplačilu pri vsaki izdaji izdajajo plačane naprej. Upravičeno sprejema naročnike, lastnike in rednike.

STRAŽA

Nedelna politična list za slovenske ljudstvo

Polnina plačana v gotovini.

STRAŽA izhaja v ponedeljek, sredo in petek. Izdajalstvo in upravljalstvo je v Mariboru. Krvavica cca 11.5 Z uveljavljenim na mesec generiti vsaki dan samo od 11.00 12. ure. Razpoložljivi so na voljo. Naložbe reklamirajo na politično priložnost. Tekstualni izdajalstvo 11.115.

92. šte.

Maribor, dno 8. avgusta 1924.

Letnik XVI.

9.10. avg. 1924.

Mladinska dneva v Mariboru.

23.24. avg. 1924.

Ti pred začrtim mladinskih dnem smo. Vse je za pripravo, da jih dostojno in spoštljivo obhajemo. Mladinska slovenskih mladostnikov in fantov pridejo v Maribor, da tam izročijo svojo pomembno vlogo dani pobudi za začetek preobrnice in pomladne slovenskega naroda.

Mladina je najboljši toplotni za življenje naroda, prva čuti v svoji nepokvarjenosti mladostnem zanosu in zdravem občutku, če ni kaj v resni v dani ali življenja naroda, iz katerega krivi in smen je izšla. Zato je prvi, ki gre na samostojno dobo njegove obnove.

Človestvo 20. stoletja stoji na velikem mejniku mogočega razvoja v zgodovini. Materialistični in naturalistični razvoj človeštva dosega ravno v tem stoletju svoj vrhunec: človeštvo utrpih od dela in napora za konstruiranje civilizacije, zbežano od upa in nad, ki jih je stavljalo v napredek in razvoj, razočarano nad popolnim flaskom pozemeljskih nebes, ki so zna jih obljubljati krivi preroki, doživlja velikansko duhovno krizo.

Ravno tega pa je pomladajo njegovo stisko nove politične, gospodarske in socialne razmere, izhajajoče iz moderne industrije, izvarni in strojev, novi stanovi vstopajo, predvsem delavci, kakor je to od včasih brez preteklosti, trdnih tradicij, leg, stanovalske kulture kot brezdomovinski, bojčevski, mlinski, brez tople ljubezni mater, ki bi jih stisnila na svoje srce in vzgajala za svoje otroke.

Naj slovenski narod čuti bolezen v svojih udih, zato zbira najboljše, kar ima, najdravejši svoj sok, mladino, da s njo ozdravi samega sebe.

Veliko novo orientacijo slovenskega naroda hočemo. Nova bo ta orientacija v tem smislu, ker bo zamakala dosedajni način življenja naroda, ki mu uničuje življenjske sile. Stara pa bo, ker bo črpala svoje prenoviljive sile iz tisti virov, ki so skleni daga stoletja obhajali naš narod zdrav in čil, to je iz večno svetlih, nesuhiljivih studencev katoličanstva.

Zato je temeljni naš program obnove nesumirski dat, glavni odjek naših glasov: kile v nebo za milost.

Iz vere bomo potem razjarnili vsa tista sila, da razčemo boj proti izročeni naši kulturi.

Povdariti bomo, da človek se ni vrgel na plemenit, ako nakupiti v svoji dani razloži znanja, temveč se to takrat, ako njegove umske zmognosti stopijo v službo globljega življenjskega verskega ideala in pogotovo ter razkrije njegov čut za dolžnost. Samo stopnjevanje znanja je ni napravilo nobenega občutka za človekoljubje, altruizma, če odkume dote razčisti na vseslovesno moravsko dolžnost.

Največja nevarnost je za modernega človeka, da mu je življenje postalo računsko, da vedno bolj zgolja ista linija organskega čustva, iz katerih izhajajo najplemenitejše versko-naravne moči duha: ljubezen do bližnjega, veselje do potrditve, udanega občutovanja, družinski čuti, višjevo, materinstvo. Če je človek enkrat te čute izgubil, potem mu ostane le mehanizem, kar se da tehtati, prijeti, pozviti. Človek se odhaja uravi, zgubi čisto duha, ki pohliva naravo, zgubi stik z največjim dano, Bogom, zgubi veselje na družini, domovini in naroda, ne zna jih več pojmovati kot od Boga danih darov in resni življenjskih nalog.

Popolnoma napačno je poboljšati materializem, brezverstvo, odločeni in blazniji po nivanju v madi dani s čustva doznati in zmogljivosti mladostni. Materializem ni v prvi vrsti suh, ki se ga da znanstveno premagati, temveč čuti daleč ne prepoznati, neveselja do življenja, obup nad daleč ni življenja. Zato ni mika prva naloga, da ga znanstveno pobijemo, temveč ga na znotraj svojih dušah premagamo z novim verskim optimizmom, veselijem doživljanja in ustvarjanja za družino, domovino, narod, človeštvo in Boga.

Naš program ni zato teoretičen, temveč predvsem praktičen, mladinsko gibanje, ki hoče novo veselje, iskrenost, navdalenost in vsaj gorečnosti spraviti v celotno naše delovanje in nakanje. Modernega duha subverzi in silvanje laže ubiti z nesestisni dušeni potrditvami in ustvarjanja iz višjih idealnih ozorov.

Te nove iskrenosti pa ne bomo našli v računanju, subparnem znanstvu, materializmu, temveč v razvijanju, od višjih verskih in narodnih ideala prevzetih dala.

Naj voditelj dr. Anton Korošec je na takem shodu, ki ga je imel v Mariboru, pritožni govoril o veselju, ki ga dani naš kmet, ko gre na svoje polje, njive, travnike, o gamziji, ko gleda svoj beli domovi dom in misli na svoje prihodne otroke in dobro bno, svoje stare grudele, ki so mu stali to lilo in dali tako podlaga za njegovo srečo.

Ta čut veselja na družini, na domači zemlji, domovini, rodni jeziku, veri, predvsem mirano uspešni vladati v srcu vsakega Slovenca. Če bomo iskro teh plemenitih čustev vžigali v našem kmetu, obrtniku, delavcu, inteligentu in meščanu, bode vsak dan ustvaril novo stanovalsko kulturo, ki v današnjih časih prida: kmeti imajo delavce, delavce, meščane meščanske, ki bo vsaka temeljita v poselstvih čustvovanja dolžnega stanu, vse stanovalske kulture pa slojajo v poglavitni in podlavitni narodni kulturi.

Vsebinska slavnostne številke „Straža“:

I. Vse in poveste 1. Odl — vitez iz Dubaj 2. Simba, vragovi alchide 3. Verska otroci mladine 4. Reforma praveznika dala 5. Staljšje katoličanstva do uničenja 6. Vsega ljudstva v uničujočem oster	II. Književnost in umetnost 7. Monarhizem in umetnost 8. Romanika in krasopisje 9. Vinski pregled in dolžna življenja 10. Ljudski delavci 11. Nove manjane 12. Najboljšje za se po
---	---

Napoved Mladinskih dni 9. in 10. avgusta ter 22. do 24. avgusta 1924 v Mariboru ("Mladinska dneva v Mariboru", *Straža*, 8. 8. 1924, št. 92, str. 1)

številki, s katero jih je napovedala, opominjala, da materialistični in naturalistični razvoj človeštva v 20. stoletju dosega vrhunec. Zbežano od upov, ki jih je polagalo v napredek, razočarano nad popolnim flaskom pozemeljskih nebes, ki so mu jih obljubljali krivi preroki, doživlja velikansko duhovno krizo. Stisko povečujejo še nove politične gospodarske in socialne razmere, izhajajoče iz moderne dobe, vstajajo novi stanovi, predvsem delavski, kot brezdomovinski, boljševiski in nihilistični. Slovenski narod čuti to bolezen, zato zbira najboljše, kar ima, mladino, da ozdravi samega sebe. "Veliko novo orientacijo slovenskega naroda hočemo", je zaklicala *Straža*.

Nova bo ta orientacija v tem smislu, ker bo zanikala dosednji način življenje naroda, ki mu uničuje življenske sile. Stara pa bo, ker bo črpala svoje prenovljajoče sile iz tistih virov, ki so skozi dolga stoletja ohranjali naš narod zdrav in čil, to je iz večno svežih, neusahljivih studencev katoličanstva.²⁰⁸

Zato je naš temeljni program obnovitev neumrjoch duš, klic v nebo za milost. Iz vere bomo zajemali vso silo, da začnemo boj proti izrodnom naše kulture.²⁰⁹

Največjo nevarnost za modernega človeka je *Straža* videla v izgubi čustev, ki izhajajo iz versko-nravne moči duše. Materializem, brezverstvo, sebičnost in hlastanje po uživanju je treba premagati z novim verskim optimizmom v svojih dušah, veseljem do življenja in ustvarjanja za družino, domovino, narod, človeštvo in Boga. Materializem je čut duhovne praznine, brez veselja do življenja, in obup nad duhovnostjo. Čut veselja za družino, domačo zemljo, domovino, rodni jezik in vero prednikov je treba zopet vzbuditi v srcu vsakega Slovenca. Mladina bo dala pobudo za začetek preroditve in pomladitve slovenskega naroda.²¹⁰

Poleg uvodnika je *Straža* v slavnostni številki objavila še prispevke profesorja na mariborski realki dr. Franca Sušnika, profesorja na Teološki fakulteti v Ljubljani dr. Matije Slaviča, župnika pri Sv. Jakobu v Slovenskih goricah Martina Avšiča, mariborskega stolnega kaplana Alojzija Rezmana, J. Savinjskega, profesorja na mariborski realki Ivana Bogoviča, dr. J. Menine, profesorja na mariborskem bogoslovju dr. Josipa Jeraja, dr. Jožeta Praznika, oblastnega tajnika SLS Marka Kranjca, profesorja na mariborskem moškem učiteljišču Pavla Živortnika in vodje mariborske Državne posredovalnice za delo Jožeta Stabeja o veri in prosveti, katoličanstvu in umetnosti, državljskem in krščanskem občestvu.²¹¹ Njihovo sporočilo je bilo, da mora krščanstvo znova postati graditelj in sestavni del slovenstva in njegovih dobrin. Po 5. katoliškem shodu leta 1923 v Ljubljani, naj globoko prevetri duhá slovenskih ljudskih množic.²¹²

Dekliških dni se je udeležilo nad 7.000 deklet. Ko so se razšle – "kot se razidejo čebelice iz ajdovega polja, kjer so srkale vonj in med" –, je *Straža* poudarila, da so na njihovem srečanju udarili "načelne temelj bodočim slovenskim materam, da se ob zapovedih z gore Sinajske drže svetega pravca, ki brani in ohranjuje naš narod". Žene, ki znajo rasti iz dosedanje slovenske katoliške kulture, morajo jamčiti za naš narodni obstoj. Dekliški dnevi so povzdignili krščan-

²⁰⁸ "Mladinska dneva v Mariboru", *Straža*, 8. 8. 1924, št. 92, str. 1.

²⁰⁹ Prav tam.

²¹⁰ Prav tam.

²¹¹ Prav tam, str. 2–7.

²¹² O 5. katoliškem shodu glej 5. *katoliški shod v Ljubljani 1923* (Ljubljana, 1924).

sko družino kot celico narodnega življenja in obstoja. Obsodili so mrtvi materializem in jasno opredelili stališče za prihodnost: z vsemi silami delati za to, da slovenski narod ostane slovenski in katoliški. "*Mladenke naše, zbrane na dekliškem dnevu, pa so nositeljice teh idej.*"²¹³

Prav tako množični so bili Fantovski dnevi. Zbralo se je nad 6.000 fantov.²¹⁴ Fantovska številka *Straža*, ki je izšla na prvi dan njihovih dni, jih je pospremila z napovedjo, da se zbirajo "*v teh fantih temni, sivi in preteči oblaki za vse staro, plebko, nizko in naturalistično*, da bo vstalo na ruševinah novo življenje pomlajenega naroda". Mladinski program je narodno slovenski program, njegova prva točka je družina – "oče, mati in otroci, med njimi vez krvi in srca, nad njimi vez živega Boga". Naše mladine še ni ubil šablonski in plitvi duh materializma, da se ne bi zavedala obstoja splošne človečanske kulture iz organskih, živih narodnih kultur, je izrekala *Straža*. Človeška kultura ne zmaguje v kulturi strojev, slepem posnemanju kalupov in mrtvaških kosti brezbarvne internacionalne, temveč v samoniklih narodnih organizmih. "Naša mladina je živa, sveža, iskrena, zato hoče sveže, živo življenje ustvarjati v družini, narodu in človeštvu. To je naš program!"²¹⁵

Fantovsko *Stražo* so posebej namenili utemeljitvi Orlovske organizacije kot nosilke slovenskega verskega preporoda. Franc Sušnik, Jože Praznik, dr. Franc Kovačič, profesor na klasični gimnaziji v Ljubljani in nekdanji mariborski gimnazijski profesor ter predsednik mariborskega okrožnega orlovskega odbora dr. Karel Capuder, Josip Jeraj in J. Menina so prispevali članke o kulturnih nalogah Orla, verski obnovi in Orlovstvu, Orlovstvu in jugoslovanstvu, dijaštvu in Orlu, Orlu in kmečki ter delavski mladini in pravlji o Parsivalu, simbolu poklicanih in obiskanih, ki je odšel k Bogu.²¹⁶ *Slovenec* je Fantovske dneve videl v znamenju krepkih mišic. "Slovenski fantje zelene Štajerske pa so odnesli na svoje domove mogočen vtis, da niso sami, da jih veže nevidna vez v ogromno falango proti vsem, ki smešijo in teptajo slovenske krščanske ideale."²¹⁷

Glavni poudarek Fantovskih dni,²¹⁸ ki so jih obiskali škof Karlin, škof Jeglič, minister za agrarno reformo in poslanec SLS v Narodni skupščini Ivan Vesenjaj, poslanci SLS dr. Josip Hohnjec, Franjo Žebot in Štefan Falež, veliki župan mariborske občine Fran Vodopivec, mariborski župan Viktor Grčar, slovenjgraški okrajni glavar dr. Marko Ipavic, vodja okrajnega glavarstva Maribor-desni breg

²¹³ "Po dekliških dnevih", *Straža*, 11. 8. 1924, št. 93, str. 1.

²¹⁴ "Potek fantovskih dnevov v Mariboru", *Straža*, 25. 8. 1924, št. 98, str. 2; "Fantovski dan v Mariboru", *Slovenec*, 26. 8. 1924, št. 195, str. 2.

²¹⁵ "Fantovski dan v Mariboru!", *Straža*, 22. 8. 1924, št. 97, str. 1.

²¹⁶ *Straža*, 22. 8. 1924, št. 97, str. 2–4.

²¹⁷ "Fantovski dan v Mariboru", *Slovenec*, 26. 8. 1924, št. 195, str. 2.

²¹⁸ O Fantovskih dneh glej "Potek fantovskih dnevov", *Straža*, 25. 8. 1924, št. 98, str. 1–2.

Ivo Poljanec in zastopnik občinskega sveta Josip Leskovar,²¹⁹ je bil, da mora krščanska kultura premagati moderno poganstvo, ali pa bo barbarstvo pregnalo krščansko kulturo.²²⁰ V okviru Fantovskih dni so 23. avgusta 1924 na pokopališču na Pobrežju odkrili spomenik politiku SLS Karlu Verstovšku, ki je umrl leto pred tem.²²¹

Druge prireditve in dogodki

V Mariboru je bilo v dvajsetih letih še več vidnih srečanj in dogodkov. Od 8. do 24. septembra 1922 je bila odprta Pokrajinska obrtna razstava,²²² še v istem mesecu, med 12. in 14. septembrom, pa so mesto in okolico obiskali srbski kmetovalci in kmetijski strokovnjaki.²²³ Šestindvajsetega januarja 1923 so ob postanku vlaka, s katerim se je z Dunaja vračal v domovino, množično pozdravili Josipa Stritarja. Mariborska Orjuna mu je ob tej priložnosti poklonila lovorov venec z državnimi trakovi in napisom "Starosti slovenskih literatov ob povratku v domovino. 'Orjuna', Maribor dne 26. I. 1923".²²⁴ Tridesetega junija in 1. julija 1923 se je zbral množični II. vsedelavski zlet (poleti 1923 se je v Mariboru razvilo tudi veliko stavkovno gibanje),²²⁵ 6. in 7. oktobra 1923 pa so na veliki prireditvi proslavili petnajstletnico mariborskega Orla.²²⁶ Devetega marca 1924 se je zbral protidraginjski shod,²²⁷ 4. septembra 1924 so pozdravili češke, poljske in bolgarske delegate, ki so se na poti na I. kongres vaseslovanske kmečke mladine v Ljubljani 5.–7. septembra, ustavili v Mariboru. Dvaindvajse-

²¹⁹ Prav tam.

²²⁰ Prav tam, str. 1.

²²¹ Prav tam, str. 2.

²²² "Pokrajinska obrtna razstava v Mariboru", *Tabor*, 8. 9. 1922, št. 203, str. 1; "Pokrajinska obrtna razstava v Mariboru", *Tabor*, 10. 9. 1922, št. 204, str. 1–2. "Pokrajinski namestnik Hribar na Obrtni razstavi", *Tabor*, 16. 9. 1922, št. 209, str. 1.

²²³ "Zdravo, bračo seljaci!", "Program za zlet srbskih kmetovalcev v Maribor in okolico 12.–14. septembra 1922", *Tabor*, 12. 9. 1922, št. 205, str. 1; "Srbski kmetje v Mariboru", *Tabor*, 13. 9. 1922, št. 206, str. 1.

²²⁴ "Veličasten sprejem Stritarja v Mariboru", *Tabor*, 27. 1. 1923, št. 21, str. 1. Glej tudi "Iz Maribora: veličasten sprejem pesnika Josipa Stritarja", *Straža*, 29. 1. 1923, št. 12, str. 3; Darko Friš, "Aktivnosti mestnega odbora Orjune v Mariboru v prvem letu delovanja", *Studia Historica Slovenica* 4, št. 2–3 (2004), str. 514 (dalje: Friš, "Aktivnosti Orjune").

²²⁵ Filipič, *Poglavja iz boja komunistov*, 1, str. 212–213.

²²⁶ O tem glej slavnostno številko *Straže* z dne 5. 10. 1923, v kateri so po uvodnem besedilu ("1908 /.../ 1923") škof Karlin, sourednik *Socialne misli* Franc Terseglav, Matija Slavič, Franc Kovačič, Marko Krajnc, Karel Capuder, Josip Jeraj in urednik *Murske straže* ter član odbora mariborskega orlovskega okrožja Roman Bendé predstavili bistvo orlovstva in pojasnjevali, kaj je Orel in kaj hoče (*Straža*, 5. 10. 1923, št. 113, str. 1–5; glej še "15letnica mariborskega Orla", prav tam, str. 6); "Proslava 15letnice mariborskega Orla", *Straža*, 8. 10. 1923, št. 114, str. 2.

²²⁷ "Mariborske vesti: protidraginjski shod v Mariboru", *Tabor*, 11. 3. 1924, št. 59, str. 2; "Velika protidraginjska manifestacija v Mariboru", *Orjuna*, 15. 3. 1924, št. 12, str. 4.

tega marca 1925 je mestna Orjuna na Glavnem trgu razvila svoj bojni prapor, obenem pa je potekal zlet vseh Orjun mariborske oblasti.²²⁸ Sedmega in 8. septembra 1925 je SLS pripravila Delavski dan, 18. julija 1926 je bila v Mariboru glavna skupščina Gasilske zveze Slovenije,²²⁹ 13.–15. avgusta 1926 je SLS priredila Kmetske dni.²³⁰ Petindvajsetega aprila 1928 so na mariborskem kolodvoru pozdravili praškega župana in praške mestne svetnike, ki so se na poti v domovino kratko ustavili v Mariboru,²³¹ 10. maja 1928 so proslavili sedemstoletnico lavantinske škofije. Proslavo so obiskali papeški nuncij Ermenegildo Pellegri-netti, škofa Karlin in Jeglič, veliki župan mariborske oblasti Fran Schaubach, mariborski mestni poveljnik general Dimitrije Spasić, predsednik oblastne skupščine in oblastnega odbora mariborske oblasti Josip Leskovar, predsednik okrožnega sodišča dr. Fran Žiher, zastopnika mestne občine Franjo Lipold in msgr. dr. Anton Jerovšek, okrajni glavar Poljanec, gimnazijski ravnatelj dr. Josip Tominšek, poštni ravnatelj dr. Fran Irgolič, finančni ravnatelj dr. Josip Povalej in poslanec Franjo Žebot.²³² V lavantinski stolnici so ob tej priložnosti vzdali spominsko ploščo z napisom "*Ecce increvit Ecclesia lavantina septem saeculis peractis iubilat; Andreas Pr. Ep. E. L. 1228–1928* (Glej, narasla je cerkev lavantinska po sedmih stoletjih obhaja jubilej)."²³³ Tretjega septembra 1928 so se zbrali na slavnostnem zborovanju ob 25. letnici Zgodovinskega društva v Mariboru. Proslave so se udeležili zastopniki akademij znanosti, univerz iz muzejev iz vse države. Slavnostni govor je imel predsednik društva Franc Kovačič.²³⁴ Oktobra in novembra 1928 so ponovno pozdravili Čehoslovake. Petega oktobra češkoslovaško delegacijo, ki se je na poti v Beograd na proslavo preboja solunske fronte ustavila v Mariboru, 15. novembra 1928 pa člane češke akademske filharmonije, ki so na turneji po Jugoslaviji obiskali Maribor in tu priredili večerni koncert.²³⁵ Petnajstega decembra 1928 so pripravili proslavo ob šestdesetletnici skladatelja in pravnika dr. Oskarja Deva.²³⁶ Konec leta sta

²²⁸ "Mariborske vesti: slavnosti Orjune v Mariboru", *Tabor*, 24. 3. 1925, št. 67, str. 1–2; "Razvitje prapora Orjune Maribor", *Orjuna*, 28. 3. 1925, št. 14, str. 2.

²²⁹ "Velika gasilska slavnost v Mariboru", *Jutro*, 20. 7. 1926, št. 163, str. 3.

²³⁰ "Poteh kmetskih dni v Mariboru", *Slovenski gospodar*, 19. 8. 1926, št. 33, str. 1.

²³¹ Fras, *Mariborski župan Juvan*, str. 104.

²³² "Zastopnik sv. Očeta v Mariboru", *Slovenski gospodar*, 16. 5. 1928, št. 20, str. 2.

²³³ "Maribor: proslava 700-letnice", *Slovenec*, 11. 5. 1928, št. 108, str. 4.

²³⁴ David Hazemali, Mateja Matjašič Friš, Ana Šela in Majda Schmidt Kranjc, "Med priložnostmi in pomanjkanjem: Maribor v času prvega županskega mandata dr. Alojzija Juvana, 1928–1931", *Acta Histriae* 26, št. 1 (2018), str. 174 (dalje: Hazemali, Matjašič Friš, Šela in Schmidt Kranjc, "Med priložnostmi in pomanjkanjem"); David Hazemali, Mateja Matjašič Friš, Ana Šela in Majda Schmidt Kranjc, "Dr. Alojzij Juvan: mariborski župan v letih 1928–1931", v: *Mariborski župani 1850–1941: snovalci sodobnega mesta ob Dravi*, ur. Darko Friš, Mateja Matjašič Friš in Aleš Maver (Maribor, 2018), str. 404 (dalje: Hazemali, Matjašič Friš, Šela in Schmidt Kranjc, "Juvan: mariborski župan").

²³⁵ Fras, *Mariborski župan Juvan*, str. 104.

²³⁶ Prav tam, str. 101.

izšli še novi knjigi vojnih spominov Ljudevita Pivka *Proti Avstriji – Val Bella in Drup*.²³⁷

Vrh mariborskih prireditev v dvajsetih letih je predstavljala mogočna proslava nastanka jugoslovanske države in desetletnice osvoboditve mesta 1. decembra 1928.²³⁸ Prisostvovalo ji je do 25.000 manifestantov.²³⁹ Proslavo sta pripravili mariborska SDS in katoliška stran. Že pred proslavo so v mariborskem in drugem slovenskem tisku obeležili mariborske dogodke leta 1918.²⁴⁰ Kot uvod k slavnostim je katoliška kulturnoprosvetna organizacija Prosvetna zveza v Mariboru 30. novembra 1928 pripravila pozdravni večer gostom z dežele, mariborski Sokol pa slavnostno akademijo. Prosvetnega pozdravnega večera so se udeležili veliki župan mariborske oblasti Schaubach, stolni kanonik dr. Franc Cukala kot zastopnik škofa Karlina, dr. Andrej Veble kot zastopnik občinskega odbora mariborske oblasti, mariborski župan Alojzij Juvan, prosvetni inšpektor dr. Fran Kotnik, predstavnik ljubljanskega mestnega odbora SLS Fran Orehek, poslanca SLS v Narodni skupščini Žebot in Vesenjaj, šolski nadzornik Ferdo Bobič in msgr. Janez Krstnik Vreže.²⁴¹ Na sokolski akademiji so nastopili moški in ženski naraščaj ter članice in člani. Posebej sta navdušila olimpijca Leon Štukelj in Jože Primožič.²⁴²

Proslavo so priredili na Glavnem trgu. Pred prireditvijo se je na slavnostni seji, ki so se je udeležili predstavniki civilnih, vojaških in cerkvenih oblasti, zbral občinski odbor mariborske oblasti. V mestnem parku so medtem odkrili spomenik v spomin na desetletnico osvoboditve Maribora, desetletnico

²³⁷ M. K-č, "Dr. Pivko: Val Bella in Drup", *Mariborski večernik "Jutra"*, 8. 1. 1929, št. 6, str. 2.

²³⁸ O programu proslave glej "Proslava 10letnice ujedinjenja in osvoboditve Maribora", "Mariborski in dnevni drobci: 1. december v Mariboru", *Mariborski večernik "Jutra"*, 27. 11. 1928, št. 271, str. 2.

²³⁹ "Proslava našega zedinjenja", *Slovenec*, 3. 12. 1928, št. 277a, str. 3.

²⁴⁰ F.(ranjo). Žebot, "Kako smo rešili Maribor za Jugoslavijo", F.(ranjo). Žebot, "V Mariboru pred deseti-mi leti", J.(ožef) G.(odina), "Slovenska Krajina ob desetletnici osvobojenja", *Slovenec*, 28. 10. 1928, št. 248, str. 2, 19; "Začetki Jugoslavije v Mariboru", *Mariborski večernik "Jutra"*, 29. 10. 1928, št. 247, str. 2; "Kako je bil Maribor iztrgan iz nemške oblasti", *Mariborski večernik "Jutra"*, 30. 10. 1928, št. 248, str. 1; "Maribor pred desetimi leti", *Mariborski večernik "Jutra"*, 31. 10. 1928, št. 249, str. 1; "Ob jubileju Maribora", Rudolf Maister, "Kako sem postal gospodar Maribora", *Slovenec*, 1. 11. 1928, št. 251, str. 3–4; Rudolf Maister, "Mariborski dogodki 1. nov. 1918", *Slovenski gospodar*, 1. 11. 1928, št. 44, str. 1–4; "Kako smo si priborili Maribor", *Jutro*, 1. 11. 1928, št. 257, str. 6–7; "Vojska generala Maistra", *Mariborski večernik "Jutra"*, 2. 11. 1928, št. 250, str. 2; "Mariborski pešpolk in obmejno poveljstvo", *Mariborski večernik "Jutra"*, 3. 11. 1928, št. 251, str. 2; "Desetletnica razorožitve 'Zelene garde'", *Mariborski večernik "Jutra"*, 23. 11. 1928, št. 268, str. 2; Franjo Žebot, "Kako je bila razorožena zelena garda v Mariboru", *Slovenec*, 23. 11. 1928, št. 269, str. 3; "Kako se je pripravljala razorožitev nemškega vojaštva", *Mariborski večernik "Jutra"*, 28. 11. 1928, št. 272, str. 2; "Slovenski železničarji za osvobo-jenje Ljubljane in Maribora", *Jutro*, 1. 12. 1928, št. 283, str. 4; Rudolf Maister, "Tik pred prevratom", v: *Koledar nabavljalne zadruge državnih uslužbencev v Mariboru r. z. z. o. z. za leto 1929*, ur. Rado Kopic (Maribor, [1928]), str. 72–75.

²⁴¹ "Proslava našega zedinjenja: veličastna mariborska manifestacija", *Slovenec*, 3. 12. 1928, št. 277a, str. 3; "Prosvetna zveza ob desetletnici države", *Slovenski gospodar*, 6. 12. 1928, št. 49, str. 1–2.

²⁴² "Sokolova akademija v Narodnem domu", *Mariborski večernik "Jutra"*, 4. 12. 1928, št. 276, str. 2.

nastanka države, osemletnico Aleksandrovega obiska mesta in petdesetletnico delovanja mariborskega Olepševalnega društva. Spomenik je na vrhu nosil dvoglavega državnega orla z razlomljenim mečem v krempljih, spredaj je bil mariborski mestni grb, na podstavku pa so bili na marmornih ploščah zlati napisi 1. november 1918, 1. XII. 1918–1. XII. 1928, 29. junij 1920 in Olepševalno društvo v Mariboru ob svoji 50 letnici.²⁴³ Proslavo sta spremljala slavnostno zborovanje županov in občinskih delavcev ter slavnostna akademija v Narodnem gledališču. Na Glavnem trgu se je z že zbrano množico zlit številni sprevod, ki je tekel skozi mesto. Povorko so otvorili kolesarji, sledili so jim akademiki in šole. Za njimi so bili sokolska fanfara na konjih, Maistrovi borci, zastopniki samouprav, Korošci v narodnih nošah, Primorci, dobrovoljci, rezervni častniki in bojvniki, politični preganjanci, Sokoli, Slovensko žensko društvo, nabiralci podpisov za Majniško deklaracijo, Zveza kulturnih društev, Orli, Krščanska ženska zveza, železničarji, stari vojaki in invalidi, Veržejska garda, gasilska zveza in Orjuna z osmimi prapori. Glavni govornik na proslavi je bil general Maister, ki je povzdignil "čas slovenskih junakov", katerih imena je zgodovina zapisala v večno knjigo. Na koncu svojega govora je razvil slovensko trobojnico, ki so jo 1. novembra 1918 izobesili na stavbi Okrajnega glavarstva v Mariboru (danes stavba Mestne občine Maribor). V imenu Maistrovih borcev jo je iz njegovih rok v hrambo sprejel njegov soborec iz leta 1918, rezervni polkovnik Franc Cvirn. Za Maistrom so govorili še predsednik mariborske oblastne skupščine in oblastnega odbora Josip Leskovar, župan Alojzij Juvan, Josip Ribarič v imenu primorskih in dr. Fero Müller v imenu koroških Slovencev ter narodnoobrambni in prosvetni delavec, šentiljski župnik Evald Vračko. S proslave so poslali vdanostni telegram kralju Aleksandru in predsedniku jugoslovanske vlade Antonu Korošču.²⁴⁴ V nasprotju z liberalno in katoliško stranjo je o proslavi nenaklonjeno pisala socialistična *Delavska politika*, ki jo je videla kot mariborsko "služenje reakciji".²⁴⁵ Že v času priprav nanjo je Maistru oponesla, da se je na vabilo hišnim posestnikom in podjetnikom, naj na dan proslave s svojih poslopij izobesijo državne ali narodne zastave, podpisal kot divizijski general, ne da bi navedel *upokojeni*. Iz tega bi lahko sklepali, "da se g. general Maister še vedno smatra aktivnim generalom, če ne v armadi, pa vsaj nad mariborskimi civilnim prebivalstvom". Maister naj se s svojo generalsko pokojnino raje zaveda, da je država v politični in

²⁴³ Več o spomeniku glej Ivan Smiljanić in Peter Mikša, "Bronasti lik Največjega Jugoslovana: javni spomeniki Karadordevičem na Slovenskem", *Studia Historica Slovenica* 23, št. 2 (2023), str. 513.

²⁴⁴ "Veličastna proslava desetletnice osvoboditve Maribora", *Mariborski večernik "Jutra"*, 3. 12. 1928, št. 275, str. 1–2; "Proslava našega zedinjenja", *Slovenec*, 3. 12. 1928, št. 277a, str. 3; "Proslava 10letnice zedinjenja", *Slovenec*, 4. 12. 1928, št. 277b, str. 3.

²⁴⁵ "Post festum", *Delavska politika*, 5. 12. 1928, št. 97, str. 1.

Spomenik, ki so ga v spomin na desetletnico osvoboditve Maribora, desetletnico nastanka jugoslovanske države, osemletnico Aleksandrovega obiska mesta in petdesetletnico delovanja mariborskega Olepševalnega društva 1. decembra 1928 odkrili v mestnem parku (PAM, fond Zavod za urbanizem Maribor, Te 3–90)

socialno gospodarski krizi in se nad njo navdušuje, ko bo večina prebivalstva z njo zadovoljna, danes pa to ni.²⁴⁶

Med dogodki, ki so zaznamovali politično življenje v Mariboru, so bile tudi smrti pomembnih oziroma vidnih posameznikov. Leta 1921 so obeležili smrt kralja Petra I. Karadordjevića. Pozdravili so tudi kralja Aleksandra in objavili njegov manifest ob prihodu na prestol.²⁴⁷ Maribor in lavantinska škofija sta se

²⁴⁶ "Generalsko povelje ...", *Delavska politika*, 10. 11. 1928, št. 90, str. 2.

²⁴⁷ "† Peter I.", *Straža*, 17. 8. 1921, št. 91, str. 1; "Nj. Veličanstvo kralj Peter I. umrl", *Tabor*, 17. 8. 1921, št. 184, str. 1–2; "Nj. Veličanstvo kralj Peter I. umrl", *Tabor*, 18. 8. 1921, št. 185, str. 1; "† Kralj Peter I.", *Straža*, 19. 8. 1921, št. 92, str. 1; "Kralj Aleksander I.", *Tabor*, 20. 8. 1921, št. 187, str. 1; "Proglas kralja Aleksandra na narod Srbov, Hrvatov in Slovencev", *Tabor*, 24. 8. 1921, št. 189, str. 3; "Kraljev manifest", *Straža*, 26. 8. 1921, št. 94, str. 1.

L a v a n t i n s k i
knezoškof dr. Mihael
Napotnik (Wikimedia
Commons)

leta 1922 srečala s smrtjo knezoškofa Napotnika²⁴⁸ (nasledil ga je knezoškof dr. Andrej Karlin²⁴⁹), naslednje leto je umrl Karel Verstovšek.²⁵⁰ Leta 1924 so se poslovili od mecena, publicista in vzgojitelja dr. Pavla Turnerja in liberalne-

²⁴⁸ "Dr. Mihael Napotnik †", *Straža*, 28. 3. 1922, št. 37, str. 1; "Ob smrti knezoškofa", *Straža*, 29. 3. 1922, št. 38, str. 2; "Ob pogrebu knezoškofa", *Straža*, 3. 4. 1922, št. 40, str. 1.

²⁴⁹ "Presvetlemu gospodu knezoškofu dr. Andreju Karlinu v pozdrav", *Straža*, 27. 7. 1923, št. 84, str. 1.

²⁵⁰ "Dr. Karel Verstovšek", *Straža*, 28. 3. 1923, št. 35, str. 1.

ga politika dr. Franja Rosine,²⁵¹ leta 1926 pa od narodnega in gospodarskega delavca dr. Frana Jurtele.²⁵²

Nove politične organizacije in stranke

V času do uvedbe diktature so v Mariboru še nadalje nastajale nove politične organizacije in stranke. Prvega oktobra 1922 so ustanovili Politično in gospodarsko društvo Nemcev v Sloveniji (Politischer und wirtschaftlicher Verein der Deutschen in Slowenien),²⁵³ 28. januarja 1923 pa organizacijo mestne Orjune, bojne in teroristične organizacije JDS/SDS.²⁵⁴ Drugega februarja so oblikovali oblastni odbor NRS. Ustanovil ga je Glavni akcijski odbor NRS za Slovenijo, vendar je oblastni odbor od pomladi 1923 posloval kot samostojna strankina organizacija; 21. oktobra 1923 se je, formalno kot njen pododbor, povezal v novo oblikovano NRS v Sloveniji.²⁵⁵ Sedemindvajsetega maja 1923 so ustanovili podružnico Neodvisne delavske stranke Jugoslavije (NDSJ), legalne stranke KSJ. Po prepovedi NDSJ s t. i. malo Obznano, 12. julija 1924, je KSJ ustanovila ilegalno mariborsko partijsko okrožje Vzhod 1.²⁵⁶ Sredi dvajsetih let je postala politično prisotna SRSKD,²⁵⁷ 21. novembra 1925 pa so ustanovili krajevno organizacijo ZSKL.²⁵⁸ Šestega junija 1926 so ustanovili Slovensko delavsko zvezo, ki je bila sestavni del Slovenske kmetijske stranke.²⁵⁹ Teden dni kasneje so ustanovili še mariborski odbor Društva kmetijskih fantov in deklet, ki je prav

²⁵¹ "† Pavel Turner", *Tabor*, 26. 9. 1924, št. 220, str. 1; "Iz Maribora: † dr. Pavel Turner", *Straža*, 26. 9. 1924, št. 111, str. 3; "Ob smrti dr. Pavla Turnerja", Vekoslav Kukovec, "Spomin na dr. Turnerja", *Tabor*, 27. 9. 1924, št. 221, str. 1; "Mariborske vesti: dr. Turner na mrtvaškem odru", *Tabor*, 28. 9. 1924, št. 222, str. 2; "† Dr. Franjo Rosina", *Tabor*, 17. 10. 1924, št. 238, str. 1; "Iz Maribora: † G. dr. Franjo Rosina", *Straža*, 17. 10. 1924, št. 120, str. 2; "Mariborske vesti: črne zastave", *Tabor*, 18. 10. 1924, št. 239, str. 2; P.(avel) St.(ermšek), "Ob rakvi mladino ljuba", *Tabor*, 19. 10. 1924, št. 240, str. 1; R.(adoslav) Pipuš, "Nekaj spominov na dr. Franja Rosina", *Tabor*, 21. 10. 1924, št. 241, str. 1; "Veličasten pogreb dr. Franjo Rosina", *Tabor*, 22. 10. 1924, št. 242, str. 1. – O Pavlu Turnerju in Franju Rosini glej *Turnerjev zbornik*, ur. Darko Friš (Maribor, 2001); *Studia Historica Slovenica* 1, št. 1 (2001); Mateja Matjašič Friš, "Večni popotnik" *Pavel Turner med tujino in domovino* (Maribor, 2023); *Odvetnik in oblast: dr. Igor Rosina (1900–1969)*, ur. Jure Gašparič in Katja Škrubej (Ljubljana, 2017).

²⁵² "Dr. Fran Jurtele", *Tabor*, 1. 7. 1926, št. 144, str. 1.

²⁵³ "Aus Stadt und Land: die gründende Versammlung des politisch-wirtschaftlichen Vereines der Deutschen in Slowenien", *Cillier Zeitung*, 5. 10. 1922, Nr. 80, S. 2–3.

²⁵⁴ "Naš pokret: ustanovna skupščina Or. Ju. Na. v Mariboru", *Orjuna*, 4. 2. 1923, št. 6, str. 5.

²⁵⁵ Momčilo Zečević, *Na zgodovinski prelomnici: Slovenci v politiki jugoslovanske države 1918–1929, I. knjiga* (Maribor, 1986), str. 105–106; "Akcijski odbor ni kompetenten", "Resolucija", *Radikal*, 17. 10. 1923, št. 1, str. 2.

²⁵⁶ Filipič, *Poglavja iz boja komunistov*, 1, str. 179, 217.

²⁵⁷ Prim. "Kako je nastala ‚Zveza slov. kmetijskega ljudstva‘", *Kmetijski list*, 24. 6. 1925, št. 28, str. 2.

²⁵⁸ "Shodi in razne prireditve: krajevna organizacij ZSKL Maribor", *Kmetijski list*, 18. 11. 1925, št. 50, str. 2.

²⁵⁹ "Ustanovitev ‚Slovenske Delavske Zveze‘, Strokovne organizacije za slovensko delavstvo", *Kmetijski list*, 16. 6. 1926, št. 24, str. 2–3.

tako deloval v njenem okviru.²⁶⁰ Prvega decembra 1928 so ustanovili Narodno odbrano za mariborsko oblast, ki se je v Mariboru utrjevala že kmalu po nastanku Kraljestva SHS.²⁶¹ V mariborskem strankarskem življenju je bila v tistem času opazna izključitev visokih predstavnikov SKS in njenih nekdanjih poslancev dr. Bogumila Vošnjaka in Josipa Drofenika iz stranke zaradi spora, kdo naj bo nosilec liste SKS v volilnih okrožjih Maribor–Celje na volitvah v Narodno skupščino leta 1925. Izbrali so najvidnejšega strankinega politika Ivana Puclja.²⁶² V kulturno političnem pogledu lahko omenimo društvo Jugoslovansko–češkoslovaške lige, ki so ga ustanovili leta 1924.²⁶³

Med političnimi organizacijami, ki so nastale v omenjenem času, je najgloblji odtis pustila Orjuna. Kot izrazita zagovornica jugoslovanskega unitarizma je svojo glavno politično nasprotnico je videla v avtonomistični SLS; nasprotovanje Orjuni je jasno izražala tudi ona.²⁶⁴ Orjunaši so že dva tedna po ustanovitvi svoje mestne organizacije skušali nasilno omejiti katoliški politični vpliv. V noči od 10. na 11. februar 1923 je njihova oborožena skupina vdrla v Tiskarno sv. Cirila, kjer so tiskali *Stražo* in *Slovenskega gospodarja*. Z revolverji so ustrahovali hišnika in mu zagrozili s smrtjo, če bi poskušal poklicati na pomoč. Medtem ko ga je oborožena skupina napadalcev stražila, se je druga napotila v tiskarno. S papirjem so ovili žarnice, nato pa poškodovali štiri tiskarske stroje tako, da so s kladivi polomili posamezne dele, druge vbočili, nekatere pa odtrgali in popolnoma uničili ter pometali stran. Razrezali so tudi njihove gonilne jermene in uničili že natisnjene tiskovine. Po opravljenem razbijaškem delu so pobegnili, hišnik pa je dogodek prijavil policiji. To je bil eden od najbolj razvpitih dogodkov v Mariboru leta 1923, ki je odmeval po celi Sloveniji in tudi širše. Napadalci z uničenjem strojev niso uspeli preprečiti tiskanja *Straže*, saj je časnik kljub napadu na tiskarno izšel že naslednji dan.²⁶⁵

Napadalce na tiskarno so kmalu aretirali, SLS pa je zahtevala, da Orjuno v Mariboru razpustijo. To je pri njej vzbudilo oster odziv in med obema stranema je prišlo do nevarne napetosti. Zaradi pasivnosti in tihega odobranja oblasti je Orjuna nasilne akcije v Mariboru in na Štajerskem stopnjevala, dokler niso zaradi napada na ptujske Nemce, 19. maja 1923, deset dni kasneje razpustili

²⁶⁰ "Mladinski vestnik: Maribor", *Kmetijski list*, 23. 6. 1926, št. 25, str. 6.

²⁶¹ Hartman, *Maister*, str. 195; Filipič, *Poglavja iz boja komunistov*, 1, str. 197.

²⁶² "Zborovanje v Mariboru, ki ga je sklical Dr. Vošnjak", *Kmetijski list*, 10. 12. 1924, št. 53, str. 1; "Glasovi o razmerah na Štajerskem", *Kmetijski list*, 17. 12. 1924, št. 54, str. 1–2.

²⁶³ Potočnik, "Vladni komisar Poljanec", str. 955; Potočnik, "Ivo Poljanec", str. 307.

²⁶⁴ Darko Friš, "Mariborski odbor Orjune in dogodki leta 1923", v: *Melikov zbornik: Slovenci v zgodovini in njihovi srednjeevropski sosedje*, ur. Vincenc Rajšp ... [et al.] (Ljubljana, 2001), str. 937, 948 (dalje: Friš, "Mariborski odbor Orjune"). Prim. tudi Friš, "Aktivnosti Orjune", str. 515, 517.

²⁶⁵ Friš, "Mariborski odbor Orjune", str. 938. Podrobneje o orjunaškem napadu na Tiskarno sv. Cirila in delovanju Orjune v Mariboru in na Štajerskem leta 1923 glej prav tam, str. 933–950; Friš, *Aktivnosti Orjune*, str. 507–528.

njene mariborske in ptujske organizacije.²⁶⁶ Triindvajsetega in 24. novembra 1923 so sodili napadalcem na Tiskarno sv. Cirila. Obtožene so branili znani mariborski liberalni odvetniki – Vekoslav Kukovec, Fran Rosina, dr. Makso Šnuderl, dr. Karel Slokar, dr. Leopold Boštjančič, Fero Müller in Franjo Lipold. Večini obtoženih niso uspeli dokazati krivde, šest članov Orjune pa so obsodili na nekajmesečne kazni, plačilo škode in sodnih stroškov.²⁶⁷ Še v istem mesecu so mariborski orjunaši začeli z organizacijsko obnovo in za 22. november 1923 napovedali ustanovitev svojega samostojnega odbora na Studencih pri Mariboru.²⁶⁸ Ta je nato deloval kot mestni odbor Orjune v Studencih pri Mariboru,²⁶⁹ 14. februarja 1924 pa so v Mariboru začeli pripravljati delovanje mariborske izpostave ljubljanskega oblastnega odbora Orjune. Dva dni kasneje je *Orjuna* objavila njegov poziv mariborskim orjunašem, naj tiskovnemu odseku Orjune v Mariboru javljajo primere predrznega ravnanja Nemcev v Mariboru in njegovi okolici,²⁷⁰ S tem se je začelo redno delovanje mariborske izpostave ljubljanskega oblastnega odbora Orjune.²⁷¹ Sedmega septembra 1924 so ustanovili mariborski oblastni odbor Orjune, 9. oktobra 1924 pa je mariborski veliki župan potrdil odborova pravila.²⁷² SLS se je vsa nadaljnja leta prizadevala, da bi mariborsko Orjuno razpustili, a do tega ni prišlo.

Strankarsko življenje so v Mariboru izražali tudi številni shodi, ki so jih pripravile njegove predstavnice. Pomembni so bili zlasti tisti, ki so se jih udeležili strankarski prvaki. Načelnik SLS Korošec je večkrat govoril na njenih shodih in prireditvah.²⁷³ Na zboru SLS, 20. septembra 1925, je posebej poudaril, da "izključujemo vsako narodno jedinstvo, po katerem bi se morali odreči svojemu slovenskemu jeziku in svoji slovenski narodni zavesti. V zgodovini ni primere, da bi se kateri narod odrekel svojemu jeziku in svojemu narodnemu življenju." Na Srbe je naslovil opozorilo – če se "slovenski jezik prirodno zlije s

²⁶⁶ Friš, "Mariborski odbor Orjune", str. 944–945, 949; Friš, "Aktivnosti Orjune", str. 519–523.

²⁶⁷ Friš, "Mariborski odbor Orjune", str. 947–948. Prim. tudi Friš, "Aktivnosti Orjune", str. 526–527.

²⁶⁸ "Mariborske vesti: ustanovni občni zbor 'Orjune' v Studencih", *Tabor*, 21. 11. 1923, št. 264, str. 3.

²⁶⁹ "Naš pokret: Maribor", *Orjuna*, 12. 12. 1923, št. 58, str. 3.

²⁷⁰ "Službene objave: oblastni izvršilni odbor", "Iz mariborske ekspoziture Oblastnega odbora v Ljubljani", *Orjuna*, 16. 2. 1924, št. 8, str. 3.

²⁷¹ Prim. "Iz mariborske ekspoziture Oblastnega odbora v Ljubljani", *Orjuna*, 23. 2. 1924, št. 9, str. 4.

²⁷² "Ustanovna oblastna skupščina v Mariboru", *Orjuna*, 13. 9. 1924, št. 44, str. 3; "Naš pokret: odobritev pravil Mariborskega O. O.", *Orjuna*, 8. 11. 1924, št. 55, str. 3.

²⁷³ Prim. "Govor dr. Korošca na velikem shodu SLS v Mariboru", *Straža*, 31. 8. 1921, št. 96, str. 1; "Veličasten katoliški shod v Mariboru", *Straža*, 21. 8. 1922, št. 96, str. 3; "Dr. Korošec proti nasilju", *Straža*, 5. 1. 1925, št. 2, str. 1; "Prireditve: delavski dan v Mariboru", "Tedenske novice: mariborske novice", *Slovenski gospodar*, 10. 9. 1925, št. 39, str. 2, 4; "Veličasten zbor zaupnikov SLS v Mariboru", *Slovenec*, 22. 9. 1925, št. 213, str. 1–2; "Važna izjava dr. A. Korošca", *Slovenec*, 15. 1. 1927, št. 11, str. 1; "Dr. Korošec v Mariboru", *Slovenec*, 30. 8. 1928, št. 197, str. 1. – Kot lahko vidimo, ne bi mogli reči, da se je Korošec v prvi polovici dvajsetih let izogibal obiskom na štajerskem. Tako je 2. 6. 1926 menilo glasilo Slovenske kmetske stranke *Kmetški list*, ki je, bolj ali manj netočno, spraševal, ali je Korošec nad svojo ožjo domovino že popolnoma obupal ("Razne politične vesti: umik", *Kmetški list*, 2. 6. 1926, št. 22, str. 3).

hrvatskim in srbskim v enoto, dobro, mi bomo to dejstvo potem priznali. A ne zahtevajte od nas, da se kot nizkotne in podle izdajice odrečemo svojemu slovenstvu in da postanemo edini žalostni primer, ako en narod sam sebe izbriše iz zgodovine."²⁷⁴ Ko je bil predsednik vlade in je 30. avgusta 1928 obiskal Maribor, je naključje hotelo, da ga je *Slovenski gospodar* prav ta dan vneseno imenoval "gospodar v državi!"²⁷⁵ (*Mariborski večernik "Jutra"* je nasprotno, ko je Korošec sprejel mandat za sestavo vlade, zapisal, da se je SLS "brezpogojno dala udinjati kot eksekutura hegemonistov").²⁷⁶

V Maribor sta prihajala tudi ljubljanska liberalna prvaka Žerjav in Kramer, leta 1922 je prišel tudi dr. Vladimir Ravnihar.²⁷⁷ Na srečanjih SDS je opazno sodeloval njen poslanec v Narodni skupščini dr. Ljudevit Pivko, ki so ga v Mariboru izvolili leta 1925 in 1927;²⁷⁸ ob njegovi izvolitvi leta 1925 je *Tabor* zapisal, da je "že sama njegova osebnost odtehta nekaj klerikalnih mandatov".²⁷⁹ Kot vodilni politik Samostojne kmetijske stranke in nato Slovenske kmetijske stranke se je v Maribor večkrat napotil Ivan Pucelj.²⁸⁰ Maribor je leta 1926 obiskal tudi predsednik vsedržavne SDS Svetozar Pribičević,²⁸¹ od slovenskih politikov pa sta v njem govorila še podpredsednik Slovenske kmetijske stranke Albin Prepeluh in njen tajnik dr. Drago Marušič.²⁸² Obiskali so ga še visoki predstavniki vsedržavne NRS – minister za narodno zdravje dr. Slavko Miletič, podpredsednik Narodne skupščine dr. Niko Subotič, dr. Velizar Jankovič, podpredsednik parlamentarnega kluba NRS Ljuba Živković, prvi tajnik glavnega

²⁷⁴ "Dr. Korošec o političnem položaju", *Slovenski gospodar*, 24. 9. 1925, št. 41, str. 2.

²⁷⁵ "Politika: v naši državi: dr. Korošec – gospodar v državi!", *Slovenski gospodar*, 30. 8. 1928, št. 35, str. 3.

²⁷⁶ "Na opasni poti", *Mariborski večernik "Jutra"*, 25. 7. 1928, št. 167, str. 1.

²⁷⁷ "Zbor Demokratske stranke v Mariboru", *Tabor*, 11. 4. 1922, št. 83, str. 1; "Politične beležke: oblastno načelstvo JDS za mariborsko oblast", *Jutro*, 21. 9. 1923, št. 221, str. 2; "Politične vesti: oblastno načelstvo Demokratske stranke za mariborsko oblast", *Tabor*, 22. 9. 1923, št. 214, str. 1–2; "JDS: oblastno načelstvo za mariborsko oblast", *Nova doba*, 22. 9. 1923, št. 107, str. 2; "Oblastni občni zbor Demokratske stranke v Mariboru", *Tabor*, 27. 11. 1923, št. 269, str. 2; "Seja oblastnega odbora demokratske stranke za mariborsko oblast", *Tabor*, 3. 3. 1925, št. 50, str. 1; "Veličasten shod Svetozarja Pribičevića v Mariboru", *Tabor*, 2. 2. 1926, št. 26, str. 2; "Shod Samost. demokratske stranke v Mariboru", *Tabor*, 3. 11. 1926, št. 224, str. 2; "Sijajna manifestacija Maribora za KDK", *Jutro*, 16. 9. 1928, št. 218, str. 2.

²⁷⁸ Prim. "Veličasten shod Svetozarja Pribičevića v Mariboru", *Tabor*, 2. 2. 1926, št. 26, str. 2; "Shod Samost. demokratske stranke v Mariboru", *Tabor*, 3. 11. 1926, št. 224, str. 2; "Veličastna manifestacija demokracije v Mariboru", *Mariborski večernik "Jutra"*, 10. 9. 1927, št. 107, str. 2; "V znamenju napredne složnosti", *Mariborski večernik "Jutra"*, 17. 9. 1928, 211, str. 1.

²⁷⁹ "Dr. Pivko izvoljen", *Tabor*, 10. 2. 1925, št. 32, str. 1.

²⁸⁰ "Protestni shod v Mariboru", *Kmetijski list*, 5. 12. 1923, št. 59, str. 1; "Strankine vesti: seja okrožnega odbora SKS v Mariboru", *Kmetijski list*, 20. 8. 1924, št. 34, str. 2; "Kmetiski voditelj minister Stjepan Radič v Mariboru", *Kmetijski list*, 16. 12. 1925, št. 54, str. 1; "Zborovanje mariborskega okrožnega odbora Slovenske kmetijske stranke", *Kmetijski list*, 18. 1. 1928, št. 3, str. 1–2.

²⁸¹ "Veličasten shod Svetozarja Pribičevića v Mariboru", *Tabor*, 2. 2. 1926, št. 26, str. 1–2.

²⁸² "Politične in gospodarske smernice našega pokreta: zborovanje okrožnega odbora 'Slovenske Kmetijske Stranke' za Štajersko in Prekmurje v Mariboru dne 13. junija 1926", *Kmetijski list*, 23. 6. 1926, št. 25, str. 1–2.

odbora NRS dr. Momčilo Ivković, poslanci NRS Milutin Dragović, Sretan Stosić in Mirko Tripalo, člana ožjega strankinega glavnega odbora Dragoljub Marin-ković in Obrad Simić, član glavnega odbora Mihajlo Lukarević, vodja kabineta ministrstva za promet Gjuro Janković, načelnik ministrstva za zgradbe Vlado Novaković in drugi strankini predstavniki.²⁸³ Ko sta od novembra 1927 SDS in Slovenska kmetska stranka sodelovali v okviru Kmetско-demokratske koalicije (KDK), sta leta 1928 Maribor skupaj obiskala Kramer in Ivan Pucelj.²⁸⁴ Stranke v KDK (poleg SDS in Slovenske kmetске stranke so jo tvorili še HKS in črnogorski federalisti) so ostro nasprotovale beograjski velikosrbski politiki, ki je med drugim izjavljala, da oblikovanje Kraljestva SHS ni pomenilo nastanka nove države, pač pa le ozemeljsko razširitev Kraljevine Srbije. Kramer je na zborovanju KDK v Mariboru 17. septembra 1928 temu oporekal s poudarkom, da se Srbija leta 1918 ni razširila na jugoslovansko ozemlje nekdanje habsburške monarhije – "nas /.../ okupirala" –, pač pa je "nastala naša država po svobodni priklopitvi Hrvatov in Slovencev [združitvi Države SHS in Kraljevine Srbije – op. J. P.], kar je priznala tudi Srbija". Dodal je še, da je boj med tema gledanjema sedaj v polnem teku, "in od njegovega izida je odvisna tudi bodočnost vsega naroda [države – op. J. P.]".²⁸⁵ V Mariboru je pomenljive besede izrekel tudi Žerjav. Petindvajsetega novembra 1923 je izjavil: "Popolnoma se zavedamo, da mi nikoli ne bomo tako absolutni gospodarji v Sloveniji, kakor so danes klerikalci, in si tega niti ne želimo."²⁸⁶ Kasneje je Ljudevit Pivko menil, da bo v mariborski oblasti le zavladala liberalna stran.²⁸⁷ Z izjemo prve polovice tridesetih let so obveljale Žerjavove besede.

Več idejnih in narodnopolitičnih sporočil so izrekli še mariborski demokrati. Vekoslav Kukovec je po sprejetju Zakona o zaščiti države opozarjal, da je komunistična ideja nevarna državi in ji skuša spodrezati korenine, ter pozdravil ostre ukrepe proti komunistom.²⁸⁸ Prav tako je *Tabor* opozarjal na protidržavni značaj komunističnega gibanja.²⁸⁹ Mariborska JDS/SDS je izražala tudi ostra stališča proti Nemcem.²⁹⁰ Po ustanovitvi Političnega in gospodarskega društva Nemcev v Sloveniji so zahtevali njegov razpust, ker pomeni ogrožanje jugoslo-

²⁸³ "Shod narodno radikalne stranke v Mariboru", *Narodni dnevnik*, 14. 6. 1926, št. 130, str. 2.

²⁸⁴ "V znamenju napredne složnosti", *Mariborski večernik "Jutra"*, 17. 9. 1928, št. 211, str. 1.

²⁸⁵ Prav tam. – O združitvi Države SHS in Kraljevine Srbije v Kraljestvo SHS 1. 12. 1918 glej "Narodu države SHS!", *UL NV SHS*, 7. 12. 1918, št. 18, str. 35–36; "Mojemu narodu, Srbom, Hrvatom in Slovincem!", *UL NV SHS*, 8. 1. 1919, št. 33, str. 77.

²⁸⁶ "Oblastni občni zbor Demokratske stranke v Mariboru", *Tabor*, 27. 11. 1923, št. 269, str. 2.

²⁸⁷ "Velika manifestacija mariborskih narodnih volilcev", *Tabor*, 23. 1. 1927, št. 18, str. 1.

²⁸⁸ "Minister dr. Kukovec v Mariboru", *Tabor*, 10. 9. 1921, št. 203, str. 1.

²⁸⁹ Prim. "Pred našim zborom", *Tabor*, 9. 4. 1922, št. 82, str. 1.

²⁹⁰ "Volilno gibanje: nacionalno izdajstvo SLS", *Tabor*, 19. 1. 1927, št. 14, str. 1.

vanskega državnega interesa in bi na meji lahko ustvarilo iredento.²⁹¹ Nemcem na Štajerskem ni priznavala statusa narodne manjšine, temveč le Nemcem v Vojvodini.²⁹² Leta 1923 so podprli odločen protest mariborske javnosti zaradi dogovora, ki naj bi ga vodstvo NRS v Beogradu sklenilo z Nemci, da jim vrnejo poslopje mariborske Kazine, katero so jim odvzeli po nastanku jugoslovanske države.²⁹³ Do tega ni prišlo.²⁹⁴ Štiri leta kasneje so protestirali, ker je nemški občinski svetnik Julius Pfrimer še devet let po obstoju uradno slovenskega Maribora na seji občinskega odbora govoril v nemškem jeziku, ki ni bil priznan uradni jezik.²⁹⁵ Pfrimerju so na seji občinskega sveta 16. decembra 1924 sicer zavrnilo prošnjo, da bi govoril nemško, ker državnega uradnega jezika (ta je bil srbsko-hrvaško-slovenski), "ni več", vendar so potem zanj vseeno pokazali razumevanje in še naprej dopuščali, da je na sejah občinskega sveta lahko uporabljal nemški jezik.²⁹⁶

Delovanje oblastne skupščine mariborske oblasti in obiski visokih osebnosti

V dvajsetih letih je bilo posebnega pomena delovanje oblastne skupščine mariborske oblasti. V obeh oblastnih skupščinah, mariborski in ljubljanski, je imela SLS absolutno večino, prevzela pa je tudi vodilne položaje v njenih izvršilnih organih, oblastnih odborih. Kot smo že omenili, je bil predsednik mariborske oblastne skupščine in oblastnega odbora Josip Leskovar. V času delovanja oblastnih skupščin v letih 1927–1929 sta mariborska oblastna skupščina in odbor uspešno delovala na komunalnem, zdravstvenem in socialnem področju, pri javnih gradnjah in spodbujanju agrarnih panog, ter pri upravljanju deželnega premoženja. Delovanje obeh slovenskih oblastnih skupščin in odborov je jasno pokazalo sposobnost Slovencev, da samostojno rešujejo pomembna sistemska vprašanja svojega razvoja.²⁹⁷ V mariborski oblastni

²⁹¹ "Slepi mariborske demokratske organizacije", *Tabor*, 20. 10. 1922, št. 238, str. 1.

²⁹² "Seja oblastnega načelstva Samostalne demokratske stranke za mariborsko oblast", *Tabor*, 25. 11. 1924, št. 270, str. 1.

²⁹³ "Radikalno-nemška kupčija za Slovenijo", *Jutro*, 6. 2. 1923, št. 30, str. 1; "Veličastna manifestacija jugoslovanskega Maribora", *Tabor*, 13. 2. 1923, št. 34, str. 1–2.

²⁹⁴ Prim. Francé Koblar, "Narodni gledališče", v: *Slovinci v desetletju 1918–1928: zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine*, ur. Josip Mal (Ljubljana, 1928), str. 680–681; Dragan Potočnik, *Kulturno dogajanje v Mariboru v letih 1918–1941* (Maribor, 2003), str. 94.

²⁹⁵ "Pozabljena velikanska zasluga SLS", *Mariborski večernik "Jutra"*, 15. 12. 1927, št. 186, str. 1.

²⁹⁶ Fras, *Mariborski župan dr. Alojzij Juhan*, str. 48. Prim. tudi Friš, "Razmah in napredek Maribora", str. 140; Friš, "Josip Leskovar", str. 352. Določilo o uradnem srbsko-hrvaško-slovenskem jeziku Kraljevine SHS glej v "Ustava kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev", *UL DVŠ*, 27. 7. 1921, št. 87, str. 423.

²⁹⁷ Stiplovšek, *Slovenski parlamentarizem 1927–1929*, str. 123–302.

skupščini je leta 1928 izstopal predlog poslanca Zveze delavskih strank Vinka Möderndorferja, ki je zagovarjal združitev ljubljanske in mariborske oblasti ter uvedbo zakonodajnega parlamentarnega predstavnštva upravno enotne Slovenije. Skupščinska večina ga je odločila.²⁹⁸ Naj omenimo še, da je mariborski oblastni odbor, potem ko je ljubljansko *Jutro* objavilo znano in moralno ter politično sporno karikaturu Antona Korošca, oblečenega v okrvavljeno duhovniško obleko s policijskim pendrekom in žandarsko kapo, s katero se je odzvalo na atentatorske strele na poslance HKS v Narodni skupščini 20. junija 1928, Korošec pa je bil tedaj notranji minister, svojim uslužbencem prepovedal, da bi *Jutro* prejeli v svoje uradne prostore ali ga prinašali vanj ter dajali kakršna koli pojasnila njegovim zastopnikom. Prepovedal je tudi, da bi v *Jutru* objavljali uradne razglase. V nasprotju z ljubljanskim oblastnim odborom je bil njegov odziv ostrejši. Na Štajerskem so začeli tudi akcijo za zmanjšanje njegovih naročnikov, da bi časnik gospodarsko prizadeli. Razmere so se po nekaj mesecih umirile. Sicer je mariborska oblastna skupščina sprejela resolucijo, v kateri je obsodila zločin v Narodni skupščini.²⁹⁹ Ko je predsednik HKS in soveditelj opozicijske KDK Stjepan Radić zaradi ran, ki jih je dobil ob skupščinskem atentatu, 8. avgusta 1928 umrl, je okrožni odbor Slovenske kmetijske stranke v Mariboru poslal sožalni telegram vodstvu HKS in Radićevo družini.³⁰⁰ *Mariborski večernik "Jutra"* je ob njegovi smrti zapisal, da "vsi poštene Jugoslovani žalujejo ob njegovem mrtvaškem odru, vse obdajajo temne slutnje, vse preveča strah za bodočnost".³⁰¹ Za *Delavsko politiko* je bil "naš odkrit nasprotnik, zato ga spoštujemo in odločno obsojamo vzroke njegove smrti",³⁰² *Slovenski gospodar* pa je opozoril na zanimanje, ki vlada v političnih krogih, kako in kaj bo zdaj z njegovo stranko.³⁰³

Seveda je bil Maribor tudi v nadaljevanju dvajsetih let mesto, ki je sprejemalo visoke politične obiske. Že poleti 1921 ga je v okviru svojega službenega potovanja po Sloveniji obiskal predsednik Pokrajinske uprave za Slovenijo (PUS) Ivan Hribar. PUS so oblikovali po ukinitvi DVS 12. julija 1921 in je delovala do konca leta 1923. Hribar je v Maribor prispel 5. avgusta 1921, kjer je obiskal okrajnega glavarja dr. Srečka Lajnšiča in sprejel zastopnike uradništva,

²⁹⁸ Miroslav Stiplovšek, "Poslanska dejavnost v mariborski oblastni skupščini 1927–1928", v: *"Kar ustvariš ostane. Svetu cvet. Tebi rane."*: Vinko Möderndorfer – učitelj, politik in raziskovalec, ur. Ingrid Slavec Gradišnik in Jože Hudales (Ljubljana, 2016), str. 84, 86 (dalje: Stiplovšek, "Poslanska dejavnost").

²⁹⁹ Stiplovšek, *Slovenski parlamentarizem 1927–1929*, str. 240–244; Stiplovšek, "Poslanska dejavnost", str. 83.

³⁰⁰ "Sožalne brzojavke načelstva SKS: vodstvu HSS, Zagreb; obitelji Stepana Radića, Zagreb", *Kmetijski list*, 15. 8. 1928, št. 33, str. 6.

³⁰¹ "Smrt hrvatskega tribuna", *Mariborski večernik "Jutra"*, 9. 8. 1928, št. 180, str. 1.

³⁰² "Štefan Radić mrtev", *Delavska politika*, 11. 8. 1928, št. 64, str. 1.

³⁰³ "Ob smrti Štefana Radića: po smrti in pogrebu", *Slovenski gospodar*, 16. 8. 1928, št. 33, str. 2.

mesta, strank, državnih in drugih uradov, šol in drugih organizacij. Nato je obiskal škofa Napotnika, poveljnika mesta Maribor, župana Grčarja in namestnika predsednika okrožnega sodišča. Na banketu, ki ga je priredil, je poudaril zasluge Srbije in dinastije Karađorđevićev za jugoslovansko združitev. Popoldne se je odpeljal v Sv. Lenart v Slovenskih goricah in se zvečer vrnil v Maribor. Mesto, v katerem so njemu na čast izobesili narodne in državne zastave, je zapustil naslednji dan.³⁰⁴ Pred obiskom Maribora so se ob Hribarju, enem od liberalnih prvakov v avstrijski dobi, tedaj povezanim z NRS, ustavili tudi na katoliški strani. *Straža* je spomnila, da v ideoloških vprašanjih ni bil njihov strupen nasprotnik, za njegovo delo na gospodarskem področju pa je ocenila, da nosi pečat absolutne narodnosti. Izrazila je spoštovanje njegovemu narodnemu in slovenskemu prepričanju in osebni delavnosti.³⁰⁵ Naslednje leto, 8. januarja 1924, so v Mariboru ponovno pozdravili češkoslovaškega zunanjega ministra Beneša, ki se je na poti v Beograd ustavil na mariborskem kolodvoru. S predstavniki tiska je opravil tudi intervju.³⁰⁶ Dvanajstega in 13. decembra 1925 je Maribor obiskal predsednik HKS in prosvetni minister Stjepan Radić, ki je govoril tudi na shodu ZSKL 13. decembra.³⁰⁷ Petnajstega in 20. avgusta se je v mestu mudil minister za pošto in telegraf dr. Benjamin Šuperina,³⁰⁸ 20. avgusta 1926 so pozdravili in pogostili delegacijo češke vojske, ki se je vračala z obiska nekdanjih balkanskih bojišč in bila gost jugoslovanske države.³⁰⁹ Petindvajsetega junija 1926 se je na poti v Zagreb in nato v Beograd v Mariboru s spremstvom štabnih častnikov zadržal načelnik češkoslovaškega generalštaba general Jan Syrový.³¹⁰

Na koncu pogleda v politični čas do uvedbe diktature, naj opozorimo še na druge značilnosti tedanjega razvoja mesta. Ko je Mariboru županoval Viktor Grčar, se je mesto soočalo s številnimi gospodarskimi, socialnimi in kulturnimi problemi. Problem nezaposlenosti je močno zaznamoval obdobje njegovega županovanja. Zaradi slabega finančnega stanja se je Grčar lahko lotil le najbolj nujnih investicij. Mesto so obnavljali, dobilo je nove pločnike, ceste in kanalizacijo in se pospešeno elektrificiralo. Še vedno se je borilo proti nemškim vplivom. Na kulturnem področju sta delovala Narodno gledališče in Glasbena matica, ustanovili so Študijsko knjižnico in Ljudsko univerzo. V gospodarstvu je trgovska dejavnost prepustila vodilno mesto industrijski. Mestna občina se je

³⁰⁴ "Kraljevi namestnik Ivan Hribar na Štajerskem", *Tabor*, 6. 8. 1921, št. 176, str. 1; "Kraljevi namestnik Ivan Hribar na Štajerskem", *Tabor*, 7. 8. 1921, št. 177, str. 1.

³⁰⁵ "Kralj. Namestnik Hribar", *Straža*, 3. 8. 1921, št. 86, str. 1.

³⁰⁶ "Češkoslovaški zunanji minister dr. Beneš na potu skozi Maribor", *Tabor*, 9. 1. 1924, št. 7, str. 1.

³⁰⁷ "Kmetski voditelj minister Stjepan Radić v Mariboru", *Kmetski list*, 16. 12. 1925, št. 54, str. 1–2.

³⁰⁸ "Novice in zabava: minister dr. Šuperina", *Kmetski list*, 25. 8. 1926, št. 34, str. 6.

³⁰⁹ "Mariborske vesti: sprejem češkoslovaških oficirjev v Mariboru", *Tabor*, 21. 8. 1926, št. 188, str. 2.

³¹⁰ "Mariborski in dnevni drobiž: šef češkoslovaškega generalnega štaba v Mariboru", *Mariborski večernik "Jutra"*, 25. 6. 1928, št. 143, str. 2.

upirala izgubljanju avtonomije, ker so nekatere naloge, ki so do pred tem sodile pod delokrog občine, prenesli na okrajno glavarstvo.³¹¹

Grčarjev naslednik, Josip Leskovar, je dosegel velik napredek v oblikovanju zunanje podobe mesta, uspešno je tudi vodil socialno politiko in urejal stanovanjsko problematiko. Mesto je postalo tudi novi dom množici priseljencev – Primorcev in Korošcev, ki so se po zasedbi italijanski zasedbi Primorske in izgubljenem koroškem plebiscitu zgrnili v Maribor. Leskovar je izboljšal prejemke občinskega uradništva in mesto odprl tujim industrialcem in vlagateljem. V njegovem mandatu je mestna občina skrbela tudi za reorganizacijo, modernizacijo in gospodarno poslovanje svojih mestnih podjetij. Kljub velikim naporom pa stanovanjska stiska v Mariboru ni pojenjala vse do konca njegovega županova. ³¹²

Zadnji mariborski župan pred uvedbo diktature, Alojzij Juvan, je kot izvoljeni mestni prvak Maribor vodil slabo leto, saj je kralj ob uvedbi diktature razpustil tudi občinske uprave. Mesto je nato kot imenovani mestni načelnik vodil do leta 1931. V času do diktature se je lotil pereče stanovanjske stiske (sklenili so, da zgradijo delavsko, t. i. Vurnikovo delavsko kolonijo in pospešijo gradnjo zasilnih stanovanj), sprejeli so sklep o gradnji nove carinarnice in nove carinske in kolodvorske pošte, odobrili so oddajo del za gradnjo večstanovanjske hiše za voznike mestnega avtobusnega prometa in kanaliziranje predmestja, razpisali so arhitekturni natečaj za stalno letno kopališče in začeli s predlogi za ureditev mladinskega doma. V mestnem odboru so se začeli pogovarjati tudi o gradnji mariborskega letališča. ³¹³ Juvan je smelo zastavil svoje delo, ki ga je nadaljeval še slaba tri leta in nato še v drugi polovici tridesetih let.

³¹¹ Potočnik, "Mariborski župan Grčar", str. 961–987; Potočnik, "Viktor Grčar", str. 314–338.

³¹² Friš, "Razmah in napredek Maribora", str. 127–155; Friš, "Josip Leskovar", str. 342–381.

³¹³ Fras, *Mariborski župan Juvan*, str. 54–58, 60, 64–65, 81; Hazemali, Matjašič Friš, Šela, Schmidt Kranjc, "Med priložnostmi in pomanjkanjem", str. 163, 169, 171–173; Hazemali, Matjašič Friš, Šela, Schmidt Kranjc, "Juvan: mariborski župan", str. 389, 398, 402, 403.

Uvedba kraljeve diktature in prva polovica mariborskih tridesetih let

Upravnopolitične spremembe in oblikovanje vsedržavne Jugoslovanske radikalne kmetske demokracije/Jugoslovanske nacionalne stranke

Politični razvoj in upravno ozemeljski značaj jugoslovanske države v tridesetih letih je opredelila uvedba kraljeve diktature 6. januarja 1929.³¹⁴ Kralj je z njeno uvedbo prekinil dotedanji tok političnega življenja. Razveljavil je ustavo, razpustil Narodno skupščino, prepovedal politične stranke, ukinil oblastne samouprave in razpustil vse občinske uprave. Posle oblastnih samouprav so prevzeli imenovani komisarji, v Sloveniji dotedanja predsednika oblastnih samoupravnih organov – v mariborski oblasti Josip Leskovar, v ljubljanski pa dr. Marko Natlačen. Komisarja sta delovala do 15. novembra 1929, ko sta predala posle kraljevski banski upravi Dravske banovine. Dravska banovina je bila nova upravno ozemeljska enota, ki so jo 3. oktobra 1929 oblikovali z združitvijo mariborske in ljubljanske oblasti. Ustanovitev banovine in spremembo državnega imena so v Mariboru proslavili na manifestaciji na Trgu svobode 13. oktobra 1929.³¹⁵ Razdelitev države na banovine 3. oktobra je še vedno ohranjala državnopravno enotnost jugoslovanskega ozemlja. Dravska banovina je z izjemo okrajev Črnomelj in Metlika obsegala jugoslovansko Slovenijo, h kateri je sodil še hrvaški okraj Čabar. Osemindvajsetega avgusta 1931 so opravili zamenjavo ter Črnomelj in Metliko vključili v Dravsko banovino, Čabar pa v (hrvaško) Savsko banovino. Tako je bilo vse ozemlje jugoslovanske Slovenije združeno v eni upravni enoti. Najvišji predstavnik upravno politične oblasti v banovini je bil ban, ki je bil predstavnik beograjske vlade v banovini. Uradoval je v Ljubljani. Po ukinitvi oblastnih samoupravnih organov so se na Štajerskem pojavile zahteve, da bi dotedanji oblastni upravni aparat še naprej deloval v Mariboru v okviru banske uprave. Ljubljana jih je zavrnila. Ta, očitno organizirana akcija je pokazala, da sta bila na Štajerskem prisotna odpor in tudi bojazen, da bo imela ukinitve uradov v Mariboru in njihova premestitev v Ljubljano za prebivalstvo negativne posledice. Banska uprava je nasprotno zagovarjala prednosti enotirnega upravnega sistema. To kaže, da je bila nova državna ure-

³¹⁴ Mariborsko politično časopisje je tako kot drugje v državi, objavilo vse ključne dokumente, ki so jih izdali ob uvedbi diktature. Glej "Nova doba v zgodovini Jugoslavije", "Kralj – narodu", *Mariborski večernik "Jutra"*, 7. 1. 1929, št. 5, str. 1, 2; "Proglas Nj. Vel. kralja Aleksandra I. mojemu dragemu narodu! Vsem Srbom, Hrvatim in Slovencem!", "Nova vlada", "Narodna skupščina razpuščena", "Novi zakoni", "Razpust občin in obl. samouprav", *Slovenski gospodar*, 9. 1. 1929, št. 2, str. 1–2; "Narodne skupščine in državne ustave ni več!", *Delavska politika*, 9. 1. 1929, št. 3, str. 1.

³¹⁵ Fras, *Mariborski župan Juwan*, str. 97.

ditev, ki je Ljubljano uveljavila kot upravno središče jugoslovanske Slovenije, Maribor pa je z njo doživel upravno degradacijo, sprejeta različno.³¹⁶ V času, ko je bila Slovenija razdeljena na mariborsko in ljubljansko oblast je bil status obeh mest relativno primerljiv in ugoden, z oblikovanjem Dravske banovine s sedežem v Ljubljani pa je Maribor izgubil položaj drugega slovenskega upravno-političnega središča.³¹⁷

Poleg izgube dotedanjega upravno političnega pomena, se je Maribor srečal tudi s spremenjenim načinom upravljanja mesta. Po uvedbi diktature so mesta vodili imenovani mestni načelniki (od avgusta 1934 je bil njihov uradni naziv predsednik mestne občine).³¹⁸ V Mariboru je mestni načelnik 8. januarja 1929 postal dotedanji župan Juvan, ki so mu prideliili sosvet iz nekdanjih občinskih odbornikov. Na mesto mestnega podnačelnika so imenovali dotedanjega podžupana Franja Lipolda. Ko je Juvan po svojem imenovanju zaprisegel občinske svetnike, je prišlo do zapleta, ki ga je povzročil socialist Viktor Eržen. Po besedilu prisega so morali svetniki razen kralju in domovini prisesti tudi Bogu, česar Eržen iz načelnih razlogov ni hotel storiti. Ker ni hotel položiti prisega po verskem obredu, to je s sklicevanjem na Boga, so nato njegov mandat razveljavili, na mesta v občinskih odsekih, ki jih je zasedel, pa postavili druge socialistične svetnike.³¹⁹ Juvana so obenem z Ljudevitom Pivkom in vodjem mariborske Borze dela Rudolfom Golouhom 3. julija 1930 kot predstavnike mesta Maribora imenovali tudi v prvo sestavo banskega sveta Dravske banovine. Ban inž. Dušan Sernec je banskim svetnikom iz okrajev v vzhodnem delu banovine dekrete o imenovanju v banski svet izročil na izredni seji mariborskega občinskega odbora 24. julija 1929.³²⁰

Medtem ko je bila zagotovljena kontinuiteta vodenja mesta, je na političnem področju nastopil skoraj triletni zastoj. Prekinila so ga šele izdaja Oktroirane ustave 3. septembra 1931 in volitve v Narodno skupščino Kraljevine Jugoslavije, prvega doma novega parlamenta (njegov drugi dom je bil Senat), 8. novembra 1931. Na volitvah je nastopila le lista predsednika diktatorske vlade

³¹⁶ Stiplovšek, *Slovenski parlamentarizem 1927–1929*, str. 301, 303–304, 322–323, 324, 324–325. Prim. tudi str. 316.

³¹⁷ Tomaž Kladnik in Mateja Matjašič Friš, "Maribor med obema vojnama in vprašanje vojaške infrastrukture", *Studia Historica Slovenica* 21, št. 3 (2021), str. 792. O vprašanju urbanističnega razvoja Maribora z vidika izgradnje in spremembe namembnosti obstoječe vojaške infrastrukture v Kraljevini SHS/Jugoslaviji glej prav tam, str. 789–823.

³¹⁸ Darko Friš in Nina Gostečnik, "Dr. Alojzij Juvan – drugič na čelu mariborske mestne občine (1935–1941)", *Acta Histriae* 26, št. 1 (2018), str. 182, op. 2 (dalje: Friš in Gostečnik, "Juvan – drugič na čelu mestne občine"); Darko Friš in Nina Gostečnik, "Dr. Alojzij Juvan: predsednik mestne občine Maribor v letih 1935–1941", v: *Mariborski župani 1850–1941: snovalci sodobnega mesta ob Dravi*, ur. Darko Friš, Mateja Matjašič Friš in Aleš Maver (Maribor, 2018), str. 464, op. 1 (dalje: Friš in Gostečnik, "Juvan, predsednik mestne občine").

³¹⁹ Fras, *Mariborski župan Juvan*, str. 94–96.

³²⁰ Prav tam, str. 98–99.

generala Petra Živkovića. Izvolili so vse poslance na listi.³²¹ Pred volitvami so na liberalni strani sporočali, da se bodo volitev udeležili v okviru vsedržavne volilne liste, medtem ko so se v nekdanji SLS odločili za volilno abstinenco. Liberalna stran, ki je po odhodu katoliške politike iz vlade šestojanuarskega režima 2. septembra 1931, naslednji dan postala del vladajočih političnih sil in je dobila oblast v Dravski banovini, je s pomočjo zastraševalnih metod režima in ob tem, da so bile volitve javne, na vse načine pozivala k množični udeležbi na volitvah. O uspehu ene ali druge strani – abstinenci in vladne, niso odločali osvojeni odstotki glasov, temveč odstotek, ki je pomenil volilno udeležbo. Volilna udeležba v Dravski banovini je dosegla 52 odstotka, kar je pomenilo šibko in neprepričljivo volilno zmago.³²² Vendar je v Mariboru od 9.375 volilnih upravičencev glasovalo 6.767 volivcev, to je dobrih 72 odstotkov.³²³ Lahko rečemo, da je bila udeležba na volitvah dobra. *Mariborski večernik "Jutra"* je volitve označil za "zgodovinsko potrditev politike našega kralja, politike stabilnosti, politike državnih in nacionalnih interesov v nasprotju s poprejšnjo politiko strankarskih interesov".³²⁴ Dva dni pred volitvami je Maribor obiskal Albert Kramer, ki je uvedbo diktature označil za "historično nujnost". Osmi november je videl kot dan "nove ustanovitve naše države". Obsodil je abstinenco stališče nekdanje SLS. Zastavil je tudi vprašanje, ali je mogoče zagovarjati trditev, da tisti, ki 8. novembra ne voli, glasuje za svobodno Slovenijo? Odgovoril je: "Mi vsi vemo, da bi slovenski del našega naroda ločen od Jugoslavije, ne mogel živeti niti 24 ur svobodnega življenja. Kolesa sovražnika, ki komaj preži na našo neslogo, bi šla takoj preko našega narodnega telesa. Zato s tem geslom sploh absolutno ni mogoče na plan." Katoliški strani je še očital njeno staro geslo *Mi in nihče drugi*. Če bi ji to dopustili, bi bila pripravljena sprejeti vsako nesvobodo in diktaturo, in se ogreti za najbolj dosledno jugoslovansko smer.³²⁵

Kmalu po volitvah sta dvor in vlada presodila, da potrebujeta širše politično zaledje oziroma politično stranko, ki bi na vsedržavni ravni izvajala njuno politiko. V začetku decembra so Živkovićeve poslanci ustanovili svoj poslanski klub in 15. decembra 1931 sklenili ustanoviti novo, vsedržavno politično stranko – Jugoslovansko radikalno kmetско demokracijo (JRKD). Iz Slovenije so v

³²¹ Bojan Balkovec, "Vsi na noge, vsi na plan, da bo zmaga čim sijajnejša": volilna teorija in praksa v prvi jugoslovanski državi (Ljubljana, 2011), str. 230 (dalje: Balkovec, "Vsi na noge, vsi na plan").

³²² O tem podrobneje Jure Gašparič, *SLS pod kraljevo diktaturo: diktatura kralja Aleksandra in politika Slovenske ljudske stranke v letih 1929–1935* (Ljubljana, 2007), str. 124–135 (dalje: Gašparič, *SLS pod kraljevo diktaturo*).

³²³ "Nad 152.000 glasov v Sloveniji", *Mariborski večernik "Jutra"*, 9. 11. 1931, št. 255, str. 1.

³²⁴ "Triumf državne misli in narodne sloge", *Mariborski večernik "Jutra"*, 9. 11. 1931, št. 255, str. 1.

³²⁵ "Mariborčani!", *Mariborski večernik "Jutra"*, 5. 11. 1931, št. 252, str. 1; "Ogromna manifestacija Maribora za državo", *Mariborski večernik "Jutra"*, 6. 11. 1931, št. 253, str. 1, 2.

stranko vstopili liberalci – nekdanja SDS, s katero se je leta 1928 združila NSS, in Slovenska kmetijska stranka. Drugega januarja 1932 je notranji minister in predsednik vlade dovolil organiziranje JRKD. Dan kasneje so bile volitve v Senat. Vanj so izvolili podpornike režima diktature. Njihova izvolitev ni bila vprašljiva, saj so voljene senatorje (polovico so imenovali) volili poslanci, člani banskih svetov in župani, ki so pripadali režimski strani. Na ustanovitev vsedržavne JRKD je bilo potrebno počakati do 1. maja 1932. *Mariborski večernik "Jutra"* je o njenem oblikovanju poročal 6. maja 1932.³²⁶ V JRKD je imel pomembno vlogo vodilni slovenski liberalni politik v tridesetih letih Albert Kramer, ki je postal strankin glavni tajnik. JRKD je bila edina politična organizacija v državi, ki jo je dopustil režim diktature.

Na Štajerskem so z ustanavljanjem organizacij JRKD začeli v začetku marca 1932.³²⁷ Strankino organizacijo JRKD za mariborski levi in desni breg so ustanovili 19. marca 1932,³²⁸ aprila pa so v Mariboru začeli snovati mestno organizacijo, ki so jo do septembra zgradili v celoti.³²⁹ Delovanje mariborske JRKD (od 1933 Jugoslovanske nacionalne stranke, JNS) je pozorno spremljal Kramer, ki se je v prvi polovici tridesetih let ob ministrskem delu v Beogradu vsako leto udeležil njenih shodov in manifestacij. V Maribor sta prišla tudi vidna slovenska politika JRKD, ministra Ivan Pucelj in Ivan Mohorič.³³⁰ V Mariboru so 5. novembra 1932 pripravili tudi drugo redno sejo banovinskega odbora JRKD, ki so ji prisostvovali senatorji in poslanci iz Dravske banovine.³³¹ Naslednji dan so ob sedemdesetletnici prve mariborske čitalniške "besede"³³² pripravili veliki

³²⁶ "Ustanovitev vsedržavne politične stranke", *Mariborski večernik "Jutra"*, 6. 5. 1932, št. 102, str. 1.

³²⁷ "Dopisi: Konjice: krajevna organizacija JRKD v Oplotnici", *Nova doba*, 11. 3. 1932, št. 21, str. 5; "Dopisi: ustanovitev krajevne organizacije JRKD v Ločah", *Nova doba*, 14. 3. 1932, št. 22, str. 4; "Dopisi: Konjice: ustanovitev krajevne organizacije JRKD v Vitanju", ustanovni zbor krajevne organizacije JRKD v Stranica", *Nova doba*, 21. 3. 1932, št. 24, str. 3; "Konjiški srez manifestira za vsedržavno stranko", *Nova doba*, 25. marca 1932, št. 25, str. 1–2.

³²⁸ "Ustanovni zbor JRKD za oba mariborska sreza", *Mariborski večernik "Jutra"*, 21. 3. 1932, št. 65, str. 2.

³²⁹ "Ustanavljanje JRKD", *Mariborski večernik "Jutra"*, 15. 4. 1932, št. 85, str. 2; "Dnevne vesti: sreska organizacija J. R. K. D. za mesto Maribor", *Mariborski večernik "Jutra"*, 23. 9. 1932, št. 216, str. 2.

³³⁰ "Vsedržavna politika vsedržavne stranke", "Dnevne vesti: manifestacija Maribora za vsedržavno politiko Jugoslovanske radikalne kmečke demokracije", *Mariborski večernik "Jutra"*, 5. 11. 1932, št. 252, str. 1, 2; "Shod JRKD v veliki unionski dvorani", *Mariborski večernik "Jutra"*, 7. 11. 1932, št. 253, str. 1; "Borba za gospodarske in socialne interese", *Mariborski večernik "Jutra"*, 9. 11. 1932, št. 255, str. 1; "Naši notranji problemi in JRKD", *Mariborski večernik "Jutra"*, 10. 11. 1932, št. 256, str. 1; "Dnevne vesti: predavanje ministra dr. Kramerja", *Mariborski večernik "Jutra"*, 6. 2. 1933, št. 29, str. 2; "Nastanek in politični razvoj Jugoslavije do današnjega dne", *Mariborski večernik "Jutra"*, 11. 2. 1933, št. 34, str. 4; "Komasacija občin v dravski banovini", *Mariborski večernik "Jutra"*, 11. 9. 1933, št. 205, str. 1; "Občinske volitve in vsedržavna politika", *Mariborski večernik "Jutra"*, 12. 9. 1933, št. 206, str. 1; "Dve krasni manifestaciji JNS v Mariboru", *Mariborski večernik "Jutra"*, 26. 6. 1934, št. 143, str. 3.

³³¹ "Dnevne vesti: II. seja banovinskega odbora JRKD", *Mariborski večernik "Jutra"*, 7. 11. 1932, št. 253, str. 2.

³³² Prim. Ivan Prijatelj, *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina 1848–1895: druga knjiga* (Ljubljana, 1956), str. 161–162. Glej tudi str. 140 in 170.

manifestacijski shod, ki so mu poleg vodilnih slovenskih predstavnikov JRKD prisostvovali tudi strankina ministra za kmetijstvo in promet Juraj Demetrovič in inž. Lazar Radivojevič ter poslanci dr. Ljudevit Auer, Salih Baljić in Milan J. Dobrovoljac iz Hrvaške, Bosne in Hercegovine in Srbije.³³³ *Mariborski večernik "Jutra"* je pred shodom povzdigoval politiko integralnega jugoslovanstva in pozdravil prvi veliki nastop JRKD v mestu.³³⁴ Shod je sprejel resolucijo, v kateri so našteali vse glavne potrebe in želje prebivalstva Maribora in njegove širše okolice. Poudarili so potrebo po široki decentralizaciji državne uprave in opozorili, da je Maribor kulturno, nacionalno in gospodarsko središče severne slovenske pokrajine, ki mu je treba, tako kot njegovemu širšemu zaledju, posvetiti vso pozornost. Potrebno je utrditi njegov položaj in nadoknaditi vrzel, ki jo je utrpel z izgubo številnih uradov in ustanov. Navedli so še gospodarsko socialne zahteve, ki so izhajale iz splošnih in mestnih razmer.³³⁵

Pripadniki JRKD/JNS so v svoji politični organizaciji videli nosilko nove državne politike.³³⁶ To je seveda pomenilo dosledno podporo zaostreni politiki jugoslovanskega unitarizma, ki jo je stopnjeval diktatorski režim. Njeno izražanje je vseskozi usmerjalo delovanje strankine mariborske organizacije. V Mariboru so jo poudarjali ob različnih priložnostih.³³⁷ Pri tem je Albert Kramer na predavanju v okviru mladinskega idejnega tečaja za srednješolsko mladino 4. februarja 1933 posebej opozarjal na pomen kraljevega šestojanuarskega dejanja, čeprav omejitve osnovnih svoboščin "ni simpatična". Diktatura je nevarna, ker se nikoli ne ve, kako se bo končala. Toda jugoslovanska ima jasno smer, z njo je kralj obnovil program nacionalne in državne enotnosti, medtem ko je postal polni parlamentarizem z neomejeno demokracijo, pri kateri je vladar stopil v ozadje, nevaren. Za Slovence je jugoslovanstvo edina rešitev, eksistenčna možnost, ki bi

³³³ "Vsedržavna politika vsedržavne stranke", *Mariborski večernik "Jutra"*, 5. 11. 1932, št. 252, str. 1; "Shod JRKD v veliki unionski dvorani", *Mariborski večernik "Jutra"*, 7. 11. 1932, št. 253, str. 1.

³³⁴ "Vsedržavna politika vsedržavne stranke", *Mariborski večernik "Jutra"*, 5. 11. 1932, št. 252, str. 1.

³³⁵ "Shod JRKD v veliki unionski dvorani", *Mariborski večernik "Jutra"*, 7. 11. 1932, št. 253, str. 1; "Temeljne zahteve nacionalnega Maribora", *Mariborski večernik "Jutra"*, 8. 11. 1932, št. 254, str. 1.

³³⁶ Prim. Vekoslav Spindler, "V tretje razdobje nove državne politike", *Mariborski večernik "Jutra"*, 28. 10. 1932, št. 246, str. 1.

³³⁷ "Dnevne vesti: predavanje ministra dr. Kramerja", *Mariborski večernik "Jutra"*, 6. 2. 1933, št. 29, str. 2; "Nastanek in politični razvoj Jugoslavije do današnjega dne", *Mariborski večernik "Jutra"*, 11. 2. 1933, št. 34, str. 4; "Občinske volitve in vsedržavna politika", *Mariborski večernik "Jutra"*, 12. 9. 1933, št. 206, str. 1; "Slovensko ljudstvo in občinske volitve", *Mariborski večernik "Jutra"*, 21. 9. 1933, št. 214, str. 1; "Naše obmejno ozemlje in občinske volitve", *Mariborski večernik "Jutra"*, 30. 9. 1933, št. 222, str. 1; "Zmaga vsedržavne in vsenarodne politike", *Mariborski večernik "Jutra"*, 4. 10. 1933, št. 225, str. 1; "Politika in naše občinske volitve", *Mariborski večernik "Jutra"*, 7. 10. 1933, št. 228, str. 1; "Usodne napake slovenske politike", *Mariborski večernik "Jutra"*, 13. 10. 1933, št. 233, str. 1; "Polom separatističnega naskoka", *Mariborski večernik "Jutra"*, 14. 10. 1933, št. 234, str. 1; "Veličastna zmaga nacionalne misli", *Mariborski večernik "Jutra"*, 16. 10. 1933, št. 235, str. 3. Prim. tudi "Kongres slovenske srednješolske mladine v Mariboru", *Mariborski večernik "Jutra"*, št. 70, str. 2.

Dr. Albert Kramer
(*dLib*, Zbirka upo-
dobitev znanih
Slovencev NUK)

si jo sicer morali zaradi starih apetitov naših sosedov, prvi izmisliti. Federalizem ne pride v poštev, ker "slovenski del jugoslovanskega naroda" ne more živeti v posebni gospodarski in socialni strukturi. Prihodnost Jugoslavije lahko zgradijo na decentralističnem načelu, prek banovin, ki so "nekake duhovne posode moderne državne ureditve".³³⁸

Kramer je v jugoslovanski nacionalni enotnosti videl enakopravnost vseh njenih sestavnih delov – "plemen" (Slovencev, Hrvatov, Srbov). Zato je podobno kot leta 1928, ponovno opozoril na politično držo Srbov v doteda-

³³⁸ "Nastanek in politični razvoj Jugoslavije do današnjega dne", *Mariborski večernik "Jutra"*, 11. 2. 1933, št. 34, str. 4.

njem jugoslovanskem političnem razvoju. Ozrl se je na nastanek Kraljestva SHS, ko so "prišli v novo državo bratje z juga z zmago ovenčanimi zastavami in trdili, da so vso državo zavzeli oni in da je zato njihova". Z Vidovdansko ustavo država tudi ni dobila imena Jugoslavija (pač pa Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev), ker se Srbi nikakor niso hoteli odreči svojega imena. Kot številčno najmočnejši so v strankarskem življenju na vse gledali s svojimi očmi. Vse je moralo imeti srbsko jedro, Slovenci in Hrvati naj bi bili le pomožne politične čete. Jugoslovansko usmerjene stranke so bile zanje le minorne organizacije. Diktatura onemogoča vračanje v "sistem nadoblasti enega plemena nad drugim".³³⁹

Kot druga ključna prvina politike slovenske JRKD/JNS je ostalo kulturno-bojno stališče. V Mariboru ga niso veliko izrekli, so pa pred občinskimi volitvami v večini občin Dravske banovine, 15. oktobra 1933, znova podali svoje razmišljanje o Katoliški cerkvi in politiki. S kulturnoboju poudarkom je v čas po diktaturi stopila tudi mariborska katoliška stran.³⁴⁰ Liberalci so Cerkvi in njenemu delu priznavali ogromno poslanstvo, ki ga je prispevala k temeljem zahodne evropske kulture. Zato je *Mariborski večernik* "Jutra" skrbela škoda, ki bi nastala, če bi se omajala njena avtoriteta, kar se je žalibog vsaj deloma že zgodilo. To je povzročilo, v kolikor so bili dani pogoji, poseganje Cerkve v politiko, celo v najbolj vulgarno strankarsko politiko. Politični katolicizem so široko razvili v Avstro-Ogrski, na Bavarskem v Nemčiji, v Italiji, Belgiji, na Nizozemskem in v Španiji. V Jugoslaviji je zajel samo Slovence, medtem ko ga na Hrvaškem dosledno zavračajo.³⁴¹

Mariborski večernik "Jutra" je opozarjal, da se je pogubnost poseganja Cerkve, ki bi morala biti le duhovna organizacija vseh katoličanov, v dnevno politiko, že zgodaj pokazala. Politikujoča duhovščina je izgubljala avtoriteto in njena delitev katoličanov po strankarski pripadnosti je povzročila nepopravljivo škodo za Cerkev in njeno poslanstvo. Za to, da vera peša, je tam, kjer do tega prihaja, kriva sama. V avstrijski dobi je bil najbolj škodljiv politični katolicizem na Kranjskem, sedaj pa je po vsej Sloveniji. V Avstriji je izvajal

najhujši teror, ki je mejil že na zločinstvo. Kar se ni brezpogojno uklanjalo diktatu politikujoče duhovščine in njenih priganjačev, se je nekrščansko uničevalo *moralno* in *materialno*. Kristusov najzvišenejši nauk: 'Ljubite svojega bližnjega kakor samega sebe! in, Odpuščajte svojim sovražnikom!' se je spremenil v parolo: 'Sovražite vsakogar, ki ni z vami! Uničiti vsakogar, ki ni klerikalec!' Samo španska inkvizicija je divjala bolj kakor klerikalizem na bivšem Kranjskem in povsod

³³⁹ Prav tam.

³⁴⁰ Prim. "V prosvetne organizacije več življenja in dela", *Slovenski gospodar*, 30. 1. 1929, št. 5, str. 1.

³⁴¹ "Poslanstvo katoliške cerkve in politika", *Mariborski večernik* "Jutra", 11. 10. 1933, št. 231, str. 1.

tam, kjer se je kakorkoli uveljavil. Ta doba slovenske politične zgodovine je *najtemnejša*.³⁴²

Medtem ko je pod fašizmom v Italiji, nacizmom v Nemčiji in z revolucijo v Španiji politični katolicizem izgubil na moči, se del naše duhovščine znova poslužuje politike. *Mariborski večernik "Jutra"* je opozarjal, da prihajajoče volitve političnemu katolicizmu ponujajo nov razmah. Toda pridobivanje politične moči z zlorabljanjem vere in Cerkve onemogoča šestojanuarska prepoved političnih strank. Zato naj se duhovščina posveti svojemu duhovnemu poslanstvu med ljudstvom in ne povzroča razdora in sovraštva tako med veroizpovedmi kot med verniki iste veroizpovedi. To je v korist narodu in državi in moralnemu poslanstvu Katoliške cerkve v Jugoslaviji.³⁴³ Na volitvah je katoliška stran doživela poraz, vendar je dosegla dober rezultat. Nasproti JNS je osvojila sedmino občin.³⁴⁴ A z "Mogočna zmaga JNS v Sloveniji" je poročilo o volitvah naslovil *Mariborski večernik "Jutra"*.³⁴⁵ O izidu volitev sta kratko poročala *Slovenski gospodar* in *Delavska politika*.³⁴⁶ *Mariborski večernik "Jutra"* je bil po volitvah prepričan, da Slovenija "*nikoli več ne bo ne črna ne rdeča*".³⁴⁷ Ko je tudi po dopolnilnih senatnih volitvah 3. februarja 1935 (bile so v Ljubljani) katoliška stran izgubila proti JNS, je zapisal, "da je klerikalizem v Sloveniji že davno odigral svojo vlogo in izgubil povsod nekdanjo kruto zlorablano zaupanje".³⁴⁸ Trditev je bila preuranjena. Ob volitvah sta se z navedbo volilnih rezultatov kratko ustavila tudi *Slovenski gospodar* in *Delavska politika*.³⁴⁹

Izstopajoči dogodki v prvih letih diktature

Družbeno, idejno, narodnokulturno in politično življenje Maribora je v času po uvedbi diktature poleg upravno političnih sprememb in pojava JRKD/JNS

³⁴² Prav tam. – Navedena Jezusova zapoved se točno glasi: "Ljubi svojega bližnjega kakor samega sebe!" (Mt 19,19. – *Sveto pismo Stare in Nove zaveze*). Omenjeno Jezusovo učenje o odpuščanju sovražnikom opozarja na splošni katoliški nauk o odpuščanju. Izhaja iz Jezusovega govora na gori, v katerem pravi: "Slišali ste, da je bilo rečeno: *Ljubi svojega bližnjega* in sovraži svojega sovražnika. Jaz pa vam pravim: Ljubite svoje sovražnike in molite za tiste, ki vas preganjajo, da boste postali sinovi svojega Očeta, ki je v nebesih." (Mt 5,43–44. – *Sveto pismo Stare in Nove zaveze*).

³⁴³ "Poslanstvo katoliške cerkve in politika", *Mariborski večernik "Jutra"*, 11. 10. 1933, št. 231, str. 1.

³⁴⁴ Gašparič, *SLS pod kraljevo diktaturo*, str. 194, 195, 201, 210.

³⁴⁵ "Mogočna zmaga JNS v Sloveniji", *Mariborski večernik "Jutra"*, 16. 10. 1933, št. 235, str. 1.

³⁴⁶ "Izid občinskih volitev v Sloveniji", *Slovenski gospodar*, 18. 10. 1933, št. 42, str. 2; "Uradni izid [o] občinskih volitvah v dravski banovini", *Delavska politika*, 18. 10. 1933, št. 83, str. 1.

³⁴⁷ "Konec laži o klerikalni premoči v Sloveniji", *Mariborski večernik "Jutra"*, 17. 10. 1933, št. 236, str. 1.

³⁴⁸ "Nova zmaga nacionalne misli", *Mariborski večernik "Jutra"*, 4. 2. 1935, št. 28, str. 1.

³⁴⁹ "Iz raznih držav: v naši državi: izid volitev v senat", *Slovenski gospodar*, 6. 2. 1935, št. 6, str. 1; "Izid senatnih dopolnilnih volitev", *Delavska politika*, 6. 2. 1935, št. 10, str. 1.

zaznamovalo še več drugih dogodkov. Trinajstega in 14. oktobra 1929 so obhajali sedemdesetletnico mariborskega bogoslovja,³⁵⁰ 15. novembra 1929 so proslavili papeževo zlato mašo in sedemdesetletnico prenosa sedeža lavantinske škofije v Maribor in 27. julija 1930 zlatomašniški jubilej škofa Karlina. Oktobra 1930 je znova nastopilo vprašanje uporabe nemškega jezika, ki se ga je na sejah občinskega sveta še vedno posluževal Julius Pfrimer. Mestni načelnik Juvan je na podlagi določbe poslovnika občinskega sveta z dne 16. decembra 1924, po kateri je bil poslovni jezik sveta slovenski, rabo nemškega jezika na sejah 3. oktobra 1930 prepovedal. Pfrimer se je proti tej odredbi 20. oktobra pritožil na kraljevsko bansko upravo Dravske banovine, ki je 17. novembra 1930 njegovo pritožbo zavrnila kot neutemeljeno. Nato se je pritožil še na upravno sodišče v Celju, ki je 2. decembra 1931 njegovo pritožbo prav tako zavrnilo kot neutemeljeno. Povedati velja, da Pfrimer ni bil edini mariborski Nemec, ki se v času med svetovnima vojnama kljub spremenjenemu državnemu okviru ni naučil slovenskega jezika.³⁵¹ Leta 1930 sta bila še dva izstopajoča dogodka. Štirinajstega avgusta se je v Mariboru kratko ustavila skupina tristotih Čehoslovakov, ki so bili namenjeni na zagrebški evharistični kongres, 28. oktobra 1930 pa so obeležili 1500. letnico smrti sv. Avgušтина. Osemindvajsetega in 29. junija 1931 so pripravili slavnostne dneve mariborske sokolske župe.³⁵²

Novembra 1931 je prišlo do spremembe v upravljanju mesta. Po izstopu katoliške strani iz vlade 2. septembra 1931 so najprej 27. novembra Juvana razrešili s položaja člana banovinskega sveta,³⁵³ 2. decembra pa še s položaja mariborskega mestnega načelnika. Mestni načelnik je postal nekdanji podžupan in mestni podnačelnik Franjo Lipold, novi mestni podnačelnik pa je postal socialist Rudolf Golouh.³⁵⁴ Raznoliko politično in drugo izstopajoče dogajanje je teklo naprej. Spomladi 1932 je prišlo do "mariborske oficirske afere", ko je skupina častnikov in podčastnikov, ki je bila v stiku z vodstvom KSJ na Dunaju pa tudi s Kominternom, načrtovala prevzem oblasti v mestu, a so jih odkrili in obsodili pred vojaškim sodiščem v Beogradu. Dva od zarotnikov so obsodili

³⁵⁰ "Sedemdesetletnica mariborskega bogoslovja", "Dopisi: Maribor", *Slovenski gospodar*, 16. 10. 1929, št. 42, str. 1–2, 10.

³⁵¹ Fras, *Mariborski župan Juvan*, str. 99–100.

³⁵² Prav tam, str. 101, 102; "Triumf sokolske ideje ob meji", *Mariborski večernik "Jutra"*, 30. 6. 1931, št. 144, str. 1–2.

³⁵³ "Banove uredbe: objava o izpremembah v banovinskem svetu", *Službeni list kraljevske banske uprave dravske banovine*, 5. 12. 1931, št. 77, str. 1508.

³⁵⁴ "Spremembe pri mariborski občini", *Jutro*, 3. 12. 1931, št. 279, str. 1.

Lavantinski
knezoškof Andrej
Karlin (Wikimedia
Commons)

na smrt, enega na 15 in pet na 10 let zaporne kazni, štiri pa so oprostili.³⁵⁵ Petnajstega maja 1932 so proslavili 35. letnico I. delavskega kolesarskega društva

³⁵⁵ "Uradno poročilo 'Avale' o oficirski aferi v Mariboru", *Delavska politika*, 25. 5. 1932, št. 43, str. 1; "Mariborski častniki pred vojnim sodiščem v Beogradu", *Mariborski večernik "Jutra"*, 16. 6. 1932, št. 135, str. 2; "Devet prevratnikov pred vojnim sodiščem", *Mariborski večernik "Jutra"*, 17. 6. 1932, št. 136, str. 2; "Mariborska oficirska aferi pred vojnim sodiščem", *Mariborski večernik "Jutra"*, 18. 6. 1932, št. 137, str. 2; "Proces proti častnikom mariborske garnizije, ki so pripravljali prevrat", *Delavska politika*, 18. 6. 1932, št. 49, str. 2; "Mariborski častniki pred vojnim sodiščem", *Mariborski večernik "Jutra"*, 20. 6. 1932, št. 138, str. 2; "Obravnava proti častnikom mariborske posadke končana", *Mariborski večernik "Jutra"*, 21. 6. 1932, št. 139, str. 2; "Razglasitev sodbe v oficirskem procesu", *Delavska politika*, 22. 6. 1932, št. 50, str. 1. Glej tudi France Filipič, "Noč od 16. na 17. april 1932", *Večer*, 17. 4. 1972, št. 90, str. 4; France Filipič, "Noč od 16. na 17. april 1932", *Večer*, 18. 4. 1972, št. 91, str. 4; France Filipič, "Noč od 16. na 17. april 1932", *Večer*, 19. 4. 1972, št. 92, str. 4; Andrej Zlobec, *Častnik Kraljevine Jugoslavije* (Ljubljana, 2010), str. 123–141; F.(rance) Fi.(lipič), "Mariborska aferi", v: *Enciklopedija Slovenije*: 6, ur. Alenka Dermastia (Ljubljana, 1992), str. 409.

Dr. Franjo Lipold
(Wikimedia Commons)

v Mariboru,³⁵⁶ konec maja in v začetku junija 1932 pa sta *Mariborski večernik "Jutra"* in *Slovenski gospodar* pozvala k darovanju prispevkov za postavitve Krekovega spomenika v Ljubljani, za katerega se je zavzel obnovljeni odbor za njegov spomenik.³⁵⁷ *Delavska politika* je pobudo zavrnila. Opozorila je, da je bil Krek strankar, ki je ustanavljal krščansko socialne organizacije, da bi delavstvo

³⁵⁶ "Impozantna proslava 35letnice I. delavskega kolesarskega društva v Mariboru", *Delavska politika*, 18. 5. 1932, št. 40, str. 3.

³⁵⁷ "Velikemu sinu Jugoslavije v Slavo", *Mariborski večernik "Jutra"*, 31. 5. 1932, št. 121, str. 2; "Društvene vesti: postavimo dr. Kreku spomenik!", *Slovenski gospodar*, 8. 6. 1932, št. 24, str. 8.

Slavnostni članek
Slovenskega gospodarja
ob šestdesetletnici
dr. Antona Korošca
("60-letnica dr.
Antona Korošca",
Slovenski gospodar,
11. 5. 1932, št. 20, str.
1)

obdržal pri katoliški stranki in ga odvrčal od socialističnega gibanja. Zato nihče, ki mu je pri srcu svobodni razvoj socialističnega delavskega gibanja, pri tem ne more sodelovati.³⁵⁸

Leta 1932 so po Sloveniji odmevale slovesnosti ob šestdesetletnici Antona Korošca, 12. maja, in sedemdesetletnici Slomškove smrti, 24. septembra. *Slovenski gospodar* je pred Koroščevim jubilejem spomnil, da je vsa naša politična zgodovina zadnjih desetletij neločljivo povezana z njegovim imenom. Vse zavedne Slovence je pozval naj ustanove odbore za proslavo Koroščeve šest-

³⁵⁸ "Doma in po svetu: odbor za Krekov spomenik", *Delavska politika*, 1. 6. 1932, št. 44, str. 2.

Dr. Anton Korošec
– šestdesetletnik
(*Ilustrirani Slovenec*,
8. 5. 1932, št. 19, str.
77)

desetletnice in se na proslavah, pripravljenih v njegovo počastitev, oddolžijo svojemu voditelju, ki mu gre zahvala za velik del našega napredka, blagostanja in politične moči. Naj bodo izraz "hvaležnosti, vdanosti in zvestobe, ki jo čuti slovensko ljudstvo do svojega voditelja dr. Antona Korošca!"³⁵⁹ Po osrednji proslavi Koroščeve šestdesetletnice 8. maja 1932 v Unionovi dvorani v Ljubljani,³⁶⁰ je *Slovenski gospodar* Korošču posvetil naslovnico, v kateri je spomnil, da je bil njegov glavni urednik tretjino svoje življenjske dobe – 20 let – od 1. maja 1898 do konca prve svetovne vojne. Njegova šestdesetletnica je obletnica dela med narodom, dela za narod in obenem dela samega naroda. *Gospodar* je poudaril Koroščevo vlogo v treh smereh tvornosti slovenskega naroda – politični,

³⁵⁹ "Društvene vesti: šestdesetletnica dr. Korošca", *Slovenski gospodar*, 27. 4. 1932, št. 18, str. 8.

³⁶⁰ "Slovenci slave svojega voditelja", *Ponedeljski Slovenec*, 9. 5. 1932, št. 19, str. 1–2; "Praznik slovenske hvaležnosti in zvestobe", *Slovenec*, 10. 5. 1932, št. 106, str. 3–4. Glej tudi Gašparič, *SLS pod kraljevo diktaturo*, str. 142–149.

izobraževalni in gospodarski. Politično je pomenil boj za slovensko samoodhranitev in samoodločbo, ki ga je vodil na čelu krščanske, nasproti liberalizmu ustvarjene politične organizacije. Izobraževalna, naše najkrepkejše in najbolj učinkovito narodnoobrambno sredstvo, je bilo vodenje Slovenske krščansko-socialne zveze od 29. novembra 1906 do 30. aprila 1919, gospodarska pa je bilo sodelovanje s Krekom pri organizaciji zadružništva, gmotne osnove narodnega obstoja. Na Štajerskem je bil njen najpomembnejši voditelj. Leta 1917 je postal predsednik Zadružne zveze, leta 1919 pa Glavne zadružne zveze v Beogradu. "Šestdesetletnica dr. Korošca nam je dala povod za stvarno pregledbo tvorne dejavnosti našega naroda na raznih življenjskih področjih in uspehov tega dela v zadnjih treh desetletjih. Čast narodu! Čast njegovemu voditelju!"³⁶¹ *Mariborski večernik* "Jutra" in *Delavska politika* Koroščevega jubileja nista zabeležila.

Tako kot so v Ljubljani z mogočno prireditvijo proslavili Koroščevo šestdesetletnico, so v Mariboru svečano obeležili sedemdesetletnico Slomškove smrti. Pred svečanostmi so se Slomškovega spomina poklonili člani Zveze fantovskih odsekov (ZFO, nekdanjega Orla, ki so ga ukinili leta 1929), organiziranih v okviru Prosvetnih zvez. Člane Fantovskih odsekov so imenovali tudi *Slovenski fantje*. Enajstega septembra 1932 so v štafeti tekli od Jesenic do Slomškovega groba v Mariboru. Teči so pričeli ob peti uri zjutraj in se ob 14. uri in 14 minut ustavili pri Slomškovem grobu. Tekli so devet ur in 14 minut, na več kot 200 pretečenih kilometrih pa se je izmenjalo 1.500 tekačev. H grobu je iz Šentilja v Slovenskih goricah pritekla tudi druga štafeta. Na pokopališču so jih ob veliki množici pričakali škof Karlin, pomožni škof dr. Ivan Jožef Tomažič, prelat Franc Kovačič, člani stolnega kapitlja, nekdanji predsednik mariborskega oblastnega odbora Josip Leskovar in nekdanji mestni načelnik Alojz Juvan. Tekača obeh štafet sta listini, s katerimi sta pritekla, izročila zastopniku ZFO iz Ljubljane dr. Stanislavu Žitku, ki ju je po govoru izročil zastopniku Zveze iz Maribora Mirku Geratiču, da ju je prebral. Vsebina obeh poslanic je bila spesnena molitev oziroma prošnja, v kateri so Slomška prosili za zavetništvo nad slovensko mladino in vsem slovenstvom. Nato je govoril pomožni škof Tomažič in fante navduševal s Slomškovimi besedami za vztrajno krepitev telesa in duše in jih svaril z njegovi izreki pred nevarnostmi življenja.³⁶² Sedemdesetletnico Slomškove smrti je v svečanem članku obeležil *Slovenski gospodar*.³⁶³ Prav tako se mu je poklonil *Mariborski večernik* "Jutra".³⁶⁴ *Delavska politika* je molčala. Spominske svečanosti ob sedemdesetle-

³⁶¹ "60-letnica dr. Antona Korošca", *Slovenski gospodar*, 11. 5. 1932, št. 20, str. 1.

³⁶² Fras, *Mariborski župan Juvan*, str. 114–115; "Slovenski fantje škofu Slomšku na grob", *Ponedeljski Slovenec*, 12. 9. 1932, št. 37, str. 2.

³⁶³ "Slomšek in kmečki narod: (ob 70 letnici smrti svetniškega vladike)", *Slovenski gospodar*, 21. 9. 1932, št. 32, str. 1.

³⁶⁴ "Dnevne vesti: Anton Martin Slomšek: k današnji sedemdesetletnici njegove smrti", *Mariborski večernik* "Jutra", 24. 9. 1932, št. 217, str. 2.

Pojtnina plačana v gotovini.
Leto 86. Štev. 39.
Maribor, dne 21. septembra 1932.
Poslovna številka stane Din 1.50.

SLOVENSKI GOSPODAR

LIST LJUDSTVU V POUK IN ZABAVO
Z MESEČNO PRILOGO „NAŠ DOM“

Cena inzeratov: cela stran Din 2000,—, pol strani Din 1000,—, četrt strani Din 500,—, 1/4 strani Din 250,—, 1/8 strani Din 125,—, Mail agent vsake beseda Din 1.20.

Uredništvo in upravljalstvo: Maribor, Korotška c. 5.
Telefon 2113.

Polnočje: 1. septembra 1932. 10.30.

Slomšek in kmečki narod.

(Ob 70 letnici smrti svetniškega vladike.)

V skotno dne 24. septembra bo zatanilo 70 let, kar je zatnil in Gospodu oči naš svetniški škof Anton Martin Slomšek.

Kot sin preprostih kmečkih staršev je ohranil tudi na tako visokem mestu dušo podeljeno, ki je globoko vera, ljubi rodno grudo, hrepeni po izobrazbi in napredku, je vesel in to prav posebno med mladino.

Kaj je bila Slomšku od matere v srcu zasajena vera, o tem nam prišče njegovi tožadnji izreki, ki so postali že davno narodni pregovori in pa največje delo, da bomo doživeli oltarno čast največjega vladike Slovencev!

Makolede je znal naš priprosti narod tako navdušiti za ljubezen do rodne grude kakor Slomšek.

Nikdo ne vidi bolj na domači zemlji ko podeljena, to smo opazovali med svetovno vojno, ko niti hrast, grane in kragulci niso mogli oplasti kmeta, da bi bil sam in priložnost zapustil svoj dom.

Da bi se naš kmet zavedal v volni moči, kako lepa je naša slovenska zemlja, kako jo moramo ljubiti, poznati in je ne smemo nikdar pozabiti, o vsem tem je znal najlepše povedati in napisati v vezani in nevezani besedi sin kmečke hiše — svetniški Slomšek.

Lepa lastnost našega navadnega človeka je, da hrepeni po izobrazbi. Slovenci smo nadarjeni in je samo treba razpihati naravne talente.

Danes velja v svetu le oni narod, ki je nabražen, ali s tulko povedano — kulturn. Kar se tiče povzgoje kmečkega slovenskega naroda na stopnjo kulturnosti, je oral Slomšek ledina.

Sam šolan in preiskoval na vseh poljih, je skušal z vsemi močmi prenesti svoje obilno znanje med ljube mu kmečka ljudstva z živo besedo in s knjigo v materinem jeziku. Slomškove knjige so že danes najlepša dediščina, katero nam je zapustil oče ljudskega slovestva — škof svetnik.

Po nepopisno obilnem in težavnem delu, katerega si je Slomšek naložil in tudi dovršil v dobroti in v kulturno povzgojo Slovencev, je bila posebno lepa poteza njegovega življenja — veselost. In Slomškova prava radost nam tako lepo in vsem znano zveni iz njegovih pesmic. Kedo je opisal kdaj lepše in bolj v srcu segajoče veselje nego Slomšek v oni obče znani in še danes vedno novi »Vesela doma«.

Ker je bil Slomšek sam vesel, kakor to priča njegove pesmi, katere nam je ostavil v proslavo Boga, zahramenov, Cerkve, narave in vsega našega življenja, je bil tudi velik ljubitelj onih, ki posedajo veselja doma — mladine. Naši mladeži je uespil, da se je oklenila šole, v kateri jo je naučil čitati in pisati v domačem jeziku, jo navdušil za izredno lepoto slovenskega jezika, za ljubezen do domovine, ponos, veselje in zanimanje za delo ter napredek.

Od Slomškega vzgojena in navdušena mladina je napravila iz nas Slovencev kulturni rod, ki danes mlad in majhen, ne zaostaja za skero nobenim evropskim narodom. Ne zmoremo prerzeti, da ni bil naš veliki Slomšek samo Slovenec, ampak tudi Slovan, ki je učil Slovence zavesti slovanstva, ko nas priziva, da bodimo vrli sinovi Slave, katerim gre hodečnost!

Kako je bil Slomšek prepojen res prave in božje ljubezni do vseh slovenskih bratov, nam dokazuje od njega ustanovljena bratovščina sv. Cirila in Metoda, koje naloga je: ločene slovanske brate združiti s katoliško Cerkvijo. In Slomškova slovenska bratovščina se je razvila in apostolstvo sv. Cirila in Metoda, ki je postalo mednarodni pokret za redinjenje vseh od prave Cerkve ločenih kristjanov.

— — —

Ob 70 letnici smrti našega svetniškega vladike se zavedamo kmečki Slovenci, da nam je on petrdil vero kot prvi škof z živo in pisano slovensko besedo, da nam je podžgal samozavestno ljubezen do rodne grude, nas povzdignil v kulturne narod, ki je vesel in od vseh sosedov občudovan radi milih pesmi in ki se zaveda, da mu pripada v družbi z vsemi sinovi Slave — hodečnost!

Slovenski gospodar ob sedemdesetletnici Slomškove smrti ("Slomšek in kmečki narod", *Slovenski gospodar*, 21. 9. 1932, št. 39. str. 1)

tnici Slomškove smrti so bile 24. in 25. septembra 1932. V soboto, 24. septembra, je Slovensko pevsko društvo Maribor ob sodelovanju Ljudskega odra in Katoliške mladine v Narodnem gledališču priredilo gledališko proslavo, v nedeljo, 25. septembra, pa je bila dopoldne pontifikalna maša, ki jo je daroval škof Karlin. Nato so krenili na Slomškov grob, kjer so odkrili spominsko ploščo. Slomškove slovesnosti so zaključili s svečano rimsko procesijo.³⁶⁵

Dober mesec po Slomškovi slovesnosti so se v Mariboru poslovili od pomembnega javnega delavca in vidnega pripadnika katoliškega gibanja, rav-

³⁶⁵ Fras, *Mariborski župan Juwan*, str. 116.

natelja Tiskarne sv. Cirila ter nekdanjega občinskega svetnika, msgr. dr. Antona Jerovška. Umrli 31. oktobra 1932. Besede slovesa je pred krsto, postavljeno pred poslopjem tiskarne, 2. novembra 1932 spregovoril Anton Korošec. Po žalnih svečanostih so pokojnika prepeljali v njegov rojstni kraj Slovensko Bistrico, kjer so ga pokopali naslednji dan.³⁶⁶ Od Jerovška sta se poslovila tudi *Mariborski večernik* "Jutra" in *Delavska politika*.³⁶⁷

V naslednjih letih se je v Mariboru zvrstilo več izstopajočih dogodkov in odzivov na nastale politične razmere. Prvi je bil ob odmevni t. i. Slovenski deklaraciji oziroma ljubljanskih (tudi Koroščevih) punktacijah, federalistični državnopravni zahtevi, ki so jo v nekdanji SLS oblikovali 31. decembra 1932. Punktacije so zahtevale združitev med štiri države (Jugoslavijo, Italijo, Avstrijo in Madžarsko) razdeljenega slovenskega naroda v eno samo politično enoto, zato si morajo Slovenci v Jugoslaviji pridobiti tak položaj, da bo ta trajno privlačil vse dele slovenskega naroda, ki živijo v drugih državah. Slovenskemu narodu morajo biti v Jugoslaviji zagotovljeni njegova narodna individualnost, narodno ime, njegova zastava, etnična celovitost, razpolaganje z njegovimi lastnimi finančnimi sredstvi, njegova kultura in politična svoboda. To je mogoče le v svobodnem sporazumu Slovencev, Hrvatov in Srbov, ki mora na demokratični podlagi preurediti jugoslovansko državo v več enakopravnih enot. Ena od njih naj bi bila Slovenija.³⁶⁸ Punktacije so na vladajoči jugoslovanski unitaristični strani vzbudile pravi ideološki in politični vihar, ki se mu je v Sloveniji na vso moč pridružila liberalna politika. Trdila je, da pomenijo poskus razkosanja Jugoslavije s pomočjo federacije, s tem pa "blazno" zahtevo, narodni greh in zločin.³⁶⁹ Posebej jih je obsodila tudi mariborska JRKD. *Mariborski večernik* "Jutra" je 12. januarja 1933 vprašal, "čemu torej novo beganje in vznemirjanje javnosti, ki je že zdavnaj pozabila na žalostne čase partizanske (strankarske – op. J. P.) demagogije?"³⁷⁰ "Zloglasne punktacije" je obsodil tudi kasneje.³⁷¹ Poročal je tudi o napotitvi Antona Korošca in vidnih voditeljev nekdanje SLS v kon-

³⁶⁶ "Zadnja pot msgr. Dr. Jerovška", *Slovenec*, 3. 11. 1932, št. 252a, str. 2; "Pogreb g. ravnatelja msgr. Antona Jerovškega", *Slovenski gospodar*, 9. 11. 1932, št. 46, str. 3.

³⁶⁷ "Dnevne vesti: dr. Anton Jerovšek", *Mariborski večernik* "Jutra", 2. 11. 1932, št. 249, str. 2; "Maribor: msgr. dr. Anton Jerovšek", *Delavska politika*, 5. 11. 1932, št. 89, str. 3.

³⁶⁸ Janko Prunk, *Slovenski narodni programi: narodni programi v slovenski politični misli od 1848 do 1945* (Ljubljana, 1986), str. 221.

³⁶⁹ O tem glej podrobneje Jurij Perovšek, "Slovenski liberalci in narodno vprašanje v letih 1931–1933", *Prispevki za novejšo zgodovino* 46, št. 1 (2006), str. 269–272. O punktacijah glej *Izgubljeni spomin na Antona Korošca: iz zapuščine Ivana Abčina*, ur. Bojan Godeša in Ervin Dolenc (Ljubljana, 1999), str. 83–87 (dalje: *Izgubljeni spomin na Antona Korošca*); Gašparič, *SLS po kraljevo diktaturo*, str. 164–178; Andrej Rahten, *Anton Korošec: slovenski državnik kraljeve Jugoslavije* (Ljubljana, 2022), str. 337–342 (dalje: Rahten, *Anton Korošec*).

³⁷⁰ "Ljubljanske punktacije", *Mariborski večernik* "Jutra", 12. 1. 1933, št. 9, str. 1.

³⁷¹ "Slovenci in kraljevina Jugoslavija", *Mariborski večernik* "Jutra", 12. 10. 1933, št. 232, str. 1.

finacijo, ki jo je zaradi punktacij 27. januarja 1933 zanje odredil režim.³⁷² O tem sta poročala tudi *Slovenski gospodar* in *Delavska politika*.³⁷³ *Večernik* je poročal še o izročitvi posebne adrese, ki so jo v znak obsodbe punktacij in neomajne zvestobe kralju in Jugoslaviji oblikovali privrženci unitaristične države iz Slovenije, in jo 3. marca 1933 predali kralju Aleksandru.³⁷⁴ V delegaciji so bili tudi predstavniki Maribora.³⁷⁵

Januarja 1933 so se v Mariboru odzvali tudi na tedanje težnje, izražena na avstrijskem Štajerskem po "vrnitvi Maribora". *Mariborski večernik* "Jutra" je nanje odgovarjal, da je Maribor zrasel in stoji na ozemlju, ki je bilo slovensko (slovansko) še predno je na Štajersko nad Semmeringom stopila nemška noga. Vprašal je, kdo je gradil Maribor, kdo ga je hranil in od koga je živel? – "Od Nemcev? Nikoli!" Maribor je rasel iz dela slovenskih rok, črpal dobrine iz slovenskega ozemlja in po svoji trgovini, obrti in industriji živel od odjemalcev iz slovenske okolice in dežele. Mariborsko nemštvo je nastalo umetno. Nemci so prišli kot neželeni priseljenci, nemške družine so, razen redkih izjem, nastale v dveh, treh generacij priseljencev. Vse druge so posledica potujčevanja Slovencev. Mariborsko nemštvo ni nič pomenilo za nemško kulturo. Kje je mariborsko nemško leposlovje, likovna in druga umetnost? Nikjer je ni, nemštvo se začinja šele pri obrtniku in trgovcu, saj je bil njegov cilj izključno le parazitsko izkoriščevalski in narodnopolitično zavojevalski. Njegovi pravi predstavniki so nemški obrtniki, trgovci, industrialci, zasebni uradniki, podjetniki in ljudje svobodnih poklicev ter slovenski renegati. Nemški Maribor naj bi obstajal le v domišljiji nemških *drangovcev* (podpornikov nemško nacionalne usmeritve Drang nach Osten – širjenja na vzhod), sedaj pa ga sploh nikjer ni. In če v Avstriji mislijo, da nas bodo še dolgo izzivali s svojimi pustolovskimi fantazijami o "nemškem Mariboru", bomo pač poskrbeli, da bo izginila še ta peščica Nemcev in "Nemcev" v Mariboru in okolici.³⁷⁶

Poleg protipunktačijskega odziva in odgovora nemškoštajerskim težnjam po Mariboru se je tedanje politično dogajanje v mestu odrazilo tudi z razpustom Prosvetne zveze in vseh v njej včlanjenih društev, 17. februarja 1933; obenem so razpustili tudi Prosvetno zvezo in v njej včlanjena društva v Ljubljani. Prosvetni

³⁷² "Internacija voditeljev SLS", *Mariborski večernik* "Jutra", 31. 1. 1933, št. 25, str. 1.

³⁷³ "Po zaključku lista došle vesti in novice: konfinirani bivši voditelji nekdanje SLS", *Slovenski gospodar*, 1. 2. 1933, št. 5, str. 11; "Konfinirani bivši voditelji nekdanje SLS", *Delavska politika*, 1. 2. 1933, št. 9, str. 1. – O Koroščevi konfinaciji glej *Izgubljeni spomin na Antona Korošca*, 87–103; Gašparič, *SLS pod kraljevo diktaturo*, str. 178–180; Rahten, *Anton Korošec*, str. 343–362.

³⁷⁴ "Izročitev slovenske adrese kralju", *Mariborski večernik* "Jutra", 4. 3. 1933, št. 52, str. 1.

³⁷⁵ "Dnevne vesti: odhod slovenske deputacije v Beograd", *Mariborski večernik* "Jutra", 3. 3. 1933, št. 51, str. 2.

³⁷⁶ "Mariborsko nemštvo nekdanj in sedaj", *Mariborski večernik* "Jutra", 31. 1. 1933, št. 25, str. 1.

zvezi, ki sta bili eden od pomembnih organizacijskih stebrov nekdanje SLS,³⁷⁷ je razpustil liberalni ban dr. Drago Marušič. Odlok o razpustu mariborske Prosvetne zveze je objavil *Slovenski gospodar*. Navajal je, da je do razpusta prišlo, ker se je Zveza "kot nepolitično društvo udejstvovala po svojih včlanjenih društvih tudi politično in strankarsko-politično ter s tem prekoračila svoj statutarni delokrog ter ravnala tudi zoper državni red".³⁷⁸

Leta 1933 je prišlo do spremembe tudi v verskocerkvenem življenju. Petega aprila 1933 je umrl lavantinski škof Andrej Karlin.³⁷⁹ Ob novici o njegovi smrti so na vseh javnih in večjih poslopih obesili črne zastave, škofovo priljubljenost pa so pokazali mnogi kropilci iz Maribora ter bližnje in daljne mariborske okolice, ki so se poslovili od njega. Njegovo truplo je počivalo v škofijski kapelici do 10. aprila 1933, ko so zjutraj začeli pogrebne slovesnosti. Pomožni škof Tomažič je ob asistenci stolnega kapitlja opravil blagoslovitvene obrede, nato se je pogrebni sprevod premaknil v stolno cerkev. Apostolski nuncij Pellegrinetti je ob asistenci mariborskih kanonikov daroval pontifikalno mrtvaško sv. mašo, stolnico pa so poleg škofov, zastopnika kralja brigadnega generala Svetozarja Hadžića, bana Marušiča in podbana Otmarja Pirkmajerja, zapolnili cerkveni dostojanstveniki in številni predstavniki vojaške in civilne oblasti, redovnice, pripadniki cerkvenih dobrodelnih in prosvetnih organizacij ter verniki. Po Pellegrinettijevi daritvi je spregovoril ljubljanski škof dr. Gregorij Rožman, potem pa so zagrebški nadškof Antun Bauer, graški škof dr. Ferdinand Stanislaus Pawlikowski, krški škof dr. Josip Srebrnič in Rožman opravili posebne molitve za mir in pokoj pokojnega knezoškofa. Libero je pel nuncij Pellegrinetti. Iz stolnice se je žalni sprevod med dvoredom zbrane množice odpravil proti pokopališču na Pobrežju. Na čelu spreveda je bila železničarska godba, sledili so ji učenci vseh mariborskih in bližnjih osnovnih šol, dijaki mariborskih srednjih šol, vojaška godba, zastave mariborskih katoliških organizacij, pevci Ipavčeve župe s pevovodjo Janezom Evangelistom Gašparičem, Marijina družba, usmiljenke in šolske sestre, bogoslovci in skoraj 200 duhovnikov lavantinske škofije. Za njimi so bili celoten lavantinski kapitelj, zastopniki ljubljanskega kapitlja, stiški opat dr. Avgustin Kostelec, prior križarskega reda Valerijan Janez Učak, nuncij Pellegrinetti, nadškof Bauer, škofje Pawlikowski, Srebrnič, Rožman in Tomažič ter zastopniki tržaške, krške in đakovske škofije msgr. Bruno Kratzig, msgr. Valentin Podgorc in kanonik dr. Anton Slamič. Za vozom s krsto so nosili pokojnikova odlikovanja, sledil je voz s sorodniki, nato je hodilo domače ose-

³⁷⁷ Gašparič, *SLS pod kraljevo diktaturo*, str. 79–80.

³⁷⁸ "Iz raznih držav: v naši državi: razpust Prosvetne zveze", *Slovenski gospodar*, 1. 3. 1933, št. 9, str. 2.

³⁷⁹ "Zadnje spremstvo škofa dr. Andreja Karlina", *Slovenski gospodar*, 12. 4. 1933, št. 15, str. 2; "Dnevne vesti: lavantinski vladika dr. Andrej Karlin", *Mariborski večernik "Jutra"*, 6. 4. 1933, št. 79, str. 2; "Maribor: mariborski škof umrl", *Delauska politika*, 8. 4. 1933, št. 28, str. 3.

Lavantinski škof
dr. Ivan Jožef
Tomažič (Wikimedia
Commons)

bje škofijskega dvorca. Sledili so vozovi civilnih in vojaških dostojanstvenikov, za njimi so hodili ugledni Mariborčani, zastopniki mestne občine, sodišča in drugih uradov in organizacij. Pred Karlinovo grobnico je zadnje obrede opravil nadškof Bauer.³⁸⁰ Nato se je začel razhod "tisočeri, ki so posodili obče priljubljenemu nadpastirju zadnjo pot iz ljubezni ter spoštovanja in v trdnem zau-

³⁸⁰ "Maribor se poslavlja od vladike Andreja", *Slovenec*, 11. 4. 1933, št. 84, str. 3; "Dnevne vesti: zadnja pot lavantinskega vladike", *Mariborski večernik "Jutra"*, 10. 4. 1933, št. 82, str. 2; "Zadnje spremstvo škofa dr. Andreja Karlina", *Slovenski gospodar*, 12. 4. 1933, št. 15, str. 2.

panju na – svidenje!"³⁸¹ *Mariborski večernik "Jutra"* je svoje poročilo o zadnji Karlinovi poti, ki ga je podnaslovil "ogromna in veličastna udeležba pri pogrebu", končal z besedami: "Njegovo truplo je sprejela slovenska zemlja, na kateri je deloval tako dolga leta, za katero se je toliko žrtvoval, toliko trpel in jo tako iskreno ljubil. Zato ga bo vse verno ljudstvo ohranilo v večnem spominu."³⁸² O Karlinovi smrti je poročala tudi *Delavska politika*.³⁸³ Na dan, ko je *Slovenski gospodar* poročal o pogrebnih slovesnostih in zadnji poti škofa Karlina, so na njegovi prvi strani objavili tudi sporočilo, da se je 2. aprila 1933 začelo sveto leto, ki bo trajalo do 2. aprila 1934, in ga je Pij XI. razglasil kot 1900. obletnico Kristusovega trpljenja in smrti.³⁸⁴ Karlina je nasledil dotedanji pomožni škof Tomažič.³⁸⁵ O njegovem imenovanju so poročali tako na katoliški kot na liberalni strani.³⁸⁶ *Delavska politika* mu ni namenila pozornosti.

V Mariboru so leta 1933 z mogočno manifestacijo obeležili tudi petnajstletnico osvoboditve mesta. Osrednja osebnost slavnosti, ki je potekala dva dni, 18. in 19. novembra,³⁸⁷ je bil general Maister. Bil je tudi častni predsednik Odbora proslave.³⁸⁸ Devetnajstega novembra 1933 se je v govoru na balkonu mestnega magistrata spominjal prelomnih novembrskih dni leta 1918. Govor je končal s spominom na svoje mrtve borce, ki so s krvjo zarisali in s smrtjo zapečatili meje svoje rodne zemlje. Dejal je:

Vsako leto, kadar se v novembru in decembru spominjam naših obrambnih bojev, vidim v duhu svoje mrtve junake, ki se kakor senca pretipajo do državnih mejnikov, jih preizkušajo, če stojе še tako trdno, kakor leta 1918., ko smo jih združeni postavljali. In slišim jih, kako me med seboj v strahu tehtajo: 'Ali bo Maister z našimi zvestimi tovariši vedno branil te naše mejnike?' In jaz jim odgovarjam, kakor da bi bil kakor nekdanj med njimi: 'Ne bojte se bratje! Bom jih branil, jaz in moji borci, z njimi pa vsi oni, ki so od nas prevzeli sveto dediščino stražarjev naše meje. In to je vsa slavna jugoslovenska vojska, na čelu ji sam naš presvitli junaški vladar. In temu navdušenemu stražarju naših meja v našem Mariboru zakličimo: Živel Nj. Vel. kralj Aleksander!'³⁸⁹

³⁸¹ "Zadnje spremstvo škofa dr. Andreja Karlina", *Slovenski gospodar*, 12. 4. 1933, št. 15, str. 2.

³⁸² "Dnevne vesti: zadnja pot lavantinskega vladike", *Mariborski večernik "Jutra"*, 10. 4. 1933, št. 82, str. 2.

³⁸³ "Maribor: mariborski škof umrl", *Delavska politika*, 8. 4. 1933, št. 28, str. 3.

³⁸⁴ "33–1933: Jubilej Križa", *Slovenski gospodar*, 12. 4. 1933, št. 15, str. 1.

³⁸⁵ "Prevzvišeni g. dr. Ivan Tomažič, novi škof lavantinski", *Slovenski gospodar*, 5. 7. 1933, št. 27, str. 1.

³⁸⁶ "Dnevne vesti: doktor Ivan Tomažič lavantinski škof", *Mariborski večernik "Jutra"*, 30. 6. 1933, št. 145, str. 2.

³⁸⁷ "Veličastna proslava petnajstletnice osvobojenja Maribora", *Mariborski večernik "Jutra"*, 20. 11. 1933, št. 264, str. 3; "Novice: proslava 15letnice osvoboditve Maribora", *Slovenski gospodar*, 22. 11. 1933, št. 47, str. 3; "Jugoslovani!" *Borba*, 17. 11. 1933, št. 24, str. 1.

³⁸⁸ "Mariborske vesti: 15letnica osvoboditve Maribora", *Slovenec*, 28. 10. 1933, št. 247, str. 4.

³⁸⁹ "Ob 15letnici bojev in zmage", *Borba*, 24. 11. 1933, št. 25, str. 1.

meščan.³⁹¹ V znak trajnega priznanja je Maistru izročil hrastov ščit, na katerem je bil med bakrenimi okovi pod mariborskim mestnim grbom izrisan posvetilni napis: "Generalu Rudolfu Maistru, častnemu meščanu mesta Maribora, 11. maja 1933." Potek slavnosti je prenašal tudi ljubljanski Radio.³⁹² Maister je ob petnajstletnici priključitve Maribora doživel še eno priznanje. Kralj Aleksander ga je odlikoval z visokim odlikovanjem reda sv. Save I. stopnje.³⁹³ Petnajstletnico osvoboditve Maribora sta omenila tudi *Slovenski gospodar* in *Delavska politika*.³⁹⁴

Leto zarez 1934 in čas do sredine tridesetih let

Prišlo je leto velikih zarez in izstopajočih dogodkov. Devetindvajsetega marca 1934 je Maister praznoval šestdeset let. Njegov jubilej sta obeležila liberalna stran in mariborsko gibanje borbašev.³⁹⁵ *Mariborski večernik "Jutra"* je poudaril, da

slovenska zgodovina ne pozna takih dejanj, kakor je bilo Maistrovo. Maister je ustvaril mojstrovino. Ne s peresom skrivljenega diplomata, z mečem vzravnane- ga vojaka-generala nam je potegnil mejo skoraj točno tam, kjer se je ustavilo potujčevanje naše slovenske štajerske zemlje. In če ta meja še ni popolnoma točna, če je na oni strani še nekaj duš našega naroda, ni zakrivil on; zakrivali so tisti, ki so s peresom korigirali njegovo z mečem potegnjeno mejo. /.../ Tako ne slavimo danes samo šestdesetletnico pesnika in generala, temveč tudi šestdesetletnico velikega oblikovalca usode Slovencev ali vsaj njihove tretjine.³⁹⁶

Nihče ni vedel, da se bodo kmalu znova srečali z Maistrovo osebnostjo. Preden se je to zgodilo pa je v Mariboru prišlo do pomembnega srečanja. Štiriindvajsetega junija 1934 so ga obiskali člani Društva prijateljev Slovenskih

³⁹¹ "Mariborske vesti: spomenik velikemu možu", *Slovenec*, 2. 8. 1934, št. 178, str. 4.

³⁹² "Veličastna proslava petnajstletnice osvobojenja Maribora", *Mariborski večernik "Jutra"*, 20. 11. 1933, št. 264, str. 3; "Maribor v spominih na zarjo svobode", *Jutro: ponedeljska izdaja*, 20. 11. 1933, št. 47, str. 1; "Maribor praznuje 15letnico osvobojenja", *Ponedeljski Slovenec*, 20. 11. 1933, št. 47, str. 3.

³⁹³ "Visoko odlikovanje generala Maistra", *Jutro*, 10. 12. 1933, št. 288, str. 1; "Dopisi: general Rudolf Maister", *Bojevniki*, 15. 12. 1933, št. 12, str. 5.

³⁹⁴ "Novice: proslava 15letnice osvoboditve Maribora", *Slovenski gospodar*, 22. 11. 1933, št. 47, str. 3; "Maribor: naše delavstvo k proslavi Maribora", *Delavska politika*, 25. 11. 1933, št. 94, str. 3.

³⁹⁵ "Dnevne vesti: Maribor svojemu osvoboditelju ob njegovi 60-letnici", "General Rudolf Maister: ob šestdesetletnici našega pesnika in osvoboditelja", *Mariborski večernik "Jutra"*, 29. 3. 1934, št. 72, str. 2, 3; "Dnevne vesti: lep družabni večer Maistrovih borcev", *Mariborski večernik "Jutra"*, 23. 4. 1934, št. 92, str. 2; "Dragi naš osvoboditelj!", *Borba*, 29. 3. 1934, št. 13, str. 1.

³⁹⁶ "General Rudolf Maister: ob šestdesetletnici našega pesnika in osvoboditelja", *Mariborski večernik "Jutra"*, 29. 3. 1934, št. 72, str. 3.

goric, ki je med Ljubljanci gojilo prijateljstvo do štajerske obmejne pokrajine. Pokrovitelj izleta je bil predsednik ljubljanskega mestnega sveta dr. Dinko Puc, ki je v Maribor prispel na čelu njegovega zastopstva. Maribor je ljubljanske goste – bilo jih je prek tisoč – svečano sprejel. "Že dolgo ni videl obmejni Maribor tako veličastnega sprejema in so le redki gosti, ki bi bili deležni tolike prisrčnosti in ljubezni", je zapisal *Mariborski večernik "Jutra"*.³⁹⁷ *Slovenski gospodar* in *Delavska politika* obiska nista zabeležila. Mestna občina in številni hišni posestniki so razobesili narodne trobojnice, na mariborskem kolodvoru so ljubljanske izletnike pričakali predsednik mestnega sveta Franjo Lipold z mariborskim mestnim svetom in predstavniki mariborskega javnega življenja – okrajnima glavarjema Milanom Makarjem in Ivanom Senekovičem, vodjem mariborskega državnega tožilstva dr. Matkom Zorjanom, predsednikom Tujsko-prometne zveze dr. Ivanom Jančičem, ravnateljem Putnika Josipom Loosom, predsednikom Aero-kluba in Glasbene matice Josipom Tominškom in drugimi. Na lokomotivi vlaka, ki je privozil iz Ljubljane, je čakajoče pozdravil napis "Živel Maribor!"³⁹⁸

Ljubljanski obisk Maribora je imel poseben pomen. Na to je dan pred njim opozoril urednik *Mariborskega večernika "Jutra"* Radivoj Rehar. Pojasnil je, da v predvojni in vojni dobi, ko je avstrijska ponemčevalna praksa v mestu ustvarila nemško vladajočo večino, med Mariborom in slovenskim narodnim ter kulturnim središčem Ljubljano skoraj ni bilo neposrednih stikov. Mesti sta si bili bolj daleč kot Beograd in Petrograd. In tudi po vojni, ko je Maribor dobil slovensko podobo in je tudi notranje postal resnično središče svoje slovenske okolice ter obmejnega ozemlja med Pohorjem, Bočem, Rogaško Slatino in Muro, zblíževanje med Mariborom in Ljubljano ni napredovalo, kot bi moralo po vseh narodnih, kulturnih, političnih in gospodarskih zakonih. Nasprotno, po eni strani se je med njima pojavilo nasprotovanje, po drugi pa je ostalo skoraj nerazumljivo omalovaževanje. Nato je razdelitev na mariborsko in ljubljansko oblast ustvarila ostro ločnico, ki jo je odpravila šele ustanovitev slovenske Dravske banovine. Tedaj pa je zopet Maribor bojevito gledal v Ljubljano, ki mu je vzela položaj pokrajinskega glavnega mesta.³⁹⁹

In če je boj Maribora proti Ljubljani temeljil v prestižnih razlogih, se je pri Ljubljani kazala nerazumljiva veličavost, ki je Maribor krivično in škodljivo omalovaževala. "Le prečesto smo z užaljenostjo v duši opažali, da je Ljubljani več mali Kranj nego veliki Maribor", je zapisal Rehar. Ljubljana je dosledno pozabljala, da šteje Maribor s svojo neposredno okolico več kot 50.000 ljudi,

³⁹⁷ "Dnevne vesti: bratski objem Maribora in Ljubljane", *Mariborski večernik "Jutra"*, 25. 6. 1934, št. 143, str. 2.

³⁹⁸ Prav tam. Prim. tudi "Dnevne vesti: Mariborčani!", *Mariborski večernik "Jutra"*, 23. 6. 1934, št. 141, str. 2.

³⁹⁹ -r. (Radivoj Rehar), "Beseda ob obisku Ljubljane", *Mariborski večernik "Jutra"*, 23. 6. 1934, št. 141, str. 1.

ima veliko industrijo, visoko razvito trgovino in obrt, vrsto šol, Narodno gledališče, Glasbeno matico, časnike in vse za Slovence važna društva ter druge organizacije in institucije. To je šlo celo tako daleč, da se je s slovenskim gledališčem mislilo samo na ljubljansko, da so bili s slovenskim petjem mišljeni samo ljubljanski zbori, da je s slovenskim kulturnim in gospodarskim delom razumljena samo Ljubljana. Tako smo opažali, da je Maribor za slovensko metropolo nekje na koncu sveta, kot npr. Nome na Aljaski, in prav tako nepomembno kot ono. In to tisti Maribor, ki je na severu glavni branik slovenske zemlje in s tem tudi njene metropole, Ljubljane. Za Ljubljano mariborskega kulturnega dogajanja sploh ni, za mariborski dnevni, revijski in knjižni tisk se ne meni in ga skoraj ne pozna, pa tudi Mariboru ljubljanski, razen dnevnikov, ni tisto, kar bi moral biti. Mariborska snovanja in prizadevanja Ljubljana zviška omalovažuje, za ljubljanska pa Maribor nima zadostnega razumevanja. In vendar Slovenije danes ni ne brez Ljubljane ne brez Maribora in tudi Ljubljane ni brez Maribora in Maribora ne brez Ljubljane.⁴⁰⁰

Tako smo morali čakati polnih petnajst let, da se je Ljubljana zganila in – obišče Maribor. To bo po ustanovitvi Jugoslavije prva prava vez za tesnejše medsebojno spoznavanje obeh mest.

Koliko bo med temi našimi dragimi gosti takih, ki bodo prvič videli naše mesto in njegovo prekrasno okolico! Koliko jih bo, ki bodo jutri prvič doumeli šele do pravega dna, da se osvobodjena slovenska zemlja ne širi samo okoli ljubljanskega gradu in Šmarne gore, ampak sega daleč gori na severovzhod, celo tja v panonsko nižino! Tako bo jutrišnji obisk ljubljancev v Mariboru in njegovi okolici več ko le izletniškega pomena, *bo vzpostavitev žive vezi med obema svobodnima slovenskima središčema, vzpostavitev vezi duš in src*. Naj bi ta vez postala trajna, naj ne bi izginila z vlakom, ko bo zapustil naš glavni kolodvor, in kar je še bolj važno, *naj bi pomenila konec dosedanje vsestranske odtujenosti!* Maribor želi to iz vsega srca, zato pozdravlja v obisk prihajajočo Ljubljano! *Pozdravljena, metropola slovenska!*⁴⁰¹

Ljubljanskim izletnikom so gostitelji pripravili razgiban ogled mariborske okolice. Del se jih je odpravil na Pohorje, močna skupna ljubljancev se je s številnimi mariborčani podala v Šentilj, druge skupine pa na Falo, v Ruše, Limbuš, k Sv. Martinu pri Vurbergu, v Slovenske gorice in k Sv. Urbanu. Popoldne so jim v kazinski dvorani priredili zakusko, zvečer pa so se izletniki odpravili domov z obljubo, da še pridejo.⁴⁰² Ljubljanski obisk je ob opozorilih mariborske

⁴⁰⁰ Prav tam.

⁴⁰¹ Prav tam.

⁴⁰² "Dnevne vesti: bratski objem Maribora in Ljubljane", *Mariborski večernik "Jutra"*, 25. 6. 1934, št. 143, str. 2.

strani na kočljive značilnosti v medsebojnem odnosu obeh mest predstavljal korak k njuni neobremenjeni povezanosti. Ne glede na vse okoliščine, ki so spremljale razmerje med mestoma, so ga storili. Danes je bolj ali manj pozabljen, tedaj pa je bil eden od sicer poznih, a vendarle storjenih premikov v povojnem zbliževanju Slovencev.

Nato je v življenje Maribora in Slovenije zarezala Maistrova smrt. Našla ga je 26. julija 1934 na njegovem posestvu na Uncu pri Rakeku. Naslednji dan so mrtvega generala pripeljali v Maribor, kjer so ga 29. julija 1934 pokopali. K slovesu od Maistra se je popoldne na Glavnem trgu zbralo nad 25.000 ljudi. Med njimi so Maistra na njegovi zadnji poti spremili zastopnik kralja Aleksandra vojaški poveljnik Maribora brigadni general Svetozar Hadžić, zastopnik vojnega ministra polkovnik Božidar Putniković, poveljnik 45. pehotnega polka generalštabni polkovnik Đordje Glišić, oddelek 32. artilerijskega polka v popolni opremi, celotni mariborski častniški zbor in z njim rezervni častniki, Maistrovi borci, člani povojnega Narodnega sveta za Štajersko, ban Drago Marušič in njegov namestnik Pirkmajer, sreska načelnika Makar in Seneković, mariborski občinski svet z mestnim načelnikom Franjem Lipoldom, senator Miroslav Ploj, narodni poslanci Karol Gajšek, Anton Krejči, inž. Franc Pahernik, Lovro Petovar, Ljudevit Pivko, Rasto Pustoslemšek in Jakob Zemljič, vodja mariborske policije Svetislav Radošević, vodja obmejne policije Stevo Krajnović, zastopniki ljubljanske, celjske, ptujske, kamniške, rakeške, unske, marenberške in drugih občin, zastopnik pravoslavne cerkvene občine prota Petar Trbojevič, muslimanski mufti, predstavniki samoupravnih in državnih organov, Sokoli s starostjo ljubljanske sokolske župe dr. Josipom Pipenbacherjem in tajnikom Stanetom Flegarjem, sokolska konjenica, četa Narodne Odbrane, mornariška sekcija Jadranske straže, predstavniki Ciril-Methodove družbe, kluba Koroških Slovencev, društev Jadran in Nanos, akademskih društev Jadran, Triglav in Danica, Kluba mariborskih književnikov, Slovenskega ženskega društva, Združenja trgovcev in obrtnikov, Narodne strokovne zveze, Slovenskega lovskega društva, gasilcev, športnih klubov Maribor, Železničar, Maraton in Perun, železničarjev, zastopniki finančnih organov, orožniki, kaznilniški pazniki, poštarji, mariborski združeni pevski zbori in mariborska vojaška godba.⁴⁰³

Generalova krsta je bila postavljena na odru v prehodu pod mestnim magistratom. Preko dneva je mimo nje stopilo okoli 15.000 ljudi. Ko je na Glavni trg prispel ban Marušič, je škof Tomažič ob mnogoštevilni asistenci duhovščine pred magistratom blagoslovil zemeljske ostanke generala Maistra. Po žalni molitvi je h krsti stopil predsednik mariborskega mestnega sveta Lipold, ki je v svojem govoru poudaril: "S Tvojim delom, dragi general, je bila srečno zaklju-

⁴⁰³ "Maribor se je poslovil od svojega voditelja", *Mariborski večernik "Jutra"*, 30. 7. 1934, št. 170, str. 3.

Poslovilni obred na Glavnem trgu pred mariborskim magistratom ob Maistrovem pogrebu 28. julija 1934 (UKM, Domoznanska digitalna zbirka)

čena doba dolgoletnih nacionalnih bojev, ki jih je vodil tedaj naš narod pod najtežjimi pogoji proti udušljivi premoči sovražnih sil."⁴⁰⁴

Po opravljenem obredu na Glavnem trgu se je med razmaknjeno množico razvil veličasten sprevod do mestnega pokopališča na Pobrežju. V žalnem sprevodu je bilo okoli 10.000 ljudi. Zvonovi vseh mariborskih cerkva so zvonili ves čas pogrebne svečanosti. Pred odprtim grobom je pogrebni obred opravil škof Tomažič. Ob njegovem zaključku je Maistru zaželel, naj ga poleg najvišjih odlikovanj, ki so mu jih podelili, *"kralj kraljev vsemogočni Bog pri sebi odlikuje z večno srečnim življenjem. Tako bodi in tako naj se zgodi!"*⁴⁰⁵ O Maistrovi smrti in pogrebu je poročal tudi *Slovenski gospodar*, *Delavska politika* pa je o njegovi smrti objavila kratko zabeležko.⁴⁰⁶

Jesen je bil v Mariboru poseben verskocerkveni dogodek. Sedmega in 8. septembra 1934 se je zbral škofijski evharistični shod. V *Slovenskem gospodarju* ga je napovedal škof Tomažič, ki je v razglašenem svetem letu in ob osem-

⁴⁰⁴ "Maistra-Vojanova zadnja pot in zadnje domovanje v Mariboru", *Jutro*, 29. 7. 1934, št. 172, str. 1; "Maribor se je poslovil od svojega voditelja", *Mariborski večernik "Jutra"*, 30. 7. 1934, št. 170, str. 3.

⁴⁰⁵ Prav tam.

⁴⁰⁶ "Osvoboditelj Maribora †", *Slovenski gospodar*, 1. 8. 1934, št. 31, str. 3–4; "General Rudolf Maister mrtev", *Delavska politika*, 28. 7. 1934, št. 59, str. 3.

desetletnici razglasitve verske resnice o Marijinem brezmadežnem Spočetju za vso škofijo zaželel versko obnovo po Evharistiji.⁴⁰⁷ Pred kongresom je pozdravil njegove udeležence z besedami "*Kristus je večni Kralj našega naroda*".⁴⁰⁸ Prvi dan kongresa so izobražencem vseh poklicev ter možem, ženam, fantom in dekletom predavali spiritual mariborskega bogoslovja Anton Karo, Franc Sušnik, profesor na Teološki fakulteti v Ljubljani dr. Franc Ksaver Lukman, glavni urednik *Slovenca* dr. Ivan Ahčin, predsednik škofijskega odbora lavantinske Katoliške akcije Franc Jerebič, Josip Jeraj, ravnatelj realne gimnazije Ivan Prijatelj, katehet na državnem učiteljišču Pavel Živortnik, ravnateljica dekliške meščanske šole Antonija Stupica, gojenka šole za socialno skrbstvo v Bouvignevu na Nizozemskem (šole za redovnice-katehistinje) Milica Grafenauer, katehet v župniji Sv. Magdalena v Mariboru dr. Jožef Meško, nekdanji poslanec SLS Marko Krajnc, urednik revije *Naš dom* Mirko Geratič, dekan dekanata sv. Lenart v Slovenskih Goricah Franc Gomilšek, Slavica Horvatič in katehistinja Evharističnega križarstva na Betnavi pri Mariboru Olga Sadravec.⁴⁰⁹

Osme septembra 1934 se je v Mariboru zbralo 40.000 ljudi. Na Glavnem trgu so pri Marijinem spomeniku pripravili oltar, zastopniki oblasti, mestne občine in drugi visoki gostje pa so skupaj z množico ob njem pričakali škofa Tomažiča. Spremljali so ga šibeniški škof dr. Jeronim Mileta, stolni kapitelj, ptujski prošt, celjski opat, konjiški arhidiakon, varaždinski prošt ter 120 duhovnikov in bogoslovcev. Po evangeliju je Tomažič spregovoril množici in obsodil duhovno temo modernega sveta. Očete, matere, gospodarje in gospodinje je pozval, naj v zvestobi Bogu pridobivajo moč in milost, da bo v njihovih domovih in družinah živela vera, in da bo tam cvetelo versko življenje. Govor je zaključil:

Evharističnemu Kralju, Gospodu Jezusu, ki je v sveti Hostiji naš Bog med nami, naš Zveličar in Odrešenik, naš najboljši Prijatelj in Pomočnik, naš brat in sotrpín, pa tudi naš bogati Plačnik za vse, kar zanj storimo ali trpimo, Njemu, ki nam je v sveti Hostiji Luč, Resnica, Pot, Življenje; Njemu, ki v daritvi svete maše za nas in namesto nas daje Bogu dolžno češčenje in zahvalo in zadoščenje, da nam prosi odpuščanje grehov in vse potrebne milosti: Njemu, ki je v svetem obhajilu hrana našim dušam za večno življenje – Njemu čast in slava, Gloria, Hosana, Aleluja na veke vekov. Amen.⁴¹⁰

⁴⁰⁷ "Evharistični shod v Mariboru", *Slovenski gospodar*, 20. 6. 1934, št. 25, str. 1.

⁴⁰⁸ "7. IX. 1934 (...) 9. IX. 1934: evharističnemu Kralju", *Slovenski gospodar*, 5. 9. 1934, št. 36, str. 1.

⁴⁰⁹ "Veličasten potek evharističnega kongresa v Mariboru", *Slovenski gospodar*, 12. 9. 1934, št. 37, str. 1. O Milici Grafenauer glej Darja Mihelič, "J'accuse: ali kako popraviti po vojni storjene krivice?", *Zgodovina za vse: vse za zgodovino* 4, št. 1 (1997), str. 72–73.

⁴¹⁰ "Veličasten potek evharističnega kongresa v Mariboru", *Slovenski gospodar*, 12. 9. 1934, št. 37, str. 1–3.

Postnina plačana v gotovini.
Leto 68. Štev. 36. Maribor dne 5. septembra 1934. Posamezna številka stane Din 1.50.

SLOVENSKI GOSPODAR

Izhaja vsako sredo
Cena Letno Din 32.—, polletno
Din 16.—, tiskarski Din 8.—, ino-
stremstvo Din 6.—
Pošta (Ljubljana) rač. 10.003.

LIST LJUDSTVU V POUK IN ZABAVO

Uredništvo in upravnstvo: Maribor, Koroška 5.
Telefon 2113.

Cena inzeratov: cela stran
Din 800.—, pol strani Din 400.—,
četrt strani Din 200.—, 1/8 strani
Din 100.—, 1/16 strani Din 50.—,
Mail opial vsaka številka Din 1.—

7. IX. 1934

»Jaz sem kivi kruh, ki sem prišel iz nebes.
Če kdo je od tega kruha, bo živel vekomaj.
Kruh pa, ki ga bom jaz dal, je moje meso vs
življenje sveta (St. Jan. 6, 51).

8. IX. 1934

»To je moje telo, ki se za vas daje; to te-
lo je v moj spomin (St. Luka 22, 19).
»Ta kelih je nova zaveza v moji krvi; ta
dajajo, kakorkrat boste pili, v moj spomin
(1. Kor. 11, 25).

Evharističnemu Kralju!

Vera v božjo prisotnost med ljudmi je ozadje vseh religij. Poganstvo ni bilo nič drugega nego mogočen klic človeštva po Bogu, ki ga je zgolilo, ki se mu je skrilo za zas-
torstva stvarstva. Zato je človek gradil svetišča, da bi Bog
v njih prebival, postavil oltarje in podobe, da bi imel Boga
v svoji bližini. Zato so narodna svetišča bila vsakemu na-
rodu podlaga in osredje narodne moči in veličine. V popo-
nejši meri je starozavestni tempelj v Jeruzalemu bil sre-
dišče judovskega ljudstva, ker tukaj je bival pravi Bog v
Najsvetejšem, javljajoč se pod simbolom oblaka, ki je po-
čival nad skrito zavezo. Tukaj je bilo srce ljudstva, ki je
tukaj iskalo in našlo svojega Boga. V najpopnejši religiji,
v krščanstvu, mora Bog biti prisoten na najpopnejši na-
čin: resnično in bistveno. To svojo prisotnost je Bog člo-
veštvu naklonil z včlovečenjem svojega Sina. Včlovečenje
je največja dobrota, ki jo je Bog skazal človeštvu. Bog svo-
jih dobrot ne umakne. Preden se je Zveličar vrnil k ne-
besnemu Očetu, je rekel užaloščenim učencem: »Ne bom
vas zapustil sirot. Prišel bom k vame (Jan. 14, 18). V to
svrhu je njegova mladost našla pot, ki jo je izbrala nje-
gova ljubezen, pot še večjega ponižanja, kot je bilo včlo-
večenje. Prisoten je resnično in bistveno kot Bog in človek
pod najpreprostejšo, najnaravnejšo in najsavdalnejšo po-
dobo na zemlji, pod znakom hrane in življenja, pod pod-
lamo kruha in vina, prisoten je v Evharistiji.

Zakrament sv. Bistujega Telesa je dovršenje in pol-
nost dela odrešenja, dela ljubezni božje. S svojim rojstvom
nam je Sin božji postal tovariš, zdel in luč na poti zemel-
skega življenja; s svojo smrtjo je postal zadostila daritev
za naše grehe; v Evharistiji pa je prišlo kot naša tolar-
ba, naša hrana, naša radost, naša sreča. Po novozakonskem
duhovstvu, ki ga je ustanovil pri zadnji večerji, se je Gos-
pod popolnoma dal cerkvi s polnostjo milosti ter je vse
duhovno bogastvo, ki teče človeštvu iz njegove smrti, izlil
cerkvi in narodni. Njegovo življenje in trpljenje, njegova
smrt in njegovo vstajenje, njegovo ponižanje in njegovo
zmagoslavo — vse to se prikazuje na naših oltarjih ne kot
spomin in v podobi, marveč resnično, stvarno, bistveno.
Tako zahteva človek, ki noče več biti daleč proč od Boga,
kateri je med nami prebival. Tako zahteva človeško srce.
Človek trpi ter se bori. Zato ga vleče k Zveličarju, ki se
mu pojavlja ne v slajni veličaji, marveč v obliki ponižanja,
ki se znaj pri sv. maši nekrvavo daruje, kakor se je krvavo

daroval na križu. Človeško srce, obremenjeno z grehom in
krivdo, se zateka k evharističnemu Bogu, ki je med nami
ne kot pravilni sodnik in kaznovalec, marveč kot ljube-
ni božje, ki odjemlje grehe sveta. Človeško srce, stiskano in
strlo od trpljenja in bolesti, hiti po pomoč k njemu, ki va-
bi: »Pridite k meni vsi, ki se trudite in ste obteženi, in jaz
vas bom počivil (Mat. 11, 28), in ki daje zagotovilo: »Za-
upajte, jaz sem svet prenasajale (Jan. 16, 33). **Evharistični
Kristus je Kralj naših src.** Pri sv. obhajilu pienesse ta kralj
svoj prestol iz tabernaklja v naše srce.

Kralj je naših src ne samo v posameznosti, marveč
tudi v celokupnosti. Kristus je Zveličar ne samo posamez-
nikov, temveč tudi narodov, ki tvorijo njegovo duhovno
teleso, njegovo cerkev. Po posameznikih se duh in milost
našega Zveličarja izliva v dušo naroda. Tako postane ev-
haristični oltar svetišče vsega naroda, studenec žive vode,
vire narodove moči in kreposti. Na oltarju, kjer prebiva
»prvoizvoljeni izmed bratov« na križu in obenem na prestolu,
se narodu prikazuje njegov zgled, njegova prihodnost in
vsa njegova zgodovina. Betlehem je tukaj in Golgota; po-
nižen in ubog, kakor je bil položen v betlehemske jaslice
in kakor je visel na križu, prebiva Odrašeni v Zakra-
mentu. Tukaj spoznava naš narod skrivnost svojega last-
nega ponižanja, zapostavljanja in trpljenja, ki je z njim
napolnjena njegova zgodovina. Semkaj je polagal ter po-
laga naš narod svoje trpljenje in Zveličar, most bolečin,
ga sprejema ter ga narodu vrača z bogatim blagoslovom
in z znanjansko pezo. Vsakdanja daritev Gospodova pri
sv. maši je vgojila narod k duhu daritve in žrtve in Gos-
podova roka je nevidno blagoslovljala ter blagoslovljala
narod po rokah duhovnikov, sinov našega naroda. Oh mo-
čni Gospodovi roki se je oko naroda od križa obračalo k
»slavljenemu in čečenemu« grobu, iz katerega je Zveličar
zmagoslavo vstal: v slavi in lepoti Gospodovega telesa,
nekadaj od borb utrujenega in od bolečin strtega, je naš
narod vedno gledal napredno podobo svojega lastnega
vstajenja. **Kristus je vedni Kralj našega naroda.**

Istvaljen in čečen bodi najsvetejši Zakrament zdaj in
vekomaj!

Pozdravljen narod, ki skazuje te dni po svojih za-
stopnikih Kristusu — evharističnemu Kralju čast, vdanost
in ljubezen!

P o z d r a v
evharističnemu
Kristusu ob
škofijskem
evharističnem shodu
7. in 8. septembra
1934 v Mariboru
("Evharističnemu
Kralju!", *Slovenski
gospodar*, 5. 9. 1934,
št. 36, str. 1)

Po maši so na Slomškovem trgu posvetili Lavantinsko škofijo presvetemu Srcu Jezusovemu in nato odšli na Slomškov grob. *Slovenski gospodar* je poročilo o kongresu zaključil s pohvalo Lavantincem, "ki so tokrat dokazali, da so res katoliški kristjani in da so prišli se poklonit evharističnemu Kralju miru in bratske ljubezni!"⁴¹¹ Škofijski evharistični kongres je bil največja dotedanja množična verska manifestacija v Mariboru.⁴¹² *Mariborski večernik* "Jutra" in *Delavska politika* o kongresu nista poročala.

⁴¹¹ Prav tam. O evharističnem kongresu v Mariboru leta 1934 glej tudi Fras, *Mariborski župan Juhan*, str. 118.

⁴¹² Fras, *Mariborski župan Juhan*, str. 118.

Jeseni je žalost znova zagrnila mesto in tedaj tudi državo. Kralj Aleksander je 9. oktobra 1934 kot žrtev atentata v Marseillu izgubil življenje.⁴¹³ Maribor je zajelo splošno žalovanje.⁴¹⁴ "Kakor vdova je v trpki boli zaječala domovina", je zapisal *Slovenski gospodar*.⁴¹⁵ Od kralja so se poslovili na žalni in prvi izredni seji mestnega sveta 11. oktobra 1934. Sejo so prenašali po zvočnikih na Glavnem trgu, kjer se je zbralo nad 15.000 ljudi. Prisostvovali so ji vsi predstavniki mariborskega javnega življenja. Žalni govor je imel mestni predsednik Lipold. Pokojnega kralja je orisal kot državnika, ki je dogradil notranje združeno Jugoslavijo in "zoblikoval jugoslovansko dušo in jugoslovansko srce". V imenu mestnega sveta je izrekel sožalje kraljici Mariji in sinu, kralju Petru II., in prebral sožalna telegrama predsedniku vlade Nikoli Uzunoviću in maršalatu Dvora. Petru je zaželel, naj mu bo usoda mila in naklonjena. Zaželel mu je Božjega blagoslova. Po govoru je stopil na balkon mestnega magistrata in se zahvalil zbrani množici, da je v tolikšnem številu dala svečani žalni seji velik manifestativni značaj. Nato je izrekel neomajno zvestobo in vdanost kralju Petru, ki naj dovrši delo svojega velikega očeta.⁴¹⁶ Spominu pokojnega kralja so se poklonili tudi na veliki žalni manifestaciji vseh mariborskih nacionalnih organizacij, ki jo je 13. oktobra 1934 pripravila Narodna obrana.⁴¹⁷

Na dan kraljevega pogreba, 18. oktobra 1934, so se v Mariboru v vseh cerkvah z dopoldanskimi žalnimi mašami, pontifikalno žalno mašo v stolnici, ki so se je udeležili vojaški, državni in predstavniki vsega mariborskega javnega življenja, častno salvo vojaške čete po maši, zbrano 20.000 glavo množico popoldne na Glavnem trgu, zvonjenjem zvonov v času polaganja pokojnega kralja v grobnico med 14.00 in 14.30 uro, sočasnim splošnim petminutnim molkom, zastojem vsega prometa in dela, petjem žalnega korala, razvrščeno šolsko mladino z učiteljskimi in profesorskimi zbori, častno četo 45. pehotnega polka, člani mestnega sveta, magistratnimi uslužbenci, duhovščino, častniki mariborske garnizije, rezervnimi častniki, Maistrovimi borci, predstavniki Narodne obrane, Sokolov, Jadranskih stražarjev, koroških Slovencev, državnih nameščencev, gospodarskega življenja, delavstva, ženskih društev, gasilcev in drugih društev ponovno poklonili kralju Aleksandru. Med zbranimi na Glavnem trgu so bili škof Tomažič, stolni prošt dr. Maksimiljan Vraber, pravoslavni prota Trbojevič, mestni poveljnik general Hadžić, oba okrajna glavarja Sene-

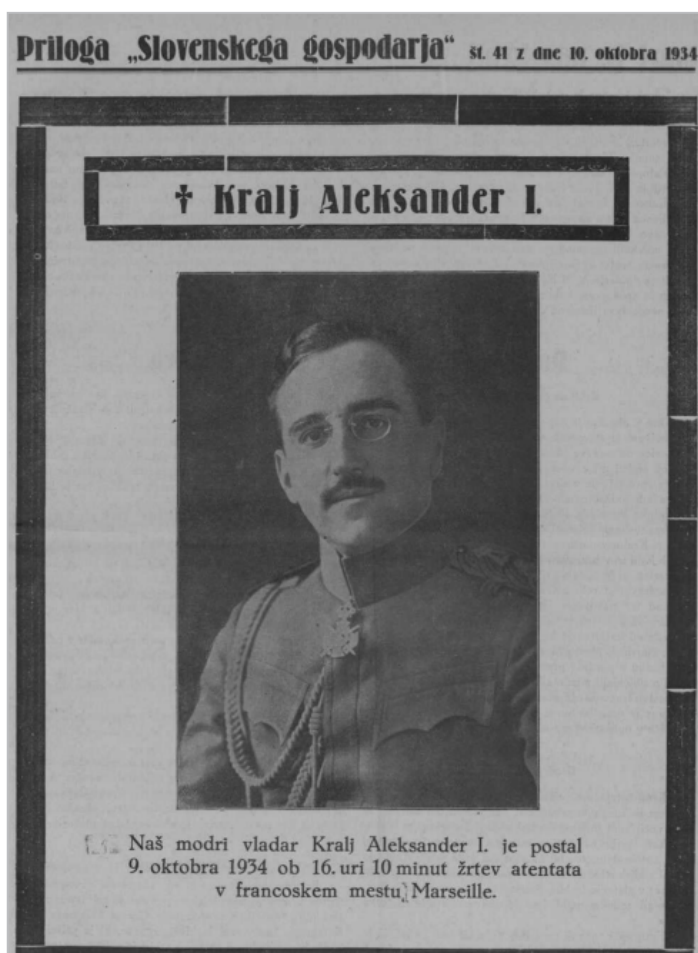
⁴¹³ "Jugoslovanskemu narodu!", "Strašno dejanje v Marseilleu", *Mariborski večernik "Jutra"*, 10. 10. 1934, št. 230, str. 1, 2; "† Kralj Aleksander I.", *Slovenski gospodar*, 10. 10. 1934, št. 41, str. 1; "Jugoslovanski kralj Aleksander I. umorjen", *Delavska politika*, 13. 10. 1934, št. 81, str. 1.

⁴¹⁴ "Vtis tragične vladarjeve smrti v Mariboru", *Mariborski večernik "Jutra"*, 10. 10. 1934, št. 230, str. 3.

⁴¹⁵ "Umrli je naš kralj ...", *Slovenski gospodar*, 10. 10. 1934, št. 41, str. 2.

⁴¹⁶ "Obmejna prestolnica globoko žaluje in prisega", *Mariborski večernik "Jutra"*, 12. 10. 1934, št. 232, str. 1.

⁴¹⁷ "Ogromna žalna manifestacija v Mariboru", *Mariborski večernik "Jutra"*, 15. 10. 1934, št. 234, str. 1.

Sporočilo *Slovenskega gospodarja* o smrti kralja Aleksandra I. Karadordevića ("† Kralj Aleksander I.", *Slovenski gospodar*, 10. 10. 1934, št. 41, Priloga "Slovenskega gospodarja")

kovič in Makar, mestni podpredsednik Golouh, predsednik okrožnega sodišča Žihra, vodja državnega tožilstva Zorjan, vodja mestne policije Radošević, ravnatelji vseh mariborskih srednjih šol ter vodje vseh državnih in samoupravnih uradov. Žalni govor je imel mestni podpredsednik Golouh. Po njegovem govoru je zagrmela trikratna salva.⁴¹⁸

Mariborski tisk je ob kraljevi smrti objavil več člankov o njegovem življenju, osebnosti in delu. Prav tako so poročali o žalnih slovesnostih in Aleksandrovem

⁴¹⁸ "Dnevne vesti: dopoldanske žalne svečanosti za vitežkim kraljem in vladarjem Jugoslavije", *Mariborski večernik "Jutra"*, 18. 10. 1934, št. 237, str. 2; "Obmejni Maribor se je v neizmerni bolečini in žalosti poslovil od svojega kralja", *Mariborski večernik "Jutra"*, 19. 10. 1934, št. 238, str. 3. Prim tudi. "Dnevne vesti: Someščani!", *Mariborski večernik "Jutra"*, 17. 10. 1934, št. 236, str. 2.

pogrebu.⁴¹⁹ *Mariborski večernik "Jutra"* je zapisal, da je Aleksandrova kri "stekla v temelje naše edinstvene države in postala večno lepilo".⁴²⁰ In pristavil: z njegove poti "ne smemo kreniti niti za en sam korak!"⁴²¹ *Slovenski gospodar* je objavil še besedili sožalnih telegramov, ki ju je Anton Korošec s konfinacije na Hvaru poslal kraljici Mariji in predsedniku vlade Uzunoviću. Sporočil je, da se je 14. oktobra udeležil žalnih svečanosti ob prihodu ladje *Dubrovnik* s pokojnim kraljem v Split ter da je naslednji dan odpotoval v Beograd, da v imenu Slovencev prisostvuje kraljevemu pogrebu.⁴²² Pri odhodu iz Hvara ga ni oviral nihče. Kot je dejal, ni nikogar prosil, da ga izpusti iz konfinacije in ga tudi nihče ni izpustil iz nje. Izpustil se je sam ter zapustil konfinacijo in Hvar. Druge voditelje nekdanje SLS so iz konfinacije izpustili 21. oktobra 1934 s posebno vladno odredbo, ki Korošča sploh ni omenjala.⁴²³ O preklicu konfinacije voditeljev nekdanje SLS (tudi Korošča) sta poročala *Slovenski gospodar* in *Delavska politika*.⁴²⁴

Konec oktobra in v začetku novembra 1934 so Mariborčane zopet spomnili na Slomška. *Slovenski gospodar* je 31. oktobra opozoril, da ga Cerkev še ni razglasila za blaženega. "Duša njegova se v družbi nebeščanov raduje pred prestolom božjim, ljudstvo naše ga je vedno smatralo in cenilo kot svetnika." Zato je treba čimprej zbrati zlasti izjave tistih starejših ljudi, ki so Slomška še videli in slišali. Postopek bi lahko v ugodni smeri pospešili, če bi med ljudstvom zbrali podpise na prošnji za Slomškovo beatifikacijo.⁴²⁵ To je podprla tudi Tiskarna sv. Cirila, ki je sklenila, da bo v letu 1935, ko bo praznovala petdesetletnico svojega obstoja, omogočila vse potrebno za pridobivanje podpisov med vsemi Slovenci na prošnjo za Slomškovo beatifikacijo. Podrobno delo za zbiranje podpisov bo prevzel pripravljalni odbor za mariborski evharistični kongres, ki ni prenehal delovati. "Leta 1935 vsi Slovenci podpišite prošnjo za beatifikacijo Slomškega!", je svoj poziv zaključila tiskarna.⁴²⁶

⁴¹⁹ "Slava kralju Aleksandru!", *Mariborski večernik "Jutra"*, 11. 10. 1934, št. 231, str. 1; "Čuvajte mi Jugoslavijo!", *Mariborski večernik "Jutra"*, 13. 10. 1934, št. 233, str. 1; "Delo za mir na Balkanu", *Delavska politika*, 13. 10. 1934, št. 81, str. 2; "A duh njegov živi med nami!", *Mariborski večernik "Jutra"*, 17. 10. 1934, št. 236, str. 1; "Ob krsti viteškega kralja", *Slovenski gospodar*, 17. 10. 1934, št. 42, str. 1; "Po zavratnem umoru kralja Aleksandra", "Maribor: velika žalna povorka", *Delavska politika*, 17. 10. 1934, št. 82, str. 1–2, 3; "Ogromne pogrebne svečanosti v Beogradu", *Mariborski večernik "Jutra"*, 18. 10. 1934, št. 237, str. 1; "S pogreba na delo!", "Nad vitežkim kraljem se je zaprl nemi grob", *Mariborski večernik "Jutra"*, 19. 10. 1934, št. 238, str. 1; "Poslednja pot kralja Zedinitelja", *Delavska politika*, 20. 10. 1934, št. 83, str. 1; "V prerani grob ...", *Slovenski gospodar*, 24. 10. 1934, št. 43, str. 1–3.

⁴²⁰ "A duh njegov živi med nami", *Mariborski večernik "Jutra"*, 17. 10. 1934, št. 236, str. 1.

⁴²¹ "S pogreba na delo!", *Mariborski večernik "Jutra"*, 19. 10. 1934, št. 238, str. 1.

⁴²² "Dr. Koroščevi sožalni brzojavki: njegova udeležba pri žalnih svečanostih v Splitu in Beogradu", *Slovenski gospodar*, 17. 10. 1934, št. 42, str. 3.

⁴²³ Rahten, *Anton Korošec*, str. 361–362.

⁴²⁴ "Novice: osebne vesti: dr. Korošec na svobodi", *Slovenski gospodar*, 24. 10. 1934, št. 43, str. 4; "Iz konfinacije so izpušteni", *Delavska politika*, 24. 10. 1934, št. 84, str. 2.

⁴²⁵ "A Slomškovo beatifikacijo", *Slovenski gospodar*, 31. 10. 1934, št. 44, str. 1.

⁴²⁶ "Tiskarna sv. Cirila ob svoji 50letnici Slomšku!", *Slovenski gospodar*, 7. 11. 1934, št. 45, str. 1.

V času do sredine tridesetih let je poleg že omenjenih senatnih volitev prišlo še do volitev v Narodno skupščino Kraljevine Jugoslavije 5. maja 1935. Na volitvah so nastopile štiri liste – lista predsednika vlade Bogoljuba Jevtića, ki se je odločil, da ne bo nosilec strankarske liste JNS, s čemer se je kot njen član odkrito oddaljil od strankinega vodstva, lista Združene opozicije pod vodstvom hrvaškega federalističnega politika in voditelja kmečkega gibanja dr. Vladka Mačka, lista Jugoslovanskega nacionalnega gibanja Zbor, ki ga je vodil nekdanji pravosodni minister dr. Dimitrije Ljotić in lista nekdanjega večkratnega ministra Božidarja Maksimovića.⁴²⁷ Liberalna stran je sodelovala predvsem na Jevtićevi listi, v nekdanji SLS pa so se zopet odločili za abstinenco. "Njena podpora se je vnovič skrivala v tistem odstotku volilnih upravičencev, ki ni prišel na volitve."⁴²⁸ Volilna udeležba je bila nizka. V Dravski banovini se je volitev udeležilo le 46,96 odstotka volilnih upravičencev, medtem ko je bila udeležba v državnem okviru 73,72 odstotka volilnih upravičencev. Volitve je dobila Jevtićeva lista. V državnem okviru je prejela 60,64 odstotkov glasov, Združena opozicija je dobila 37,36 odstotkov glasov, Maksimović 1,16 odstotkov glasov in Ljotić 0,84 odstotka glasov. V Dravski banovini so bili rezultati za vladno listo ugodnejši. Prejela je 83,46 odstotkov glasov, Združena opozicija je dobila 14,82 odstotkov glasov, Maksimović 1,69 odstotkov glasov in Ljotić 0,03 odstotkov glasov.⁴²⁹ Volilna udeležba v Mariboru levi breg je bila 63,62 odstotna, v Mariboru desni breg pa 44,54 odstotna,⁴³⁰ skupno 54,08 odstotna, kar je bil višji odstotek od siceršnje udeležbe v banovini. V Mariboru levi breg je Jevtić dobil 97,51 odstotkov glasov, Združena opozicija 1,77 odstotkov glasov, Ljotić 0,61 odstotkov glasov in Maksimović nič. V Mariboru desni breg pa je Jevtić dobil 97,80 odstotkov glasov, Združena opozicija je dobila 2,2 odstotkov glasov, Ljotić 0,06 odstotkov glasov in Maksimović nič.⁴³¹ Odstotek glasov, ki jih je dobil Jevtić v Mariboru levi in desni breg je bil 97,67 odstotkov, Združena opozicija je dobila 2 odstotka glasov, Ljotić 0,33 odstotka glasov in Maksimović nič. Mariborska podpora vladni listi je bila opazno višja od podpore, ki jo je dosegla v banovini.

Kljub zmagi vladne liste in s tem tudi liberalne strani, so bile volitve podlaga tedanjega političnega preokreta v državi. Zaradi groženj in nasilja vladnega

⁴²⁷ Gašparič, *SLS pod kraljevo diktaturo*, str. 255.

⁴²⁸ Prav tam, str. 259.

⁴²⁹ B.(ojan) B.(alkovec), "Nastop opozicije", v: *Slovenska kronika XX. stoletja [Knj. 1]: 1900–1941*, ur. Marjan Drnovšek, Franc Rozman in Peter Vodopivec, str. 394; Todor Stojkov, *Opozicija u vreme šestojanuarske diktature 1929–1935*. (Beograd, 1969), str. 311 (dalje: Stojkov, *Opozicija u vreme diktature*).

⁴³⁰ "Uradni izidi nedeljskih volitev", *Mariborski večernik "Jutra"*, 7. 7. 1935, št. 103, str. 3. Glej tudi "Izidi volitev v Dravski banovini", *Slovenski gospodar*, 8. 5. 1935, št. 19, str. 11–12; "Uradno poročilo o izidu volitev", *Delavska politika*, 8. 5. 1935, št. 36, str. 2.

⁴³¹ "Izidi volitev v Dravski banovini", *Slovenski gospodar*, 8. 5. 1935, št. 19, str. 11–12; "Uradno poročilo o izidu volitev", *Delavska politika*, 8. 5. 1935, št. 36, str. 2.

volilnega aparata pred volitvami in med njihovim potekom, ponarejanja volilnih izidov, volilnega rezultata, ki je pokazal, da vladna politika ne uživa zaupanja večjega dela prebivalstva, ter hkratnih napadov Jevtića in njegovih sodelavcev na Združeno opozicijo po volitvah, so v krogu kneza Pavla Karadorđevića, ki je državo vodil po Aleksandrovi smrti,⁴³² ocenili, da jih je treba odstraniti z oblasti. Povzročili so vladno krizo in Jevtić je 24. junija 1935 odstopil.⁴³³ Nastopila je vlada dr. Milana Stojadinovića. Vlado so sestavljali pripadniki nekdanje NRS, SLS in Jugoslovanske muslimanske organizacije. Mesto notranjega ministra, enega najmočnejših ljudi v državi, je prevzel Anton Korošec.⁴³⁴ Katoliška stran se je vrnila na oblast.

Po uvedbi diktature je v Maribor segla tudi tedanja posebna oblika legalnega političnega delovanja, izražena v obliki političnih gibanj, ki so se zbirala ob posameznih glasilih. Leta 1933 so ustanovili socialnacionalistično gibanje, zbrano ob glasilu *Borba*.⁴³⁵ Dogajanje v Mariboru se je odrazilo tudi v blagoslovitvi novih prostorov knjigoveznice tiskarne sv. Cirila leta 1933 in na slavnostni akademiji ter proslavi v čast sv. Janezu Bosku leto kasneje.⁴³⁶ Na društvenem področju je svoje delovanje nadaljevala Jugoslovansko-češkoslovaška liga, ki je leta 1932 pripravila veliko proslavo češkoslovaškega državnega praznika 28. oktobra.⁴³⁷ Leta 1934 so po oblikovanju društev Jugoslovansko-bolgarske lige v Ljubljani in Celju enako društvo 21. decembra ustanovili tudi v Mariboru.⁴³⁸ Petnajstega aprila 1932 so v Senatu Kraljevine Jugoslavije podprli zakonski načrt senatorja Ivana Hribarja o narodnem priznanju častnikom, ki so se pod Maistrovim vodstvom v letih 1918–1919 borili za osvoboditev Štajerske in Koroške in si pridobili zasluge za Jugoslavijo. Sklenili so, da oblikujejo poseben odbor, ki bo preučil predloženi zakonski osnutek in nato poročal v plenumu.⁴³⁹ Posvetovalni odbor za preučitev Hribarjevega predloga so izvolili 13. junija 1932,⁴⁴⁰ več pa o nadaljnji obravnavi Hribarjevega predloga ni najti.

V Mariboru so po uvedbi diktature in v prvi polovici tridesetih let obeležili tudi več dogodkov, povezanih z mestom in severovzhodno Slovenijo. Usta-

⁴³² Več o knezu Pavlu glej Andrej Rahten, "Zunanjepolitični koncept kneza Pavla", *Studia Historica Slovenica* 23, št. 2 (2023), str. 397–426.

⁴³³ Stojkov, *Opozicija u vreme diktature*, str. 311–314, 318–320; Gašparić, *SLS pod kraljevo diktaturo*, str. 263–265.

⁴³⁴ "Vlada splošnega sporazuma", *Mariborski večernik "Jutra"*, 25. 6. 1935, št. 142, str. 1; "Nova vlada – g. dr. Korošec notranji minister", *Slovenski gospodar*, 26. 6. 1935, št. 26, str. 10; "Nova vlada – nova situacija", *Delavska politika*, 26. 6. 1935, št. 50, str. 1; Jure Gašparić, *SLS pod kraljevo diktaturo*, str. 263.

⁴³⁵ Glej "Naloga resničnega nacionalizma", *Borba* 9. 6. 1933, št. 2, str. 1–2.

⁴³⁶ Fras, *Mariborski župan Juwan*, str. 120.

⁴³⁷ "Stiki med Jugoslovani in Čehoslovaki", *Mariborski večernik "Jutra"*, 31. 10. 1932, št. 248, str. 1.

⁴³⁸ "Dnevne vesti: bratstvo južnih Slovanov", *Mariborski večernik "Jutra"*, 22. 12. 1934, št. 290, str. 2.

⁴³⁹ "Priznanje Maistrovim častnikom", *Mariborski večernik "Jutra"*, 16. 4. 1932, št. 86, str. 1.

⁴⁴⁰ "Današnja seja senata", *Mariborski večernik "Jutra"*, 13. 6. 1932, št. 132, str. 1.

vili so se ob smrti liberalnega prvaka Gregorja Žerjava leta 1929, moža, "ki je imel kakor malokdo iz južnega dela Slovenije globoko razumevanje za nacionalne in gospodarske potrebe naše severne meje".⁴⁴¹ Obležili so smrt nekdanjega velikega župana mariborske oblasti Frana Vodopivca leta 1930,⁴⁴² finančnega strokovnjaka in nekdanjega člana Glavne kontrole v Beogradu dr. Hilarija Vodopivca istega leta,⁴⁴³ vodje rešilne postaje mariborskega Prostovoljnega rešilnega društva dr. Karla Ipavica leto kasneje (reševalci rešilne postaje so v letih med vojno opravili več kot 100.000 prevozov vojaških ranjencev in bolnikov, od svoje ustanovitve leta 1908 pa pomagali več deset tisoč civilnim osebam),⁴⁴⁴ nekdanjega ministra in poslanca SLS, Ivana Roškarja,⁴⁴⁵ upokojenega magistratnega ravnatelja mariborske mestne občine Alojzija Koechlerja leta 1933⁴⁴⁶ in zabeležili življenjski jubilej mestnega predsednika Franja Lipolda, ki je leta 1935 praznoval petdeset let.⁴⁴⁷

O Mariboru v omenjenem času priča tudi delo obeh tedanjih vodij mesta Alojzija Juvana in Franja Lipolda na urbanem, gospodarskem, socialnem in turističnem področju. Ko je mesto vodil Juvan, so začeli graditi novo carinsko in kolodvorsko pošto, ustanovili so zadrugo Pohorska vzpenjača, ki si je prizadevala za njeno izgradnjo in pridobitev sredstev zanj, odprli so novo kopališče na Mariborskem otoku, ki je veljalo za eno najlepših v državi, zgradili so hotel Orel, restavracijo Park in Kavarno Astorija, odprli nov mladinski dom v Ljudskem vrtu in začeli z gradnjo deške meščanske šole. Projekt je zaradi prevelikih stroškov zastal, a so ga nadaljevali leta 1934. V mestnem parku so postavili otroško igrišče, otvorili so nov športni stadion za Športni klub Železničar in nadaljevali z elektrifikacijo mesta. Juvan je dobro deloval tudi v socialni politiki. V hudi zimi februarja 1929 je postavil dve čajnici in tri ogrevališča za revne meščane. Za ublažitev nastalih izrednih socialnih razmer je leta 1929 pripravil akcijo Pomožna akcija. Leta 1931 so v vrtcih in šolah začeli tudi zastonj deliti vsakodnevne dopoldanske mlečne malice. Ko so se v tem letu v Jugoslaviji pokazale posledice napredujoče svetovne gospodarske krize, so Pomožno akcijo obnovili in

⁴⁴¹ "Dr. Gregor Žerjav, *Mariborski večernik* "Jutra", 1. 7. 1929, št. 145, str. 1.

⁴⁴² "Novice: bivši mariborski veliki župan dr. Franc Vodopivec umrl", *Slovenski gospodar*, 14. 5. 1930, št. 20, str. 3; "Ljubljana: bivši veliki župan dr. Fran Vodopivec umrl", *Delavska politika*, 14. 5. 1930, št. 40, str. 3.

⁴⁴³ "Mariborski in dnevni drobiž: Hilarij Vodopivec †", *Mariborski večernik* "Jutra", 14. 5. 1930, št. 109, str. 2.

⁴⁴⁴ "† dr. Karel Ipavic", *Mariborski večernik* "Jutra", 13. 8. 1932, št. 183, str. 3; Fras, *Mariborski župan Juvan*, str. 117, 120.

⁴⁴⁵ "Bivši poljedelski minister in poslanec Ivan Roškar umrl", *Mariborski večernik* "Jutra", 24. 5. 1933, št. 118, str. 2; "Ivan Roškar †", *Slovenski gospodar*, 31. 5. 1933, št. 22, str. 3.

⁴⁴⁶ "Dnevne vesti: Alojzij Koechler", *Mariborski večernik* "Jutra", 3. 8. 1933, št. 174, str. 2.

⁴⁴⁷ "Dr. Franjo Lipold petdesetletnik", *Mariborski večernik* "Jutra", 23. 3. 1935, št. 68, str. 4; "Maribor: mestni načelnik", *Delavska politika*, 27. 3. 1935, št. 24, str. 3.

nato z njo nadaljevali. Spremenila se je tudi narodnostna struktura mestnega prebivalstva. Upoštevali so kriterij materinega jezika, tako da je bilo v mestu 73 odstotkov prebivalcev Slovencev in le 22 odstotkov Nemcev; nemško prebivalstvo se je začelo izseljevati.⁴⁴⁸

Tudi Juvanov naslednik Lipold je veliko pozornost namenjal socialni politiki. Še posebej Pomožni akciji, ki je vsako leto dosegala večje uspehe. Zavzemal se je za mladino, kar se je kazalo v delu za počitniške kolonije. Za ubožne so zgradili stanovanjske hiše, razširili oskrbovališče, odločili so se za izgradnjo novega Mladinskega doma v Magdalenskem okraju, s katerim bi pridobili potrebne prostore za II. deško meščansko in II. dekliško osnovno šolo, izvedli so reorganizacijo mestne uprave in mestno gospodarsko poslovanje izločili iz mestne uprave. To je omogočilo združitve mariborskih mestnih podjetij v samostojno upravnoorganizacijsko, gospodarskofinančno in premoženjsko enoto Mariborska mestna podjetja. Odkupili so Mariborski grad. Lipold se je opazno posvetil tudi zunanji oplešavi mesta in se zavzemal za cestno povezavo s Pohorjem ter dosegel zgraditev prvega dela pohorske avtomobilske ceste. Leta 1932 so začeli z vsakoletno prireditvijo Mariborski teden, ki je združevala razstavo dosežkov mariborske industrije in obrti, razstavo sadja, vina in poljskih pridelkov, velike nogometne, plavalne in druge športne prireditve, koncerte pevskih zborov in solistov ter gledališke predstave. Naslednje leto so ustanovili zadrugo Mariborski teden.⁴⁴⁹

Mariborsko dogajanje do druge svetovne vojne na Slovenskem

Nove politične, upravne in društvene spremembe, dogodki in slavlja

"*Ljubi maj, peti maj, konec JNS je zdaj*", je zapisal *Slovenski gospodar* nekaj mesecev po odhodu liberalne strani z oblasti.⁴⁵⁰ Njegova posmehljivka je dobro ponazorila nove razmere po prihodu nekdanje SLS na oblast. Po nastopu nove vlade se je to najprej pokazalo 19. avgusta 1935, ko so v Beogradu prijavili novo vsedrjavno politično stranko, Jugoslovansko radikalno skupnost (JRS). JRS

⁴⁴⁸ Hazemali, Matjašič Friš, Šela in Schmidt Kranjc, "Med priložnostmi in pomanjkanjem", str. 171–173, 175; Hazemali, Matjašič Friš, Šela in Schmidt Kranjc, "Juvan: mariborski župan", str. 402–405; Fras, *Mariborski župan Juvan*, str. 85–88; Friš in Gostečnik, "Juvan – drugič na čelu občine", str. 184; Friš in Gostečnik, "Juvan, predsednik mestne občine", str. 449.

⁴⁴⁹ Nina Gostečnik, "Dr. Franjo Lipold, mariborski mestni načelnik v letih od 1931 do 1935", *Studia Historica Slovenica* 17, št. 3 (2017), str. 989–1018; Nina Gostečnik, "Dr. Franjo Lipold: mariborski mestni načelnik v letih 1931–1935", v: *Mariborski župani 1850–1941: snovalci sodobnega mesta ob Dravi*, ur. Darko Friš, Mateja Matjašič Friš in Aleš Maver (Maribor, 2018), str. 414–440.

⁴⁵⁰ "Peter Rešetar rešetari: ljubi maj, peti maj, konec JNS je zdaj", *Slovenski gospodar*, 16. 10. 1935, št. 423, str. 11.

oziroma Jugoslovansko radikalno zajednico (JRZ) so sestavljale članice nove vlade, njen ustanovni kongres pa je bil 1. in 2. junija 1936 v Beogradu. Za predsednika stranke so izvolili predsednika vlade Milana Stojadinovića, Korošca pa za njenega prvega podpredsednika.⁴⁵¹ Novico o ustanovitvi tajništva nove vladajoče stranke v Mariboru je *Slovenski gospodar* objavil 2. oktobra 1935.⁴⁵² Že v času krize Jevtićeve vlade pa so v nekdanji Prosvetni zvezi pohiteli, da bi obnovili njeno delovanje. Banski upravi so predložili nova pravila, a je tedaj še liberalni ban Dravske banovine Dinko Puc 18. junija 1935 prošnjo zavrnil.⁴⁵³ Notranji minister Korošec je nato 15. julija 1935 razpust Prosvetnih zvez v Mariboru in Ljubljani iz leta 1933 razveljavil. *Slovenski gospodar* je zapisal, da je s tem odlokom "popravljen krivica dr. Marušića storjena naši vrli prosvetni organizaciji. Ta krivica je obenem bila velika škoda, povzročena slovenski mladini, naši domovini in celokupni državi. Krivica je odpravljena, naša prosveta vzpostavljena – živelo novo prosvetno delo!"⁴⁵⁴ Nova sprememba je prišla, ko je novi ban Dravske banovine Marko Natlačen,⁴⁵⁵ ki je prišel iz katoliške strani, 27. septembra 1935 Alojzija Juvana imenoval nazaj na mesto mariborskega mestnega predsednika, za podpredsednika pa je imenoval Franja Žebota. Imenoval je tudi novi mestni svet.⁴⁵⁶ Ko so na seji mestnega sveta 3. oktobra 1935 volili člane njegovih odsekov ter upravnega in nadzornega sveta Mestnih podjetij, so socialistični svetniki protestirali, ker nove občinske uprave niso izvolili, temveč imenovali. Predlagali so, naj mestni svet vlado pozove, da čimprej popravi določbe zakona o mestnih občinah in razpiše svobodne volitve na podlagi splošne, enake in tajne volilne pravice ter delitve mandatov po načelu čistega proporca. Mestni svet je predlog sprejel, do volitev v mestne svete pa ni prišlo. Socialistični svetniki so kljub temu vztrajali v mestnem svetu.⁴⁵⁷

Tudi v drugi polovici tridesetih let je v Mariboru prišlo do več pomembnih idejnopoličnih dogodkov, ki so jih pripravili tako na liberalni kot na katoliški strani. Najprej so se 19. in 20. avgusta 1935 na Pohorju v planinski hiši maribor-

⁴⁵¹ Uroš Hrastovec, *Jugoslovanska radikalna zajednica in njeno delovanje v Mariboru med leti 1935 in 1938* (Maribor, 2012), str. 41 (dalje: Hrastovec, *Jugoslovanska radikalna zajednica*).

⁴⁵² "Poslednje vesti: domače novice: tajništvo Jugoslovanske radikalne zajednice za mesto Maribor", *Slovenski gospodar*, 2. 10. 1935, št. 40, str. 11.

⁴⁵³ "Društvene vesti: Prosvetna zveza v Mariboru", "Odlok g. bana Dinka Puca", *Slovenski gospodar*, 26. 6. 1935, št. 26, str. 7, 11.

⁴⁵⁴ "Društvene vesti: Prosvetna zveza – vzpostavljena", *Slovenski gospodar*, 24. 7. 1935, št. 30, str. 6. Glej tudi Fras, *Mariborski župan Juvan*, str. 147–148.

⁴⁵⁵ Poročilo *Slovenskega gospodarja* o spremembi na mestu bana Dravske banovine glej v "Iz raznih držav: v naši državi: imenovanje dveh novih banov", *Slovenski gospodar*, 18. 9. 1935, št. 38, str. 1.

⁴⁵⁶ Fras, *Mariborski župan Juvan*, str. 146, 205; "Popravljen krivica", *Slovenski gospodar*, 20. 10. 1935, št. 40, str. 2. Glej tudi "Na torišču domače politike: dr. Juvan Mariborski župan", *Mariborski večernik "Jutra"*, 27. 9. 1935, št. 219, str. 1; "Iz naših krajev: Maribor: novi mestni svet mariborske občine", *Delaška politika*, 2. 10. 1935, št. 78, str. 3.

⁴⁵⁷ Fras, *Mariborski župan Juvan*, str. 208–209. O vprašanju volitev v mestni svet glej tudi str. 241, 242.

skega mestnega načelnika Lipolda zbrali vodilni politiki ter številni senatorji in poslanci do tedaj vladajoče vsedržavne JNS iz Dravske, Savske, in Primorske banovine (Slovenije, Hrvaške s Slavonijo in Dalmacijo ter osrednje Bosne in zahodne Hercegovine). Zbralo se je okoli trideset predstavnikov politike jugoslovanskega unitarizma. Navzoči so bili namestnika kraljevskih namestnikov Jovan Banjanin in dr. Peter Zec, podpredsednik JNS in bivši minister dr. Svetislav Popović, generalni tajnik in podpredsednik JNS, član Senata Kraljevine Jugoslavije in bivši minister Albert Kramer, član ožjega Glavnega odbora JNS in podpredsednik Senata Miroslav Ploj, poslanci JNS – bivši minister dr. Grga Andjelinović, Jovo Cvetić, Risto Grdjić, inž. Franjo Horvat, Dušan Ivančević, Avgust Lukačić, dr. Milenko Marković, Manfred Paštrović, Ivan Prekoršek, dr. Nikola Sokolović ter član širšega Glavnega odbora JNS in mariborski mestni predsednik Franjo Lipold in drugi. Navzoč je bil tudi član medvojnega Jugoslovanskega odbora Rudolf Giunto. Pod vodstvom Alberta Kramerja so sprejeli t. i. Pohorsko deklaracijo, ki poudarjala, da so Srbi, Hrvati in Slovenci

*v etničnem oziru en narod in v skladu s tem more edino prava jugoslovenska misel biti soliden temelj za napredek nacije in razvoj države. Narodno edinstvo je čuvstvo notranje, po usodi povzročene povezanosti Srbov, Hrvatov in Slovencev in prepričanje, da tvorimo vsi eno edinico, katere niti eden del ne bi mogel živeti svobodno in neodvisno življenje ter izven te celine razvijati svojih kulturnih in gospodarskih sposobnosti. /.../ Jugoslovenci kot narod se morejo razvijati samo v unitaristični državi. Nosilec državnosti je ves naš narod, t. j. Srbi, Hrvati in Slovenci kot ena politična edinica, zbrana okrog svojega kralja. Praktično to zahteva, da se na eni strani državna politika ne sme in ne more voditi pod pretežnim vplivom samo enega dela naroda, a na drugi strani, da se ne more noben del naroda otresti obveznosti, ki jih ima napram celoti. Vprašanja, ki nimajo izrazito splošnodržav. [nega] značaja, se morajo reševati po pokrajinah (regionalno), uveljavljajoč pri tem do skrajnih meja načelo dekoncentracije uprave v banovinah z izgrajeno in finančno zasigurano samoupravo.*⁴⁵⁸

Osnovno prepričanje Pohorcev, kot so jih kasneje imenovali, je bilo, da je "samo v resničnem jugoslovenstvu in v unitaristično urejeni državi /.../ mogoča polna in prava ravnopravnost vseh delov naroda in vseh pokrajin države".⁴⁵⁹

⁴⁵⁸ "Beseda jugoslovenskih nacionalistov", *Jutro*, 22. 8. 1935, št. 193, str. 1. Glej tudi "Vojska jugoslovenskih nacionalistov se zbira", *Mariborski večernik "Jutra"*, 22. 8. 1935, št. 189, str. 1. Prim. še "Notranjepolitični razpleti: sila jugoslovanske misli", *Mariborski večernik "Jutra"*, 23. 8. 1935, št. 190, str. 1.

⁴⁵⁹ Prav tam. Prim. tudi "Pohorska deklaracija", *Jutro*, 22. 8. 1935, št. 193, str. 1; "Ustvarjajoča sila jugoslovanske ideje", 25. 8. 1935, št. 196, str. 1.

Pokritina plačana v gotovini.
Štev. 26. Leto 70.

Maribor, dne 24. junija 1936.

Posamezna številka stane Din 1.50

SLOVENSKI GOSPODAR

IZDAJA vsake srede
Cena: Letno Din 32⁰⁰—, polletno
Din 16⁰⁰—, četrtletno Din 8⁰⁰—, in-
dividualno Din 64⁰⁰—.
Pojtno-iskalni račun št. 10.003.

LIST LJUDSTVU V POUK IN ZASAVO

Uredništvo: b. Upravništvo: Maribor, Koroska 5.
Telefon 2115.

Cene inzeratov: Cela stran
Din 2000⁰⁰—, pol strani Din 1000⁰⁰—,
četrt strani Din 500⁰⁰—, 1/8 strani
Din 250⁰⁰—, 1/16 strani Din 125⁰⁰—.
Mail agitat vsaka beseda Din 1⁰⁰—.

Pri Slomškem pozdravljeni!

Slomšek je zapisal v letu svoje smrti (l. 1862) v »Drobtinica« te-le besede: »Hvaliti svoje rajne dobrotnike, po-
zdravljati njihova lepa dela in znamenite zasluge nam je ravno toliko dolžnost, kakor pomenjati njihove slavne zgleda,
kdor ne časti svojih slavnih prednikov, ne zasluži biti njih vrli naslednik. Hvalimo torej, dragi prijatelji, sloveče moše,
rodoljube naše, ponavljaje njihov spomin! ... Upam, da se svetijo njihova častita imena v knjigah večne slave, ter jih
bomo nekajdaj veselo čitali, ako jih bomo zvesto pomenjali v pravi krščanski ljubezni in v rodoljubju. Kakor svetle zvezde
na jasnem nebu migljajo, tako nas vabijo, nas mlo zavejo in mogočno vijejo rajni naši rodoljubi, rekoč: Vrli Slovenci!
Ne pozabite, da ste sinji matere Slav; naj vam bo drago materinsko blago: sveta vera in pa materina beseda! Prava vera
bodi vam luč, materin jezik vam bodi ključ do zveličanske narodne cnilke.«

Slovensko ljudstvo! Te dni se zbereš iz vseh krajev Slovenije v Mariboru, da pozdraviš in proslaviš največjega
zvezdo, ki miglja na našem domovinskem nebu: Slomška, moša najlepših del, najznamenitejših zaslug in najslavnejših
zgledov, moša, čigar ime je zapisano v knjigah večne slave, in čigar duša je v gledanju božjega bistva in v ulivanju ne-
beškega veselja dosegla to, po čemer je na tem svetu vedno hrepnela in čemur je posvetila vse svoje misli, želje, težnje
in dejanja, dokler je v telesu bivala med slovenskim ljudstvom. Slovensko ljudstvo! Pred nekaj dnevi si poslalo v Maribor
najdragocenejše, kar imaš in kar moreš našemu narodu podariti, svoje ljube slovenske otroke, naše krepke slovenske
dušice in naše slovenske deklice. K njemu so prišli, ki je za Kristusom bil največji naš mladilnjub, ki je največje hvalil
med nedolžnimi otroki, jih poučeval, z njimi prepeval, sestavljal za nje ljubke pesmice, spisal poučne knjige ter pokoličil trd-
no osnovo krščanske in slovenske vzgoje slovenskih otrok. In naša srca slovenskih otrok so mu skazala globoko hvalje-
nost: njih sveda grla so prepejo zapela Slomškoves pesmi in njih čiste duše so polnjale v nebo nujno prošnjo: Bog pove-
ti! ... svojega služabnika, škofa Antona Martina Slomška, da bo pred veseljno Cerkvijo prištel zveličanim!

Za otroke pa moše in žene, fantje in dekleta! Maribor vas iskreno in prisrčno pozdravlja. Saj je Maribor Slomš-
kovo mesto. On ga je napravil l. 1859 za sedež lavantinske škofije in s tem za versko in kulturno središče štajerskih in
sosednih Slovencev. S tem je postal Maribor s svojim slovenjor "tim zaledjem mogočna trdnjava obmejnega sloven-
stva, ki je obravnavala in obranila našo zemljo našemu narodu in naši državi. Kolika hvala! ... gre za to Slomškemu, pa
tudi bodi prevrednosti, ki nam je dala moša-roditelja tako promišljivega pogleda v bodočnost! Koliko hvala! ... gre za to Slomškemu, pa
največji mož, ki ga je kdaj rodila slovenska mati, za vsa velika dela, ki jih je storil za naš narod! Bil je naš preporoditelj,
ohranitelj vere in verskega življenja med našim ljudstvom, buditelj ljubezni do slovenskega jezika in slovenske domovine,
nedosežni vzgojitelj slovenske mladine, prosvetitelj slovenskega ljudstva ter utemeljitelj prave krščanske in narodne iz-
obrazbe med našim narodom!

Slovenski fantje! Ko bote te dni klečali na Slomškovem grobu, spomnite se, da počiva v tem grobu srce, ki je
vas ljubilo s očetovsko ljubeznijo in gorelo v vneti za vašo pravo vzgojo, inobzato in srečo. Iz groba ti, dragi slovenski
mladenič, kile, kar je Slomšek zapisal v urodo svoje lepe knjige za mladeniče »Življenja srečen put«: »Misi popotnik,
srečno hodi! Bodij angel naj te vodi! Živi počteno in bogaboječe! Vzemj s tega groba kot spomin Slomškov opomin, ki
ga je zapisal v isti svoji knjigi za mladeniče: »Skrbno vzgojjeni mladeniči so največja sreča in veselje svojega kraja, sla-
bo poušeni in razvajeni pa šiva nereda in sramota.« Slovenska dekleta, ponesite s seboj a Slomškovega groba trden
sklep, da se bota v bodoče z vso skrbnostjo ravnala po namenih, spodbudah in navodilih, ki jih je za vas izdal Slomšek
pred več kot 100 leti (l. 1834) v prelepi knjižici na »šensko mladost«, ki ima naslov »Krščansko devišstvo«. Slovenski mo-
še in žene, vi pa vzamite s Slomškovega groba kot spomin s seboj besede, ki jih je Slomšek slovenskemu ljudstvu spo-
ročil in prvem pastirskem listu, ki ga je poslal našemu ljudstvu: »Vaš dom, vi ljubi starši, naj bo za vaše otroke prva šo-
la. Dobra krščanska vzgoja otrok mi največ na srcu leži.« Vsi pa se te dni združimo v iskreni in pobojni molitvi: »Vse-
mogočni Bog, Oče luč, ki od Tebe pride vsak dober dar, in ki si nam v svojem služabniku škofu Antonu Martinu poslal
tolikega utehika in pastirja, utišaj naše pobožne molitve in poveljaj ga, da bo pred veseljno Cerkvijo prištel zveliča-
nim. Po Kristusu Gospodu našim. Amen.«

Pozdrav sloven-
skemu ljudstvu
pred začetkom
Slomškovih dni ("Pri
Slomškem pozdrav-
ljeni!", *Slovenski gospo-
dar*, 24. 6. 1936, št.
26, str. 1)

S Pohorsko deklaracijo se je liberalna politika odzvala na spremembo politi-
čne moči v državi. Svoj nadaljnji *raison d'être* so si ob popolni premoči nekdanje SLS
prizadevali utemeljiti v doslednem narodnem in državnem unitarizmu. Obenem
so želeli ohraniti unitarističnega duha v zahodnem delu države, kjer je bilo naro-
dnoavtonomistično oziroma narodnofederalistično stališče najmočnejše v državi.
Pohorsko deklaracijo so oblikovali sočasno s prijavo nove vsedržavne JRS, ki so jo
v slovenski in jugoslovanski javnosti napovedovali že dalj časa.⁴⁶⁰

⁴⁶⁰ Jurij Perovšek, "Jugoslovanska nacionalna stranka in narodno vprašanje v letih 1935–1936", *Prispevki
za novejšo zgodovino* 44, št. 1 (2004), str. 10.

Katoliška stran je v Mariboru naslednje leto pripravila dve veliki slavi. Osemindvajsetega in 29. junija 1936 so priredili Slomškove dneve. Proslava je bila namenjena zaključku slovesnosti Ciril-Metodovega jubilejnega leta – 1050 letnici smrti sv. Metoda – in prireditvam za razglasitev Slomška za svetnika. Prizadevanjem za Slomškovo beatifikacijo, ki jih je vodil škof Tomažič, se je že leto pred tem pridružila Tiskarna sv. Cirila z ustanovitvijo društva Slomškova družina, namenjeno za pomoč v tem delu.⁴⁶¹ *Slovenski gospodar* je Slomškove dni pozdravil z zahvalo Slomšku: "Bil je naš preporoditelj, obnovitelj vere in verskega življenja med našim ljudstvom, buditelj ljubezni do slovenskega jezika in slovenske domovine, nedosežni vzgojitelj slovenske mladine, prosvetitelj slovenskega ljudstva ter utemeljitelj prave krščanske in narodne izobrazbe med našim narodom!"⁴⁶²

Prvega dne dan slavnosti, na kateri so obeležili tudi državni praznik Vidov dan, so se poleg lavantinskega škofa Tomažiča in množice vernikov udeležili še škofje Jeglič, Rožman, skopsko-prizrenski škof dr. Janez Frančiček Gnidovec, prelat Matija Slavič kot zastopnik vodstva ljubljanske univerze, mestni predsednik Juvan s podpredsednikom Žebotom in občinskimi svetniki, nekdanji občastni predsednik Josip Leskovar, mestni poveljnik brigadni general Milutin Milenković, srezka načelnika dr. Pera Popović in dr. Janko Šiška, predsednik okrožnega sodišča Fran Žiher, državni pravdnik Matko Zorjan, predsednik okrajnega sodišča dr. Matija Lavrenčič, vodja mestne policije dr. Alojz Trstenjak, vodja obmejne policije Stevo Krajnovič, ravnatelj srednjih šol, šolski nadzorniki in predstavniki uradov ter oblastev. Zbrala so se tudi mariborska katoliška društva.⁴⁶³

Prvi Slomškov dan so posvetili stanovskim zborovanjem. Zborovali so dekleta, fantje, možje, žene, izobraženci in učiteljstvo. Škofje so obiskali vsa zborovanja. V počastitev Slomška se je na Teznem zbralo 500 kolesarjev iz Štajerske in 70 iz Kranjske, ki so se odpravili proti mestu, mimo Slomškovega groba in na Slomškov trg, kjer je bilo fantovsko manifestacijsko zborovanje. Ponoči je okoli 7.000 mož in fantov z gorečimi bakljami priredilo procesijo po mestu, ki jo je spremljalo zvonjenje po vseh cerkvah. Na vidnih mestih v mariborski okolici so zagoreli kresovi, oglasili so se možnarji. Sprevod se je vzdolž dvoreda približno 50.000 ljudi vil po najvidnejših mariborskih ulicah in mimo Slomškovega groba ter se zaključil na Slomškovem trgu. Tam je škof Tomažič daroval polnočnico. Polnočnici je prisostvoval tudi minister brez portfelja dr. Miha Krek iz vrst slovenske JRS, ki se je popoldne pripeljal v Maribor.⁴⁶⁴

⁴⁶¹ "Na delo za beatifikacijo Slomška", *Slovenski gospodar*, 18. 9. 1935, št. 38, str. 1.

⁴⁶² "Pri Slomšku pozdravljeni!", *Slovenski gospodar*, 24. 6. 1936, št. 26, str. 1.

⁴⁶³ "Dvodnevna Slomškova proslava v Mariboru", *Slovenski gospodar*, 1. 7. 1936, št. 27, str. 1–2.

⁴⁶⁴ Prav tam, str. 1–3; Fras, *Mariborski župan Juvan*, str. 292.

Drugi dan Slomškovich dni je ob udeležbi 30.000 ljudi iz vseh krajev Slovenije na Glavnem trgu – tam so bili poleg škofov še ministri Anton Korošec, Miha Krek, minister za gozdove in rudnike Đuro Janković, minister brez portfelja Vojislav Đorđević, ban Natlačen, general Milutin Milenković, mestni predsednik Juvan in podpredsednik Žebot, mariborski poslanec Andrej Veble in konjiški poslanec Karel Gajšek – škof Gregorij Rožman pri Marijinem znamenju daroval sv. mašo, ki jo je zaključila molitev zbrane množice. Prosili so: "Vsemogočni Bog, Oče luči, ki od Tebe pride vsak dober dar, in ki si nam v svojem služabniku škofu Antonu Martinu poslal tolikega učenika in pastirja, usliši naše pobožne molitve in poveljaj ga, da bo pred vesoljno sveto Cerkvijo prištet zveličanim. Po Kristusu, Gospodu našem. Amen."⁴⁶⁵

Po maši se je razvil sprevod proti Slomškovega grobu. Ko so se poklonili njegovemu spominu, so na Slomškovem trgu zaključili svečanosti s predajo izročilne listine škofu Tomažiču k podpisom okoli 400.000 Slovencev in Slovencev s prošnjo za beatifikacijo škofa Antona Martina Slomška. Na tribuni nasproti škofije so se ob stolni cerkvi k svečanosti ob predaji izročilne listine poleg škofov in ministrov zbrali še Natlačen, predsednik apelacijskega sodišča v Ljubljani dr. Vladimir Golia in mestna predsednika Maribora in Ljubljane Juvan in dr. Juro Adlešič. Listino je škofu Tomažiču izročil Anton Korošec z besedami:

'Prevzvišeni gospod knezoškof! Prosim Vas v imenu vseh vernih Slovencev in Slovencev, da blagovolite sprejeti prošnjo okrog štiri sto tisoč podpisanih Slovencev in Slovencev za beatifikacijo (proglasitev svetnikom) prvega slovenskega škofa Antona Martina Slomškega. Prosim Vas, prevzvišeni gospod knezoškof, da blagovolite to prošnjo slovenskega naroda predložiti Njegovi svetosti svetemu Očetu s pobožno željo, da tudi On združi svoje molitve z našimi molitvami, da se čimprej uresniči najbolj vroča želja slovenskega ljudstva, da se proglasi Anton Martin Slomšek za svetnika.'⁴⁶⁶

Škof Tomažič je odgovoril:

'Prav rad bom to storil. Prosil bom Boga, da bodo imela naša prizadevanja uspeh. Prav tako tudi, da bi vsa radost in vse veselje, ki smo ga danes doživljali, da bi vse to pri dobrem Bogu bila prošnja naših src za beatifikacijo božjega služabnika Antona Martina Slomškega. V ta namen dajem tudi vam vsem v slovo božji blagoslov in želim, da vas spremlja na vaše domove in vselej pri vas ostane.'⁴⁶⁷

⁴⁶⁵ "Dvodnevna Slomškova proslava v Mariboru", *Slovenski gospodar*, 1. 7. 1936, št. 27, str. 3.

⁴⁶⁶ Prav tam.

⁴⁶⁷ Prav tam.

Nato je ravnatelj Cirilove tiskarne Franc Hrastelj prebral besedilo izročilne listine:

'Danes, dne 29. junija 1936, ob priliki Slomšekovih praznikov, je prvopodpisani dr. Anton Korošec, notranji minister kraljevine Jugoslavije, kot voditelj katoliških Slovencev, s sopodpisanimi v navzočnosti tisoč zastopnikov raznih krajev in stanov slovenskega naroda izročil prevzvišenemu knezoškofu dr. Ivanu Jožefu Tomažiču 400.000 svojeročnih podpisov na prošnji za beatifikacijo služabnika božjega škofa Antona Martina Slomškega.'⁴⁶⁸

Sledilo je podpisovanje listine. Kot je napovedal Hrastelj, jo je pod stavek "Podpise izročili" prvi podpisal Korošec, za njim pa Krek, Natlačen in Juvan kot zastopnik mesta Maribora in Slomškove družine. Pod stavek "Podpise prejeli" pa so se podpisali škofje Tomažič, Jeglič, Rožman in Gnidovec.⁴⁶⁹ Ko so listino podpisali, jo je Hrastelj vstavil v usnjeno listnico ter jo izročil škofu Tomažiču z besedami: "Prevzvišeni! Prosim Vas v imenu Slomškove družine, da sprejmete to izročilno listino, jo pridružite podpisom in jo predložite svetemu Očetu." S slavnosti so poslali pozdravne telegrame kralju Petru II., nunciju Pellegrinettiju in knezu namestniku princu Pavlu. "Slomšekovi prazniki so za nami", je svoje poročilo o slavnostih končal *Slovenski gospodar*. "Upati smemo, da jih bomo slavili še enkrat, in to tedaj, ko bo prispela iz Rima prevesela vest, da je našemu Slomšku priznana čast oltarja."⁴⁷⁰

Sedemindvajsetega junija 1936 je kot odmev na Slomškove dni prosvetni minister Dobrivoje Stošovič na predlog banske uprave Dravske banovine odredil, da se 24. september tega leta v vseh ljudskih šolah v banovini praznuje kot Slomškov praznik, to je kot dan njegove smrti.⁴⁷¹ Sicer pa je o Slomškovih dnevih je poročal tudi *Mariborski večernik* "Jutra", *Delavska politika* pa jih je obšla.⁴⁷² *Večernik* je že pred Slomškovimi dnevi pozdravil najavljene slovesnosti in poudaril Slomškovo neustrašnost in odločnost ter vse vrline širokogrudnosti, dalekovidnosti, prodornosti in brezpogojne narodne usmerjenosti. Prelomno delo, ki ga je izvršil s prav revolucionarno izpeljano razmejitvijo mariborske škofije, so nadaljevali naslednji zgledni in neustrašni rodoljubi. Pri *Večeru* pa so obžalovali, da so priprave na Slomškove dni omejili samo na ožji krog, medtem ko bi lahko bili postavljeni na široko in moralno krepkejšo podlago.

⁴⁶⁸ Prav tam.

⁴⁶⁹ Fras, *Mariborski župan Juvan*, str. 294.

⁴⁷⁰ Prav tam. – O Slomškovih dnevih glej tudi Fras, *Mariborski župan Juvan*, str. 289–295.

⁴⁷¹ Fras, *Mariborski župan Juvan*, str. 294.

⁴⁷² "Mariborske in okoliške novice: Slomšekovi dnevi v Mariboru", *Mariborski večernik "Jutra"*, 30. 6. 1936, št. 146, str. 2.

Opozorili so tudi, da bo med Slomškovimi dnevi poteklo tudi 350 let od smrti Primoža Trubarja, začetnika veljave slovenskega jezika, ki ga je Slomšek razvijal tolikšne lepote in popolnosti.⁴⁷³

Dober mesec po Slomškovih dnevih je bil Maribor znova prizorišče velike manifestacije. Devetega avgusta 1936 je JRS pripravila Slovenski tabor – proslavo tridesetletnice Koroščevega javnega delovanja. Tabor ni bil namenjen vsej Sloveniji, ampak le ožji in daljni mariborski okolici, kjer je Korošec začel svojo politično pot in v mlajših letih žrtvoval "toliko dela in truda, da jo je obvaroval in končno iztrgal nemški in nemškutarski grabežljivosti". Tabora se je udeležilo okoli 10.000 Koroščevih pristašev ter ministra Krek in Janković, ban Drinske banovine Predrag Lukić in številno odposlanstvo JRS ter prosvetnega in verskega življenja iz Vojvodine. Po *Slovenskem gospodarju* je bil "najsijajnejša odobritev sedanje dr. Koroščeve politike pod okriljem JRZ". Slovesnost je bila v Ljudskem vrtu, kjer so se zbrali udeleženci tabora. V Ljudski vrt so prispeli v organiziranem sprevodu, ki ga je otvorilo 500 kolesarjev na okrašenih kolesih. Slavnostni govor je imel Franjo Žebot. Govorili so tudi član glavnega odbora JRS, senator in nekdanji urednik *Slovenca* Franc Smodej, Josip Leskovar, poslanec JRS Andrej Veble, Fero Müller, za kmete načelnik Kmečke zveze za mariborsko okrožje Jožef Špindler, za železničarje Anton Kristovič in za obrtnike Ivan Sojč. S tabora so poslali vdanostne telegrame kralju Petru II, knezu-namestniku Pavlu, predsedniku vlade Stojadinoviću in zahvalni telegram Antonu Korošču za njegovo delo. Sprejeli so tudi spomenico, v kateri so zahtevali banovinsko samoupravo, kjer bodo svobodno izvoljeni zastopniki nosilci upravne in narodne suverenosti.⁴⁷⁴ Slabi dve leti kasneje, 15. julija 1938, so Korošča v Mariboru znova počastili. Na seji mestnega sveta mariborske mestne občine so ga imenovali za častnega meščana.⁴⁷⁵

Druga politična in idejna znamenja tedanjega časa

Medtem se je politično življenje razvijalo tudi v njegovih drugih delih. Na liberalni strani je v drugi polovici tridesetih let Albert Kramer, tudi v družbi Ivana Puclja, še vedno prihajal v Maribor, poudarjal tedanje narodno-obrambne dol-

⁴⁷³ "Slomšek", *Mariborski večernik "Jutra"*, 20. 6. 1936, št. 139, str. 1.

⁴⁷⁴ "30 let dr. Koroščevega političnega delovanja: veličasten tabor JRZ v Mariboru", *Ponedeljski Slovenec*, 10. 8. 1936, št. 32, str. 1–2; "Slov. tabor v Mariboru – Dr. Koroščeva proslava", *Slovenski gospodar*, 12. 8. 1936, št. 33, str. 1–2. – O proslavi 30. letnice Koroščevega javnega delovanja glej tudi Fras, *Mariborski župan Juvan*, str. 200–202.

⁴⁷⁵ "Mestni svet razpravlja in sklepa", *Mariborski večernik "Jutra"*, 16. 7. 1938, št. 159, str. 1; "Novice: osebnosti: mariborska občina imenovala g. dr. Antona Korošča za častnega meščana", *Slovenski gospodar*, 20. 7. 1938, št. 29, str. 4. *Delavska politika* o imenovanju Korošča za častnega meščana Maribora ni poročala. Glej tudi Fras, *Mariborski župan Juvan*, str. 335.

žnosti in zagovarjal integralno jugoslovanstvo ter "napredno fronto", skupni boj liberalnega tabora proti političnem katolicizmu.⁴⁷⁶ Leta 1936 so v Mariboru oblikovali še eno politično gibanje, ki se je zbralo ob glasilu *Neodvisnost*.⁴⁷⁷ Vodil ga je Vekoslav Kukovec. Bilo je kmečko-delavsko usmerjeno, po prepovedi *Neodvisnosti* leta 1937 pa se je zbralo ob glasilu *Edinost*.⁴⁷⁸ Leta 1936 je prišlo še do dveh dogodkov. Dvaindvajsetega avgusta 1936 je mladinsko mirovno gibanje pripravilo mirovno akademijo, naslednji dan pa še mladinsko mirovno zborovanje. Njuno sporočilo je bilo "Hočemo skupnost živih, ker nočemo skupnosti mrtvih."⁴⁷⁹ Zadnje dni oktobra so v mariborski kaznilnici gladovno stavkali politični obsojenci, da bi dosegli boljše življenjske pogoje in delno tudi razmestitev po skupnih sobah. Ob koncu stavke je zaradi posledic predhodnega mučenja v policijskih zaporih v Zagrebu in Beogradu in od izčrpanosti umrl nekdanji sekretar biroja KSJ v domovini Đorđe Mitrovič.⁴⁸⁰

V drugi polovici tridesetih let je prišlo do nenačrtovane politične odločitve. V Mariboru so leta 1938 pripravljali vseslovensko proslavo dvajsetletnice Jugoslavije, veliki narodni tabor, ki naj bi bil 14. avgusta.⁴⁸¹ Proslavi so dali velik

⁴⁷⁶ "Mariborske in okoliške novice: v Maribor so prispele", *Mariborski večernik "Jutra"*, 6. 8. 1936, št. 178, str. 3; "Obmejni nacionalni in napredni Slovenci pozdravljajo P. Živkovića", *Mariborski večernik "Jutra"*, 9. 6. 1937, št. 128, str. 1; "Politično obzorje: senatorja dr. A. Kramer in Ivan Pucelj poročata o položaju", *Večernik*, 25. 4. 1938, št. 94, str. 1–2; "Novice: jad., zborovanje naprednih starešin", *Večernik*, 16. 8. 1938, št. 184, str. 3; –o, "Maribor, 6. marca", *Večernik*, 6. 3. 1939, št. 53, str. 2; –o, "Maribor, 8. marca", *Večernik*, 8. 3. 1939, št. 55, str. 2.

⁴⁷⁷ "Neodvisnost", *Neodvisnost*, 1. 12. 1936, št. 1, str. 1.

⁴⁷⁸ "Zakaj edinost?", *Edinost*, 12. 2. 1938, št. 1, str. 1.

⁴⁷⁹ France Filipič, *Poglavja iz revolucionarnega boja jugoslovanskih komunistov 1919–1939: 2. knjiga* (Ljubljana, 1981), str. 286–290.

⁴⁸⁰ Prav tam, str. 10. Glej tudi France Filipič, "Gladovna stavka v moški kaznilnici v Mariboru v avgustu in septembru 1936", *Kronika* 31, št. 2–3 (1983), str. 209–219.

⁴⁸¹ "Mariborske in okoliške novice: praznik naše svobode", "Vsa Slovenija praznuje 20-letnico Jugoslavije dne 14. avg. v Mariboru", *Mariborski večernik "Jutra"*, 16. 7. 1938, št. 159, str. 2, 3; "Mariborske in okoliške novice: proslava 20-letnice Jugoslavije v Mariboru", *Mariborski večernik "Jutra"*, 18. 7. 1938, št. 160, str. 3; "Mariborske in okoliške novice: proslava 20 letnice Jugoslavije v Mariboru", *Mariborski večernik "Jutra"*, 20. 7. 1938, št. 162, str. 3; "Maribor kliče!", "Na narodni tabor 14. avgusta v Maribor!", *Slovenski gospodar*, 20. 7. 1938, št. 29, str. 1, 2; "Vsa Slovenija praznuje 20-letnico Jugoslavije v Mariboru", *Mariborski večernik "Jutra"*, 23. 7. 1938, št. 165, str. 4; "Mariborske in okoliške novice: proslava 20-letnice Jugoslavije v Mariboru", *Mariborski večernik "Jutra"*, 28. 7. 1938, št. 169, str. 3; "Mariborske in okoliške novice: proslava 20-letnice Jugoslavije v Mariboru", *Mariborski večernik "Jutra"*, 30. 7. 1938, št. 171, str. 2; "Dvajsetletnica", *Delavska politika*, 30. 7. 1938, št. 72, str. 1; "Proslava 20 letnice Jugoslavije v Mariboru", *Večernik*, 2. 8. 1938, št. 173, str. 6; "Narodno-državna proslava", "Proslava 20letnice Jugoslavije v Mariboru", *Slovenski gospodar*, 3. 8. 1938, št. 31, str. 1, 2; "Proslava 20 letnice Jugoslavije v Mariboru", *Večernik*, 3. 8. 1938, št. 174, str. 6; "Iz naših krajev: navodila za naše zunanje sodeluge, ki se bodo udeležili proslave 20-letnice države v Mariboru", *Delavska politika*, 6. 8. 1938, št. 75, str. 3; "V Maribor pojdemo!", *Delavska politika*, 9. 8. 1938, št. 76, str. 2; "Posebni vlaki v Maribor", "Proslava 20 letnice Jugoslavije v Mariboru", *Večernik*, 9. 8. 1938, št. 179, str. 6; "V Maribor na tabor!", *Slovenski gospodar*, 10. 8. 1938, št. 32, str. 1; "Iz naših krajev: odbor za proslavo 20-letnice Jugoslavije v Mariboru objavlja", *Delavska politika*, 11. 8. 1938, št. 77, str. 3. O proslavljanju dvajsetletnice Jugoslavije glej tudi "Začetek proslav 20letnice Jugoslavije v državi: narodni tabor pri Sv. Trojici v Slov. gor.", *Slovenski gospodar*, 13. 7. 1938, št. 28, str. 1–3.

pomen. Pokazala naj bi privrženost Slovencev jugoslovanski državi, kralju in dinastiji, z izbiro Maribora – obmejne prestolnice – pa nedotakljivost jugoslovanskih mej.⁴⁸² Proslava naj bi sporočila, da je Maribor bil, je in ostane slovenski in jugoslovanski.⁴⁸³ *Delavska politika*, ki je sicer menila, da je Jugoslavija povečana Srbija, je pristavila, da se delavstvo proslave ne bo udeležilo "z namenom kritike, ne z namenom kakršnekoli demonstracije, ampak z edinim namenom in željo, da postane Jugoslavija pravi dom jugoslovanskega prebivalstva ter, da se spoštujejo v njej v polni meri vsi oni momenti, ki ji[h] delavstvo vedno naglaša in zahteva".⁴⁸⁴ Na proslavo so vabili plakati z velikim mejnikom v državnih barvah – modri, beli in rdeči.⁴⁸⁵ Mestna občina Maribor je izdala še knjižico *Proslava 20letnice Jugoslavije v Mariboru* s podobo velikega državnega mejnika v državnih barvah na naslovnici.⁴⁸⁶ Knjižica je obsegala uvodno besedo mestnega predsednika Juvana, prikaz dogajanja na Štajerskem in v Prekmurju v letih 1918–1919, spored narodnega tabora, najpomembnejše podatke o razstavi *Maribor 1918–1938*, navodila za udeležence tabora, vozne rede vlakov, besedila pesmi *Hej Slovani* in pesmi za sv. mašo ter oglasni del vrste podjetij iz Maribora in širše okolice.⁴⁸⁷ "Tu ne gledamo le drug drugega, varni v sredi svoje domovine," je v dneh pred proslavo opozoril *Mariborski večernik* "Jutra". "Tu nas vse gleda sosed. Smo li dorasli, da znamo pozabiti sebe in na vse razlike med nami, kadar nas kliče meja? Smo dorasli! Vsa Slovenija se je razgibala in se pripravlja na pohod k mejniku v Maribor. /.../ Tu na meji bomo vsi razumevali, kaj nam je domovina in lastna država in narodna dinastija."⁴⁸⁸ *Večernik* je Mariborčane pozval, naj okrasijo svoje mesto, da bo Maribor zares prazničen.⁴⁸⁹ K proslavi v strogo nacionalnem in državnem duhu je vabila tudi sokolska župa Maribor.⁴⁹⁰ Pokrovitelj proslave je bil kralj Peter II., častni predsednik častnega

⁴⁸² "V Maribor na tabor!", *Slovenski gospodar*, 10. 8. 1938, št. 32, str. 1. Prim. tudi "V Maribor pojdemo!", *Delavska politika*, 9. 8. 1938, št. 76, str. 2.

⁴⁸³ "Mariborske in okoliške novice: proslava 20-letnice Jugoslavije v Mariboru", *Mariborski večernik* "Jutra", 30. 7. 1938, št. 171, str. 2; "Zanimivosti: ob 20 letnici Jugoslavije v Mariboru", *Večernik*, 1. 8. 1938, št. 172, str. 6.

⁴⁸⁴ "Dvajsetletnica", *Delavska politika*, 30. 7. 1938, št. 72, str. 1.

⁴⁸⁵ "Mariborske in okoliške novice: proslava 20-letnice Jugoslavije v Mariboru", *Mariborski večernik* "Jutra", 28. 7. 1938, št. 169, str. 3.

⁴⁸⁶ *Proslava 20letnice Jugoslavije v Mariboru: jubilejna razstava od 6. do 15. VIII. 1938: narodni tabor 14. VIII (Maribor, 1938)* (dalje: *Proslava 20letnice Jugoslavije*). Z jubilejno razstavo, omenjeno v podnaslovu publikacije, so nameravali prikazati narodni razvoj Maribora v zadnjih 20 letih (Fras, *Mariborski župan Juvan*, str. 328).

⁴⁸⁷ *Proslava 20letnice Jugoslavije*, str. 5–50.

⁴⁸⁸ "Mariborske in okoliške novice: proslava 20-letnice Jugoslavije v Mariboru", *Mariborski večernik* "Jutra", 28. 7. 1938, št. 169, str. 3.

⁴⁸⁹ "Proslava 20 letnice Jugoslavije v Mariboru", *Večernik*, 2. 8. 1938, št. 173, str. 6.

⁴⁹⁰ "Mariborske in okoliške novice: sokolska župa Maribor", *Mariborski večernik* "Jutra", 23. 7. 1938, št. 165, str. 4.

Naslovnica knjižice *Proslava 20letnice Jugoslavije v Mariboru* (*Proslava 20letnice Jugoslavije v Mariboru: jubilejna razstava od 6. do 15. VIII. 1938: narodni tabor 14. VIII* (Maribor, 1938))

odbora pa Anton Korošec. V odboru so bili poleg ministra za trgovino in industrijo dr. Milana Vrbaniča in visokih vojaških osebnosti najvidnejši predstavniki slovenskega političnega, družbenega, gospodarskega, kulturnega, cerkvenega in društvenega življenja.⁴⁹¹

Na načrtovano proslavo pa so gledali različno. Krščanski socialisti so nameravali v sodelovanju s komunisti (v Mariboru in okolici jih je bilo v tridesetih

⁴⁹¹ *Proslava 20letnice Jugoslavije*, str. 3–4.

letih organiziranih manj kot 100) in slovenskimi privrženci Vladka Mačka manifestacijo izkoristiti za prikaz svoje moči. Proslavi ni bilo naklonjeno tudi levo krilo ljubljanske sokolske župe, ki se ni strinjalo z njenim programom. Ocenjevali so, da hoče režim izrabiti proslavo, da zajame vso slovensko javnost. Za sodelovanje na proslavi so postavili pogoj, da na njej ne sme govoriti noben vplivni politik, tudi Korošec ne, temveč predstavnik Sokola in da opusti mimohod pred politiki ter javno mašo. Svoje stališče so posredovali vsem slovenskim sokolskim župam, sokolski zvezi v Beograd in prirediteljem. Rasel je odpor proti proslavi. V teh razmerah se je banska uprava zbalala, da se bo prireditev sprevrgla v veliko levičarsko opozicijsko manifestacijo in je proslavo nekaj dni pred izvedbo odpovedala.⁴⁹² Ideologija in politika sta bili močnejši od narodnoobrambne države, ki bi jo Slovenci pokazali na tedaj že obstoječi meji z nacistično Nemčijo.

Konec leta 1938 so bile zadnje skupščinske volitve v Kraljevini Jugoslaviji. Enajstega decembra 1938 so na volitvah nastopile Stojadinovičeva vladna lista (JRS), opozicijska lista Vladimirja Mačka, ki so jo sestavljali Slovenska združena opozicija (Kmečko-delavsko gibanje, slovenski mačkovci, "stara SLS", krščanski socialisti in komunisti), JNS in socialisti ter Ljotičeva lista.⁴⁹³ Pred volitvami je imel Korošec 4. decembra v Mariboru velik predvolilni shod, ki se ga je udeležilo okoli 12.000 ljudi.⁴⁹⁴ Glavna misel njegovega nastopa je bila, da pomeni zmaga JRS na volitvah nadaljevanje dosedanjega plodonosnega dela za državo.⁴⁹⁵ Volitve je v državi in v Dravski banovini z absolutno večino dobila JRS. V Dravski banovini je osvojila vseh 29 mandatov.⁴⁹⁶ Prejela je 78,60 odstotkov glasov. Z 20,88 odstotkov glasov in 0,52 odstotka glasov sta ji sledili Mačkova lista in Ljotić.⁴⁹⁷ *Slovenski gospodar* je mariborske volivce na volitve pospremil z opominom, da *"nam tudi naša vest in odgovornost pred Bogom velevala, da smemo voliti samo take kandidate, ki bodo tudi zastopali naše verske pravice, ne pa takih kandidatov, ki so na Mačkovi listi, kateri bočejo naše cerkve podreti,*

⁴⁹² Fras, *Mariborski župan Juhan*, str. 328; Josip Rus Andrej, *Pričevanja in spomini: o sokolstvu, Osvobodilni fronti in novi Jugoslaviji*, ur. Jurij Perovšek (Ljubljana, 1989), str. 78–79; Mateja Ratej, *Foltref: instinkt preživetja v Mariboru v štiridesetih letih 20. stoletja* (Ljubljana, 2025), str. 225 (dalje: Ratej, *Foltref*). O odpovedi proslave glej Pripravljalni odbor, "Narodni tabor (...)", *Slovenec*, 11. 8. 1938, št. 183a, str. 1; "Mariborski tabor odpovedan", *Jutro*, 11. 8. 1938, št. 185, str. 1; "Mariborski tabor odpovedan", *Slovenski narod*, 11. 8. 1938, št. 179a, str. 1; "Mariborski tabor odpovedan", *Delavska politika*, 13. 8. 1938, št. 78, str. 1.

⁴⁹³ B.(ojan) B.(alkovec), "Zadnje volitve pod kraljem", v: *Slovenska kronika XX. stoletja [Knj. 1]: 1900–1941*, ur. Marjan Drnovšek, Franc Rozman in Peter Vodopivec, str. 428 (dalje: Balkovec, "Zadnje volitve pod kraljem").

⁴⁹⁴ Fras, *Mariborski župan Juhan*, str. 203.

⁴⁹⁵ "Naš voditelj med štajerskimi Slovenci", *Slovenski gospodar*, 7. 12. 1938, št. 49, str. 8.

⁴⁹⁶ "Stojadinovičeva državna lista dobi nad 300 poslancev, dr. Mačkova okrog 70, Ljotičeva nobenega. – V Sloveniji je osvojila JRZ vseh 29 poslanskih mandatov", *Slovenski gospodar*, 14. 12. 1938, št. 50, str. 1.

⁴⁹⁷ Balkovec, "Zadnje volitve pod kraljem", str. 428.

vero iz šol izgnati!" – "Kdor bo volil drugače, kakor Stojadinović-Koroščevo listo, je izdajalec slovenskega naroda."⁴⁹⁸ JRS je v Mariboru od 7127 volilnih udeležencev dobila 6312 ali 88,56 odstotkov glasov, Mačkova lista je dobila 747 ali 10,48 odstotkov glasov, Ljotić pa 69 ali 0,97 odstotka glasov.⁴⁹⁹ Prevlado JRS v Mariboru so potrdili tudi na volitvah v Narodno skupščino. Pri tem so opazno presegli odstotek glasov, ki jih je JRS sicer dobila na Slovenskem. *Slovenski gospodar* je ob tem zapisal:

Talata! Talata! – Morje! Morje! – tako je leta 400. pred Kr. radostno vzklikalo tistih 10.000 Grkov, ko so po dolgotrajnih naporih, trudi in mukah na potu iz oddaljene Perzije pod Ksenofontovim vodstvom prvič zopet zagledali morje. Zmaga! Zmaga! – tako so vzklikale ljudske množice v Jugoslaviji in osobito v Sloveniji, polne veselja in zanosa nad veličastno zmago pri volitvah v parlament v nedeljo, 11. decembra.⁵⁰⁰

K zmagoslavni izjavi je še dodal: "Združenim nasprotnikom slovenskega naroda (liberalcem, lažisvobodomiselnim kmetijcem, Mačkovim podrepnikom, ljudskofrontaškim 'krščanskim socialistom', marksistom in komunistom) ni hotelo naše ljudstvo dati niti enega poslanca. Živel slovensko ljudstvo!"⁵⁰¹

V drugi polovici tridesetih let so na liberalni strani še enkrat spregovorili o vprašanju političnega katolicizma in veri. Leta 1939 se je oglasil Igor Rosina, eden od idejnih voditeljev kmečkega mladinskega gibanja Zveza kmečkih fantov in deklet; konec tridesetih let se je pridružil liberalni struji, ki jo je v Mariboru predstavljal *Večernik*.⁵⁰² Politične in verske razmere na Slovenskem je označil za nezdrave, poglavitni vzrok zanje pa je videl v "političnem katolicizmu, v klerikalizmu kot materialni organizaciji cerkve, ki je tako marsikateremu izmed nas že od mladosti sem zagrenil, če ne celo zaprl pot do verskega življenja".

⁴⁹⁸ "V nedeljo gremo vsi volit listo dr. Stojadinovića!", *Slovenski gospodar*, 7. 12. 1938, št. 49, str. 1.

⁴⁹⁹ "Izid volitev po okrajih v marib. vol. okrožju: okraj Maribor levi breg", *Slovenski gospodar*, 14. 12. 1938, št. 50, str. 2 (podatki posebej za Maribor – op. J. P.). Prim. tudi "Zmaga liste dr. Stojadinovića", *Večer*, 13. 12. 1938, št. 280, str. 1; "Po volitvah v Narodno skupščino: volilni izidi", *Delaška politika*, 13. 12. 1938, št. 129, str. 1. – *Večer* in *Delaška politika* sta pri posameznih listah navedla drugačna števila prejetih glasov kot *Slovenski gospodar*, ki pa niso v ničemer spreminjala razvrstitve politične moči, kot so jo pokazale volitve. Do odstopanj je verjetno prišlo, ker pri obeh listih še niso razpolagali s končnimi izidi volitev.

⁵⁰⁰ "Najveličastnejša zmaga!", *Slovenski gospodar*, 14. 12. 1938, št. 50, str. 1. – Vzklik veselja "Talata! Talata!" je v svojem znanem delu *Anabaza* zapisal starogrški vojaški najemnik in pisec zgodovinskih, filozofskih in političnih del Ksenofont (pribl. 430–354 pr. n. št.). Navezuje se je na trenutek, ko so grški najemniški vojaki ob umiku preko Male Azije, domnevno leta 400 pr. n. št., zagledali morje po neuspešnem poskusu perzijskega princa Kira Mlajšega leto pred tem, da bi zasedel perzijski prestol.

⁵⁰¹ Prav tam.

⁵⁰² Jure Gašparič, "Igor Rosina v tridesetih letih", v: *Odvetnik in oblast: dr. Igor Rosina (1900–1969)*, ur. Jure Gašparič in Katja Škrubej (Ljubljana, 2017), str. 69–70 (dalje: Gašparič, "Igor Rosina v tridesetih letih").

Slovenskemu katolicizmu je očital totalitaristične težnje. To je pokazala nekdanja SLS, ki je zaslužnija Cerkev in si podredila vso duhovščino, da ji je služila kot glavni politični propagator in postala njeno organizacijsko ogrodje. Prišli smo tako daleč, da je duhovščina za krščanskega moža razglašala vsakogar, ki je bil član stranke, četudi je bil malopridnež, za brezverca pa vsakega pristaša nasprotne stranke, četudi je bil pošten ali celo veren. Strankarska legitimacija je nadomeščala krstni list in zahtevo po krščanskem življenju.⁵⁰³

Rosina se je poglobil v obravnavano vprašanje. Opozoril je, da verovanje še ni pripadnost, pa četudi katoliški stranki. Verovanje ni tudi zgolj nauk, ki je le njegova teorija. Ono je predvsem moralnost, praktično življenje po nauku ljubezni, humanosti, strpnosti, vse tisto, kar zagotavlja versko polnost in dviguje vernikovo življenje. Zato ni moralno, če so verovanje poudarjali kot politično pripadnost stranki, ki je bila prepričana, da ima katolištvo v zakupu, poglobljena stran religioznosti pa je ostala v senci. Moralno je življenje po desetih božjih zapovedih, pa čeprav ga živi svobodomislec, naprednjak ali kdorkoli. Zato ni čudno, da je na Slovenskem toliko slabih dejanj – preteпов, ubojev, tatvin, alkoholizma in krivega pričanja, čeprav nam vedno znova zatrjujejo, kako je bil slovenski narod in je še vedno edinstveno prešinjen z resničnim katolištvom, tako zelo, da niti svojega volilnega glasu ne zaupa drugemu, kot samo tistemu, ki ga priporoči domači gospod župnik. A tudi če bi totalitaristični katolicizem osvojil Slovenijo, nas poslal v koncentracijska taborišča in nam zamašil usta, mu ne bi uspelo. "Začelo bi kričati kamenje. Kajti na tej poti in v tej smeri ne leži bodočnost slovenskega naroda."⁵⁰⁴

Rosina je zaključil, da slovenski katolicizem potrebuje novih metod in novih smernic. Duhovščina mora priznati notranjo svobodo moralnega človeka, svobodo iskanja in mišljenja, ki je glavna prvina človeških pravic. To je temeljna svetopisemska misel, ki je iz sužnja naredila človeka in omogočila, da je krščanstvo preobrazilo svet, misel, da je "človek gospodar tudi sobote". Zato naj ne bo vodilo izrek "Kdor ni z mano, je proti meni", ampak naj bo drugače: Kdor ni proti meni, je z menoj. Tu je možnost sprave in pomirjenja.⁵⁰⁵

Na katoliški strani je Rosini odgovoril *Slovenec* in mu očital tradicionalni "protiklerikalizem", to je psihozo slovenskega liberalnega človeka in spotikanje

⁵⁰³ Igor Rosina, "Smernice pok. Pija XI. in Slovenci", *Večernik*, 1. 3. 1939, št. 49, str. 3.

⁵⁰⁴ Prav tam.

⁵⁰⁵ Prav tam. – Omenjena misel, da je človek gospodar tudi sobote, se nanaša na Jezusov odgovor farizejem: "Zato je Sin človekov gospodar tudi sobote." (Mr 2,28 – *Sveto pismo Stare in Nove zaveze*). Jezus s tem pove, da zapovedani sobotni počitek ni nedotakljivo načelo. S prilikom "Kdor ni z menoj, je proti meni; in kdor z menoj ne zbira, raztresa." (Mt 12,30 – *Sveto pismo Stare in Nove zaveze*) je Rosina mislil na Jezusov opomin, da nas greh, zlo, raztresa, razdeljuje, nam jemlje življenje in nasprotuje delovanju Božjega kraljestva. V poenostavljenem smislu gre za reklo *Kdor ni z nami, je proti nam*.

ob fantom "klerikalizma", ki ga riše starikavi liberalizem.⁵⁰⁶ K temu naj pristavimo, da je Rosina že pred tem v *Večerniku* opozarjal na ideološko nestrpnost katoliške strani in njeno izključevalno stališče nasproti liberalni. Ker vzbuja odpor, je take razmere treba preseči, saj niso v interesu slovenskega naroda, vere in Cerkve. Opozarjal je tudi, da se je Jezus neposredno obračal na posameznega človeka, na njegovo individualno dušo in postavil njegovo osebnostno vest neposredno nasproti Bogu.⁵⁰⁷ Na to se je ostro odzval *Slovenski gospodar*, ki je opominjal, da pravega krščanstva brez Cerkve in duhovnikov ni, naj je to nekaterim prav ali ne.⁵⁰⁸

Katoliška stran je svojo idejnopolično držo podkrepila slabega pol leta kasneje, ko so od 29. junija do 2. julija 1939 pripravili velik Mladinski tabor. Bil je največja mariborska prireditev mladine v povojni dobi.⁵⁰⁹ Udeležilo se ga je nad 10.000 članov Zveze fantovskih odsekov in Zveze dekliških krožkov.⁵¹⁰ Na taboru so pripravili športne in telovadne tekme ter stanovska zborovanja. Na glavni taborni dan, 2. julija, so izvedli pohod po ulicah in velik telovadni nastop na novem mariborskem stadionu. Na idejnih in političnih stanovskih zborovanjih za dijake, učitelje, vzgojitelje, izobražence, kmete, dekleta, obrtnike in delavce so predavali vidni mariborski in slovenski katoliški javni in politični delavci: poslanec JRS in predsednik Kmečke zveze za Štajersko Jožef Špindler, profesor na mariborskem bogoslovju in predsednik mariborske Prosvetne zveze Josip Hohnjec, ravnatelj mešane realne gimnazije v Mariboru Franc Sušnik, predstavnik mariborske Prosvetne zveze in mladinski organizator Mirko Geratič, poslanec JRS in tajnik Kmečke zbornice dr. Jože Lavrič, izseljenski organizator pater Kazimir Zakrajšek, Milka Kosičeva, Marica Dobovičnikova, duhovni vodja dekliških krožkov Drago Oberžan, veleposestnik in trgovec Ivan Ogrin, poslanec JRS Franjo Žebot, ravnatelj meščanske šole Franc Fink, p. Jakov Laura iz mariborske jezuitske rezidence, profesor na Teološki fakulteti v Ljubljani dr. Andrej Gosar, kaplan v župniji sv. Petra pri Mariboru, duhovni svetnik Drago Oberžan, profesor na mariborski klasični gimnaziji dr. Ivan Dornik, strokovni tajnik Zveze združenih delavcev (ZZD) Peter Rozman in poslanec ZZD v Delavski zbornici Rudolf Smersu. Na predvečer glavnega dne tabora je Zveza fantovskih odsekov pripravila baklado, nočni zahvalni spreved na Slomškov grob. Spremljalo jo je nad 10.000 gledalcev. V Slomškovi kapelici so nad grobom obesili prepis spomenic, priprošnje na Slomška, ki so ju leta 1932 prebrali na Slomškovem grobu.

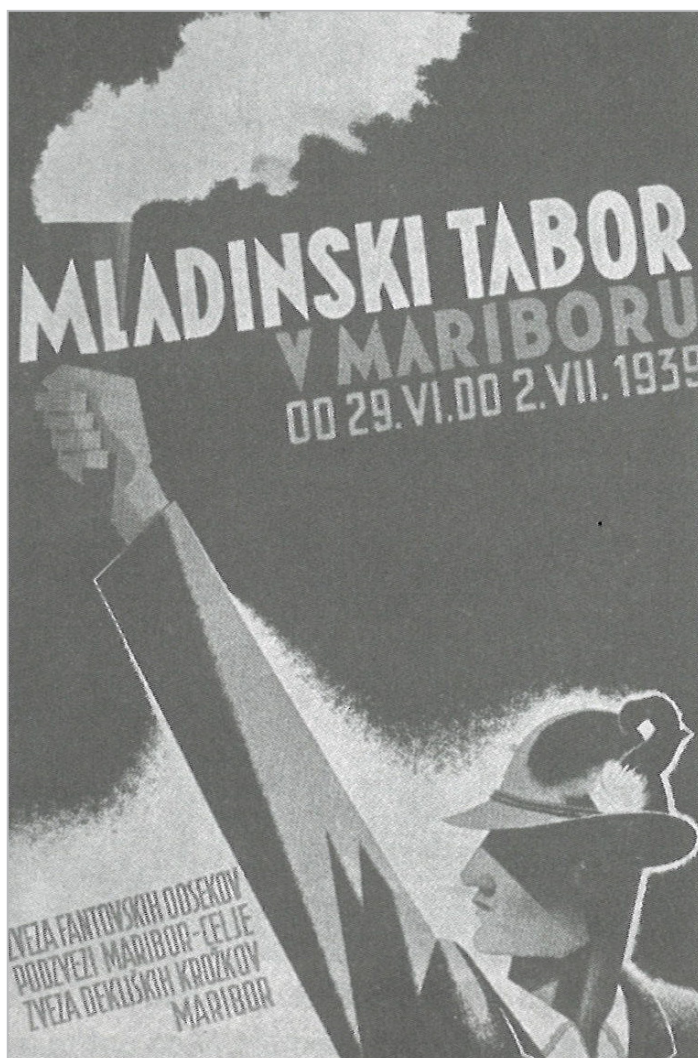
⁵⁰⁶ Gašparič, "Igor Rosina v tridesetih letih", str. 72.

⁵⁰⁷ Igor Rosina, "Eppur, si muove", *Večernik*, 28. in 29. 1. 1939, št. 23, str. 3.

⁵⁰⁸ "Kako pišejo ...", *Slovenski gospodar*, 8. 2. 1939, št. 6, str. 3–4.

⁵⁰⁹ "Cvet slovenske mladine v Mariboru: pod pokroviteljstvom Nj. Vel. kralja Petra II.", *Slovenski gospodar*, 5. 7. 1939, št. 27, str. 3.

⁵¹⁰ "Veličastni mariborski dnevi so minili: zmagovita pot slovenske mladine: Maribor je pokazal navdušenje, požrtvovalnost in disciplino naše mladine". *Slovenec*, 4. 7. 1939, št. 149a, str. 1.

Plakat Mladinskega tabora od 29. junija do 2. julija 1939 v Mariboru (PAM, Fototeka)

Prepis spomenic je škofu Tomažiču svečano izročil Mirko Geratič, ki ga je sprejel, in dovolil obesiti v kapelici. Na prepis so pritrdili še zlat lovorjev venec.⁵¹¹

Obenem z nočnim pohodom je v mariborskem gledališču potekala telovadna akademija, ki so se je udeležili poveljnik mesta general Čeda Stanojlovič, minister za pošto in telegraf Jovan Altiparmarkovič, minister za gozdove in

⁵¹¹ "Cvet slovenske mladine v Mariboru: pod pokroviteljstvom Nj. Vel. kralja Petra II.", *Slovenski gospodar*, 5. 7. 1939, št. 27, str. 1–2.

rudnike Ljubomir Pantič, minister brez portfelja Franc Snoj, ban Marko Natlačen, mariborski in ljubljanski mestni predsednik Juvan in Adlešič, sreska načelnika Janko Šiška in Leopold Eiletz, rektor Univerze v Ljubljani Matija Slavič, Josip Hohnjec, stolni kanoniki s proštom dr. Maksimiljanom Vraberjem in več senatorjev ter poslancev. Na akademiji je o mladini in njenem odnosu do vere, domovine, države in naroda govoril dr. Ciril Žebot.⁵¹²

Na glavni dan tabora, 2. julija 1939, so dopoldan pripravili mladinski sprevod od Glavnega kolodvora do stadiona Železničar. V sprevodu, ki ga je vodilo 51 konjenikov, je bilo okoli 10.000 uniformiranih fantov in deklet ter mladenk in mladcev v civilni in narodni noši. V dvoredu ob cestah se je zbralo približno 30.000 ljudi. Sprevod je zaključila godba. Na poti na stadion se je sprevod pomikal mino slavnostne tribune na Trgu svobode, kjer so se zbrali general Stanojlovič, Stanislav Žitko, predsednik pripravljalnega odbora Mladinskega tabora in svetovalec škofijskega katehetskega urada za srednje šole Jakob Richter, minister za zgradbe Miha Krek, pravosodni minister dr. Viktor Ružič, minister za telesno vzgojo Đuro Čejović, ki ga je spremljal vodja njegovega kabineta in referent pri Ministrstvu za telesno vzgojo, nekdanji vrhunski slovenski telovadec in športni pedagog Drago Ulaga, ter ministri Snoj, Altiparmarkovič in Pantič. Na tribuni so bili še ban Natlačen, podpredsednik Senata Kraljevine Jugoslavije dr. Mile Miškulin, slovenski senatorji dr. Fran Kulovec, Franc Smodej in Fran Schaubach, senatorja Đuro Vukotić in Kamenko Božič, škof Tomažič, vsi slovenski poslanci JRS, tajnik Narodne skupščine in poslanec JRS Milan Badžak in njen poslanec Todor Živković. Poleg njih so bili na tribuni predsednik apelacijskega sodišča Vladimir Golia, Matija Slavič, predsednik ljubljanske prosvetne zveze Franc Ksaver Lukman, Josip Hohnjec, mariborski in ljubljanski mestni predsednik ter mestna predsednika Celja in Ptuja dr. Alojzij Voršič in dr. Alojzij Remec, predsednik Slovenske županske zveze Ferdinand Novak, predsednik Kmečke zveze Janez Brodar, predsednik Kmetijske zbornice Martin Steblovnik, Josip Leskovar, poštni ravnatelj dr. Josip Štukelj, namestnik železniškega ravnatelja v Ljubljani inž. Franc Hojs, predsednik mariborskega okrožnega sodišča dr. Adolf Hudnik, višji državni pravdnik Matko Zorjan, sreska načelnika Šiška in Eiletz, predstojnik mestne policije Stanko Kos, vodja obmejne policije Stevo Krajnovič, upravnik mariborske carinarnice Mičič, poveljnik 45. pešpolka polkovnik Mihajlo Božovič, poveljnik 32. arterijskega polka polkovnik Peter Kiler in poveljnik šole za rezervne pehotne častnike podpolkovnik Stjepan Gašić. Sestava gostov na častni tribuni je pokazala kolikšen pomen so pripisovali Mladinskemu taboru.⁵¹³

⁵¹² Prav tam, str. 2.

⁵¹³ Prav tam, str. 2–3; Fras, *Mariborski župan Juvan*, str. 309–310.

Tabor je zaključil večurni popoldanski telovadni nastop na stadionu Železničar. Telovadni prireditvi je prisostvoval tudi škof Rožman, ki je bil dopoldne zadržan. Zmagovalcem so podelili darila, ki so jih poklonili Anton Korošec, ministra Krek in Snoj ter predsedniki slovenskih avtonomnih mest. Med telovadnim nastopom je nad stadionom krožilo letalo mariborskega letalskega kluba. Sporočilo tabora je bilo, da so člani in članice fantovskih odsekov in deklških krožkov cvet prave, disciplinirane slovenske mladine.⁵¹⁴

Poleti 1939 je s katoliške strani prišlo še eno sporočilo. Bilo je izrazito ideološkega značaja, zadevalo pa je liberalizem oziroma 150. letnico francoske revolucije. Po *Slovenskem gospodarju* je ta pomenila prodor liberalizma na politično polje, čeprav je sicer liberalizem starejši kot 150 let. Njegov pojav je na začetku človeštva uprizorila že kača oziroma tisti hudobni duh, ki je iz nje govoril prvima človekoma, da bi ju odvrnil od pokorščine Bogu in njegovi volji. "Liberalizem je pretiravanje človeške svobode zlasti v odnosu človeka do Boga in religije", je opozarjal *Gospodar*. Geslo s katerim so preosnovali francosko družbo in državo *Svoboda, enakost, bratstvo* je izraz popolne neodvisnosti od Boga in krščanstva in v celotnem nasprotju z njim. Francosko revolucijo so izvršili z največjim nasiljem. Nadaljeval ga je Napoleon s svojim samodržnim in nasilnim vladanjem ter krvavimi vojnami po Evropi. Liberalizem se je v prejšnjem stoletju začel širiti v Evropi in z geslom *Svoboda, enakost bratstvo* nastopal ne toliko proti moči absolutistične države, ampak proti božji avtoriteti in oblasti Cerkve. Lažniv v svojem bistvu ni mogel nobenemu narodu prinesiti sreče, marveč nesrečo in škodo. Zato je pokončan po svojih lastnih potomcih. Namesto svobode, enakosti in bratstva je človeštvo na političnem področju zapeljal pod absolutistično diktaturo totalitarnih držav, na socialnem in gospodarskem polju pa pod suženjski jarem marksizma in komunizma. "In ta sodba je edino stvarna in prava, ne pa tista, ki jo laži-svobodomiselní krogi te dni širijo s frazastimi slavospevi o priliki 150letnice njegovega političnega prodora po francoski revoluciji."⁵¹⁵

Leta 1939 je katoliška mladina ponovno obiskala Maribor. To pot so se zbrali člani Slovenske dijaške zveze (SDZ), ki so 14. oktobra 1939 zvečer ob bakljah na Slomškovem grobu posvetili svoje vrste Kristusu in zaobljubili svoje delo SDZ, Slomšku, Sloveniji in Jugoslaviji. Ob grobu se je zbralo 700 dijakov, z njimi pa še škof Tomažič, stolni dekan Franc Cukala, zastopnik mestnega predsedni-

⁵¹⁴ "Cvet slovenske mladine v Mariboru: pod pokroviteljstvom Nj. Vel. kralja Petra II.", *Slovenski gospodar*, 5. 7. 1939, št. 27, str. 2–3. O Mladinskem taboru sta kratko poročala tudi *Večernik* in *Delauska politika* ("Maribor: Mladinski tabor v Mariboru", *Večernik*, 3. 7. 1939, št. 148, str. 4; "Maribor: prireditve mladinskega tabora", *Delauska politika*, 4. 7. 1939, št. 75, str. 3). O Mladinskem taboru glej tudi Fras, *Mariborski župan Juwan*, str. 306–312.

⁵¹⁵ "150letnica liberalizma", *Slovenski gospodar*, 12. 7. 1939, št. 28, str. 1–2. O tedanjih pogledih liberalne strani na francosko revolucijo glej Anka Vidovič-Miklavčič, "Pogledi na francosko revolucijo v tisku liberalne provenience 1929–1940", *Zgodovinski časopis* 44, št. 2 (1990), str. 221–233.

ka Andrej Veble, duhovni vodja SDZ, profesor na Teološki fakulteti v Ljubljani dr. Lambert Ehrlich, mestni podpredsednik Franjo Žebot, okrajni načelnik Eile-tz in ravnatelj mariborskega bogoslovja kanonik dr. Alojzij Ostrc. Škof Tomažič je molil prošnjo za Slomškovo beatifikacijo in opravil molitev za narod. Nato je zastopnik Slomškove družine Franc Hrastelj v kratkem nagovoru pozdravil zbrano dijaštvo, škof Tomažič pa je povzel glavne poudarke slovesne izjave, ki jo je dijaštvo podalo na grobu. Izjavo je prebral podpredsednik SDZ Ciril Žebot. Z njo se je dijaštvo zavezalo vodilu *Povsod Boga!*, osnovnim vrednotam in svetinjam *Bog, narod, država!*, to je zaporedju, ki ga ne dovoli spremeniti, *sinovstvu Cerkvi in poslušnosti njenemu vodstvu, vdanosti kralju, zvestobi narodnemu voditelju ter enotnosti, urejenosti in discipliniranosti* svojih akcij. To so bila izpovedana bojna znamenja, ki jih je nato sprejela skupščina SDZ 15. oktobra 1939 v Mariboru. Sklenili so, da izjava, podana na Slomškovem grobu, postane "listina nespremenljivih temeljev SDZ in vsega njenega članstva kot tudi bodočega slovenskega izobraženstva, ki bo izšlo iz vrst gibanja obnovljene SDZ".⁵¹⁶

V drugi polovici tridesetih let je bilo v Mariboru še več drugih vidnih dogodkov. Drugega januarja 1936 je *Slovenski gospodar* stopil v sedemdeseto leto svojega izhajanja, kar so obeležili s številom 70 na svojem čelu.⁵¹⁷ *Gospodar* je tako izhajal vse leto 1936. V letu 1936 so obeležili tudi šestdesetletnico Vekoslava Kukovca, 10. junija,⁵¹⁸ in škofa Tomažiča, 1. avgusta.⁵¹⁹ Pripravili so Teden bolgarske kulture,⁵²⁰ 8. septembra pa je bila v Mariboru 47. letna skupščina Ciril-Metodove družbe, ki je pozvala "vse Slovence, da naša politična diferenciranost ne sme iti nikoli tako daleč, da bi se slovenska stranka v dosego strankarskih ciljev vezala z narodnim nasprotnikom".⁵²¹ Devetindvajsetega in 30. maja 1937 so slovesno proslavili 20. letnico Majniške deklaracije, 19. septembra sta Jugoslovansko-Češkoslovaška liga in Češki klub pripravila žalno slovesnost v spomin umrlemu češkoslovaškemu predsedniku dr. Tomášu Garrigui Masaryku, 21. septembra pa so se pokojnega predsednika spomnili tudi na seji mestnega sveta.⁵²² Štiriindvajsetega septembra 1937 je Fran Kovačič, "ki si je pridobil največ zaslug za dosedanje delo proglašenja Slomškega blaženim in da je Maribor pripadel Jugoslaviji", ob

⁵¹⁶ "Zaobljuba in program slovenskega katoliškega dijaštva", *Slovenec*, 18. 10. 1939, št. 239a, str. 5.

⁵¹⁷ *Slovenski gospodar*, 2. 1. 1936, št. 1, str. 1.

⁵¹⁸ "Naši jubilariti: dr. Vekoslav Kukovec – šestdesetletnik", *Mariborski večernik "Jutra"*, 10. 6. 1936, št. 131, str. 3.

⁵¹⁹ "Knezoškof dr. I. J. Tomažič 60letnik", *Slovenski gospodar*, 29. 7. 1936, št. 30, str. 1. Glej tudi "Mariborske in okoliške novice: škof dr. Tomažič 60letnik", *Mariborski večernik "Jutra"*, 31. 7. 1936, št. 173, str. 3. *Delauska politika* o Tomažičevem jubileju ni poročala.

⁵²⁰ Jurij Perovšek, "Slovenski pogled na Bolgare in Bolgarijo od konca 19. stoletja do druge svetovne vojne", *Studia Historica Slovenica* 24, št. 2 (2024), str. 393.

⁵²¹ "Mal' položi dar domu na oltar: Maribor v znamenju cirilmetodarskega poslanstva", *Mariborski večernik "Jutra"*, 9. 9. 1936, št. 205, str. 2.

⁵²² Fras, *Mariborski župan Juwan*, str. 319, 326.

Naslovnica Slovenskega gospodarja, ki je opozorila na sedemdeseto leto njegovega izhajanja (*Slovenski gospodar*, 2. 1. 1936, št. 1, str. 1)

75. letnici Slomškove smrti in štiridesetletnici svojega kulturnega delovanja prejel Slomškovo nagrado; mariborska občina jo je uvedla kot spomin na Slomškove dneve leta 1936.⁵²³ V tem letu so se poslovili od Ljudevita Pivka.⁵²⁴ Tretjega aprila

⁵²³ "Prelatu Dr. Fr. Kovačiču izročena Slomškova nagrada", *Slovenski gospodar*, 29. 9. 1937, št. 39, str. 5; "Mariborske novice: prelat dr. Fr. Kovačič prvi nosilec Slomškove nagrade", *Mariborski večernik "Jutra"*, 25. 9. 1937, št. 218, str. 3. *Delavska politika* o podelitvi Slomškove nagrade Franu Kovačiču ni poročala. – O Slomškovi nagradi in priznanju Franu Kovačiču glej tudi Fras, *Mariborski župan, Juvan*, str. 295–296; Friš in Gostčnik, "Juvan – drugič na čelu mestne občine", str. 184–185.

⁵²⁴ "Veličastno pretresljivo slovo sokolskega Maribora od carzanskega heroja", *Mariborski večernik "Jutra"*, 1. 4. 1937, št. 73, str. 1–2; "Poslednje vesti: dr. Ljudevit Pivko umrl", *Slovenski gospodar*, 31. 3. 1937, št. 13, str. 10; "Maribor: dr. Ljudevit Pivko", *Delavska politika*, 31. 3. 1937, št. 26, str. 3.

1938 so časnikarji, organizirani v ljubljanski sekciji jugoslovanskega novinarskega združenja, prvič izbrali Maribor za kraj svojega rednega občnega zbora.⁵²⁵ Leto kasneje so se v Mariboru poslovili od Frana Kovačiča, ki ga je lahko le slabo leto in pol bodrilo Slomškovo priznanje.⁵²⁶ Leta 1940 so ob 140. letnici Slomškovega rojstva počastili njegov spomin.⁵²⁷

Maribor je bil tudi v tem času mesto, v katerega so vstopile visoke oziroma vidne osebnosti. Petega avgusta 1936 je Maribor obiskal češkoslovaški poslanik Václav Girsá.⁵²⁸ V istem letu, nekaj dni zatem, ko so svečano proslavili kraljev rojstni dan 6. septembra (praznoval ga je na Bledu),⁵²⁹ se je v Mariboru kratko ustavil Peter II. Kralj in njegovo spremstvo so po ogledu obmejnih krajev v dveh avtomobilih 9. septembra 1936 dopoldne prispeli v mesto. Na mostu so kralja prepoznali in mu pričeli vzklikati. S spremstvom se je po Strossmayerjevi ulici odpravil na Slomškov grob, kjer mu je banovinski arhivar Franjo Baš predstavil Slomškove zasluge za Maribor in celotno Slovenijo. Kralj si je ogledal tudi grob prvega slovenskega poklicnega časnikarja Antona Tomšiča. V mestnem središču je kupil dva filma, nato pa so se odpeljali na Mariborski otok, kjer si je ogledal kopališke naprave. Potem se je s spremstvom odpeljal proti Dravogradu.⁵³⁰

Naslednje leto je 20. januarja Maribor obiskal socialni referent praškega mestnega sveta dr. Peter Zenkla, ki je kmalu zatem postal novi župan Prage.⁵³¹ V okviru svoje turnee po Sloveniji, ki so jo spremljale demonstracije privržencev JRS, je Maribor 8. junija 1937 obiskal predsednik JNS Petar Živković.⁵³² S strankinimi funkcionarji, podpredsednikom JNS Jovanom Banjaninom, predsednikom poslanskega kluba JNS inž. Dušanom Popovićem, senatorjema Milutinom Dragovićem in Grgo Andjelinovićem ter vodjo JNS v Sloveniji in senatorjem Albertom Kramerjem se je udeležil sreske konference JNS, ki jo je vodil sreski predsednik Franjo Lipold. Konferenco so spremljale demonstracije približno

⁵²⁵ Fras, *Mariborski župan Juwan*, str. 318.

⁵²⁶ "Borec za meje Slovenije umrl", *Slovenski gospodar*, 22. 3. 1939, št. 12, str. 1; *Mariborski večernik "Jutra"* in *Delavska politika* o Kovačičevi smrti nista poročala.

⁵²⁷ "140letnica Slomškovega rojstva", *Slovenski gospodar*, 27. 11. 1940, št. 48, str. 1–2; "Maribor je počastil spomin škofa in narodnega buditelja Slomška", *Večernik*, 26. 11. 1940, št. 269, str. 7. Pri *Delavski politiki* se na Slomška niso spomnili.

⁵²⁸ Fras, *Mariborski župan Juwan*, str. 318.

⁵²⁹ "Ljubezen in zvestoba kralju Petru II.", *Mariborski večernik "Jutra"*, 7. 9. 1936, št. 204, str. 1; "Veličastna proslava rojstn. dne Nj. Vel. kralja", *Slovenski gospodar*, 9. 9. 1936, št. 36, str. 10; "Doma in po svetu: kralj Peter II.", *Delavska politika*, 12. 9. 1936, št. 74, str. 2. – O praznovanju rojstnega dne kralja Petra II. v Mariboru glej tudi Fras, *Mariborski župan Juwan*, str. 321.

⁵³⁰ "Nj. Vel. kralj Peter II. prvič v Mariboru", "Mariborske in okoliške novice: kralj Peter II. v Mariboru", *Mariborski večernik "Jutra"*, 9. 9. 1936, št. 205, str. 1, 3; "Novice: osebne vesti: naš kralj med slovenskimi Štajerci", *Slovenski gospodar*, 16. 9. 1936, št. 38, str. 3. *Delavska politika* o kraljevem obisku Maribora ni poročala.

⁵³¹ Fras, *Mariborski župan Juwan*, str. 318–319.

⁵³² "Peter Živković na Štajerskem", *Jutro*, 9. 6. 1937, št. 131, str. 2.

50 katoliških študentov, ki so prispeli iz Ljubljane. Med demonstranti so opazili tudi mariborskega podpredsednika Žebota, konjiškega arhidjakona Franca Tovornika in nekdanjega ministra SLS Ivana Vesenjaka. Demonstranti so razbili več okenskih stekel na hotelu Orel, kjer je bila konferenca, po njej pa še stekla sokolskih pisarn v Narodnem domu. Voditelji JNS so se po konferenci ob bučnih demonstracijah odpeljali v Konjice, nato pa v Celje.⁵³³

Med drugimi osebnostmi, ki so jih prijazno sprejeli sta Maribor 8. aprila 1937 in 7. aprila 1938 obiskala prometni minister dr. Mehmed Spaho in minister za pošto in telegraf Vojo Cvrkič. Enajstega aprila 1938 se je na poti skozi Maribor v mestu ustavil poljski minister za komunikacije Juliusz Ulrych, 30. julija pa minister za socialno politiko Dragiša Cvetković. Maribor so večkrat obiskali tudi ministra Krek in Korošec in ban Natlačen.⁵³⁴

Bližanje druge svetovne vojne na Slovenskem

Koroščeva smrt

Napad sil osi na Kraljevino Jugoslavijo 6. aprila 1941⁵³⁵ je presegal dotedanje politično življenje. Nemški okupator je pahnil Maribor "do pekla in nazaj",⁵³⁶ ko se je začelo novo obdobje njegovega političnega razvoja. Na poti do vojnega pekla se je čas za trenutek ustavil in nato nezadržno nadaljeval svojo pot proti novi zgodovinski prelomnici. Zastal je 14. decembra 1940, ko je v Beogradu umrl Anton Korošec. K sebi "ga je poklical /.../ na večno trajajoči pogovor Bog", je kasneje v poetičnem duhu oznanil *Slovenski gospodar*.⁵³⁷ Koroščeva smrt je zaznamovala katoliško stran in označila slovensko in jugoslovansko politično življenje. *Slovenski gospodar* je ob njegovi smrti zapisal, da se je Slovenija ob izgubi največjega sina svoje sedanosti, našega narodnega voditelja, ovila v žalost. "Kako ne bi mati plakala nad izgubo takšnega sina! Saj je dr. Korošec Slovenijo ljubil nad vse. Ona je bila cilj njegovih želj, njegovih teženj, njegovih naporov. Za njo je govoril, za njo pisal, za njo delal, za njo se mučil, za njo trpel.

⁵³³ "Obmejni nacionalni in napredni Slovenci pozdravljajo P. Živkovića", *Mariborski večernik* "Jutra", 9. 6. 1937, št. 128, str. 1; Darko Friš, "Turneja Petra Živkovića in vodstva Jugoslovanske nacionalne stranke po slovenskih krajih letu 1937", *Prispevki za novejšo zgodovino* 45, št. 1 (2005), str. 65–66. O turneji Petra Živkovića po Sloveniji leta 1937 glej prav tam, str. 61–78; Friš, "Banovinska konferenca Jugoslovanske nacionalne stranke leta 1937 v Ljubljani", *Zgodovinski časopis* 59, št. 1–2 (2005), str. 129–146.

⁵³⁴ Fras, *Mariborski župan Juhan*, str. 319–320.

⁵³⁵ "Jugoslavija je napadena", *Večernik*, 6. 4. 1941, št. 78a, str. 1; "Nemčija začela vojno z Jugoslavijo!", *Slovenski gospodar*, 9. 4. 1941, št. 15, str. 2.

⁵³⁶ Marjan Žnidarič, *Do pekla in nazaj: nacistična okupacija in narodnoosvobodilni boj v Mariboru 1941–1945* (Maribor, 1997).

⁵³⁷ "Pogovarjal se je z Bogom ...", *Slovenski gospodar: priloga "Slov. gospodarja"*, 25. 12. 1940, št. 52, str. 8.

Slovenija je bila prva briga in edino veselje njegovega življenja." A Korošec ni bil samo slovenski, ampak tudi jugoslovanski politik, je nadaljeval *Gospodar*. Obstoje, razvoj in napredek jugoslovanske države mu je bil tem bolj pri srcu, ker je bil do dna duše prepričan, da sta usoda Slovencev in obstoj našega naroda najboljše in morda edinole zagotovljena v močni Jugoslaviji. Korošca ni bilo več, *Slovenski gospodar* pa je v tolažbo spomnil, da smo majhen narod, nam je pa "Bog dal velike može. Dal nam je škofa Slomškega, dal dr. Kreka, dal dr. Korošca." – "Njihov duh plava nad nami oživljajoče, bodreče in tolažeče. Njihova molitev spremlja življenjsko pot našega naroda in njegove države. In v tem smislu kliče-mo: Slava spominu dr. Korošca! Živela Slovenija! Živela Jugoslavija!"⁵³⁸

V številki, v kateri je objavil sporočilo o Koroščevi smrti, je *Slovenski gospodar* predstavil Koroščevo življenje in delo. "Bog mu bodi obilen plačnik v večnosti za vsa njegova dobra dela!", je končal svoj zapis. Pridal je še poročilo o zadnjem večeru Koroščevega življenja in prvih odzivih na njegovo smrt.⁵³⁹ V naslednji številki je obširno poročal o žalnih slovesnostih 14. in 15. decembra v Beogradu in pogrebnih svečanostih v Ljubljani 17. decembra 1940. Udeležili so se jih številni predstavniki slovenskega in jugoslovanskega političnega, gospodarskega, kulturnega, znanstvenega, cerkvenega in drugega javnega življenja, dijaštva ter vojske, orožništva in žandarmerije. Od Korošca se je poslovilo tudi uradno zastopstvo mesta Maribor. V Mariboru so se 17. decembra zjutraj učenci in dijaki udeležili maš zadušnic po mestnih cerkvah, v mariborskih šolah so bile žalne komemoracije, pouk je tisti dan odpadel. Dopoldne je sledila slovesna maša zadušnica v stolnici, ki so se je udeležili številni predstavniki mariborskega javnega življenja, ob njih pa še drugi meščani. Tudi vsi mestni uradi in uradi mestnih podjetij so imeli dan žalovanja. Ko se je v ljubljanskem Gaju zaslužnih mož (Navju) med molitvami za Koroščev dušni mir pri odprtem grobu od njega s častnimi salvami iz pušk in topov poslovila jugoslovanska vojska, so "vsi navzoči", je opisal *Slovenski gospodar*, "imeli pri tem občutek, kot da lega v grob vladar in res smo Slovenci položili k večnemu počitku svojega vladarja, kateremu so bile izkazane ob grobu prave vladarske časti od strani naše hrabre armade".⁵⁴⁰

Koroščeva smrt je zaznamovala tudi liberalno in socialistično stran. *Večernik* je opozoril na trenutke, ko so ga našli mrtvega in predstavil njegovo politično pot.⁵⁴¹ Njegov lastnik, Adolf Ribnikar, se je spominjal svojih srečanj s Koro-

⁵³⁸ "† Dr. Anton Korošec", *Slovenski gospodar*, 18. 12. 1940, št. 51, str. 1.

⁵³⁹ "Življenjsko delo dr. Antona Korošca: v borbi za narodne in politične pravice Slovencev", "Zadnja pot...", *Slovenski gospodar*, 18. 12. 1940, št. 51, str. 18–20.

⁵⁴⁰ "Slovo od dr. Antona Korošca", *Slovenski gospodar: priloga "Slov. gospodarja"*, 25. 12. 1940, št. 52, str. 1–8; Fras, *Mariborski župan Juvan*, str. 340. O Koroščevem pogrebu glej tudi Jure Gašparič, "Žalost za voditeljem – zvestoba preko groba: umrl je dr. Anton Korošec: k zgodovini političnega pogreba na Slovenskem", *Zgodovina za vse* 23, št. 1 (2016), str. 60–73.

⁵⁴¹ "Dr. Anton Korošec", *Večernik*, 14. in 15. 12. 1940, št. 285, str. 1.

Polstarna plačana v gotovini
Štev. 51 — Leto 74

Maribor dne 18. decembra 1940

Posamezna številka stane 1 din

SLOVENSKI GOSPODAR

LIST LJUDSTVU V POUK IN ZABAVO
Z MESEČNO PRILOGO „KMEČKO DELO“

Uredništvo in upravnništvo: Maribor, Koroška 5.
Telefon 21-15

Cene inzeratov: Črna stran
do 500 —, pol strani do 1000 —,
četrti strani do 500 —, 1/4 strani
do 200 —, 1/8 strani do 125 —
Mali oglaševalski mesečni doli 1 —

Izdaja v sredo
Črna: Letno 38 din, polletno 20 din,
četrtletno 11 din; tiskovinske
Polno-čkovni račun številka 10.603
Reklamacije niso poštnice prave.

Dr. Anton Korošec

V žalost se je zavila Slovenija. Izgubila je največjega svojega sina v sedanjosti. V soboto, 14. decembra, ob 7. uri zjutraj je prenehalo biti plemenito srce dr. Antona Korošca, našega narodnega voditelja. Kako se bi mati plakala nad izgubo takinega sina! Sedaj je dr. Korošec Slovenijo ljubil nad vse. Ona je bila cilj njegovih želja, njegovih teženj, njegovih naporov. Za njo je govoril, za njo pisal, za njo delal, za njo se mučil, za njo trpel. Slovenija je bila prva briga in edino veselje njegovega življenja.

S Slovenijo žaleje vse Jugoslavije. Dr. Korošec ni bil samo slovenski, marveč tudi jugoslovanski politik. Obstoje, razvoj in napredek naše narodne jugoslovanske države mu je bil tem bolj pri srcu, ker je bil do dna duše prepričan, da je soseda Slovencev tesno povezana s Hrvaši in Srbi ter da je obstoj našega naroda najboljše in morda edino zagotovilo v moči jugoslovanske države. Zato je bila njegove iskrene ljubezni in potrjvalne službi deležna tudi Jugoslavija.

Vse svoje velike državniške sposobnosti je voditelj Slovencev postavil v službo naši skupni državi, ki bo zlasti v zapletenih in nevarnih razmerah sedanjega časa težko strelala njegovo izgubo. Tega prepričanja je dal izrazu najpristojejši činilci v državi knez-namestnik Pavle, ki je po smrti Koroščevi ob 11. uri prispel v sobo, v kateri je voditelj Slovencev izdihnil svojo dušo, ter globoko premisljen stoji ob njegovem mrtvem telesu vzdihnil: »Njegova izguba je velika izguba. Z njim nisem izgubil samo velikega državnika, temveč tudi dobrega osebnega prijatelja!«

Očeta slovenskega naroda ni več med nami. Sedaj je od nas prvi borilec in naščitnik, zagovornik naših pravic, branitelj in dobrotnik vseh tlačanih, trpežih in ubogih. Mar je čudno, da je nedopovedna žalost zajela slovenska srca? Mar je čudno, da so solze zalile oči tisočim in tisočim? Mar je čudno, da je na ustnicah tisočim v teh dneh plavalo vprašanje, bodisi izgovorjeno bodisi nemoteno: »Kaj bo z nami?« Žalost je upravičena, toda imeti mora svoje meje. Ne sme se spreveči v malodušje.

Dr. Korošec ni poznal malodušja ter mu je bil nasprotnik. Vedno, brez vse črnoglednosti je zri v svet in našlo slovensko bodočnost. Kdor bi se vdal malodušju, bi se pregrešil zoper spomin dr. Korošca. Bog Slovencev ne bo zapustil. Kakor nas je ohranil doslej, bo za nas vodil brigo ter nam pomagal tudi v bodoče. Mal narod smo, pa nam je Bog dal velike moči. Dal nam je škola Slomška, dal dr. Kreka, dal dr. Korošca. Vsi so prerano zapustili svoje ljudstvo. In vendar se niso popolnoma ločili od njega. Njihov duh plava nad nami oživlja joče, bodreče in tolažeče. Njihova molitev spremlja življenjsko pot našega naroda in njegove države. In v tem smislu kličemo: Slava spominu dr. Korošca! Živela Slovenija! Živela Jugoslavija!

Sporočilo o smrti
Antona Korošca ("Dr.
Anton Korošec",
Slovenski gospodar,
18. 12. 1940, št. 51,
str. 1)

ščem. Posebej leta 1919 v Beogradu, ko sta se pogovarjala o ponovnem strankarskem boju na Slovenskem. Takrat mu je dejal:

Foter – tako smo ga nazivali za časa deklaracijskega gibanja – pustite Vi strankarsko politiko, ostanite naš nadstrankarski oče vseh Slovencev. Vsi Vas bomo radi imeli in spoštovali, kakor smo Vas do sedaj! Pomigal je z glavo, pogledal me po strani, in dejal: 'Jaz bi rad, ali saj veste, mladi v Ljubljani me ne puste.'⁵⁴²

⁵⁴² Prav tam.

Ribnikar je še poudaril, da je bil Korošec neomajen jugoslovanski patriot, vedno v pomoč Jugoslaviji.

Sedanjest žal ne more dela dr. Korošca in njegovih zaslug za narod in državo pravilno oceniti, ker je za nepristranske in objektivne ugotovitve in ocenitve poklicana zgodovina. Prepričani pa smo, da bo stalo v zgodovini Jugoslavije in še posebej v zgodovini Slovencev ime dr. Korošca trajno med najzaslužnejšimi voditelji naroda.⁵⁴³

Tu je na mestu, da posebej opozorimo na odlično monografijo Andreja Rahtena, *Anton Korošec: slovenski državnik kraljeve Jugoslavije*. Na dan Koroščevega pogreba se je *Večernik* še enkrat posvetil njegovi politični poti, posebej v zadnjih dveh letih habsburške monarhije.⁵⁴⁴ – Na socialistični strani so ob vesti o Koroščevi smrti in podatku o njegovem pogrebu navedli, da je nenadne smrti umrl

prosvetni minister dr. Anton Korošec, vodja JRZ v Sloveniji, vpliven politik, ki je v Jugoslaviji igral važno in vidno vlogo vseh dvaindvajset let njenega obstoja. Za svoje zasluge za državo je bil večkrat odlikovan in je užival zaupanje na najvišjih mestih. Z njegovo smrtjo je težko prizadeto politično gibanje, kateremu je pripadal kot zvest, neizprosen in načelen borec.⁵⁴⁵

Poročilo o njegovem pogrebu so končali z besedami: "Tako je legel k zadnjemu počitku mož, ki je bil predstavnik velikega katoliško-političnega gibanja v Sloveniji in imel velik vpliv na tok razvoja dogodkov v državi."⁵⁴⁶

"Kaj bo z nami?!"

Tako se je vprašal *Slovenski gospodar* ob Koroščevi smrti decembra 1940.⁵⁴⁷ Vprašanje se je neposredno navezovalo na položaj, ko narodnega voditelja ni bilo več, imelo pa je tudi elementarno bivanjsko razsežnost. Nanj je najprej odgovoril Koroščev naslednik in novi vodja najmočnejše slovenske politične

⁵⁴³ Prav tam.

⁵⁴⁴ "Ob zadnjem slovesu jugoslovanskega državnika", *Večernik*, 17. 12. 1940, št. 287, str. 3.

⁵⁴⁵ "Ob smrti dr. Korošca", "Pogreb dr. Korošca", *Delavska politika*, 17. 12. 1940, št. 144, str. 1.

⁵⁴⁶ "Iz naših krajev: Ljubljana: pogreb dr. Korošca", *Delavska politika*, 19. 12. 1940, št. 145, str. 3.

⁵⁴⁷ † Dr. Anton Korošec", *Slovenski gospodar*, 18. 12. 1940, št. 51, str. 1.

organizacije JRS Fran Kulovec.⁵⁴⁸ V Mariboru je na širši seji mestne strankine organizacije 15. februarja 1941 spregovoril o ključnem narodnopolitičnem cilju Slovencev v prvi jugoslovanski državi – slovenski avtonomiji. O nedoseženem slovenskem avtonomnem položaju v Jugoslaviji je dejal, da slovenski narod ne bo prenehal z bojem za njegovo uresničitev – Banovino Slovenijo, dokler si je ne bo izvojeval. "To je naše načelno stališče", vendar imamo Slovenci razumevanje za prednost in nujnost neodložljivih splošnih državnih problemov v današnjem času evropske in svetovne vojne.⁵⁴⁹ Vera v avtonomijo je ostala, čakala pa je na boljši mednarodni in notranjepolitični čas.

Drugi, skrajni odgovor na vprašanje slovenske prihodnosti, je dala pomlad 1941. S pristopom Jugoslavije k Trojnemu paktu 25. marca 1941,⁵⁵⁰ državnim udarom probritansko usmerjenih častnikov, ki ga je pristop sprožil v noči iz 26. na 27. marec, množičnimi demonstracijami v podporo pučistom 27. marca in splošni javni privrženosti njihovemu dejanju, je nastopil trenutek, ki je določil, kakšen bo ta odgovor. V Mariboru so tako kot drugje v Sloveniji in Jugoslaviji pozdravili vlado, ki so jo postavili z državnim udarom in sočasno razglasitev kralja Petra II. za polnoletnega. V tistem "zgodovinskem trenutku", kot ga je označil mestni predsednik Juvan,⁵⁵¹ se je po *Večernikovem* poročilu množičnih manifestacij udeležil ves zavedni Maribor, združili so se Sokoli in Slovenski fantje, vsi so bili sproščeni vseh predsodkov in tesno povezani v eno samo dušo.⁵⁵² Mariborsko časopisje je objavilo razglas Petra II., da je prevzel kraljevsko oblast v svoje roke, njegov življenjepis, sestavo nove vlade, pripravili so prispevke o rodbini Karadodovičev, življenjepis vodje državnega udara in predsednika nove vlade armadnega generala Dušana Simovića, objavili pozdrave rezervnih častnikov in podčastnikov, Sokolstva, Delavne skupnosti slovenske napredne (liberalne) mladine kralju in poročali o prisegi Petra II. na ustavo 28. marca

⁵⁴⁸ "Po Jugoslaviji: naslednik dr. Antona Korošca – dr. Franc Kulovec", *Slovenski gospodar*, 25. 12. 1940, št. 52, str. 4.

⁵⁴⁹ "Dr. Kulovčev govor o vprašanjih naše politike: dva njegova govora v Mariboru preteklo soboto in nedeljo", *Slovenec*, 18. 2. 1941, št. 40, str. 2. Glej tudi "Predsednik dr. Kulovec v Mariboru", *Slovenski gospodar*, 19. 2. 1941, št. 8, str. 3.

⁵⁵⁰ "Ob pristopu Jugoslavije k trojnemu paktu: Nemčija in Italija jamčita nedotakljivost naših mej", *Večernik*, 26. 3. 1941, št. 69, str. 1; "Pristop Jugoslavije k osi: države osi nam jamčijo naše meje in se odrekajo zahtevi po prehodu njih čet čez naše ozemlje", *Delavska politika*, 27. 3. 1941, št. 34, str. 1.

⁵⁵¹ (Alojzij) Juvan, "Poziv Mariborčanom!", *Večernik*, 27. 3. 1941, št. 70, str. 2.

⁵⁵² "Novice: spontane manifestacije za kralja, domovino in vojsko", "Maribor: mogočne manifestacije narodno zavednega Maribora", *Večernik*, 28. 3. 1941, št. 71, str. 5, 7. O manifestacijah 27. 3. 1941 glej tudi "Velike manifestacije po vsej državi", *Delavska politika*, 29. 3. 1941, št. 35, str. 1; "Odmev nastopa kralja Petra II. v Mariboru", *Slovenski gospodar*, 2. 4. 1941, št. 14, str. 2. – O navdušenem odzivu Mariborčanov na vest, da je Peter II. prevzel vladarske posle glej tudi Fras, *Mariborski župan Juvan*, str. 346–347.

1941.⁵⁵³ Istega dne se je na proslavi ob njegovem prevzemu vladarskih poslov na slovesni seji zbral mariborski mestni svet, na kateri je predsednik mestne občine Juvan svetnike nagovoril z domoljubnim slavnostnim govorom. Kralju Petru II. so poslali vdanostni telegram.⁵⁵⁴ Jugoslovanski in slovenski (s tem tudi mariborski) odziv na 25. marec je vodil v 6. april 1941. Prišla je vojna. Osmega aprila 1941 so v Maribor prišli Nemci, 26. aprila pa se je v njem ustavil še Hitler. Končalo se je mariborsko obdobje v prvi jugoslovanski državi.

* * *

Ostane nam še pogled na mariborski mestni razvoj do druge svetovne vojne. V drugem Juvanovem mandatu so se še vedno soočali s posledicami gospodarske krize, ki se je na socialnem področju odražala v brezposelnosti in obubožanju dela prebivalstva. Tu so nadaljevali s Pomožno akcijo, leta 1938 pa uvedli socialni davek, da bi olajšali reševanje socialne problematike in nadomestili zbiranje prispevkov za Akcijo. Davek so uvedli kot davščino za zimsko pomoč. S socialnim davkom so pridobili precejšnja sredstva, ki so jih obodeljevanju finančne pomoči, porabili tudi za javna dela, gradnjo cest in kanalov.⁵⁵⁵

Reševali so tudi stanovanjsko stisko, ki jo je povzročalo preseljevanje podeželskega prebivalstva v mesto. K stanovanjskemu vprašanju delavcev so pristopili tako, da so za polovico zmanjšali najemnino tistim, ki so živeli v barakah in vagonih, tistim v zasilnih stanovanjih pa so jo zmanjšali za 10 odstotkov. Leta 1938 so del stanovalcev iz barak in vagonov preselili v novozgrajeni kompleks z osemdesetimi zasilnimi stanovanji. Sredi tridesetih let se je mesto srečalo s stavko slovenskih tekstilnih delavcev, ki so jo izvedli pod vplivom KSJ. Pridružili so se ji tudi mariborski tekstilni delavci. Stavkajočim delavcem, ki so ostali brez zaslužka in sredstev za hrano, so na pomoč priskočili someščani. Bila je tako

⁵⁵³ Peter II., "Srbi, Hrvati in Slovenci!", "Nova vlada", *Večernik*, 27. 3. 1941, št. 70, str. 1–2; "Karadžordževići", "Predsednik vlade general Dušan T. Simović", "Rezervni častniki in podčastniki pozdravljajo kralja", "Pozdrav jugoslovanskega sokolstva", "Napredna mladina svojemu kralju", *Večernik*, 28. 3. 1941, št. 71, str. 3–4; Peter II., "Srbi, Hrvati in Slovenci!", "Ob nastopu vladanja kralja Petra II.", "Vlada narodne koncentracije", "Za red v državi in mir na zunaj", *Delavska politika*, 29. 3. 1941, št. 35, str. 1; "Prisega Nj. Vel. kralja Petra II.", *Večernik*, 29. in 30. 3. 1941, št. 72, str. 1; "Po zgodovinskem preokretu: svečana prisega Nj. Vel. Petra II.", *Delavska politika*, 1. 4. 1941, št. 36, str. 1; "Živel kralj Peter II.: živela Jugoslavija!", "Kralj Peter II. prevzel kraljevsko oblast", "Nova vlada in ljudsko navdušenje za kralja, domovino in vojsko", "Navdušenje naroda za kralja, domovino in našo hrabro vojsko", "Slovesna prisega kralja", "Po Jugoslaviji: novi ministrski predsednik", *Slovenski gospodar*, 2. 4. 1941, št. 14, str. 1–2, 4.

⁵⁵⁴ Fras, *Mariborski župan Juvan*, str. 346–367.

⁵⁵⁵ Friš in Gostečnik, "Juvan – drugič na čelu mestne občine", str. 188–190; Friš in Gostečnik, "Juvan, predsednik mestne občine", str. 453–455.

obsežna, da so jo prepovedali. Stavko so končali s sklenitvijo kolektivne pogodbe za tekstilne delavce v Sloveniji.⁵⁵⁶

V delovanju Mariborskih mestnih podjetij je prišlo do spremembe v njihovem vodenju. Predsednik občine je postal njihov predstavnik v vseh zadevah. V Mestna podjetja so vključili tudi mestno plinarno. Stabilizirali so poslovanje Mestne hranilnice in opravili več gradbenih projektov – cestnih, regulacijskih in kanalizacijskih del. Zgradili so nove stanovanjske hiše, novo carinarnico in carinsko pošto, odprli so novo dnevno zavetišče oziroma Mladinski dom, Dom za varstvo deklet, ustanovili so mešano realno gimnazijo in začeli z gradnjo novega poslopja zanj, odprli so Pokrajinski muzej v Mestnem gradu, sprejeli sklep o gradnji nove mestne tržnice, zgradili so novo cerkev sv. Rešnjega telesa in poslopje novega mariborskega bogoslovja (Korošec mu je kot prosvetni minister leta 1940 dodelil status Visoke bogoslovne šole), sezidali so relejno radijsko postajo in dogradili II. deško meščansko in II. dekliško (magdalensko) osnovno šolo Kralja Aleksandra Ujedinitelja. Ob njeni otvoritvi leta 1936 je bila označena kot najmodernejša šola v državi. V času drugega Juvanovega mandata so bili dokaj uspešni pri reševanju bivanjskih težav mestnega prebivalstva, čeprav vseh niso mogli rešiti. Nujno potrebne investicije so izvedli s pomočjo skrbnega razporejanja proračunskih sredstev ter najemanja dodatnih kreditov in posojil. Mesto je v tem obdobju uspelo stabilizirati mestno gospodarstvo, to je mestna podjetja, in vedno več finančnih sredstev nameniti socialnemu skrbstvu v občini.⁵⁵⁷

Zaključek

V slovenski politični krajini med svetovnima vojnama zavzema Maribor veliko pomembnejše mesto, kot bi se lahko mislilo na prvi pogled. Bil je kraj izstopajočih vseslovenskih idejnih, političnih in verskocerkvenih dogodkov, ki sta jih pripravili politika in Cerkev na Slovenskem. V tem pogledu je bil med ključnimi oblikovalci tedanjega slovenskega razvoja. Sporočila teh dogodkov in tekočega političnega življenja v mestu so na katoliški strani izrekli v zavračanju liberalizma in komunizma, versko obnovitvenih poudarkih, zahtevah po verski šoli in slovenski avtonomiji ter opozorilih o idejnem in narodnopolitičnem pomenu katoliške mladine. Z liberalne strani so prihajali kulturnobojni pou-

⁵⁵⁶ Friš in Gostečnik, "Juvan – drugič na čelu mestne občine", str. 190–194; Friš in Gostečnik, "Juvan, predsednik mestne občine", str. 455–457; Ratej, *Foltnrejer*, str. 221, 223.

⁵⁵⁷ Friš in Gostečnik, "Juvan – drugič na čelu mestne občine", str. 194–203; Friš in Gostečnik, "Juvan, predsednik mestne občine", str. 457–464; Fras, *Mariborski župan Juvan*, str. 248–257, 261–177; Hrastovec, *Jugoslovanska radikalna zajednica*, str. 54–55, 57–58, 59–60, 66–70.

darki, namenjeni pobijanju političnega katolicizma in zagovarjanju narodnega in državnega unitarizma. Na marksistični strani je bilo mogoče opaziti misel o želeni enotnosti delavskega razreda. Politične in idejne poudarke so spremljale zaveze narodu, državi, kralju in kraljevski družini. Ob srečanju Ljubljane in Maribora so izrazili tudi željo po pristni povezanosti obeh mest.

Pomembna značilnost mariborskega političnega življenja je bila, da je v nasprotju z osrednjo Slovenijo oziroma Ljubljano, kljub različnim idejnim in političnim stališčem v Mariboru vladala medsebojna strpnost. Kot je po vojni povedal Alojzij Juvan, se je med člani posameznih strank "razvijalo drugačno življenje kot na primer v Ljubljani. Tam so celo stranke in frakcije posedovale v svojih lokalih, medtem ko smo v Mariboru vsi skupaj sedeli ob istem omizju".⁵⁵⁸ Meja, močni nemški živelj, zunanjepolitični razlogi in slogaška tradicija so vplivali, da se strankarska zagrizenost ni razpasla in so ljudje, v kolikor ni bilo povsem osebnih razprtij, med seboj občevali brez strankarskih razlik. Juvan in Lipold sta bila npr. prijatelja.⁵⁵⁹ To je bila še ena posebnost Maribora, ki opozarja na njegov položaj v tedanji politiki.

Politični pomen Maribora so dokazovali še pogosti obiski večine vodilnih predstavnikov strank, ki so v Kraljevini SHS/Jugoslaviji opredeljevale slovenski politični prostor. Vsi so imeli pomembne funkcije tudi v jugoslovanskem političnem življenju. Poleg tega so v Maribor ob različnih priložnostih redno prihajali visoki jugoslovanski politični in vojaški predstavniki, slovenski ministri v jugoslovanskih vladah in nosilci najvišjih upravnih in političnih funkcij v Sloveniji. Zaradi svoje lege ob železniški povezavi s srednjeevropskim prostorom so se v mestu velikokrat ustavili visoki politični in vojaški predstavniki iz tujine. Ob pomembnih verskocerkvenih dogodkih je bil poleg visokih cerkvenih predstavnikov iz Slovenije in Jugoslavije v Mariboru tudi papeški nuncij Ermenegildo Pellegrinetti. Pogled na Maribor, ki je kljub zahtevnemu reševanju socialnih razmer, v urbanističnem, kulturnoprosvetnem in tudi gospodarskem pogledu vidno napredoval, pokaže, da je za celostno razumevanje in poznavanje slovenske politike med svetovnimi vojnami potrebno potrebno opozarjati na njen mariborski vidik.

⁵⁵⁸ Fras, *Mariborski župan Juvan*, str. 377.

⁵⁵⁹ Prav tam, str. 35, 108.

Jurij Perovšek

MARIBOR AND POLITICS BETWEEN THE WORLD WARS

SUMMARY

In the Slovenian political landscape between the two world wars, Maribor played a much more important role than one might think at first glance. It was a place of outstanding Slovenian ideological, political, and religious messages, which were expressed there by politicians and the Church in Slovenia. In this respect, it was one of the key shapers of Slovenian development at the time.

Among the main events of the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes (SHS)/Yugoslavia were the First Slavic Camp of the Catholic physical education organization *Orel* (Eagle) and the gathering of the liberal physical education organization *Sokol* (Falcon) in Maribor in 1920, the second workers' gathering in 1923, the Catholic Youth Days (Girls' Days and Boys' Days) in 1924, and in 1928 the celebration of the 700th anniversary of the Lavantine Diocese and the 10th anniversary of the establishment of the Yugoslav state and the liberation of the city. In 1932, they marked the 70th anniversary of the death of Bishop Anton Martin Slomšek, and in 1933, the 15th anniversary of the liberation of the city. In 1934, representatives from Ljubljana visited Maribor, the liberator of Maribor, General Rudolf Maister, died, a diocesan Eucharistic gathering was held, and mourning ceremonies were held for the death of King Alexander I Karađorđević. The following year, representatives of liberal unitarian national and state politics drafted the so-called *Pohorska deklaracija* (Pohorje Declaration), which advocated Yugoslav unitarianism. In 1936, Slomšek Days were held, during which Bishop Ivan Jožef Tomažič was presented with around 400,000 signatures from Slovenians in support of Slomšek's beatification, and the 30th anniversary of the public activity of the leading Slovenian politician between the two world wars, Dr. Anton Korošec, was also celebrated. In 1939, they organized a Catholic youth camp and a meeting of the Catholic Slovenian Student Union, and a year later, the city was marked by Korošec's death. In the period immediately before World War II in Slovenia, both in Maribor and elsewhere in Slovenia and Yugoslavia, there was general joy at the *coup d'état* that followed Yugoslavia's accession to the Tripartite Pact in 1941. In 1938, the grand celebration of the 20th anniversary of Yugoslavia was cancelled because the authorities feared that it would lead to a left-wing opposition demonstration. On the Catholic side, these events and the current political life in the city were expressed in the rejection of liberalism and communism, religious renewal, demands for religious schools and Slovenian autonomy, and warnings

about the ideological and national-political significance of Catholic youth. The liberal side emphasized cultural struggle, aimed at destroying political Catholicism and defending national and state unitarianism. On the Marxist side, there was a noticeable desire for unity among the working class. Political and ideological emphases were accompanied by commitments to the nation, the state, the king, and the royal family. At the meeting between Ljubljana and Maribor, they expressed a desire for genuine unity between the two cities.

Maribor's administrative and political development went through several stages. Between 1918 and 1921, Maribor was led by government commissioners Dr. Vilko Pfeifer, Dr. Josip Leskovar, and Ivo Poljanec. Pfeifer and Poljanec belonged to the Liberal Party, while Leskovar belonged to the Catholic Party. When municipal elections were held in 1921, the first Slovenian mayor of Maribor was Viktor Grčar, a social democrat. In 1924, he was succeeded by Leskovar from the Catholic Slovenian People's Party (SLS), and after the SLS victory in the 1927 elections, by its member Dr. Alojzij Juvan in 1928. Juvan was also the first appointed city chief (later president of the city municipality), who was placed at the head of the city after the establishment of King Alexander's dictatorship in 1929. In 1931, he was succeeded by the liberal Dr. Franjo Lipold, and four years later, Juvan returned to the head of the city. In the 1920s, the city's leadership was based on victories in municipal elections, while in the 1930s it was based on the cooperation of either the Catholic or Liberal parties in the Yugoslav government, which also brought them to power in Slovenia. In the first decade of Yugoslavia, all the classic ideological-political directions – Catholic, liberal and Marxist or social democratic (socialist) – took turns in leading the city. In the 1920s, the political landscape of Maribor was further shaped by elections to the Constituent and National Assembly of the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes and the Maribor Regional Assembly, one of the two administrative-political units (the other being Ljubljana) into which Slovenia was divided at the time. The Yugoslav Social Democratic Party/Socialist Party of Yugoslavia won the elections to the Constituent and National Assembly in Maribor in 1920 and 1927, while the SLS won the elections to the National Assembly in 1923 and 1925. It was also part of the winning electoral alliance in the 1927 regional elections. Taking into account the municipal elections, it was the dominant political force in the city. The socialists and Marxist workers were also strong, mostly ranking immediately behind the SLS or its electoral alliances. Another notable party was the liberal Independent Democratic Party, and the Germans also gained political strength. In the first half of the 1930s, with the Catholic Party abstaining from the 1931 and 1935 elections to the National Assembly, the ruling liberal policy was supported by an absolute majority in Maribor, while in the second half, in 1938, the ruling Catholic policy was supported in the Slovenian area. The Catholic party played a leading role in Maribor in the first Yugoslavia.

Between the two wars, Maribor was home to the city organizations of all the parties that defined the Slovenian political scene during that period. Most of their leading representatives frequently visited Maribor, especially those from the two strongest ideological-political camps – Catholic leader Anton Korošec and liberal leaders Dr. Gregor Žerjav and Dr. Albert Kramer. All of them also held important positions in Yugoslav political life. High-ranking Yugoslav political and military representatives, Slovenian ministers in the Yugoslav government, and holders of the highest administrative and political positions in Slovenia also regularly visited Maribor on various occasions. Due to its location on the railway line connecting it to Central Europe, Maribor was often visited by high-ranking political and military representatives from abroad. In addition to high-ranking church representatives from Slovenia and Yugoslavia, the papal nuncio Ermenegildo Pellegrinetti also visited Maribor on important religious and church occasions. In 1920, Regent Aleksandar Karađorđević visited Maribor, and in 1936, King Peter II stopped in the city while touring the border areas. The liberal politician Dr. Vekoslav Kukovec was also active in Maribor between the wars. In the first half of the 1920s, he strongly advocated for the establishment of the Maribor region. He pointed out that the principle of local patriotism should be opposed to the centralism of Ljubljana, as it was time for the Slovenes of Styria to start thinking for themselves. When the Maribor regional assembly and its executive body, the regional committee, were active in 1927–1929, they worked successfully, as in Ljubljana, in the areas of municipal, health, and social services, public construction, the promotion of agricultural industries, and the management of provincial property. With the abolition of the province (*òblast*) upon the establishment of the royal dictatorship in 1929 and the formation of a single administrative unit of Slovenia (the Drava Banovina) with its center in Ljubljana, Maribor's status deteriorated as it lost its position as the second Slovenian administrative and political center. However, it remained, as before, an important factor in Slovenian politics in the Kingdom of SHS/Yugoslavia.

A look at Maribor, which, despite the challenging task of resolving social issues, has made visible progress in terms of urban planning, culture, education, and the economy, shows that in order to fully understand and comprehend Slovenian politics between the two world wars, it is essential to highlight its Maribor perspective.

VIRI IN LITERATURA

PAM – Pokrajinski arhiv Maribor

- Zbirka fotografij in razglednic.
- fond Zavod za urbanizem Maribor.

Perovšek, Jurij, *Programi političnih strank, organizacij in združenj na Slovenskem v času Kraljevine SHS (1918–1929)* (Ljubljana, 1998).

5. katoliški sbod v Ljubljani 1923 (Ljubljana, 1924).

Poslovnik krajevnih organizacij SLS (Maribor, 1925).

Proslava 20letnice Jugoslavije v Mariboru: jubilejna razstava od 6. do 15. VIII. 1938: narodni tabor 14. VIII (Maribor, 1938).

Prunk, Janko, *Slovenski narodni programi: narodni programi v slovenski politični misli od 1848 do 1945* (Ljubljana, 1986).

Rus, Josip Andrej, *Pričevanja in spomini: o sokolstvu, Osvobodilni fronti in novi Jugoslaviji*, Perovšek, Jurij (ur.) (Ljubljana, 1989).

Sejmi zapisniki Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželnih vlad za Slovenijo 1918–1921: 1. del: od 1. nov. 1918 do 26. feb. 1919, za objavo pripravil Peter Ribnikar (Ljubljana, 1998).

Službeni list kraljevske banske uprave dravske banovine – Ljubljana, letnik 1931.

Sveto pismo Stare in Nove zaveze: slovenski standardni prevod – 2., pregledana izdaja (Ljubljana, 1997).

Uradni list deželne vlade za Slovenijo – Ljubljana, letnika 1920, 1921.

Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani – Ljubljana, letnika 1918, 1919.

Uradni list pokrajinske uprave za Slovenijo – Ljubljana, letniki 1922–1924.

Viri za zgodovino komunistične stranke na Slovenskem v letih 1919–1921, Adamič, Marjeta ... [et al.] (ur.) (Ljubljana, 1980).

Bojevniki – Ljubljana, letnik 1933.

Borba – Maribor, letnika 1933, 1934.

Cillier Zeitung – (Celje), Jahrgang 1922.

Delavska politika – Ljubljana, Maribor, letniki 1926–1930, 1932–1941.

Edinost – Maribor, letnik 1938.

Enakost – Maribor, letnika 1921, 1922.

Enotnost – Ljubljana, letnik 1927.

Ilustrirani Slovenec – Ljubljana, letnik 1932.

Jugoslavija – Ljubljana, letnik 1920.

Jutro – Ljubljana, letniki 1920, 1922–1928, 1931, 1933–1935, 1937.

Jutro: ponedeljska izdaja – Ljubljana, letnik 1933.

Kmetijski list – Ljubljana, letniki 1919, 1920, 1922–1925.

Kmetijski list – Ljubljana, letniki 1925–1928.

Mariborski delavec – Maribor, letniki 1918–1920.
Mariborski večernik "Jutra" – Maribor, letniki 1927–1938.
Naprej – Ljubljana, letnika 1919, 1922.
Narodni dnevnik – Ljubljana, letnik 1926.
Naša vas – Celje, letnika 1921, 1922.
Neodvisnost – Maribor, letnik 1936.
Nova doba – Celje, letniki 1919, 1921, 1923, 1924, 1932.
Nova pravda – Maribor, Ljubljana, letniki 1920, 1922, 1923, 1927.
Orjuna – Ljubljana, letniki 1923–1925.
Ponedeljski Slovenec – Ljubljana, letniki 1932, 1933, 1936.
Radikal – Ljubljana, letnik 1923.
Slovenec – Ljubljana, letniki 1922, 1924, 1925, 1927, 1928, 1932–1934, 1938, 1939, 1941.
Slovenski gospodar – Maribor, letniki 1925–1930, 1932–1941.
Slovenski narod – Ljubljana letniki 1919, 1920, 1938.
Slovenski republikanec – Ljubljana, letnik 1925.
Straža – Maribor, letniki 1918–1925.
Tabor – Maribor, letniki 1920–1927.
Večer – Maribor, letnik 1972.
Večernik – Maribor, letniki 1938–1941.

.....

Antoličič, Gregor, "Dr. Vilko Pfeifer – prvi Slovenec na čelu mariborske občine po prevratu (1919–1920)", *Studia Historica Slovenica* 17, št. 3 (2017), str. 929–948.
Antoličič, Gregor, "Dr. Vilko Pfeifer: vladni komisar za Maribor v letih 1919–1920", v: Friš, Darko, Matjašič Friš, Mateja in Maver, Aleš (ur.), *Mariborski župani 1850–1941: snovalci sodobnega mesta ob Dravi* (Maribor, 2018), str. 240–269.
B.(alkovec), B.(ojan), "Nastop opozicije", v: Drnovšek, Marjan, Rozman, Franc in Vodopivec, Peter (ur.), *Slovenska kronika XX. stoletja [Knj. 1]: 1900–1941*, str. 394.
Balkovec, Bojan, "Vsi na noge, vsi na plan, da bo zmaga čim sijajnejša": volilna teorija in praksa v prvi jugoslovanski državi (Ljubljana, 2011).
B.(alkovec), B.(ojan), "Zadnje volitve pod kraljem", v: Drnovšek, Marjan, Rozman, Franc in Vodopivec, Peter (ur.), *Slovenska kronika XX. stoletja [Knj. 1]: 1900–1941*, str. 428.
Bergant, Zvonko, *Kranjska med dvema Ivanoma: idejno-politično soočenje slovenskega političnega katolicizma in liberalizma na prehodu iz 19. v 20. stoletje* (Ljubljana, 2004).
Bergant, Zvonko, *Slovenski klasični liberalizem: idejno-politični značaj slovenskega liberalizma v letih 1891–1921* (Ljubljana, 2000).

- Cankar, Ivan**, *Zbrani spisi: trinajsti zvezek*, uvod in opombe napisal Izidor Cankar (Ljubljana, 1932).
- Dolenc, Ervin**, *Kulturni boj: slovenska kulturna politika v kraljevini SHS 1918–1929* (Ljubljana, 1996).
- Filipič, France**, "Gladovna stavka v moški kaznilnici v Mariboru v avgustu in septembru 1936", *Kronika* 31, št. 2–3 (1983), str. 209–219.
- Fi.(lipi)č, F.(rance)**, "Mariborska afera", v: Dermastia, Alenka (ur.), *Enciklopedija Slovenije*: 6 (Ljubljana, 1992), str. 409.
- Filipič, France**, *Poglavja iz revolucionarnega boja jugoslovanskih komunistov 1919–1939: 1. knjiga* (Ljubljana, 1981).
- Filipič, France**, *Poglavja iz revolucionarnega boja jugoslovanskih komunistov 1919–1939: 2. knjiga* (Ljubljana, 1981).
- Fras, Maksimiljan**, *Mariborski župan dr. Alojzij Juhan in njegov čas* (Maribor, 2013).
- Friš, Darko**, "Aktivnosti mestnega odbora Orjune v Mariboru v prvem letu delovanja", *Studia Historica Slovenica* 4, št. 2–3 (2004), str. 507–528.
- Friš, Darko**, "Banovinska konferenca Jugoslovanske nacionalne stranke leta 1937 v Ljubljani", *Zgodovinski časopis* 59, št. 1–2 (2005), str. 129–146.
- Friš, Darko**, "Dr. Josip Leskovar: mariborski župan v letih 1924–1927", v: Friš, Darko, Matjašič Friš, Mateja in Maver, Aleš (ur.), *Mariborski župani 1850–1941: snovalci sodobnega mesta ob Dravi* (Maribor, 2018), str. 342–383.
- Friš, Darko**, "Dr. Josip Leskovar: vladni komisar za Maribor leta 1920", v: Friš, Darko, Matjašič Friš, Mateja in Maver, Aleš (ur.), *Mariborski župani 1850–1941: snovalci sodobnega mesta ob Dravi* (Maribor, 2018), str. 270–297.
- Friš, Darko**, "Maribor po prevratu in vladni komisar dr. Josip Leskovar", *Studia Historica Slovenica* 18, št. 1 (2018), str. 191–216.
- Friš, Darko**, "Mariborski odbor Orjune in dogodki leta 1923", v: Rajšp, Vincenc ... [et al.] (ur.), *Melikov zbornik: Slovenci v zgodovini in njihovi srednjeevropski sosedje* (Ljubljana, 2001), str. 933–950.
- Friš, Darko**, "Razmah in napredek Maribora v času županovanja dr. Josipa Leskovarja (1924–1928)", *Acta Histriae* 26, št. 1 (2018), str. 127–158.
- Friš, Darko**, "Turneja Petra Živkovića in vodstva Jugoslovanske nacionalne stranke po slovenskih krajih letu 1937", *Prispevki za novejšo zgodovino* 45, št. 1, (2005), str. 61–78.
- Friš, Darko in Gostečnik, Nina**, "Dr. Alojzij Juhan – drugič na čelu mariborske mestne občine (1935–1941)", *Acta Histriae* 26, št. 1 (2018), str. 181–206.
- Friš, Darko in Gostečnik, Nina**, "Dr. Alojzij Juhan: predsednik mestne občine Maribor v letih 1935–1941", v: Friš, Darko, Matjašič Friš, Mateja in Maver, Aleš (ur.), *Mariborski župani 1850–1941: snovalci sodobnega mesta ob Dravi* (Maribor, 2018), str. 444–471.
- Gašparič, Jure**, "Igor Rosina v tridesetih letih", v: Gašparič, Jure in Škrubej, Katja (ur.), *Odvetnik in oblast: dr. Igor Rosina (1900–1969)* (Ljubljana, 2017), str. 59–78.

- Gašparič, Jure**, *SLS pod kraljevo diktaturo: diktatura kralja Aleksandra in politika Slovenske ljudske stranke v letih 1929–1935* (Ljubljana, 2007).
- Gašparič, Jure**, "Žalost za voditeljem – zvestoba preko groba : umrl je dr. Anton Korošec: k zgodovini političnega pogreba na Slovenskem", *Zgodovina za vse* 23, št. 1 (2016), str. 60–73.
- Gostečnik, Nina**, "Dr. Franjo Lipold, mariborski mestni načelnik v letih od 1931 do 1935", *Studia Historica Slovenica* 17, št. 3 (2017), str. 989–1018.
- Gostečnik, Nina**, "Dr. Franjo Lipold: mariborski mestni načelnik v letih 1931–1935", v: Friš, Darko, Matjašič Friš, Mateja in Maver, Aleš (ur.), *Mariborski župani 1850–1941: snovalci sodobnega mesta ob Dravi* (Maribor, 2018), str. 414–443.
- Grdina, Igor**, "Odločilni dan in noč v novembru 1918", v: Malečkar, Nela (ur.), *Rudolf Maister: sto let severne meje: življenje in delo Rudolfa Maistra Vojanova 1874–1934* (Ljubljana, 2018), str. 75–87.
- Hartman, Bruno**, *Rudolf Maister* (Ljubljana, 1989).
- Hartman, Bruno**, *Rudolf Maister, general in pesnik* (Ljubljana, 1998).
- Hazemali, David, Matjašič Friš, Mateja, Šela, Ana in Majda Schmidt Kranjc**, "Dr. Alojzij Juvan: mariborski župan v letih 1928–1931", v: Friš, Darko, Matjašič Friš, Mateja in Maver, Aleš (ur.), *Mariborski župani 1850–1941: snovalci sodobnega mesta ob Dravi* (Maribor, 2018), str. 384–413.
- Hazemali, David, Matjašič Friš, Mateja, Šela, Ana in Majda Schmidt Kranjc**, "Med priložnostmi in pomanjkanjem: Maribor v času prvega županskega mandata dr. Alojzija Juvana, 1928–1931", *Acta Histriae* 26, št. 1 (2018), str. 159–180.
- Hrastovec, Uroš**, *Jugoslovanska radikalna zajednica in njeno delovanje v Mariboru med leti 1935 in 1938: diplomsko delo* (Maribor, 2012).
- Izgubljeni spomin na Antona Korošca: iz zapuščine Ivana Abčina*, Godeša, Bojan in Dolenc, Ervin (ur.) (Ljubljana, 1999).
- Jenuš, Gregor**, "Dr. Johann Schmiderer: mariborski župan v letih 1902–1919", v: Friš, Darko, Matjašič Friš, Mateja in Maver, Aleš (ur.), *Mariborski župani 1850–1941: snovalci sodobnega mesta ob Dravi*, (Maribor, 2018), str. 198–239.
- Jenuš, Gregor**, "Ljubi Bog, kako varovati, česar ni; saj vendar pri vseh koncih in krajih sili v Mariboru slovenski značaj na dan! : Johann Schmiderer – zadnji mariborski župan avstrijske dobe", *Studia Historica Slovenica* 17, št. 3 (2017), str. 901–927.
- Kladnik, Tomaž in Matjašič Friš, Mateja**, "Maribor med obema vojnama in vprašanje vojaške infrastrukture", *Studia Historica Slovenica* 21, št. 3 (2021), str. 789–823.
- Klopčič, France**, *Velika razmejitev: študija o nastanku komunistične stranke v Sloveniji aprila 1920 in o njeni dejavnosti od maja do septembra 1920* (Ljubljana, 1969).
- Koblar, Francé**. "Narodni gledališče", v: Mal, Josip (ur.), *Slovenci v desetletju 1918–1928: zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine* (Ljubljana, 1928), str. 675–681.
- Koter, Darja**, "Vplivi ruske emigracije na delovanje ljubljanske Opere med obema vojnama", *Monitor ISH* 18, št. 1 (2016), str. 47–68.

- Maister, (Rudolf)**, "Stavke (štrajki) železničarjev ob prevratu v območju Maribora", v: Vrabl, Niko Ivan (ur.), *Mariborski koledar 1932* (Maribor, [1931]), str. 85–103.
- Maister, Rudolf**, "Tik pred prevratom", v: Kopic, Rado (ur.), *Koledar nabavljalne zadruga državnih uslužbencev v Mariboru r. z. z. o. z. za leto 1929* (Maribor, [1928]), str. 72–75.
- Matjašič Friš, Mateja**, "Večni popotnik" *Pavel Turner med tujino in domovino* (Maribor, 2023).
- Melik, Vasilij**, "Izidi volitev v konstituantu", *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja* 3, št. 1 (1962), str. 3–61.
- Mihelič, Darja**, "J accuse: ali kako popraviti po vojni storjene krivice?", *Zgodovina za vse: vse za zgodovino* 4, št. 1 (1997), str. 72–85.
- Odvetnik in oblast: dr. Igor Rosina (1900–1969)*, Gašparič, Jure in Škrubej, Katja (ur.) (Ljubljana, 2017).
- Perovšek, Jurij**, "Jugoslovanska nacionalna stranka in narodno vprašanje v letih 1935–1936", *Prispevki za novejšo zgodovino* 44, št. 1 (2004), str. 1–16.
- Perovšek, Jurij**, "Karadordeviči in slovenske politične stranke 1918–1941", *Studia Historica Slovenica* 23, št. 2 (2023), str. 313–360.
- Perovšek, Jurij**, "Kulturnobojni značaj Slovenskega naroda v letih 1918–1929 – kritični premisleki", *Studia Historica Slovenica* 24, št. 1 (2024), str. 41–92.
- Perovšek, Jurij**, *Liberalizem in vprašanje slovenstva: nacionalna politika liberalnega tabora v letih 1918–1929* (Ljubljana, 1996).
- Perovšek, Jurij**, "Napredna fronta": organizacijske, idejne in politične poteze slovenskega liberalizma med svetovnima vojnama (Maribor, 2024).
- Perovšek, Jurij**, "Politične razmere na Slovenskem leta 1920", *Studia Historica Slovenica* 21, št. 2 (2021), str. 473–502.
- Perovšek, Jurij**, "Politični položaj na Slovenskem leta 1919", *Studia Historica Slovenica* 20, št. 2 (2020), str. 359–394.
- Perovšek, Jurij**, "Slovenski liberalci in narodno vprašanje v letih 1931–1933", *Prispevki za novejšo zgodovino* 46, št. 1 (2006), str. 255–276.
- Perovšek, Jurij**, "Slovenski pogled na Bolgare in Bolgarijo od konca 19. stoletja do druge svetovne vojne", *Studia Historica Slovenica* 24, št. 2 (2024), str. 359–402.
- Perovšek, Jurij**, "Socialistični kulturni boj v letih 1918–1929", *Studia Historica Slovenica* 16, št. 3 (2016), str. 601–627.
- Perovšek, Jurij**, "Unitaristični in centralistični značaj vidovdanske ustave", *Prispevki za novejšo zgodovino* 33, št. 1–2 (1993), str. 17–26.
- Perovšek, Jurij**, "Ustanovitev Jugoslovanske demokratske stranke leta 1918", *Studia Historica Slovenica* 4, št. 2–3 (2004), str. 477–505.
- Perovšek, Jurij**, "Vprašanje slovenskega parlamenta med svetovnima vojnama" v: Ivešič, Tomaž in Strajnar, Neža (ur.), *Od deželnega do državnega zbora: razvoj parlamentarizma na Slovenskem* (Ljubljana, 2024), str. 251–271.
- Potočnik, Dragan**, "Delovanje delavskega prosvetnega društva Svoboda-Vzajemnost

- v Mariboru od ustanovitve do leta 1941", *Prispevki za novejšo zgodovino* 39, št. 2 (1999), str. 91–102.
- Potočnik, Dragan**, "Dr. Ivo Poljanec: vladni komisar za mesto Maribor leta 1921", v: Friš, Darko, Matjašič Friš, Mateja in Maver, Aleš (ur.), *Mariborski župani 1850–1941: snovalci sodobnega mesta ob Dravi* (Maribor, 2018), str. 298–313.
- Potočnik, Dragan**, *Kulturno dogajanje v Mariboru v letih 1918–1941* (Maribor, 2003).
- Potočnik, Dragan**, "Mariborski župan Viktor Grčar (1921–1924)", *Studia Historica Slovenica* 17, št. 3 (2017), str. 961–987.
- Potočnik, Dragan**, "Viktor Grčar: mariborski župan v letih 1921–1924", v: Friš, Darko, Matjašič Friš, Mateja in Maver, Aleš (ur.), *Mariborski župani 1850–1941: snovalci sodobnega mesta ob Dravi* (Maribor, 2018), str. 314–341.
- Potočnik, Dragan**, "Vladni komisar Ivan Poljanec (1921)", *Studia Historica Slovenica* 17, št. 3 (2017), str. 949–960.
- Potočnik, Dragan**, *Zgodovinske okoliščine delovanja generala Rudolfa Maistra na Štajerskem, Koroškem in v Prekmurju* (Ljubljana, 2008).
- Prijatelj, Ivan**, *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina 1848–1895: druga knjiga* (Ljubljana, 1956).
- Rahten, Andrej**, *Anton Korošec: slovenski državnik kraljeve Jugoslavije* (Ljubljana, 2022).
- Rahten, Andrej**, *Po razpadu skupne države: slovensko-avstrijska razhajanja od mariborskega prevrata do koroškega plebiscita* (Celje–Celovec–Gorica, 2020).
- Rahten, Andrej**, "Zunanjepolitični koncept kneza Pavla", *Studia Historica Slovenica* 23, št. 2 (2023), str. 397–426.
- Ratej, Mateja**, *Foltrejer: instinkt preživetja v Mariboru v štiridesetih letih 20. stoletja* (Ljubljana, 2025).
- Rozman, Franc**, "Delavsko gibanje v Mariboru do prve svetovne vojne", *Zgodovinski časopis* 33, št. 3 (1979), str. 407–420.
- Selišnik, Irena**, "1920 kot leto intenzivnih prizadevanj za volilno pravico žensk", *Studia Historica Slovenica* 23, št. 1 (2023), str. 145–168.
- Smiljanić Ivan in Mikša, Peter**, "'Bronasti lik Največjega Jugoslovenga': javni spomeniki Karadorđevićem na Slovenskem", *Studia Historica Slovenica* 23, št. 2 (2023), str. 489–528.
- Stiplovšek, Miroslav**, "Poslanska dejavnost v mariborski oblastni skupščini 1927–1928", v: Slavec Gradišnik, Ingrid in Hudales, Jože (ur.), *Kar ustvariš ostane. Svetu cvet. Tebi rane.": Vinko Möderndorfer – učitelj, politik in raziskovalec* (Ljubljana, 2016), str. 71–86.
- Stiplovšek, Miroslav**, *Slovenski parlamentarizem 1927–1929: avtonomistična prizadevanja skupščin ljubljanske in mariborske oblasti za ekonomsko-socialni in prosvetno-kulturni razvoj Slovenije ter za udejanjenje parlamentarizma* (Ljubljana, 2000).
- Stiplovšek, Miroslav**, "Stavkovno gibanje konec leta 1918 na mariborskem območju

- in vloga strokovnih – sindikalnih organizacij v boju za severno mejo", *Časopis za zgodovino in narodopisje* 65=Nv30, št. 2 (1994), str. 317–326.
- Stojkov, Todor**, *Opozicija u vreme šestojanuarske diktature 1929–1935*. (Beograd, 1969).
- Šela, Ana in Matjašič Friš, Mateja**, "Volitve v Ustavodajno skupščino leta 1920 na Slovenskem: predvolilni boj", *Studia Historica Slovenica* 22, št. 3 (2022), str. 717–766.
- Turnerjev zbornik*, ur. Darko Friš (Maribor, 2001).
- Studia Historica Slovenica* 1, št. 1 (2001).
- Ude, Lojze**, *Boj za severno slovensko mejo 1918–1919* (Maribor, 1977).
- Vidovič-Miklavčič, Anka**, "Pogledi na francosko revolucijo v tisku liberalne proveni-
ence 1929–1940", *Zgodovinski časopis* 44, št. 2 (1990), str. 221–233.
- Zadravec, Mojca**, *Mestna občina mariborska 1919–1921: diplomsko delo* (Maribor, 2010).
- Zečevič, Momčilo**, *Na zgodovinski prelomnici: Slovenci v politiki jugoslovanske države 1918–1929, I. knjiga* (Maribor, 1986).
- Zečevič, Momčilo**, *Slovenska ljudska stranka in jugoslovansko zedinjenje 1917–1921: od majniške deklaracije do vidovdanske ustave* (Maribor, 1977).
- Zlobec, Andrej**, *Častnik Kraljevine Jugoslavije* (Ljubljana, 2010).
- Ževart, Milan**, "Vojaški upor v Mariboru julija 1919", *Prispevki za zgodovino delavske-
ga gibanja* 7, št. 1–2 (1967), str. 129–133.
- Žnidarič, Marjan**, *Do pekla in nazaj: nacistična okupacija in narodnoosvobodilni boj v Mariboru 1941–1945* (Maribor, 1997).
- Žuraj, Marko**, *Med regionalizmom in jugoslovanstvom: "liberalizem" na Štajerskem med letoma 1918 in 1923* (Maribor, 2010).